Søllerød-bogen 2000

Søllerødbogen 2000

Søllerødbogen 2000

udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for
Søllerød Kommune
i samarbejde med Søllerød Museum

Søllerødbogen 2000 er sat med Linotype Janson,
papiret er 115 g Multiart Silk.
Sat og trykt hos Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S, Herning.
Oplag: 1.400 eksemplarer.

Redaktion:
Niels Peter Stilling
og Jens Johansen

Omslag: Maleri udført af Erik Pauelsen (1749-1789): »Kunstens Genius« fra 1786. Maleriet er en allegori over skabelsen af Næsseslottet og især dets park. Englen står med tegninger til hovedbygningen, parken og dens udsmykning. Og med hånden tegner han en skitse til udsigten fra Rudersdal over mod Næsset – det maleri, der prydede omslaget på Søllerødbogen 1999. Maleriet blev erhvervet ved storsindet støtte fra Statens Museumsnævn og fra Ny Carlsbergfondet i 1999.

ISBN 87-87113-65-1
ISSN 0085-6339

Kort er reproduceret med tilladelse fra
Kort- og Matrikelstyrelsen, ifølge kontrakt af 4. juni 1997
mellem KMS og Dansk Historisk Fællesråd.

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen eller som kunne indgå i Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til Selskabets Sekretariat ved redaktøren, museumsinspektør Niels Peter Stilling, Søllerød Museum, Mothsgården, Søllerødvej 25, 2840 Holte – telefon 45 80 20 46.
Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.
Ved aftryk i større omfang må tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Da telegrafen kom til Vedbæk og Skodsborg
af *Jørgen Berg* 7

Jenny Blicher-Clausen, præstefrue i Søllerød
af *Torsten Søgaard* 56

Den uartigste dreng
af *Christian Schultz* 104

Nærumbanen i 100 år – men mest de sidste 25
af *Jens Johansen* 117

For 100 år siden
af *Anne-Lise Høck* 135

Nekrolog: *Gunnar Sandfeld* 143

Beretninger fra Museum, Arkiv og Selskab

Søllerød Museum 1999
af *Niels Peter Stilling og Jens Johansen* 149

Vedbækfundene – Søllerød Museum 1999
af *Jens Bruhn og Benny Staal* 168

Skåltegnssten 'flytter hjem'
af *Benny Staal* 174

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune 1999
af *Jesper Boysen* 179

En hyldest til pastor Ferdinand Jensen
af *Jesper Boysen* 186

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune 1999
af *Palle Schiff* 194

Selskabets regnskab 1999
af *Hemming Hansen* 201

Selskabets bestyrelse 1999 203

Da telegrafen kom til Vedbæk og Skodsborg

Af Jørgen Berg

I Søllerødbogen 1998 berettede Jørgen Berg om, hvordan »telefonen kom til Søllerød«. Nedenfor skildres den parallelle historie om telegrafens og telegrafstationernes oprettelse ved Søllerødegnens kyster i Vedbæk og Skodsborg. Der er mange ligheder mellem telegrafens og telefonens udvikling, og meget af stoffet til nedenstående artikel er fundet i forbindelse med udarbejdelsen af artiklen om telefoncentralerne i Søllerød. Begge emner drejer sig om telekommunikation og det moderne samfunds udvikling – i Søllerød som i hele Danmark.

Jørgen Berg, født 1925, var skoleinspektør på Nærumgårdskolen 1964-1990. Foruden artiklen om telefonvæsenet i Søllerød i Søllerødbogen 1998, har Jørgen Berg skrevet om Nærumgårdskolen 1950-1975 (Søllerødbogen 1976), om Paradiskvarteret (Søllerødbogen 1981) og om hjælkehusene i Paradiskvarteret (Søllerødbogen 1993).

Telegrafen på verdensplan

Den elektro-magnetiske telegraf, baseret på amerikaneren Samuel Morse´s opfindelse fra 1832, var det første verdensomspændende telekommunikationsmiddel. Dens udvikling gik hånd i hånd med udviklingen af jernbaner, skibsfart, luftfart, telefon, radio og andre tekniske nyskabelser, og i løbet af få årtier bandt disse opfindelser verdensdelene tættere sammen.[1] Telegrafen var den fuldendte virkeliggørelse af menneskets gamle drøm om hurtig kommunikation over store afstande. Det som før havde taget uger eller måneder, kunne nu klares på minutter. Historien før den elektriske telegraf indeholder talrige beretninger om signalgivning ved hjælp af ild, røgsignaler, kanonsalutter, flag eller andre hjælpemidler. De gjorde nytte over kortere afstande, men var alle meget afhængige af vejrforholdene, især de synsmæssige, eller OPTISKE forhold.

DEN OPTISKE TELEGRAF

Denne begrænsning gjaldt også for den såkaldte OPTISKE TELEGRAF, som etableredes i Danmark omkring år 1800 efter fransk forbillede. Men den

betød alligevel et stort fremskridt. Dette telegrafsystem bestod af master med tværstænger og indstillelige signalklapper, som var anbragt på højdedrag og tårne i en række gennem landskabet.[2] Det danske system var udarbejdet af den danske officer, kaptajn Lorentz Fisker. I 1801 var man i fuld gang med at etablere en forbindelse tværs igennem Danmark fra Helsingør til Kiel, men desværre var den ikke fuldt udbygget og bemandet, da den fjendtlige engelske flåde i marts 1801 stod Øresund ind med kurs mod København. Derfor fik det danske militær ikke gavn af telegrafen i dagene omkring slaget på Rheden den 2. april. En enkelt detalje viser dog dens anvendelighed: Efter svensk initativ havde Lorentz Fisker anbragt en telegrafmast på Kronborgs store tårn. Den kunne aflæses af svenskerne, og herfra modtog de melding om slaget på Københavns Rhed den 2. April 1801, det første dansk-svenske telegram, som nogensinde er udvekslet![3] Teksten hertil er desværre gået tabt.

Da krigshandlingerne standsede, blev alle telegrafmasterne med tilbehør nedtaget og opmagasineret i efteråret 1801, med undtagelse af de tre stationer ved Storebælt: Korsør-Sprogø-Nyborg. Afmonteringen af de høje træ-telegrafmaster var alene betinget af økonomiske grunde. Opretholdelse af et telegrafnet i fredstid var forbundet med store omkostninger til såvel vedligeholdelse af materiellet som til aflønning af mandskab ved de enkelte master.

August 1807

I august 1807 dukkede den engelske flåde som bekendt igen op i Øresund. Da fik telegrafbestyrer Ludvig Bang ordre til øjeblikkeligt at rejse de optiske telegrafmaster på Høje Sandbjerg ved Rude skov, Fortunen og fiskerlejet Sletten. Det fremgår af hans omfattende rapport, at han den 16. august kl. 5 morgen fra Sletten så, *»at de fra fjendens skibe, som dagen tilforn var afsejlet sydefter, begyndte at udskibe tropper i nærheden af Vedbæk. . . Klokken 8 om aftenen begyndte fjenden at marchere mod København. En del af flåden, som lå ved Vedbæk, sejlede ligeledes samme vej«.* Dagen efter så han stadig både gå til og fra Vedbæk med tropper. Københavns bombardement fulgte i de første dage af september 1807, og den 21. oktober blev han vidne til det sørgelige skue, da englænderne sejlede bort med den danske flåde.[4] Efter fredsslutningen i 1814 blev alle telegraflinier demonteret med undtagelse af Bælttelegrafen over Storebælt (station 10-11-12), som fungerede de næste 40 år.

Personalet på stationerne bestod normalt af to personer, der i fællesskab drev stationen: Den »litterære« bestyrer, som oftest var en student, aflæste med en kikkert signalerne på den foregående station og indførte meldingerne i en protokol. Bestyreren havde ansvar for, at telegrammerne blev korrekt videresendt og for opbevaringen af protokollen og kode-

Kaptajn Lorentz Fiskers optiske telegraf fra 1799. Systemet bestod af 18 klapper, der hver havde en fast talværdi. Det kunne skabe op til 42.221 forskellige kombinationer. Ved at lægge værdierne af de nedslåede klapper sammen kunne man efter en kodebog omsætte denne sum til et bogstav, et ord eller en hel sætning. Vandret siddende klapper var nulstillede. Summen på den viste illustration er 9.649. Der eksisterede andre telegrafsystemer end Fiskers, og en stadig udvikling fandt sted. I 1811 afløstes systemet af et enklere og hurtigere, udformet af premierløjtnant A. A. F. von Schumacher.

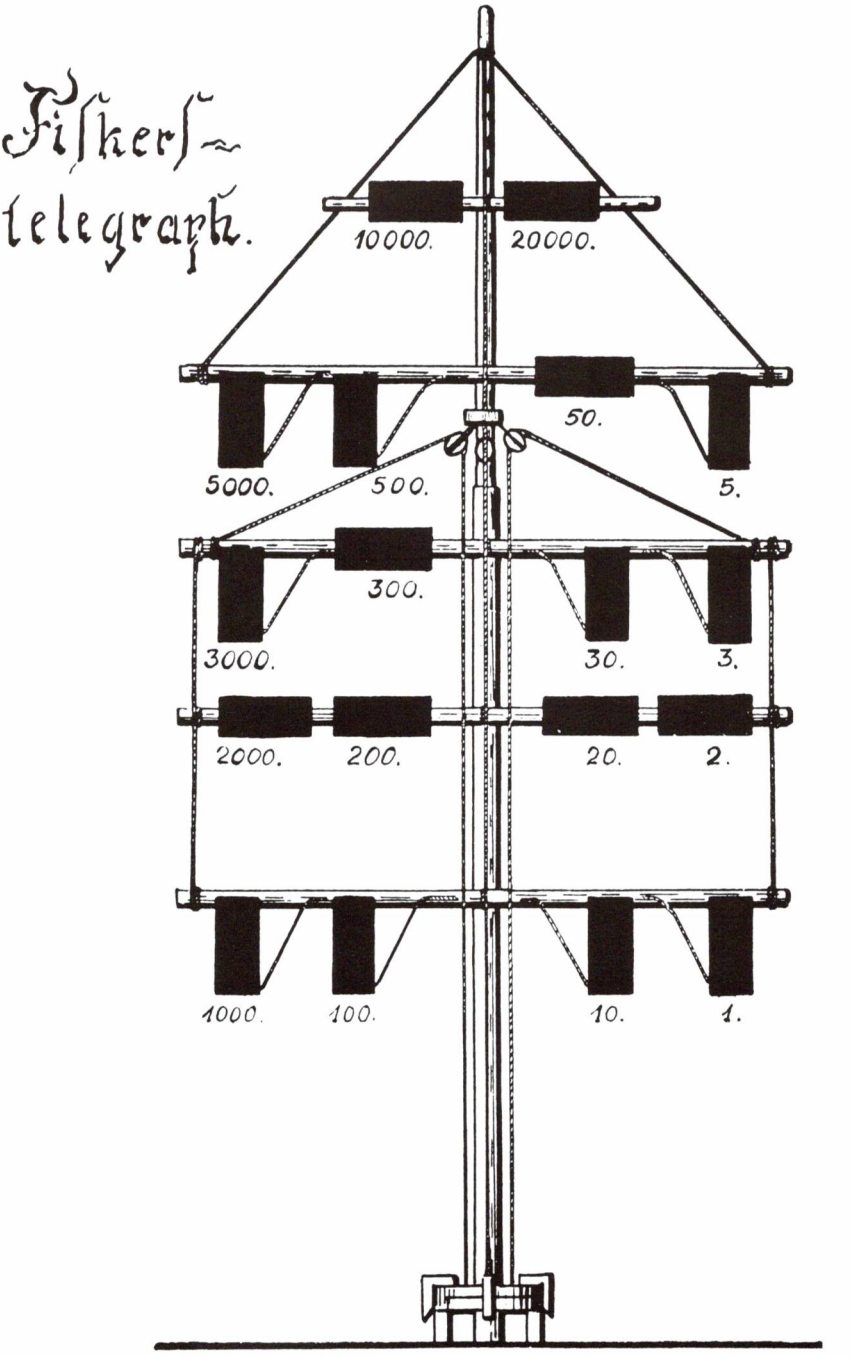

bogen, hvorfra signalernes talværdier blev dechifreret. Desuden var der på hver station ansat en søkyndig, som regel en tidligere matros, der skulle indstille signalklapperne og vedligeholde og reparere master, tovværk og andet materiel.[5]

Den elektriske telegraf i Danmark

Disse telegrafstationer fungerede i over 50 år, af vekslende udstrækning og betydning, men der var altså tale om optisk telegrafi: Signalklapperne skulle kunne ses, og det kunne de ikke i mørke, tåge eller under andre ugunstige vejrforhold. Den svaghed led den elektriske telegraf ikke under, og fra 1840'erne gik den sin sejrsgang jorden over.[6]

I Danmark gjorde den elektro-magnetiske telegraf sit indtog den 2. februar 1854 med åbningen af den statslige telegraflinie Helsingør-Hamborg via København og Fredericia. Den kaldtes »Øresundslinien«, fordi den blev finansieret med penge fra Øresundstoldens Administrationsfond. Den indbringende Øresundstold var blevet indført i middelalderen og sat i system af Erik af Pommern i begyndelsen af 1400-tallet. Øresundstolden var årsag til tilbagevendende konflikter med Sverige og andre europæiske sømagter, først og fremmest Hansestæderne samt Frankrig og England. I 1800-tallet var tolden under afvikling efter stormagtspres, og Øresundstolden blev endelig afskaffet i 1857. Sammenkædningen af telegrafsagen og skibsfarten på Øresund skete ud fra den betragtning, at man kunne anvende Administrationsfondens midler til finansie-

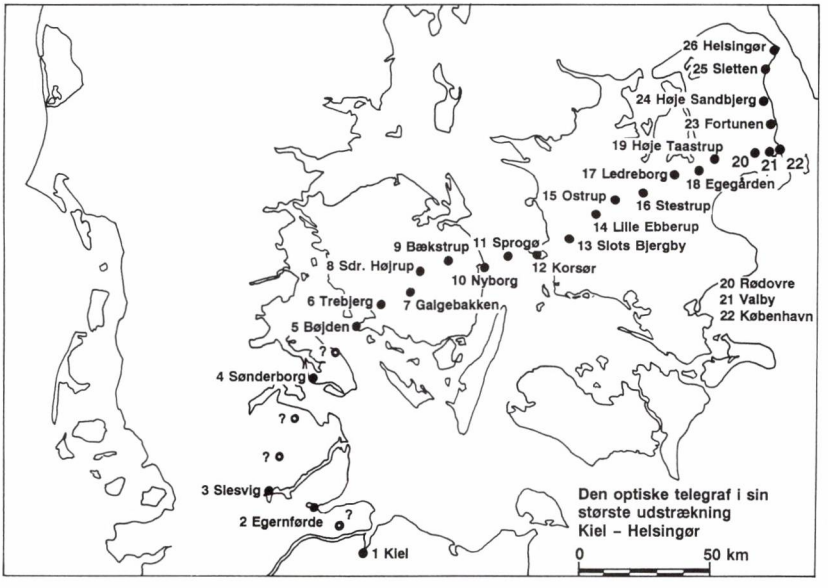

Kortet viser den optiske telegraf i dens længste udstrækning i 1811, i alt 26 stationer mellem Kiel og Helsingør. I godt vejr kunne et telegram ekspederes fra København til Kiel på 27 minutter, hvis alle stationer fungerede optimalt. Station nr. 24: Høje Sandbjerg ved Rude Skov lå inden for den nuværende Søllerød Kommunes grænser.
(Kort tegnet af Jens Johansen, Søllerød Museum efter The Optical Telegraph, 1994).

Udsnit af akvarel udført af Jean-François de Jonquières: Kronborg tegnet fra sydvest omkring år 1801. På det kullede tårn ses tydeligt den netop rejste optiske telegrafmast. Herfra kunne man i klart vejr sende meddelelser til København om fjendtlige flådebevægelser. Den fungerede desværre endnu ikke i slutningen af marts 1801, da den engelske flåde stod ind i Øresund. I det fjerne anes den svenske fæstning »Kärnan«, hvor der i april 1801 opførtes en telegraf. Den originale akvarel ejes af Søllerød Museum og beskrives af Niels Peter Stilling og Jens Johansen i bogen »Nordsjælland omkring år 1800«, udgivet af Søllerød Museum i 1998.

ring af telegraflinien, hvis man argumenterede for, at den ville være til nytte for skibsfarten gennem Øresund. De udenlandske redere kunne således få gavn af, at deres skibe kunne telegrafere hjem, når de lagde til i Helsingør for at betale told. Med den voksende udenlandske uvilje mod Øresundstolden var det nemlig vanskeligt at anvende fondens penge til rent danske formål. Ideen var fremragende, og finansieringsmåden blev da også godkendt både i udlandet og i Folketinget. Dermed lå det fast, at telegraflinien nødvendigvis maåtte begynde i Helsingør og via København gå til Korsør-Nyborg og over Fyn til Fredericia, hvorfra den gik sydpå til Hamborg.[7]

Telegrafprojektet var genstand for årelange drøftelser mellem de im-

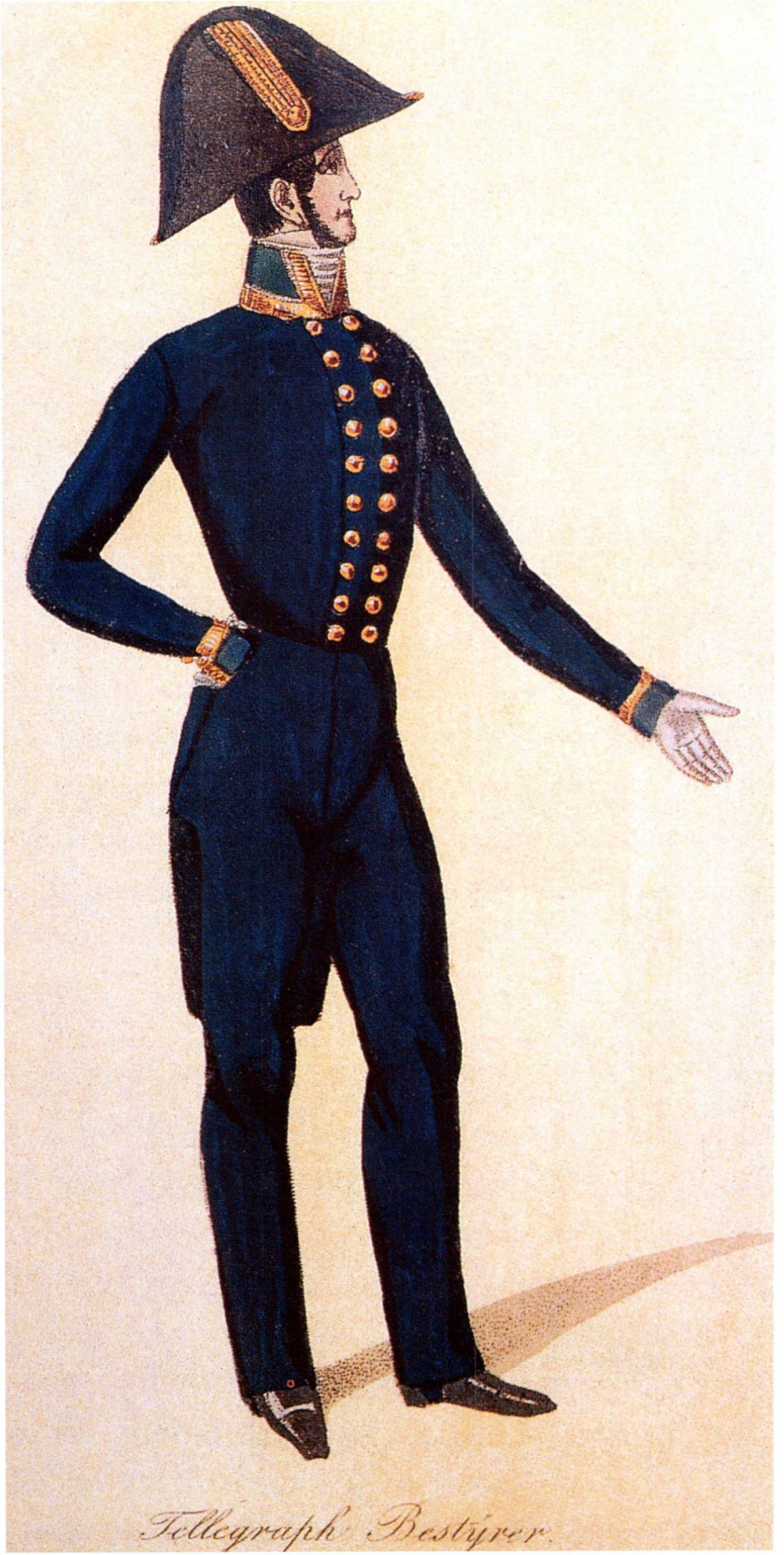

Ved de større optiske telegrafstationer fik telegrafbestyreren i 1801 kongelig tilladelse til at bære den afbildede uniform. Bukser og kjole var mørkeblå, sidstnævnte med lyseblå krave, ærmeopslag med guldbesætning og guldknapper. Den sorte hat havde ligeledes guldbesætning. De sorte, naturligvis velpudsede, sko fuldendte indtrykket af en statelig embedsmand i kongens tjeneste. (Post og Tele's uniformer, 1997).

Side 39 fra kodebogen af 1801 giver en forestilling om systemets opbygning. Ikke alle numre blev anvendt i begyndelsen. Det skabte mulighed for en stadig a'jourføring af ordlisten i takt med udviklingen af nye begreber og institutioner. Den højre kolonne viser tilføjelser af sådanne senere tilkomne ord. Koderne var under stadige ændringer.

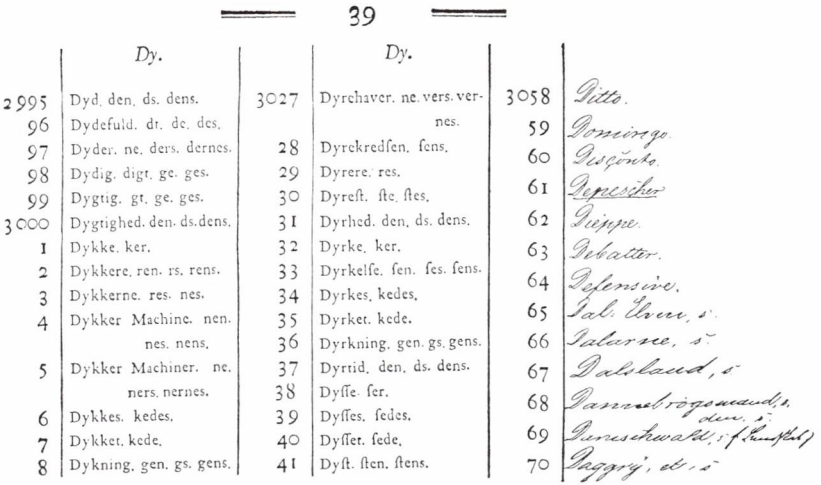

39

	Dy.		Dy.		
2995	Dyd. den. ds. dens.	3027	Dyrchaver. ne. vers. vernes.	3058	Ditto.
96	Dydefuld. dt. de. des.			59	Domicrago.
97	Dyder. ne. ders. dernes.	28	Dyrekredſen. ſens.	60	Dusgönko.
98	Dydig. digt. ge. ges.	29	Dyrere. res.	61	Depeschen
99	Dygtig. gt. ge. ges.	30	Dyreſt. ſte. ſtes.	62	Dippe.
3000	Dygtighed. den. ds. dens.	31	Dyrhed. den. ds. dens.	63	Debatter.
1	Dykke. ker.	32	Dyrke. ker.	64	Defensive.
2	Dykkere. ren. rs. rens.	33	Dyrkelſe. ſen. ſes. ſens.	65	Dal. Elven, s.
3	Dykkerne. res. nes.	34	Dyrkes. kedes.	66	Dalerne, s.
4	Dykker Machine. nen. nes. nens.	35	Dyrket. kede.	67	Dalsland, s.
		36	Dyrkning. gen. gs. gens.	68	Dannebrogsordenen, s.
5	Dykker Machiner. ne. ners. nernes.	37	Dyrtid. den. ds. dens.	69	Dunsehwalt, s. (fra Kunstfet) den. s.
		38	Dyſſe. ſer.		
6	Dykkes. kedes.	39	Dyſſes. ſedes.	70	Daggry, et, s.
7	Dykket. kede.	40	Dyſſet. ſede.		
8	Dykning. gen. gs. gens.	41	Dyſt. ſten. ſtens.		

plicerede politikere og teknikere, men i 1853 faldt det hele på plads. Umiddelbart før debatten mundede ud i en vedtagelse, lykkedes det dog kong Frederik 7. at skabe en vis uro. Han gav nemlig ordre til, at når telegraflinien blev anlagt, skulle den gå via slottet Frederiksborg i Hillerød, hvor han ofte opholdt sig. Det voldte noget besvær at overbevise ham om, at det ikke kunne lade sig gøre. Hillerød lå jo ikke ved Øresund![8]

Peter Faber

Statstelegrafvæsenet oprettedes ved lov af 17. marts 1853 som et direktorat under generalpostdirektoratet. Dets første direktør var Peter Faber, der fungerede som leder fra 1852 til 1877. Blandt hans mange talenter var en lyrisk åre, som havde resulteret i talrige sangtekster, blandt andet »Dengang jeg drog af sted« og »Højt fra træets grønne top«. Det historiske øjeblik, da hovedstaden kom i telegrafisk forbindelse med Hamborg, inspirerede Peter Faber til følgende poetiske kvad:

Fra Øresund, hvor bøgen gror
til Elbens gule strande
en spinkel kobbertråd sig snor
trindt gennem hav og lande . . .
At den os tanker tolke kan
derfor en dansk vi ære . . .

Teksten var i forvejen afleveret i Hamborg i et forseglet brev, og på åbningsdagen telegraferede man den derfra til København, hvor direktør Peter Faber selv læste den op efter telegrafstrimlen. Den omtalte »spink-

Peter Faber (1810-1877), kleinsmedesønnen, der blev ingenør og som i 1852 udnævntes til Telegrafvæsenets første direktør. Her fotograferet i en gemytlig positur, der lader ane, at vel var han en brysk og stærk leder, men han var også rund og forstående. Eftertiden kender ham bedre for hans virksomhed som forfatter af viser og sange, elsket både i samtiden og eftertiden. (Post & Tele Museum).

le kobbertråd« er kernen i et kabel, der under store anstrengelser var nedlagt til lands og til vands. H. C. Ørsted er den dansker, der bør æres for sin påvisning i 1820 af de elektro-magnetiske kræfter, der var forudsætningen for den nye teknik. Med afsendelsen af Fabers telegram var Danmark trådt ind i »tele-alderen«.

»Telegraf-eden«

Telegrafpersonalet ved Øresundslinien skulle alle underskrive erklæring, der gik under navnet »telegraf-eden«: *»Jeg . . . NN . . . sværger ved Gud den almægtige, at jeg ingensinde, selv om jeg forlader telegrafvæsenets tjeneste, vil betro nogen som helst indholdet af de telegrafdepecher, der måtte komme til min kundskab, ligesom jeg også herved edelig forpligter mig til at befordre fremmede regeringers statsdepecher med samme tjenesteiver og hemmeligholde dem lige så samvittighedsfuldt som de danske regeringsdepecher, samt kun at meddele deres indhold til de dertil af den vedkommende fremmede regering bemyndigede personer.«*[9]

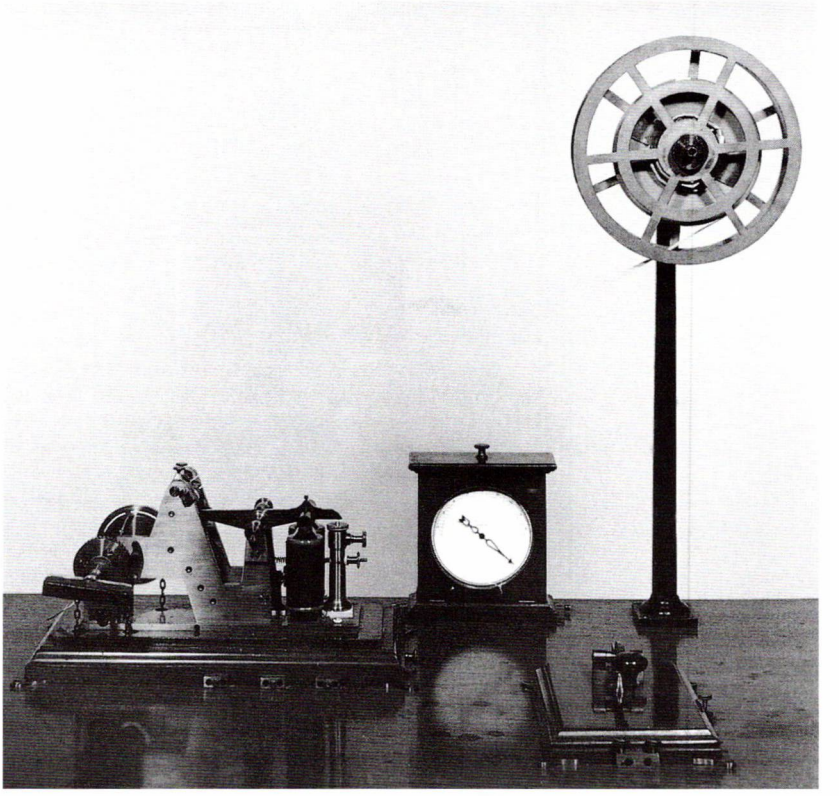

Det første telegrafapparat fra 1854. Systemet udvikledes efterhånden, men grundideen er den samme: Meddelelsen afsendes med en manuelt betjent telegrafnøgle i det såkaldte morsealfabet, der består af prikker og streger. Med strøm fra et batteri sendes meddelelsen via en ledning til modtageapparatet. Ved hjælp af en elektromagnet tiltrækkes et bevægeligt jernanker med en påsat skrivestift som aftegner meddelelsen på en papirstrimmel, der bliver trukket igennem apparatet. (Post & Tele Museum).

VEDBÆK OG TELEGRAFVÆSENET

Samtidig med etableringen af Øresundslinien, Helsingør-Hamborg, nedlagde Telegrafselskabet i 1854 et undersøisk telegrafkabel i Øresund. Det udgik fra Vedbæk i nordøstlig retning syd om Hven til Hillesborg på den svenske Øresundskyst nord for Landskrona. Oprettelsen af denne forbindelse skete på svensk initiativ, og på trods af en vis dansk modstand. Linien satte Sverige og Norge i telegrafisk forbindelse med det øvrige Europa via Vedbæk. Danmark havde naturligvis også glæde af kabellinien, der etablerede en forbindelse mellem os og det øvrige Skandinavien.

Valget af Vedbæk som udgangspunkt for kabelforbindelsen frem for den kortere linie mellem Helsingør-Helsingborg skyldtes hensynet til den store trafik på Øresunds smalleste sted og de mange skibe, der ankrede op ved Helsingør. Det gjorde Telegrafvæsenets teknikere betænkelige. De frygtede de alvorlige kabelbrud, som man allerede havde haft dårlige

Øresundslinien i 1854 fra Helsingør til Hamborg via København, Korsør-Nyborg, Fredericia og Flensborg. (Fra Statstelegrafen 1854-1904).

erfaringer med i Storebælt. Her havde opankrede skibe flere gange halet kablet med op, når de lettede anker, ligesom skibe, som i stormvejr eller strøm drev for ankeret, ofte havde beskadiget kablet. Man valgte derfor Vedbæk som udgangspunkt. Her var skibstrafikken mindre intensiv, og der var relativt dybt og dertil var strømforholdene bedre end ved Helsingør.[10]

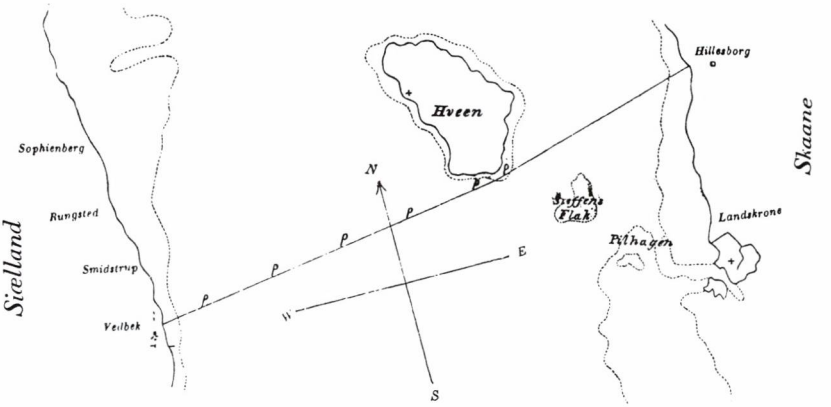

Telegrafkablet fra Vedbæk syd om Hven til Hilleborg i Sverige. Kortet udsendtes af marineministeriet den 10. november 1854 til den danske og den internationale skibsfart med orientering om den nye *»Submarine Electric Telegraph in the Sound«*. Det var især en advarsel mod at ankre op på de afmærkede positioner for at undgå kabelbrud. Kortet viser også konstruktionen af de to båker (sømærker), der opførtes på land. Når den søfarende så dem på samme linie, »over-et«, vidste han, at hans skib lå over kablet, og at han ikke måtte kaste anker der.
(Post & Tele Museum).

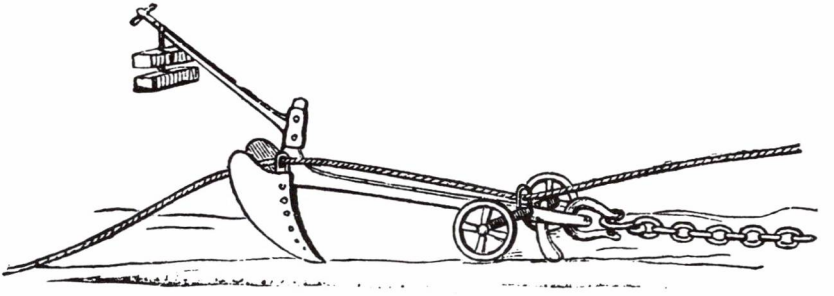

Undersøisk kabelplov. Ploven gravede en rende, hvor kablet kunne ligge beskyttet. Ploven bestod af et anker, hvis ene arm var afhugget. På den anden var monteret det viste plovjern, og en vægt trykkede ploven ned. Når man trak den hen over havbunden, gled kablet gennem to øjne og lagde sig på bunden af renden. Kabelnedlægningen blev styret af en dykker.
(Post & Tele Museum).

Båkerne i Vedbæk

For at hjælpe skibene med at pejle det nedlagte kabel opførte Telegrafvæsenet to sømærker, såkaldte båker, der kunne ses fra søen i lang afstand. Den forreste stod i strandkanten, der hvor havnen senere anlagdes. Den bageste var placeret i et lidt højere niveau i haven til ejendommen *Strand-*

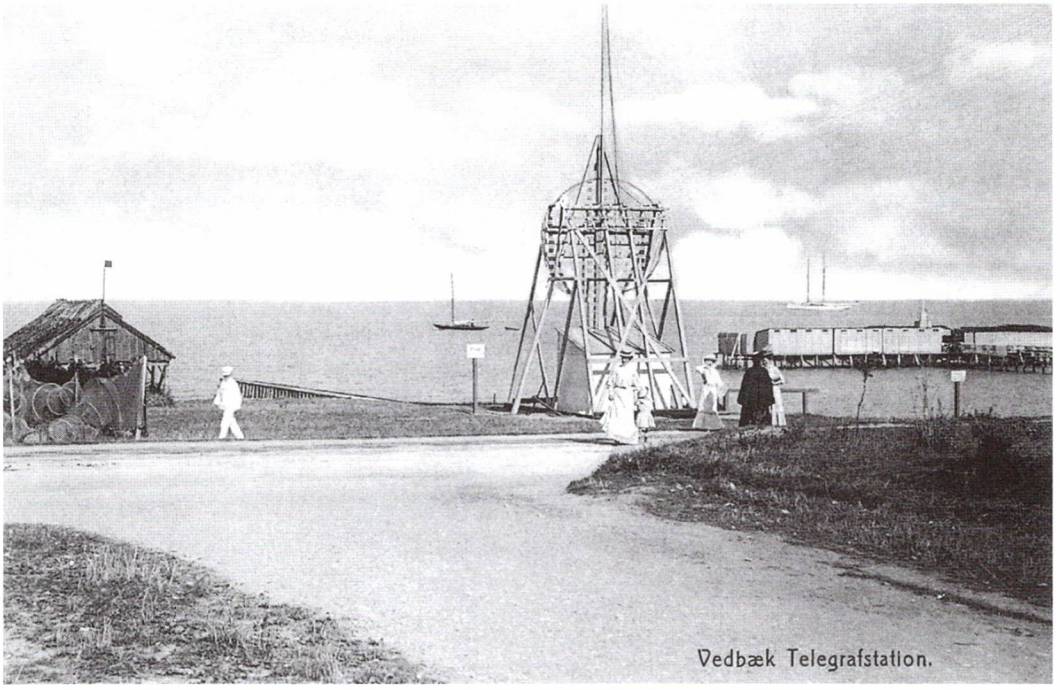

»Vedbæk Telegrafstation« betegnes dette postkort fra Vedbæk Strandvej omkring 1910. I motivets centrum ses telegrafbåken med tilhørende telegraf-kabelhus midt i trækonstruktionen. I baggrunden til højre ses den offentlige badeanstalt, hvorfra al badning skulle foregå. At bade direkte fra stranden var ikke blot simpelt, det var også forbudt. På hver side af båken står et skilt med advarslen Privat ! Peter Andersen, der ejede grunden, måtte ofte bortvise uvedkommende personer, især områdets drenge, fra kabelområdet. Båken nedlagdes i 1943. Motivet er fotograferet fra Olesvej mod det område, hvor Vedbæk Havn anlagdes i årene 1917 til 1919. (Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune).

bo på den anden side af Strandvejen. Båkerne var udstyret med lanterner, der om natten brændte ved olie eller petroleum. Ved at holde disse to sømærker »over-et« kunne kaptajnerne pejle sig til telegrafkablets nøjagtige beliggenhed på havbunden. Kabellinien var desuden markeret med små sømærker med flag. Marineministeriet udsendte den 10. november 1854 et cirkulære om kablets etablering, forfattet både på dansk og engelsk, med et kort over linien og en afbildning af båkerne.[11] Udleveringen af cirkulæret skete blandt andet i Helsingør. Men generelt var det et problem at få orienteret de mange hundrede danske og udenlandske skibe, der passerede Sundet. Senere ændrede båkerne udseende, idet de konstrueredes som cirkelrunde træplader placeret på stilladser. For alminde-

lige »landkrabber« udgjorde disse båker i mange år et vartegn for Vedbæk. De fjernedes i 1943.[12]

Lars Engelsen ansættes som kabelopsynsmand i Vedbæk

De store samfundsmæssige og økonomiske interesser, der var knyttet til Sundkablet, gjorde et permanent tilsyn nødvendigt. Derfor ansattes den 1. januar 1855 en kabelopsynsmand i Vedbæk. Det var den 63-årige lods fra Helsingør, Lars Engelsen, der fra sit virke som lods havde mange års erfaring i omgangen med skibe og søens folk. Han fik overdraget tilsynet med det »i Øresundet nedlagte telegraphtoug (-kabel) på følgende betingelser«: Først og fremmest skulle han med de midler, der stod til hans rådighed, forhindre forbisejlende skibe i at ankre op i kablets linie. Hvis sådant alligevel skete, skulle han træffe de bedst mulige foranstaltninger til kablets sikring. Dernæst skulle han føre tilsyn med de to båker og passe lanternerne. Han skulle straks bosætte sig i Vedbæk og måtte ikke forlade stedet, med mindre det var i tjenestens medfør, eller han havde fået særlig tilladelse dertil. Den årlige løn herfor var 570 rigsdaler, hvori var indbefattet udgifter til bådhold og betaling for den fornødne »Karlehjælp«. Telegrafvæsenet betalte vedligeholdelse af en båd og af et ledningsfyr.[13]

Lars Engelsens indberetninger

Lars Engelsen flyttede straks til Vedbæk, og i folketællingen for Vedbæk i 1855 står han opført som Telegraf-inspecteur.[14] Telegrafvæsenets arkiv rummer mange indberetninger fra Lars Engelsen til *»Deregtør Faber Rider af Norstiernen og Rider af Dannebrog«*. De illustrerer levende den anstrengende og ofte farlige tilværelse for kabelopsynsmanden i Vedbæk. I en indberetning den 1. september 1855 skriver han: *»Jeg vil tilmelde hr Direktør, at i nat var der ankret 3 skibe i trådens (kablets) linie. Da det begyndte at dages, og jeg fik dem at se, tog jeg straks ud for at få dem bort fra tråden. Den ene var en engelsk brig, den anden en engelsk skonnert begge på vej til Tyskland . . . Kaptajnerne påstod, at de ikke vidste af nogen telegraf, og at de ikke havde modtaget nogen bekendtgørelse derom. At der var ingen, (der) havde talt til dem om nogen telegraf, da de var i land for at klarere. Jeg påstod, at når de blot ville se i deres Øresundspas, der ville de finde bekendtgørelsen, og så snart vi åbnede passet, så lå den der . . . De havde både set vagerne (sømærkerne) og fyrene, men de vidste ikke hvad det skulle betyde, da den ene ikke havde været her i to og den anden over 1 år. En tysk skonnert havde bekendtgørelsen om bord, og han vidste besked på det hele. Han havde både set vagerne og fyrene. Han svarede mig, at han troede at han var fri nok før telegrafen. Han havde ankret i stille (vejr), men drev tilbage med strømmen. Jeg fik dem alle 3 fri fra tråden uden at berøre den. De var alle 3 villige til at efterfølge mine ordrer«.*[15] Historien gentager sig den 27. april 1856, da der igen var ankret 3 skibe op i kablet. Lars Engelsen tændte fyrene og tog ud til skibene for at få dem væk. Det

Lars Engelsens indberetning af 28. april 1856 om tre ulovlige ankringer i kablet. Indberetningen, signeret »Ærbødis Lars Engelsen«, er stilet til »Deregtør Faber Rider af Nordstiernen og Rider af Dannebrog«. (Rigsarkivet, Telegrafvæsenets sekretariat).

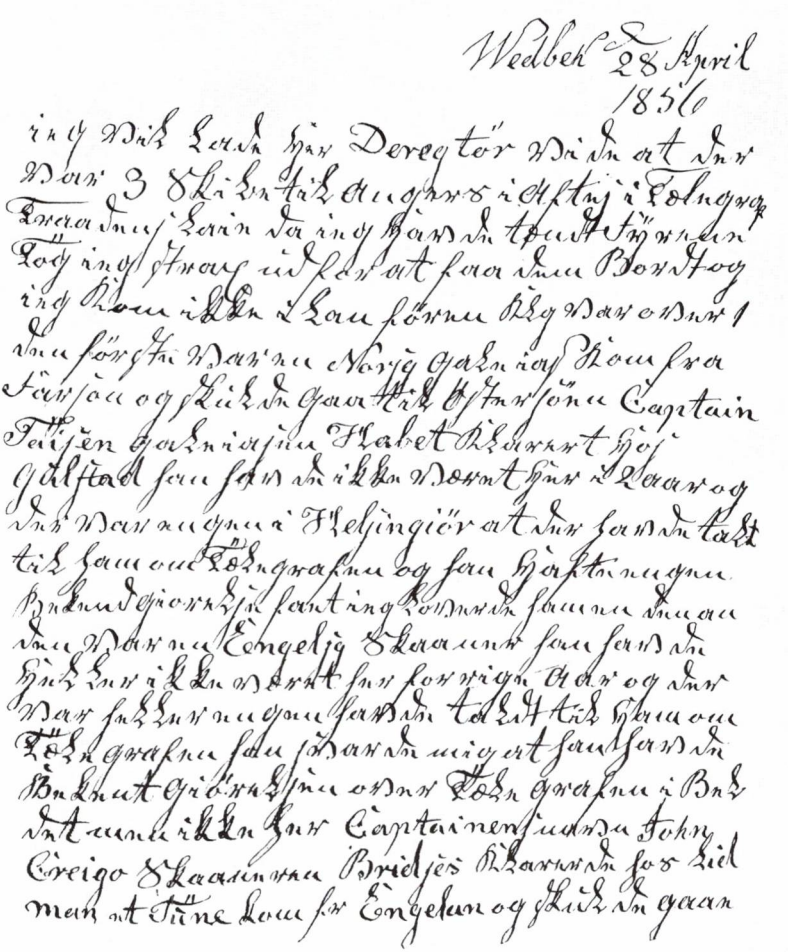

var en norsk galease på vej til Østersøen, en engelsk skonnert til Stettin og en svensk galease til England med en ladning bjælker. Ingen af kaptajnerne havde været forbi Vedbæk i årevis, og de havde aldrig hørt om noget kabel her. *»Det var godt, at det var så godt vejr« skrev Lars Engelsen, »ellers havde de fisket telegraftråden alle 3. Jeg fik dem godt væk uden at berøre tråden«.* Den følgende indberetning fra 9. august 1855 viser både noget om sejlskibenes afhængighed af naturens luner og om betydningen af det, som i rederiet A.P. Møllers søfartsterminologi hedder *»rettidig omhu«.* Lars Engelsen skriver: *»Den 7. maj om aftenen så jeg en prøjsisk skonnertbrig*

til Statin og Förvaningen i Dindi den
torsdin Morgen en Maasjeger gaan ny Kom fra
Danzig og Skiöd den gaan til Engelan med
en Ladning Bänkgod Capitain Lunnjuarn
Allaret gaan i gjen Marcur Skorsten foj
Lindval hau jeg da at fau Kjæftikken
Morgat hau Skiöd at Tölln gaaen Ekkes
det var godt at det var ikke godt Vor
ekkes Jerd da di tej eget Tölln gaaf Traar
den ekkes 3 ing Tej den godt og ekkes Tarn
ikku at Konnörn Traaden

Ærbödig
Lars Engeljen

St Hjr
Deregter Faber Ridder af Norstiernen
og Ridder af Dannebrog

En prøjser i kablet

komme sejlende nordfra med vinden VSV og stille gik han til ankers ungefær (omtrent) efter min gisning (skøn) ½ mil syd for telegraftråden, hvor han lå fast. Om morgenen den 8. maj, da jeg med flere fik ham at se, lå han med sine mærssejl nedfiret og opgivet (ophængt), men de var ikke fast(gjorte). Som vist nok også bidrog en stor del til, at den gik i drift. Det blæste hårdt med regnbyger. Efter klokken 5 om morgenen tog kulingen mere til med regnbyger. Skonnertbriggen gik i drift og blev ved med at drive, indtil den tørnede op i telegraftråden og lå fast. Jeg antog straks folk og en stor båd og sejlede ud. Han var endnu ikke til at se her fra land. Stormen tog mere til og tykt med regn, og da var klokken unge-

Kabelskibet *Peter Faber* ved stabelafløbningen i Frederikshavn i 1913. Det var det første skib, der direkte var indrettet til kabelarbejde i hjemlige farvande. Skibet var udstyret med et kraftigt motorspil, kabeloptagningsmaskine og ruller forude og agter. Besætningen var på 6 mand, der virkede under trange kår under de ofte månedlange ophold til søs. (Post & Tele Museum).

fær 8. Vi kunne ikke lægge til på siden formedelst den høje sø og den stærke storm . . . Så observerede jeg, at Helsingørs lods Lars Børgesen var om bord. Da varskoede jeg ham om at han lå fast i telegraftråden, og at han måtte slippe ankerkæden fri og sejle væk for ikke at brække tråden. Vi sejlede i læ ved Rungsted, og da blev det (vejret) først så tykt, så vi ikke kunne se, når han slap sin kæde. Straks efter klarede det noget op, men vedblev at blæse hårdt, og vinden drog sig mere om i vest. Jeg formoder, at vagten om bord har sovet, ellers var det ikke muligt at et skib kan blive ved at drive så længe uden at observere det. Vi kunne fra land se ham hele tiden og så var sejlene sat.« Der var altså tale om en kombination af kraftigt stormvejr, dårlig sejlføring og en udkig, der sov på vagten. Så skulle det jo gå galt! Men stille vejr og tåge var heller ikke af det gode: Den 7. december 1855 var der *»tyk luft med megen tåge«*, men efter middag klarede det op, og da så Lars Engelsen en skonnert, der lå til ankers i telegraftrådens leje. Han tog straks derud og gik ombord og forklarede kaptajnen, at han lå i trådens leje. Det kunne han ikke gøre for, sagde han, da han ingenting kunne se, da han gik til ankers. Lars Engelsen hjalp hans anker fri af kablet, og han sejlede straks sydefter.[16]

Langt de fleste skibe, der måtte fjernes fra kablet, var udenlandske. De danske kaptajner var mere stedkendte og undgik derfor som regel opankring i eller ved kablet.

Jørgen Olsen udnævnes til kabelopsynsmand

Lars Engelsen døde allerede i 1856 og efterfulgtes som kabelopsynsmand af den 47-årige lods Jørgen Olsen, der også var fra Helsingør. Han bosatte sig i Peters-

Den myndige herre med det skarpe blik er kabelopsynsmand, telegrafbestyrer og lods Jørgen Olsen, Vedbæk. Fotografiet er fra o. 1880, og er måske optaget i anledning af hans 50-års jubilæum samme år, hvor han blev hyldet ved en fest på Vedbæk Kro. (Byhistorisk Arkiv).

minde på Strandvejen sammen med sin kone Marie. Lige som sin forgænger fik han nok at se til og skrev også mange indberetninger til telegrafdirektøren. For eksempel måtte han den 8. oktober 1856 overtale en engelsk kaptajn, der havde ankret op ved kablet, til at kappe sit anker. Det var ikke noget en skipper uden videre gjorde, for et anker var dyrt og svært at undvære, selv om man normalt havde et reserveanker om bord. En bøje blev udlagt til lokalisering af ankeret, og Jørgen Olsen bjergede senere ankeret og kæden og bragte det til Helsingør. Den 28. november samme år ». . . kom et skib drivende for ankeret sydfra klokken ca. 10, det blæste en meget stærk storm. Fiskerne var ikke ganske villige til at assistere mig, men jeg fik dog tre brave mænd til hjælp. De forlangte 3 rigsdaler pr. mand. Vi kom ud på skibet . . . , og skipperen var villig til at kappe ankeret. Vi sejlede til Rungsted og måtte gå hjem.«[17] *To dage senere bjergede Jørgen Ol-*

sen og hans folk ankeret og bragte det til København, hvor skibet nu lå.18 I dette tilfælde lykkedes det altså Jørgen Olsen at gribe ind. Men ofte kunne han i hårdt vejr blot stå i land og håbe på, at ankrene på de ulovligt opankrede skibe ville holde bunden.

Efter sine første fem år i embedet gjorde Jørgen Olsen en lille status: *»Fra min tiltrædelse i Telegrafvæsenet den 1. oktober 1856 til 1. september 1860 har jeg været ombord i følgende skibe, som har måttet slippe anker i telegrafkablet:*

8. oktober 1856. Galease Harmonien. Capt. Galle. Anker og 60 favne kabel optaget og bragt til Helsingør.

1857. Ingen der måtte slippe ankeret, men bragt 45 skibe af linien, der lå til ankers.

5. april 1858. En tysk brig Louise. Capt. Ditmann, der måtte slippe to ankre og 65 favne kæde. En fransk Coggert fjernet fra touget. 29 skibe fjernet, der lå til ankers.

1859. 2. november. Dansk galease De to Søstre. Capt. Willarsen slap anker og 65 favne kæde, der blev bragt til København. Borttaget af linien 36 skibe, der lå til ankers.

1860. 25. januar. En tysk brig. Doctor Krip. Capt. Lorentzen fiskede telegraftouget. Hjælp ham fri. 7. august hollandsk kuf Wrondt Cure(?). Capt. Don. Slap anker med 15 favne kæde, der er bragt i land. Borttaget 36 skibe der lå til ankers i linien.

Jørgen Olsen. 3. September 1860.[19]

Kabelbrud og uagtsomhed

Et enkelt eksempel på et kabelbrud kan nærmere illustrere de vanskeligheder, Jørgen Olsen og Telegrafselskabet kæmpede imod i deres bestræbelser på at holde forbindelsen til Sverige åben: Den 4. januar 1861 blev kablet sprængt af en dansk skonnert, *Coquet af Dragør*. Skonnerten, der sad fast i drivisen, var kommet drivende nordfra for sit anker hen over kabellinien. Efter Jørgen Olsens udsagn var der tale om grov uagtsomhed: Sømærkerne var i orden, og lanternerne ved båkerne i Vedbæk brændte klart. Kaptajnen kunne ikke undgå at bemærke, at skibet var i drift, og burde straks have halet ankeret op eller ladet det gå. Han på sin side hævdede, at han var uskyldig og slet ikke havde rørt kablet. Men i den videre diskussion med Jørgen Olsen viklede han sig ind i så mange »søforklaringer«, at det hurtigt stod klart, at han måtte være skyld i kabelbruddet og dermed i afbrydelsen af telegraftrafikken mellem København og Hel-

singborg. Sagen blev indbragt for retten i Helsingør, hvor undersøgelsen fik det uheldige udfald for kaptajnen, styrmanden og en matros, at de arresteredes for falsk forklaring for retten. Jørgen Olsens opfattelse af skipperens ringe troværdighed har åbenbart ikke været helt forkert.

En fængselsdom

Der afsagdes følgende dom: »*Skipperen og hans styrmand bør hensættes i fængsel på vand og brød, den første i 6 gange 5 den anden i 3 gange 5 dage samt derhos hver især bøde 50 rigsdaler til Helsingørs Kjøbstads Fattigkasse.*« De øvrige besætningsmedlemmer idømtes fængsel på vand og brød i 3 gange 5 dage. Kaptajnen dømtes til at betale 580 rigsdaler i erstatning for den skade, der ved uagtsomhed var tilføjet den underjordiske telegrafledning. Dommen appelleredes til Den Kongelige Landsover- samt Hov- og Stadsret, der den 12. november 1861 afsagde dom, hvorefter fængselsstraffene afkortedes lidt og erstatningen bortfaldt. De strenge straffe skal ses i forhold til telegrafkablets store samfundsmæssige betydning. Jørgen Olsen fik af telegrafselskabet tildelt en belønning på 100 rigsdaler for den iver og konduite, han havde udvist ved den pågældende lejlighed.[20]

Beretningerne fra Jørgen Olsens første tjenesteår som kabelopsynsmand i Vedbæk tegner et billede af de aktiviteter, som i næsten 30 år udgjorde hans arbejde. Døgnet rundt måtte han være klar til udrykning, uanset vind og vejr. Trods hans utrættelige indsats skete der dog til stadighed mange større og mindre skader og brud på kablet. Folkene i linieafdelingen var derfor altid klar til hurtig udrykning. Forbindelsen til Sverige skulle holdes åben. I Hillesborg var der naturligvis også et kabeltilsyn, der stod i kontakt med hovedkontoret i København.

Jørgen Olsen nød stor respekt i Vedbæk, og da han den 3. januar 1880 havde været 50 år i offentlig tjeneste, heraf 23 år som kabelopsynsmand i Vedbæk, blev han fejret ved en fest på Vedbæk Kro arrangeret af *Den borgerlige Klub for Vedbæk og Omegn*. Formanden holdt festtalen og roste heri Jørgen Olsen for hans »*samvittighedsfulde opfyldelse af sin tjenestepligt og hans uskrømtede kærlighed til medmennesker*«. Derefter blev afsunget en sang i dagens anledning.[21]

Telegrafstationen i Vedbæk

I 1863 oprettedes en offentlig telegrafstation i telegrafopsynsmandens bolig på Strandvejen, og han fik ansvaret for driften. Personalet, som besørgede telegrafekspeditionen, havde almindeligvis gennemgået en omfattende uddannelse og bestået telegrafisteksamen, hvilket var en betingelse for at opnå en fast ansættelse i en pensionsgivende stilling i Telegrafvæsenet. Det var overvejende mænd, der beklædte disse stillinger, men ved mindre telegrafstationer som f.eks. Vedbæk og Skodsborg ansattes ofte kvinder, der havde fået en kortere oplæring i telegrafens mysterier på

Kabelhuset, »Vedbæk Prøvehytte« ved Vedbæk Station, med de fra syd indførte ledninger. Foto den 3. juli 1914. (Post & Tele Museum).

en lokal station, for Øresundkystens vedkommende i reglen på Klampenborg telegrafstation. Da Jørgen Olsen ikke var uddannet telegrafist, måtte han ansætte en uddannet person, som foruden løn fik kost og logi i huset. I 1866 og nogle år derefter betjente Jørgen Olsens datter telegrafekspeditionen. Telegrafvæsenet betalte en godtgørelse på 1 rigsdaler 48 skilling daglig, som i 1874 blev forhøjet til 2 rigsdaler.[22] Stationen var kun

åben fra 1. Juni til 30. september. En oversigt over Telegrafvæsenets samlede virksomhed i 1866 viser, at Vedbækstationen var Danmarks mindst trafikerede. Der fandtes i alt 55 telegrafstationer i landet, og størst var naturligvis København med over 60.000 ekspederede telegrammer. Vedbækstationen modtog den sommer 103 og sendte 84 telegrammer, i alt kun 187 ekspeditioner.[23]

Peter Andersen

Den 21. april 1894 blev bestyrelsen og driften af telegrafstationen overdraget til Jørgen Olsens efterfølger, Peter Andersen. Stationen holdtes nu åben året rundt, og lønnen herfor var 600 kr årlig. Han var heller ikke uddannet og måtte også ansætte kvalificeret personale. De skulle være fra lokalområdet, da Telegrafvæsenet ikke ønskede at undvære personale fra København.[24]

Til afløsning af telegrafstationen oprettedes i 1897 ved Kystbanens åbning en offentlig telegrafstation på Vedbæks nyanlagte jernbanestation.[25] Den 3. april 1905 søgte Telegrafvæsenet DSB om tilladelse til at forhøje den telegrafstang, der stod på »Vedbæk Banegård« cirka 10 m nord for søndre indkørselssignal. Den skulle anvendes til overføring af samtlige ledninger til Vedbæk kabelhus (prøvehytte), idet man ville flytte de to overføringer over sporene tæt syd for viadukten til dette sted.

Annoncen fra 1903 for Schomburg Porzellan viser tidens fascination af elektriciteten, der muliggør vidundere som telefoner og telegrafer. Det er stærke kræfter der er tale om. Dansk Telegraftidende, 10. november 1903.

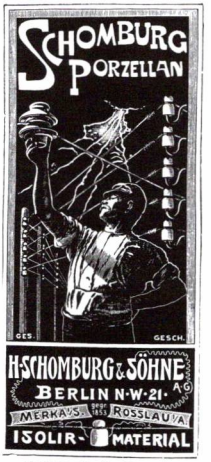

Eneforhandler for Danmark:
Tvermoes & Abrahamson,
Købmagergade 22.
Kjøbenhavn.

De interesserede Vedbæk-folk, som i 1853 og 1854 med spænding fulgte nedlægningen af Øresundsliniens kabel og Sverigeskablet, kunne allerede i 1855 overvære rejsningen af en »overjordisk« telegraflinie på stænger eller master – den første i Danmark. Den gik fra Vedbæk til Helsingør og afløste det oprindelige jordkabel. Det kan synes lidt mærkeligt, at denne udskiftning skete så kort tid efter kablets nedlægning, men forud for anlægget af linien var der foregået en hidsig debat mellem tilhængerne af luftliner og jordkablets fortalere. De sidstnævnte vandt første runde og fik kabellinien, men i praksis viste det sig, at den ikke duede. Kablets isolation var ikke vandtæt, hvilket førte til mange strømsvigt og afbrydelser af telegrafekspeditionen. For at lokalisere skaderne var man nødt til at grave lange strækninger kabel fri, hvilket naturligvis i sig selv var meget besværligt. Men derudover skete det ofte, at arbejderne under gravningen kom til at beskadige kablet. Det tog ikke lang tid at erkende det, og så fik tilhængerne af luftledningerne deres vilje. I luften kunne man straks finde fejlen og hurtigt udbedre den.[26]

Telegraflinien bestod af 4,5 mm galvaniseret jerntråd ophængt på isolatorer af porcelæn. De havde en rille til tråden øverst og en dobbelt klokke forneden, og fik derfor det charmerende navn »krinoline-hoveder«. Som strømkilde anvendte Telegrafvæsenet i de første halvtreds år tørbatterier, men fra omkring år 1900 gik man over til at anvende akkumulato-

Det luftbårne ledningsnet var lettere udsat for hærværk end de nedgravede kabler, som ingen jo kunne se. Det var åbenbart fristende for svage sjæle at skyde til måls med sten efter porcelænsklokkerne. Det var åbenbart et problem for Telegrafvæsenet, og de strenge straffe og udlovede dusører viser, hvor alvoligt man dengang så på materielle ødelæggelser.
(Post & Tele Museum).

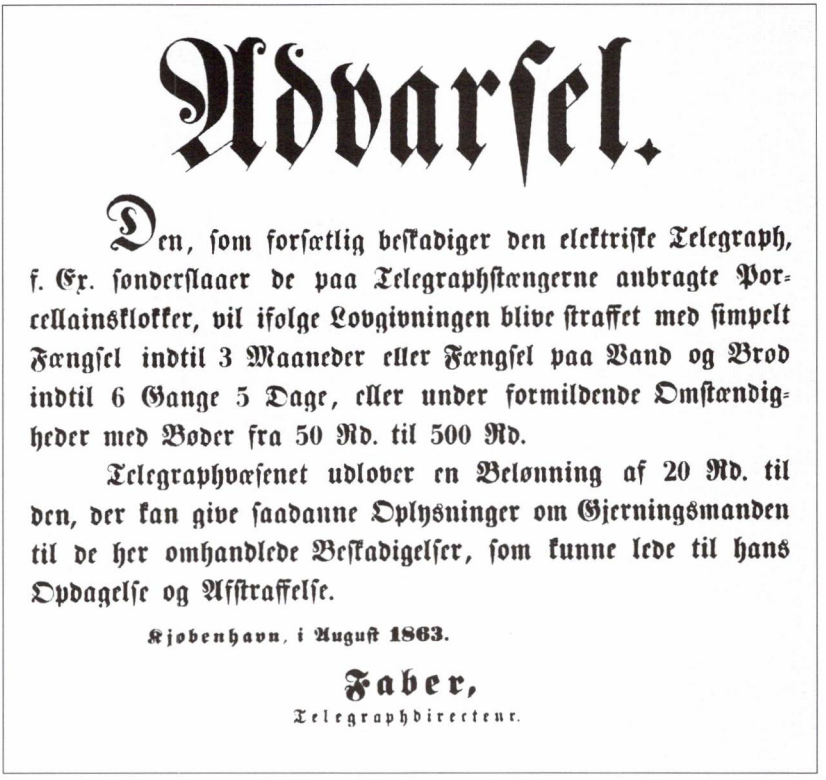

Advarsel.

Den, som forsætlig beskadiger den elektriske Telegraph, f. Ex. sønderslaaer de paa Telegraphstængerne anbragte Porcellainsklokker, vil ifølge Lovgivningen blive straffet med simpelt Fængsel indtil 3 Maaneder eller Fængsel paa Vand og Brød indtil 6 Gange 5 Dage, eller under formildende Omstændigheder med Bøder fra 50 Rd. til 500 Rd.

Telegraphvæsenet udlover en Belønning af 20 Rd. til den, der kan give saadanne Oplysninger om Gjerningsmanden til de her omhandlede Beskadigelser, som kunne lede til hans Opdagelse og Afstraffelse.

Kjøbenhavn, i August 1863.

Faber,
Telegraphdirecteur.

rer, der blev opladet med bystrøm, efterhånden som der oprettedes elværker rundt omkring. Telegrafstængerne bestod i de første år af uimprægnerede granstammer, men fra 1861 blev de imprægneret mod råd med kobbervitriol. Top-enden var først beskyttet med en træhætte, som dog senere blev erstattet af en zinkhætte.[27]

Ved rejsningen af telegraf-stanglinien Vedbæk-Helsingør tog man det første skridt i den udvikling, der i løbet af de næste hundrede år skulle resultere i en skov af telegraf- og telefonmaster i det danske landskab. Telegraflinierne kom først. 25 år senere fulgte telefonlinierne, og Vedbæk var med fra starten i begge de to »væseners« etablering af de overjordiske linier.

Telefonforbindelsen til Sverige etableres

Efter nogle årtiers fredelig vækst af Telegrafvæsenet i Danmark kom der i 1891 igen forstyrrende krav fra »hinsidan«. Svenskerne pressede på for at få en telefonforbindelse over Øresund, så de kunne tale i telefon med hele Europa. Det var C.F.Tietgen og KTAS, som i al hemmelighed havde inspireret svenskerne til at tage sagen op. KTAS havde nemlig ikke

I 1905 opnåede kvinderne ret til at deltage i praktisk undervisning i liniearbejde, og om sommeren samme år drog enkelte af dem ud på linierne. Synet af de unge damer i deres tækkelige lange kjoler oppe i masterne gav anledning til en del mandlige kommentarer. Tiden var endnu ikke moden til ligestilling, og det blev både første og sidste gang, man så kvinder til vejrs i telegrafmasterne. Foto fra Næsby ved Nakskov den 25. juli 1907. (Byhistorisk Arkiv, Jørgen Bergs arkiv).

koncession på forbindelser over *»sund og bælt«* og kunne derfor ikke etablere den ønskede søværts telefonlinie. Det kunne Telegrafvæsenet derimod. Men dets ledelse forstod endnu ikke rigtigt telefonens fremtidsmuligheder, og var derfor noget modvillig over for projektet. Omsider måtte man dog føje svenskerne (og KTAS) og anlægge den ønskede telefonforbindelse. Der blev anvendt to ledige ledninger i et gammelt telegrafkabel fra 1863 mellem Vedbæk og Hillesborg. Den 6. december 1893 kunne kong Christian IX åbne forbindelsen og fra København tale med den svenske kong Oscar II i Stockholm – via Vedbæk.[28]

Peter Andersen overtager kabeltilsynet i Vedbæk

I 1885 afløstes Jørgen Olsen som tidligere nævnt af Peter Andersen. Han var i forvejen brovægter og passede sunddampernes trafik til og fra broen i Vedbæk. Han har sikkert bistået ved etableringen af telefonlinien over Sundet i 1893, men det ved vi ikke rigtig noget om. Derimod er vi så

Kabelopsynsmand og brovægter Peter Andersen, født 1843, var født i Vedbæks fiskermiljø. Han var søn af den gamle Vedbækfisker Jens Andersen (1804-1865). Peter Andersen optræder her i et smukt atelierfoto. Kikkerten og den guldtressede kasket giver ham en maritim værdighed, der yderligere understreges af hans myndige holdning. Kasketten uden emblem er ikke fra telegrafvæsenet, og toldvæsenet vil heller ikke kendes ved den, så den er nok selvkomponeret.
(Byhistorisk arkiv).

heldige, at Telegrafvæsenets arkiv åbner mulighed for at følge med i aktiviteterne i Vedbæk i begyndelsen af 1900-tallet.[29]

Blandt de mere hektiske oplevelser, Peter Andersen kom ud for, var et alvorligt kabelbrud i sommeren 1904. Den tilsynsførende ingeniør, C. Walsøe, indsendte den 7. juli dette år til Telegrafvæsenets tekniske afdeling en alarmerende indberetning. Overskriften lød: *»Meddelelse om kabelafbrydning mellem Vedbæk og Hven«*. Det fremgik af indberetningen, at *»forbindelsen på det 4-ledede Øresundskabel, årgang 1863, er afbrudt mellem Vedbæk og Hven. Så snart undersøgelsen med hensyn til fejlens art og beliggenhed er afsluttet, vil resultatet straks blive meddelt afdelingen.«* Fire dage senere meddelte ingeniøren, at kablet var afbrudt 2½-3 km fra Vedbæk, og at det nærmere skulle undersøges, om et så gammelt kabel overhovedet kunne tåle at blive repareret. Ledelsen af den tekniske afdeling afgjorde, at det kunne det godt, og en aftale om assistance blev truffet med Switzers bjergningsselskab. Efter en uges arbejde måtte aktiviteterne imidlertid indstilles på grund af vind, høj sø og stærk strøm. På det tidspunkt kunne

ingeniøren meddele, at 1.730 m nyt kabel var udlagt. Men nu besluttede ledelsen overraskende, at hele det gamle 1863-kabel skulle optages, såvel som de netop nedlagte 1.730 m, og at der i stedet skulle nedlægges et helt nyt kabel på hele strækningen. Det forårsagede nogen forvirring ude i Vedbæk og forlængede arbejdsprocessen, men den 8. august kunne ingeniøren melde arbejdet færdigt. Ingeniør Walsøe indstillede, at der udbetaltes dusører til førere og mandskab på Switzers damper for veludført arbejde under vanskelige vilkår.[30]

Det nye kabel måtte også beskyttes mod ulovlige opankringer, hvilket fremgår af Peter Andersens indberetninger til teknisk forvaltning i årene 1904-08. Det drejer sig om »bortvisning af skibe«, »tilrettevisning af skib« og assistance til skonnerterne »Fen« og »Søbjørnen«. Men i 1906 skete alligevel et nyt kabelbrud. Det var stadig helt nødvendigt at holde godt øje med skibstrafikken og især de ankerliggende skibe, hvis kablet skulle beskyttes. Men derudover havde Peter Andersen mange andre arbejdsopgaver: Opsyn med telegrafstationen, reparation og maling af båkerne, kapning af træerne ved båke nr. 2 og vedligeholdelse af bolværket

I sommeren 1904 indtraf et brud på kablet udfor Vedbæk. Det blev nødvendigt at nedlægge et helt nyt kabel. Arbejdet blev vanskeliggjort af storm og høj sø, men hen på sommeren var kablet klar. Herrerne i civil og telegrafuniform er sikkert mødt op for at inspicere det ny kabel. Kablets position markeres af de flydende tønder. (Byhistorisk arkiv).

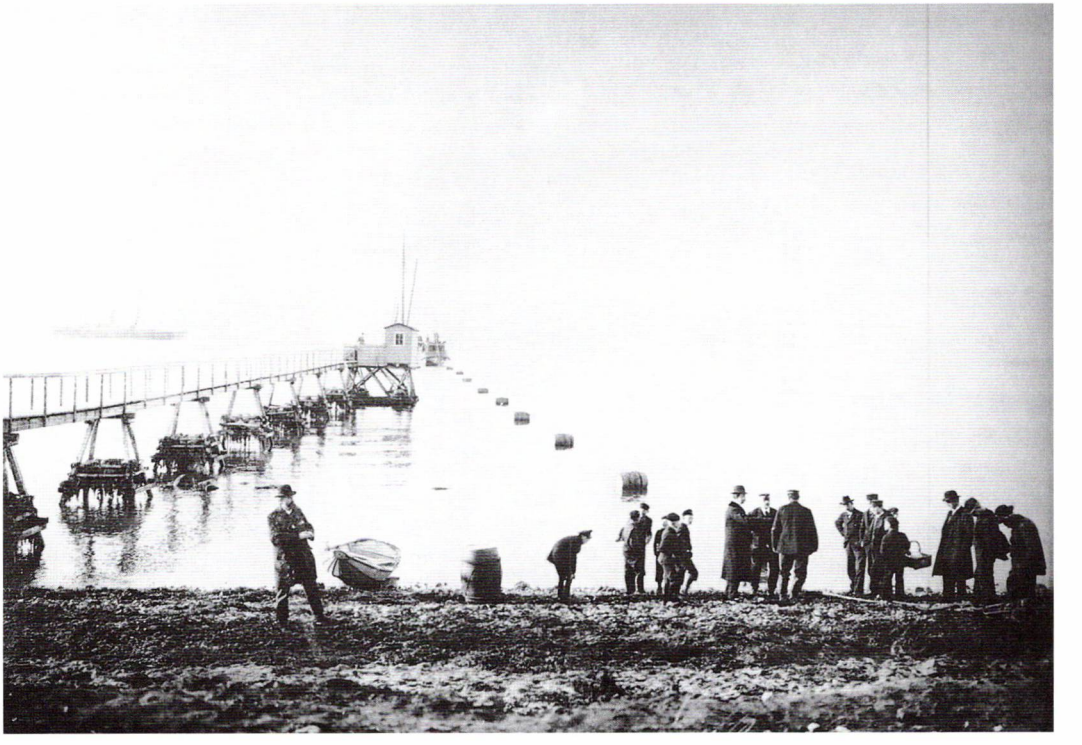

Den fredede ejendom »Strandbo«, nu Strandvejen 387, blev opført af fisker Jens Andersen i 1830'erne. Huset blev arvet af sønnen Peter Andersen i 1865, og fra 1885 fungerede bygningen også som telegrafstation, idet den nyudnævnte telegrafopsynsmand Peter Andersen udlejede lokaler til telegrafekspeditionen. I 1897 blev ekspeditionen overført til den nyanlagte Vedbæk jernbanestation. Umiddelbart til højre for den afvalmede gavl anes den cirkelrunde »bagbåke«, som opførtes i 1868. Foto fra omkring 1915. (Byhistorisk arkiv).

ved båken og høfden, der ofte beskadigedes ved stærk søgang.[31] Alt i alt adskilte Peter Andersens aktiviteter ved telegrafstationen på Vedbæk Strandvej sig ikke fra forgængernes.[32]

TELEGRAFSTATIONEN I SKODSBORG

Fr. 7.s hoftelegraf

Skodsborg markerede sig ligesom Vedbæk tidligt på det telegrafiske landkort. Allerede i 1859 blev der anlagt en telegraflinie fra Klampenborg telegrafstation til Palæet i Skodsborg, hvor man etablerede *»Hofstation Skodsborg«*. Telegrafstationen blev etableret i Skodsborg Kro, der ejedes af Lars Hansen.[33] Som bekendt opholdt kong Frederik 7. og grevinde Danner sig ofte »på Skodsborg« om sommeren for at nyde landlivets glæder. Her slap grevinden for den fornemme verdens sure miner, og kongen

fiskede og ledede arkæologiske udgravninger i Jægersborg hegn. Men da Skodsborg lå langt ude på landet, var man noget isoleret fra omverdenen. Det problem hjalp telegrafforbindelsen meget på, og kongen var meget positivt indstillet over for den. For statsadministrationen har det naturligvis også betydet en klar forbedring af kommunikationen.[34] Et telegram indleveret af kabelopsynsmand Jørgen Olsen i Vedbæk den 2. maj 1861 til

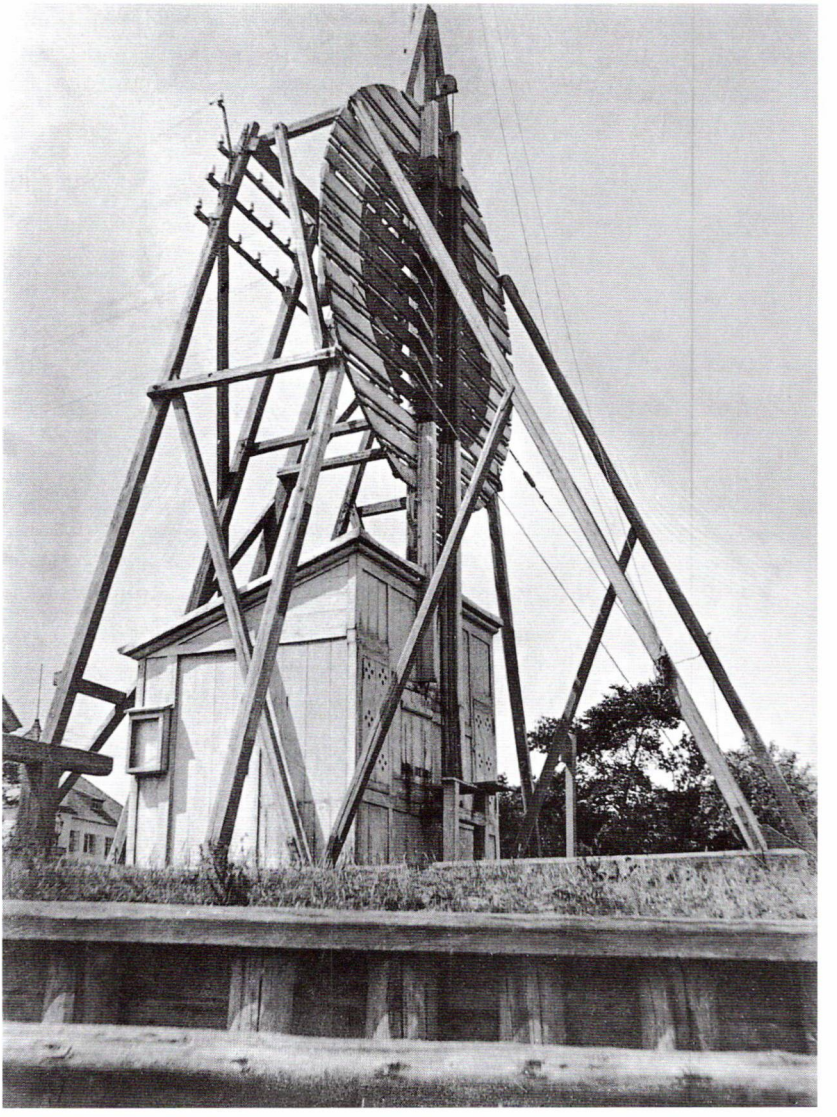

Vedbæk kabelhus og »forbåke« fotograferet i fiskeperspektiv en julidag i 1914. Den imponerende tømmerkonstruktion bærer både den runde båke og ledningerne til kabelhuset. Samtidig beskytter og fastholder den svære konstruktion kabelhuset – selv i en bragende østenstorm i november. (Post & Tele Museum).

Telegrafvæsenets direktion om ulovlige opankringer ved kablet viser, at stationen naturligvis også anvendtes til internt brug.[35]

En tabel over Telegrafvæsenets trafik viser, at der fra Skodsborg hofstation i 1861 afsendtes 134 telegrammer og modtoges 79, og at tallene i 1862 var henholdsvis 176 og 88. Telegraftrafikken fandt fortrinsvis sted i sommermånederne og fordelte sig meget ujævnt fra måned til måned, alt efter hvornår kongen opholdt sig i Skodsborg.[36]

Efter Frederik 7.s død i 1863 nedlagdes hofstationen, og en ny oprettedes på Bernstorff slot, hvor Christian 9. havde sit foretrukne sommeropholdssted. Denne station var ligesom hofstationen i Skodsborg kun til brug for hoffet. Skodsborgs borgere måtte vente i endnu tyve år, før telegrafen blev tilgængelig for almindelige mennesker.

Telegrafstationen i Skodsborg

Dette skete, da Telegrafvæsenet den 9. september 1882 åbnede en offentlig telegrafstation i Skodsborg.[37] Oprettelsen af telegrafstationen hænger nøje sammen med den nærmest eksplosive turisttilstrømning i sommerhalvåret i 1800-tallets sidste årtier. Med opførelsen af Skodsborg Badehotel og Hotel Øresund i 1870'erne og med de fastboende husejeres udlejning af værelser blev der skabt husly til de mange feriegæster, og Skodsborg fik hurtigt ry som internationalt feriested. Gæsterne kom ikke alene fra Danmark, men også fra udlandet, specielt Sverige, Norge og Tyskland. Herved skabtes et stigende behov for hurtig kontakt med ind- og udland, og den nye opfindelse, telegrafen, blev modtaget med kyshånd både af hotelejerne og deres sommergæster. Blandt de potentielle kunder var derudover også det stigende antal velhavende borgere, som netop på denne tid opførte deres villaer langs Strandvejen.

Telegrafstationen blev indrettet i et smukt stråtækt hus på Strandvejen, nu nr. 180. Som hjemsted for den af toldvæsenet ansatte strandkontrollør blev det almindeligvis omtalt som »Det gamle Toldsted«. Stationen stod i forbindelse med omverdenen via Klampenborg telegrafstation. Som bestyrer ansattes toldassistent og strandkontrollør Adolf Petersen, der hidtil havde boet til leje i huset, men som i begyndelsen af 1883 købte det af familien Barfred-Pedersen.[38] Umiddelbart efter overtagelsen ansøgte han den 15. januar 1883 underdanigst *»telegrafdirecteuren«* om tilladelse til at flytte telegrafekspeditionen og brevsamlingen (postekspeditionen) til et større værelse i husets nordvestlige hjørne med to fag vinduer til gaden og indgang i den nordre gavl.[39] Han ønskede også at indrette en lejlighed til familiens brug i den nordre ende af huset samt en større lejlighed *»til bortleje til sommerbeboere, som under gunstige vilkår vil kunne dække den årlige rente, som jeg vil komme til at betale«*. Ansøgningen, der var skrevet med spændstig og kraftfuld gotisk skrift, signeredes: *»Allerærbødigst A. Peter-*

Adolf Petersen

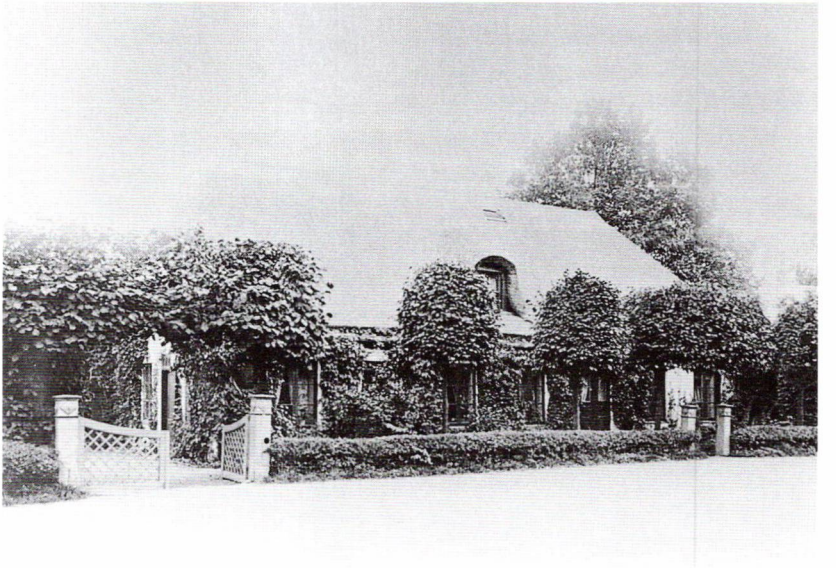

Den idylliske bygning på Skodsborg Strandvej, nu nr. 180, hed i folkemunde »Det gamle toldsted«. Under husets tag forenedes ikke mindre end tre offentlige funktioner: Skodsborg toldkontrol, brevsamlingssted for postvæsenet og domicil for Skodsborg telegrafstation. Chefen for det hele boede i huset: Strandkontrollør, telegrafbestyrer og »postmester« Adolf Petersen med sin kone Lise og døtrene Margrethe, Anna og Emilie, der alle deltog aktivt i opgavernes løsning. Huset blev nedrevet i 1913. (Toldmuseet).

sen.«[40] Telegrafdirektøren imødekom ansøgningen, og telegrafstationen var igen klar til åbning den 1. maj.

Skodsborg telegrafstation var i de første 10 år kun åben om sommeren, hvor de mange landliggere og hotelgæster satte deres livlige præg på badebyen. Åbningstiden var kl. 7-21, hvilket unægtelig var ensbetydende med en lang arbejdsdag. Telegrafbestyreren havde ikke selv telegrafistuddannelsen og måtte ansætte en medhjælper til ekspeditionen. Han valgte derfor den nærliggende udvej – som mange telefoncentralbestyrere også gjorde – at inddrage en hjemmeboende datter i arbejdet. Hun hed Margrethe og udførte øjensynlig snart hovedparten af telegrafekspeditionen. For allerede i januar 1885 ansøgte Adolf Petersen allerunderdanigst telegrafdirektøren, *»om der ikke af hensyn til den lange daglige ekspeditionstid kunne bevilges middagslukning 1-2 timer . . . , idet jeg ellers frygter for, at min datters helbred under denne lange bundne tjeneste let vil kunne blive udsat for en alvorlig fare«.*[41]

Et familieforetagende

Telegrafdirektoratets svar herpå gik i al korthed ud på, at stationen skulle holdes åben *»ubrudt«*. I modsat fald *»nedsættes vederlaget med mindst et par 100 kr, som det sker på andre lignende stationer«*. Adolf Petersen måtte acceptere tingenes tilstand. Men der var lys forude! Telegrafbestyreren havde nemlig flere døtre, og derfor var han så at sige »selvforsynende« med medhjælpere. Det fremgår da også af en indberetning fra september 1893, at de lidt yngre døtre Anna og Emilie nu benyttes som medhjælpere på stationen. Normalt blev medhjælperne indøvet i telegraftjenesten på Klampenborg telegrafstation, men det er jo tænkeligt, at de har fået noget »hjemmeundervisning«, så de hurtigt har kunnet aflaste storesøsteren. Den sidste halve snes år havde Adolf Petersen 1-2 medhjælpere uden for familiens kreds. Ved de mindre telegrafstationer som Skodsborg stillede selskabet ingen særlige krav om kvalifikationer hos medhjælperne. Stationens leder havde det fulde ansvar for tjenesten udførelse. Han var frit stillet ved ansættelsen af medhjælpere, som han selv skulle aflønne. Medhjælperne kunne dog ikke forvente fast ansættelse i Telegrafselskabet, med mindre de gennemgik telegrafistuddannelsen.[42]

Ifølge en håndskrevet oversigt, der af ukendte årsager blev udarbejdet i sommeren 1903 var antallet af telegrafekspeditioner i Skodsborg i sommerhalvåret i alt 359. (Se bilag). Da stationen havde åbent alle ugens 7 dage, bliver det et gennemsnit på ca. 2 telegrammer om dagen. Det er ikke overvældende mange. Men der skulle altid være en person i nærheden til at passe ekspeditionen, og det gav en binding. Ud over tilsynet med telegrafstationen var Adolf Petersen også beskæftiget som strandkontrollør. Det betød, at han som toldembedsmand skulle holde øje med al trafik på stranden og kontrollere kystfarten: Fiskere, toldpligtige skibe, smuglere og andet skarnsfolk. Endelig var der som nævnt brevsamlingssted i huset, og det er interessant, at kombinationen af post- og telegrafaktiviteter finder sted her i Adolf Petersens beskedne bolig. Der var nok at se til for Adolf Petersen og hans medhjælpere, skønt postekspeditionen i 1897 var blevet overført til den nye jernbanestation i Skodsborg.[43]

Toldkontrol

Adolf Petersens løn som bestyrer udgjorde 100 kr om måneden i de 6 sommermåneder, stationen var åben, men om vinteren udbetaltes ingen løn. I sommeren 1885 ansøgte han om lønforhøjelse under henvisning til de mange – og stigende – krav, der stilledes til ham som bestyrer. Men ansøgningen blev afslået, og de næste 9 år var lønnen uændret 100 kr månedlig, altså 600 kr årligt. Dertil kom dog, at telegrafbestyreren også oppebar løn som strandkontrollør (toldassistent) og desuden havde en indtægt ved bestyrelsen af brevsamlingsstedet. Først 1894 steg hans løn til 1.000 kr årligt. Det skete i forbindelse med en udvidelse af stationens åb-

Christian Adolph Carl Hans Petersen, født 21. april 1832, tjente i sine unge dage i Den kongelige Livgarde til hest. Ved dennes nedlæggelse i 1866 udnævntes han til toldassistent og strandkontrollør i Skodsborg, og Dannebrogsmand samme år. Han bestyrede det offentlige brevsamlingssted, der i 1897 overførtes til den nyoprettede jernbanestation. I 1882 udnævntes han til telegrafbestyrer ved den nyåbnede telegrafstation. Han fratrådte stillingen i 1904 og døde den 18. maj 1906. På fotografiet fra omkring 1900 er han iført toldassistentuniform og dekoreret med Dannebrogsmændenes hæderstegn og 8 års hæderstegn for underofficerer. (Foto: De kongelige danske ridderordener, III 1903).

ningstid, der affødtes af det stigende antal fastboende »Skodsborgensere«.[44] Nu skulle der fremtidig holdes åbent året rundt med fuld dagtjeneste i april-september kl. 7-21, og i tiden oktober-marts kl. 9-19 med middagslukning (!) fra kl. 12 til 14. Der var søndagsåbning kl. 8-9 og 12-14.

I 1903 rundede Adolf Petersen 70 år, og han fandt det derfor på tide at holde op efter 21 års tjeneste i Telegrafvæsenet. Den 3. september skrev han, med let svækket penneføring, følgende opsigelse til telegrafsselskabet: *»På grund af evindelige, stadig sig gentagende vanskeligheder af stationens betjening tillader jeg mig herved ærbødigst at opsige den mig ved beskikkelsesskrivelse af 6. september 1882 overdragne telegrafstation til fratrædelse den 1. october dette år«.*[45] Han var tydeligvis træt af telegrafen med dertil hørende daglige forpligtelser. Men så let gik det ikke. Telegrafvæsenet ønskede at fastholde ham indtil den 1. april 1904 under henvisning til den indgåede kontrakt. Og derved blev det.[46]

Skodsborg telegrafstation 1904-16

Den nye telegrafbestyrer blev Adele Toft fra Mørke sydøst for Randers. Hun var efter en skilsmisse i 1903 i en alder af 45 år blevet alene med sin 10-årige søn Paul. Hun havde som yngre fået uddannelse som telegrafist og havde i nogle år haft arbejde ved Telegrafvæsenet. Skodsborg telegrafstation kom hun til at stå i spidsen for i 12 år, og i arkiverne kan vi følge aktiviteterne i de år, først og fremmest gennem hendes egne, ofte meget lange, håndskrevne indberetninger til telegrafdirektoratet.[47]

Adele Toft

Adele Toft ansattes på kontrakt pr. 1. april 1904 efter Telegrafvæsenets bestemmelser for ledelse af telegrafstationer af personer, der ikke hørte med til det egentlige telegrafpersonale. Det var samme vilkår, som Adolf Petersen havde arbejdet under.[48] Da bestyreren ifølge kontrakten skulle skaffe husly til telegrafstationen, drog Adele Toft beslutsomt fra Jylland til Skodsborg for at ordne dette anliggende. Det viste sig at blive noget kompliceret. Strandkontrollør Petersen afviste blankt at huse stationen længere, og Adele Toft drog derfor på turne blandt Skodsborgs husejere. Men de fleste sagde nej, de ville hellere udleje til sommergæster! Omsider kunne hun dog indgå en lejekontrakt med snedkermester Christian Jensen, hvis hus lå ved siden af Skodsborg Badehotel.[49] Hertil flyttede telegrafstationen den 1. marts 1904, efter at den gamle strandkontrollør højtideligt havde overdraget den til hende med materiel, inventar og kassebeholdningen: 102 kr 93 øre. Opholdet hos snedkermesteren blev imidlertid kun af kort varighed på grund af gemytternes uoverensstemmelse, og allerede om efteråret flyttede telegrafstationen og Adele Toft over på den anden side af Strandvejen i *Villa »Strandlyst«* hos fru Clara Heckscher i det nuværende nr. 216.[50] Huslejen for vinterhalvåret var aftalt til 150 kr, som fru Heckscher af sin hjertens godhed dog undlod at opkræve. Adele Tofts økonomi som eneforsørger var nemlig yderst anstrengt. Det fremgår af en omfangsrig ansøgning om lønforhøjelse, hun sendte til Telegrafselskabet. Den gjorde åbenbart indtryk, for derefter steg hendes løn til 1.200 kr årligt.

I april 1905 fandt telegrafstationen omsider en mere blivende plads i Skodsborg. Adele Toft fik sammen med sin søn Paul – og telegrafen – bopæl hos vognmand Hansen på Strandvejen, nuværende nr. 220.[51] Huset blev senere overtaget af vognmand A. Hussmann. Her havde telegrafstationen til huse, indtil den i 1914 flyttede til *Villa »Gylfe«*, Strandvejen nuværende nr. 209.[52] Her forblev stationen indtil nedlæggelsen i 1926, da den flyttede til Skodsborg jernbanestation.

Statstelefonen åbner central i Skodsborg

Samtidig med flytningen i 1905 blev der installeret en statstelefoncentral hos Adele Toft til brug for ekspedition af samtaler med abonnenter uden for Sjælland og i udlandet.[53] Omstillingsbordet placeredes i tele-

I sommeren 1905 flyttede Skodsborg telegrafstation ind i vognmand Hansens skønt beliggende hus på Strandvejen, nuværende nr. 220. Gennem den åbentstående dør i tilbygningen ser man ud til Øresund. Foran huset står telegrafbestyrer Adele Toft i tækkelig, sort nederdel og ved siden af sønnen Poul i hvid sømandstrøje. Hun rækker ham et papir, der godt kunne ligne et telegram. Til venstre står cykelbudet, den nykonfirmerede Peter Petersen, i sin fine uniform og læner sig op ad tjenestecyklen. Foto fra 1905. (Byhistorisk arkiv).

graflokalet, således at hun kunne betjene begge apparater. Derudover oprettedes en offentlig samtalestation i lokalet, hvor folk kom ind fra gaden for at tale i telefon. Det kunne godt blive for meget engang imellem, syntes Adele Toft. Ikke mindst i betragtning af, at ekspeditionslokalet også tjente som hendes private dagligstue. De mange kunder på den omtalte offentlige samtalestation i telegraflokalet var forstyrrende både for telegrafekspeditionen og for hendes privatliv. Hun ansøgte derfor i 1907 om indretning af en lukket samtaleboks for at få mere ro i lokalet. Men Telegrafselskabet fandt dette unødvendigt, man kunne blot *»dæmpe stemmerne lidt«*.[54] Hun fik et årligt vederlag på 200 kr for betjening af telefoncentra-

To telegrammer afsendt fra Skodsborg 1906. Det ene er sendt så langt som til Vedbæk, til Haakon Børresen, den 14. august 1906. Det er E. Hansen der indbyder Børresen til middags den følgende dag, onsdag kl. 6,30.

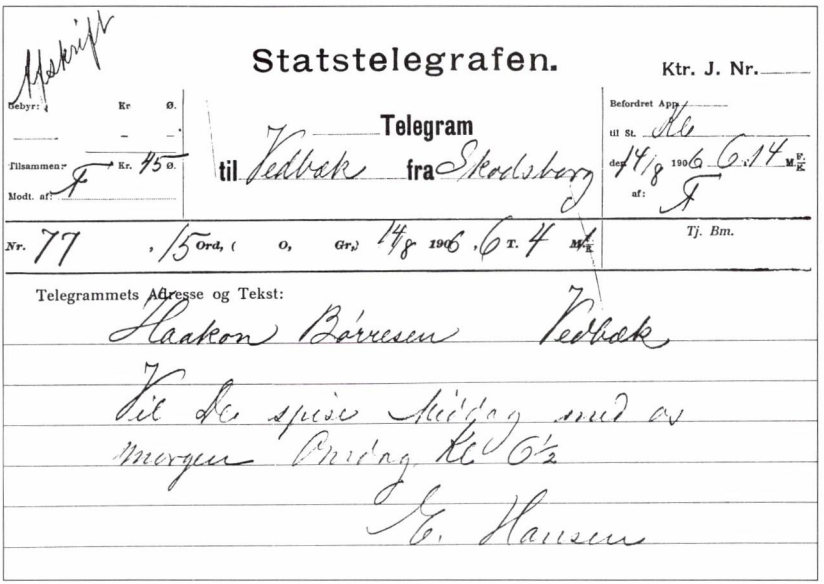
Statstelegrafen.

Ktr. J. Nr.

Gebyr: Kr Ø.

Tilsammen: Kr. 45 Ø.

Modt. af:

Telegram

til Vedbæk fra Skodsborg

Befordret Appr.

til St. Kl.

den 14/8 1906 6.14 M.E.K.

af:

Nr. 77 , 15 Ord, (O, Gr,) 14/8 1906 , 6 T. 4 M.K.

Tj. Bm.

Telegrammets Adresse og Tekst:

Haakon Børresen Vedbæk

Vil De spise Middag med os

Morgen Onsdag Kl 6½

E. Hansen

len.[55] Oprettelsen af den offentlige samtalestation ligger i forlængelse af etableringen af de første telefon-samtale-stationer i Vedbæk og Skodsborg i begyndelsen af 1880'erne.[56]

Telefondirektør Fritz Johannsen aflægger visit på Skodsborg telegrafstation

Med etableringen af statstelefonnettet havde Telegrafvæsenet indledt en konkurrence med de private telefonselskaber, og man holdt et vågent øje med hinanden. Direktøren for KTAS, Fritz Johannsen, der boede i Vedbæk, besøgte en dag i sommeren 1915 Statstelefonens samtalestation i Skodsborg, og da opdagede han til sin store forargelse, at man derfra ekspederede samtaler til KTAS´ abonnenter. Det var en krænkelse af KTAS's eneret til formidling af telefonsamtaler på Sjælland. Den myndige telefondirektør klagede til Telegrafselskabet og anmodede om, at der indrettedes en KTAS-telefonautomat på telegrafstationen med forbindelse til Skodsborg telefoncentral. Dette skete kort efter. Det var lidt kompliceret med de to forskellige telefonvæsener![57]

Da Adele Toft i nogle år havde stået for hele denne trafik, ansøgte hun i 1908 om fast ansættelse som telegrafist, hvilket indebar forskellige løn- og pensionsmæssige fordele. For at fremme ansøgningen havde hun udbedt sig og opnået audiens hos selveste telegrafdirektøren. Men uanset denne kontakt med »de højere magter« fik hun afslag på ansøgningen. Det er forståeligt, hvis Adele Toft blev skuffet over dette afslag. Men afgørelsen var helt i overensstemmelse med Telegrafselskabets personale-

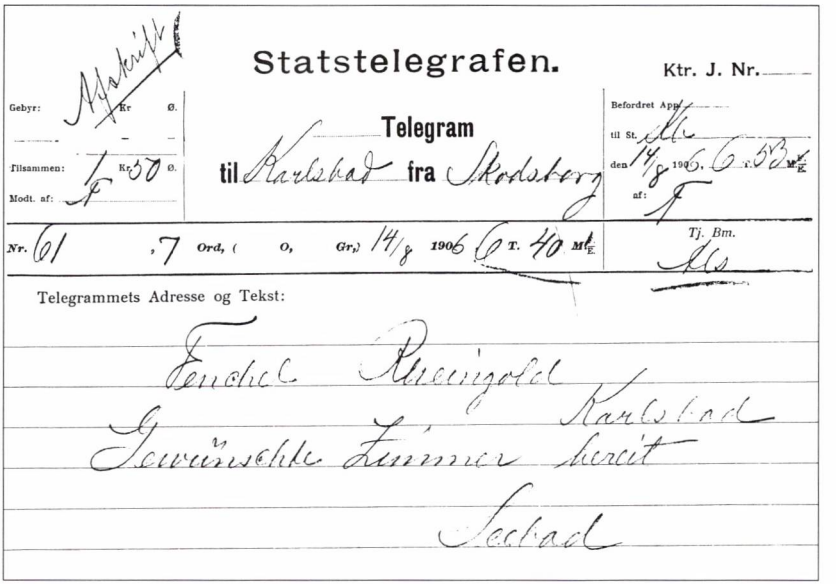

Statstelegrafen.

Ktr. J. Nr.

Telegram

til Karlsbad fra Skodsborg

Gebyr: Afskrift Kr Ø.

Tilsammen: 1 Kr 50 Ø.

Modt. af:

Befordret Apparat til St.

den 14/8 1906 6 50 M.E.

af:

Nr. 61 ,7 Ord, (O, Gr, 14/8 1906 6 T. 40 M.E.

Tj. Bm.

Telegrammets Adresse og Tekst:

Fendrich Rheinhotel Karlsbad

Gewünschte Zimmer bereit

Seebad

Det andet telegram er sendt til Karlsbad i Böhmen den 7. juni 1906 og bekræfter en værelsesreservation på »Seebad«, Hotel Skodsborg Søbad. (Rigsarkivet, Telegrafvæsenets sekretariat).

politik. Bestyrere ved de mindre telegrafstationer kunne ikke blive tjenestemænd.[58]

Telegraftrafikken vokser

I de følgende år steg antallet af afsendte og ankomne telegrammer støt. Telegrafkunderne var badehotellernes inden- og udenlandske gæster, Skodsborg Badesanatoriums patienter og de privat indkvarterede sommergæster. Men derudover var der også de fastboende Skodsborgensere, og alle ønskede de at sende vigtige beskeder og hilsener til bryllupper, runde fødselsdage, konfirmationer og højtider. Der var mange telegrammer at ekspedere for fru Toft, og det sled på kræfterne. Derfor var det fra 1907 nødvendigt for hende i perioder selv at ansætte og betale en medhjælper til afløsning på de lange vagter (kl. 7-21). Først i 1909 gik selskabet med til at ansætte en fast, lønnet medhjælper på stationen i sommermånederne, hvor der var fuld åbningstid. Det skal sikkert ses i sammenhæng med, at Adele Toft samme år blev sygemeldt en måned på grund af overanstrengelse. Ansvaret for driften af telegrafstationen og statstelefonen og de lange vagter krævede deres pris, og i de følgende år blev hendes helbred svagere med mange sygemeldinger til følge.

Desværre udviklede der sig samtidig et anspændt forhold mellem Adele Toft og personalet. Hun anklagede flere af sine medarbejdere for forfalskninger af budlister, regnskaber og meget andet, mens de på deres side fremstillede hende som nervøs, ubehagelig og lunefuld. Sagsakterne i

I 1914 flyttede telegrafstationen og Adele Toft over på landsiden af Strandvejen til Villa Gylfe, nu nr. 209-11. Hun var meget glad for den nye station og lod fremstille et serie postkort derfra. Hun skrev til sin søn Poul i Rusland og fortalte, at hendes besøgende *»var helt betagne af lejlighedens udmærkede beskaffenhed, og gratulerede mig af hjertet«*. På dette postkort sidder Adele Toft med hånden på telegrafnøglen, klar til at sende. Over hendes hånd ses rullen med telegrafstrimlen, bag hende en telefon og på væggen midt i lokalet telefonbordet til Statstelefonen. (Byhistorisk arkiv).

Telegrafvæsenets sekretariat svulmede – en del af materialet i form af lange telegrafstrimler i små kuverter – men nogen egentlig placering af skylden for samarbejdsvanskelighederne skete ikke. Det har givet også været en belastning for parterne, at de mange aktiviteter fandt sted i det lokale, som samtidig var familien Tofts dagligstue.[59]

Klager

Skriftlige klager fra kunderne var yderst få, og det tyder på, at telegrafekspeditionen i almindelighed er foregået tilfredsstillende. Dog foreligger en klage fra sommeren 1914, lige efter krigens udbrud, fra portier Christoffersen på badehotellet Skodsborg Søbad.[60] Han efterlyser et kodet telegram til New York, som ikke er kommet frem, og er i øvrigt stærkt utilfreds med betjeningen på telegrafstationen. Denne klage udløser et ti siders langt håndskrevet forsvarsskrift i folioformat til Telegrafvæsenets sekretariat fra fru Toft, der harmdirrende forklarer – og især bortforkla-

Kortet viser den oprindelige Øresundslinie Helsingør-København-Fredericia-Hamborg med senere udvidelser, 1864. (Post & Tele Museum).

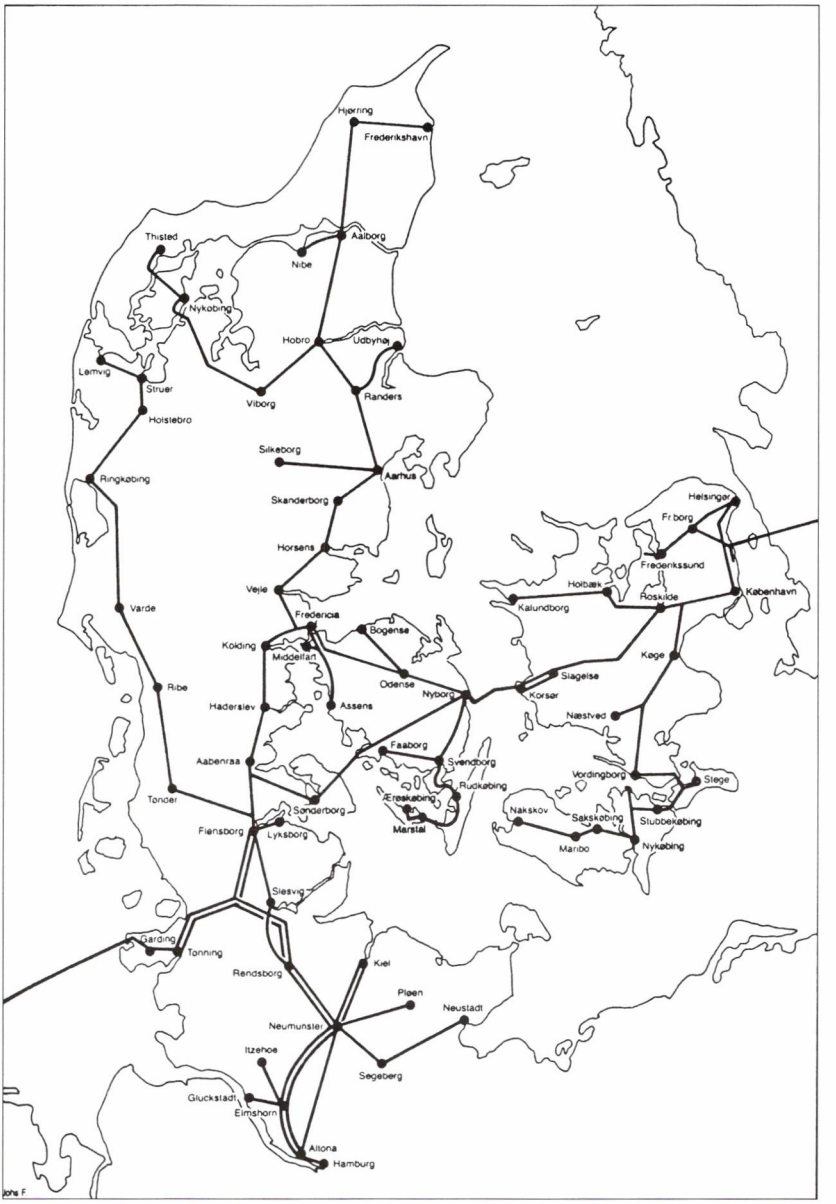

rer – så man i sekretariatet sukker dybt: Kunne hun ikke i fremtiden udtrykke sig noget kortere? Det kunne hun ikke! Det fremgår ikke, om klagen var berettiget. Men der er andre udsagn, der tyder på, at tonen på telegrafstationen var noget skrap, både indadtil og udadtil. Igennem de

mange år virkede Adele Toft energisk og pligtopfyldende i et job med en arbejdstid fra kl. 7 til 21 – uden ferier – hvilket måske kan være lidt svært at sætte sig ind i idag. Man kan kun beklage, at hendes sidste år i tjenesten blev svære. Hun søgte – og fik bevilget – afsked i 1917.[61]

I Rigsarkivet er ikke fundet materiale vedrørende Skodsborg telegrafstation på Strandvejen efter 1916 og indtil lukningen i 1926, så muligheden for at skildre aktiviteterne i denne periode er begrænsede. Generelt kan det dog siges, at telegrafens betydning aftog væsentlig i takt med, at telefonvæsenet efterhånden i løbet af 1920-erne ekspanderede kraftigt.

Telegraflinierne i Søllerød Kommune

Udbygningen af telegraflinierne her i kommunen begyndte som omtalt med etableringen af stanglinien fra Vedbæk til Helsingør i 1855. Derefter rejstes i 1858 en linie fra København til Rungsted igennem Lyngby, Holte og Hørsholm. Fra dette år kan man altså se telegrafstænger langs Kongevejen fra Geelsgårdens Villaby i syd igennem Holte og op til Rude skov i nord. Det er en sidelinie herfra, som ses på Carl E. Baagøes tegning fra Stationsvejen i Holte, der blev reproduceret som træsnit i Illustreret Tidende 1865.[62] Den gik til jernbanestationen, hvor der i 1864 indrettedes en telegrafstation, der i de første år primært var til jernbanens brug.

I 1859 åbnedes forbindelsen Klampenborg-Skodsborg Palæ til den såkaldte hofstation, som lukkede igen ved Frederik VIIs død i 1863. Man har nok ikke kunnet benytte stængerne herfra ved anlægget af linien til Skodsborg telegrafstation i 1882. Stængerne fik ikke træbeskyttelse i de første år og rådnede derfor hurtigt.

I 1897 blev der rejst en telegraflinie langs vejene mellem Holte jernbanestation og Vedbæk nyanlagte kystbanestation. Linien blev i 1907 erhvervet af KTAS for 1.800 kr, hvoraf Søllerød kommune dog betalte de 400 kr til Telegrafvæsenet.[63] Samme år skete en flytning af nogle telegrafledninger i Holte for at give plads for el-ledninger fra det nyoprettede Holte Elektricitetsværk.[64] Så var der tre slags luftledninger i Holte: Telegraf-, telefon- og el-ledninger.

Tilstedeværelsen af stanglinier på ældre fotografier ses ofte anvendt i forbindelse med datering af de pågældende fotos. Man bør imidlertid være varsom her, idet det kan være ganske vanskeligt – på grund af den omtalte fælles brug af stængerne – at afgøre, om de afbildede stænger bærer telegraf- eller telefonledninger – eller måske begge dele?[65]

Samarbejdet mellem telegrafselskabet og KTAS

Fra slutningen af 1880'erne var Telegrafselskabets luftledninger ikke mere alene på vejene. Det private telefonselskab KTAS var kommet med og udviklede et stort ledningsnet. De to selskaber beskæftigede sig begge med telekommunikation, og var dybest set konkurrenter, men et vist samarbejde blev alligevel nødvendigt. Det kom især til at dreje sig om op-

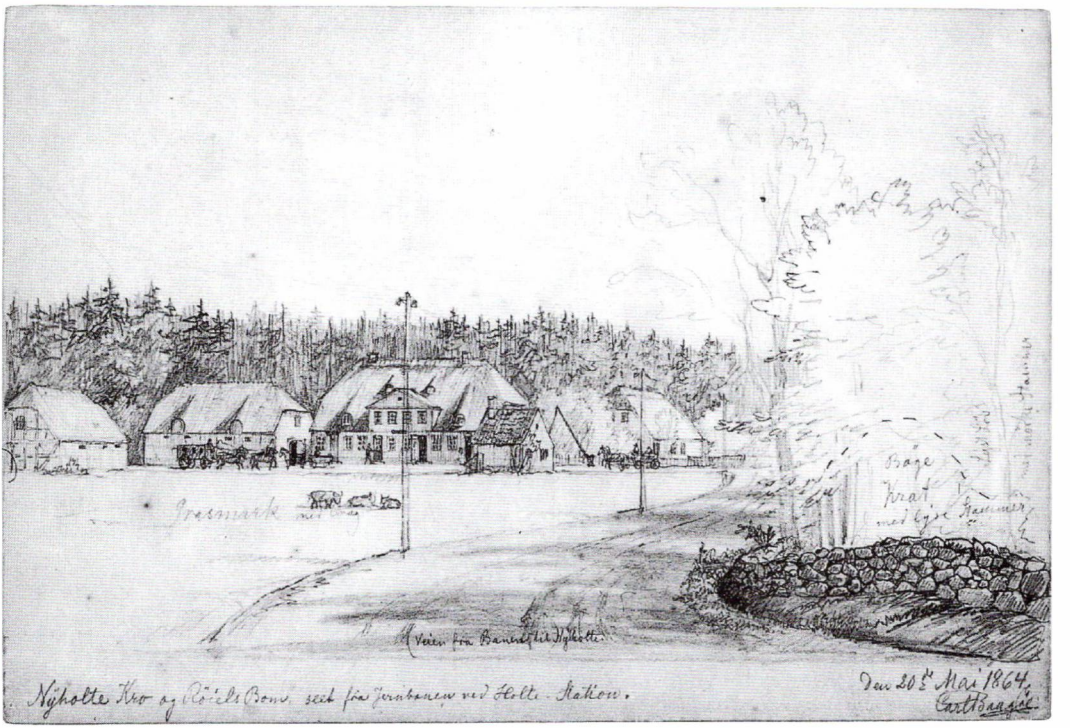

Maleren og tegneren Carl Emil Baagøe (1829-1902) har udført mange billeder fra Søllerødegnen: Blandt hans kendte værker er en række træsnit med motiver fra den i 1864 åbnede Nordbane, publiceret i Illustreret Tidende i 1865. Her vises imidlertid det originale tegnede forlæg til motivet fra stationsvejen i Ny Holte, dateret den 20. mai 1865. I forgrunden langs vejen ses telegrafstængerne opsat i 1864. Tegningen kalder Baagøe »*Nyholte Kro og Røiels Bom, seet fra Jernbanen ved Holte Station*«. Den smukke stråtækte Kro med rejsestald er i billedets centrum på østsiden af Kongevejen. Til højre for kroen ses bommen med tilhørende lille bomhus på Kongevejens vestside. (Søllerød Museum).

hængning af telefonledninger på Telegrafselskabets stænger, der ofte kun bar få telegrafledninger. At have to stanglinier på samme vejstrækning var både urationelt og uøkonomisk, og det prøvede man at undgå. Men det var ikke problemfrit for de to »væsener« at deles om stængerne. Telegrafvæsenet oplevede mange driftsforstyrrelser forårsaget af det frembusende telefonselskabs ledningsarbejdere. De var uerfarne og kunne være lidt sløsede, havde man erfaring for.

Den 9. december 1897 skrev Telegrafselskabet til KTAS og klagede over, at telefonstangen over for købmanden i Trørød gyngede slemt. Det medførte, at telefonledningen, som sjusket var bundet til en gren, ofte

Cykelbud år 1914. Jakke, benklæder, kasket og bælte er mørkeblå, i kasketten ses telegrafemblemet. På kraven sidder symbolet på hurtighed, en pil gennem en oval ring, og bag denne anes budets nummer. Den enradede jakke har 6 store knapper foran og 2 små nederst på hvert ærme. Alt sammen i forsølvet hvidt metal. Budet bar urkæde over brystet til uret i brystlommen. Et ur hørte med til uniformeringen, idet alle afleveringstidspunkter skulle skrives ned. (Post & Tele Museum).

rørte ved telegrafledningen, når det blæste. Telegraferingen forstyrredes, og prikkerne og stregerne løb helt løbsk.[66]

I 1898 sendte Telegrafselskabet en regning på 44 kr til KTAS for flytning af nogle telegrafstænger på vejen mellem Gl. Holte og Vedbæk. Her havde KTAS også etableret en telefonforbindelse, som forstyrrede telegrafen.[67] Der var for mange irritationsmomenter, for megen uklarhed, og derfor udsendtes i 1904 et vejledende cirkulære. Deri fastlagdes omstændelige tekniske regler for telefonselskabernes ophængning af ledninger på statens stænger mod betaling af en vis leje.[68]

Telegrafvæsenets budtjeneste

Udbringningen af telegrammer fra telegrafstationerne blev foretaget af telegrafbude, som indtil år 1898 skulle være voksne mænd af *»hæderlig vandel«*. Siden hen ansattes overvejende cykelbude, som var *»konfirmerede og velvoksne«* drenge mellem 14 og 15 år. De skulle kunne vise gode vidnesbyrd fra skolen »i henseende til opførsel og pålidelighed«. De kunne blive i tjenesten, indtil de skulle aftjene deres værnepligt. Budene fik fri

uniform og en cykel, der dog kun måtte benyttes i tjenestetiden. I 1904 aflønnedes de med 30 kr månedligt det første år, 35 kr i det andet og 40 kr i det tredje år. De skulle, lige som alle andre ansatte, aflægge »telegrafeden« og måtte ikke til uvedkommende referere indholdet af telegrammer, der ofte kunne være af politisk eller forretningsmæssig betydning.[69]

Det lå naturligvis Telegrafvæsenet meget på sinde, at telegrammerne hurtigt og sikkert kom modtagerne i hænde. Derfor så man ikke gennem fingre med overtrædelser af bestemmelserne. Med jævne mellemrum måtte telegrafbestyrerne indsende beretninger om budtjenesten, og skete der fejl, blev det påtalt. Telegrafbestyrer Adolf Petersen skriver den 1. oktober 1893 i en indberetning om budtjenesten i Skodsborg: *»Stationens medhjælpere fordeler budtjenesten og apparatet mellem sig, således at den ene har budtjeneste, medens den anden har apparattjenesten«.* Telegrafdirektoratet konstaterer omgående, at han altså ikke for tiden har et egentligt bud, og pålægger ham at ansætte et, når en af medhjælperne forlader stationen. Reglerne skal overholdes.[70]

En søn af hæderlige og stræbsomme forældre

Telegrafbestyrer Adele Toft anbefaler i februar 1904, at drengen Lars Peter Petersen ansættes pr. 1. maj, selv om han ikke når at blive konfirmeret inden da. Men han er en net og velopdragen dreng, søn af fuldt ud *»hæderlige og stræbsomme forældre«*, som gerne ser ham ansat som cykelbud. Telegrafvæsenet minder hende om, at ukonfirmerede børn ikke kan aflægge telegrafeden, og derfor kun undtagelsesvis må ansættes som bude. Man accepterer dog, at faderen, Jens Petersen, midlertidigt forretter budtjeneste i stedet for sønnen. Han skal dog som »ubeediget« person afgive et skriftligt løfte om telegraftjenestens hemmeligholdelse. Således faldt brikkerne på plads. Efter drengens veloverståede konfirmation kunne faderen den 1. maj overdrage budtjenesten til Lars Peter, der cyklede ud med telegrammer de næste tre år.[71]

Fra Hotel Skodsborg Søbad indløb i sommeren 1906 en klage over, at telegrammer var blevet udbragt af børn under 14 år. Telegrafselskabet indskærpede over for Adele Toft, at dette var utilstedeligt og måtte ophøre omgående.[72]

I foråret 1909 indsendte budet Ingemann Anton Nielsens far en skriftlig klage til Telegrafselskabet over fru Tofts optræden over for hans søn. Ifølge klagen misbrugte hun drengen til urimeligt meget overarbejde, ligesom hun ved en bestemt lejlighed skulle have smurt hans mund ind i brun sæbe. Hun havde ved vintertide skyllet drengens støvler i rindende koldt vand, mens han havde dem på, hvorefter hun sendte ham hjem til Nærum igennem skoven. Naturligvis til fods – cyklen var kun til tjenestebrug. Det kaldte faderen vanrøgt![73] Disse grove beskyldninger afviste

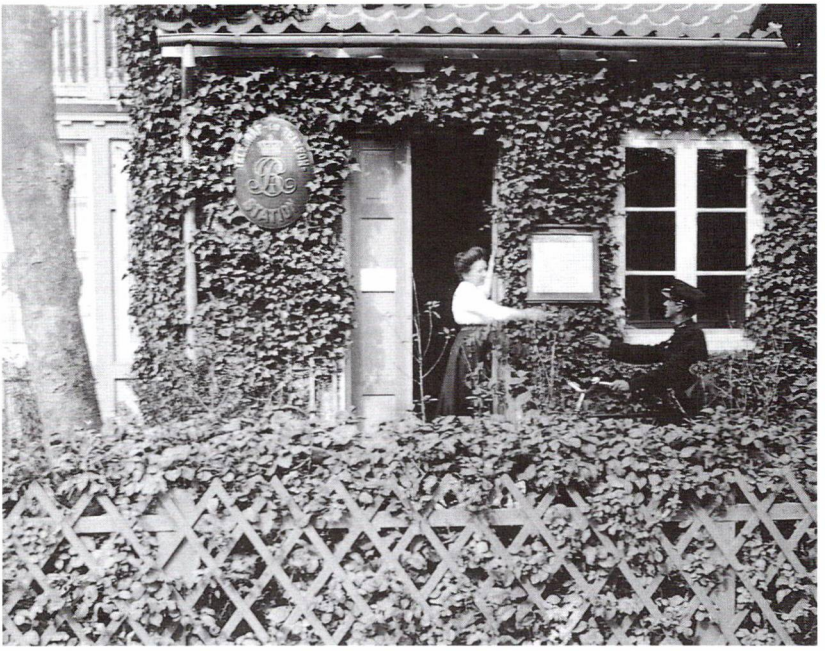

Telegrafstationen i den efeuklædte *Villa Gylfe*. Adele Toft overrækker et telegram til cykelbudet K. L. Thomsen. Han står med sin tjenestecykel parat til hurtigt at bringe telegrammet ud til modtageren. I verandaen til venstre for det røde telegrafskilt med Chr. IX's monogram var telegrafbestyrerens kontor, hvor telegrafvæsenets mærke ses på rullegardinet, og bag vinduet ved budet lå publikums værelse, til højre herfor var fru Tofts privatlejlighed. Postkort fra 1914. (Byhistorisk arkiv).

Adele Toft pure i en af sine lange håndskrevne indberetninger: Hun havde altid budenes ve og vel på sinde, men af og til måtte hun gribe ind i opdragerisk øjemed!

Adele Toft trak sig tilbage i 1915. 11 år senere blev telegrafstationen i Villa Gylfe nedlagt til fordel for telegrafen på Skodsborg Station.

EFTERSKRIFT

I beretningen har vi fulgt statstelegrafstationerne i Skodsborg og Vedbæk i deres første start og spæde vækst lidt ind i 1900-tallet. Netop denne tid har sin særlige charme, som altid når vi møder pionererne i den tekniske udvikling. Stationerne var endnu kun små virksomheder, placeret i priva-

te hjem, og med en teknik, der synes mere forståelig og overskuelig end senere tiders mere avancerede opfindelser. Der oprettedes efterhånden telegrafstationer på DSBs jernbanestationer overalt i landet, og dette skete også her i kommunen. På Holte station allerede i 1864, på Vedbæk i 1897, på Nærum Station i begyndelsen af 1900-tallet, mens telegrafen først i 1926 blev flyttet til Skodsborg Station. Hermed afsluttedes kapitlet om telegrafstationen i de private stuer.

Af stor praktisk betydning var det, at der i 1893 blev indgået en aftale mellem Telegrafselskabet og de private telefonselskaber om indtelefonering af telegrammer til telegrafstationerne, som så kunne udtelefonere ankomne telegrammer til de telefonabonnenter, der ønskede det. Derved reduceredes behovet for udbringning ved hjælp af bude i takt med stigningen i antallet af telefonabonnenter. Denne udvikling var også et varsel om, at telefonen inden for en overskuelig fremtid ville fortrænge behovet for private telegrammer. Inden for den sidste generation har moderne teknik helt taget over. Her ved udgangen af årtusindet, anvendes telegrammer næppe af private. Telefax er allerede ved at forældes, efter en funktionstid på højst en snes år. I dag er nøgleordet Internet via hjemmecomputeren.

Fra telegram til E-mail

Telegrafvæsenets emblem i forsølvet metal fra perioden 1906-18, populært kaldet »Vægge-lusen«. (Post & Tele Museum).

Bilag

PERSONALE PÅ TELEGRAFSTATIONEN I SKODSBORG I TIDEN 1882-1917

Navn	*Funktion*	*Tiltrædelsesdato*
Adolf Petersen	Bestyrer	1.9.1882
Margrethe Petersen	Medhjælper	1.4.1887
Emilie Petersen	-	1.5.1890
Anna Petersen	-	?
Sara L. Carstens	-	ca. 1890
Berthine Marie Poulsen	-	1.1.1898
Henriette Nielsen	-	1.4.1900
Bertha Petersen	-	1.4.1900
Margrethe Andersen	-	11.6.1900
Anna Marie Sørensen	-	18.9.1901
Petra Thomsen	-	27.7.1902
Astrid Rørvig	-	1.1.1903
Gerda Bang	-	1.6.1903
Adele Toft	Bestyrer	1.3.1904
M. Clausen	Medhjælper	12.3.1906
Rigmor O. Nielsen	-	26.1.1907
Anna M. Asmussen	-	12.7.1907
Frk. D. Henriksen	-	Sommeren 1909
Frk. K. J. Hansen	-	1.9.1909
Frk. E. M. Stuhr	-	Sommeren 1910
Frk. U. Berggren	-	Fratrådt 28.3.1911
Frk. K. S. H. Meyer	-	Sommeren 1911
Frk. M. C. Krarup	-	28.3.1911
Frk. A. C. Sartor	Telegrafist	Sommeren 1912
Frk. K. M. Michelsen	-	23.9.1912
Hr. A. Gundersen	-	1913
Frk. H. J.Brandt	Medhjælper	Sommeren 1913
Hr. V. Stahl	-	20.10.1913
Buchler	-	Sommeren 1914

Udarbejdet efter arkivmateriale i Rigsarkivet. Fratrædelsesdatoer var almindeligvis ikke oplyst.

TELEGRAFBUDE I SKODSBORG

Navn	*Ansat*	*Afsked*
Petersen	september 1893	
Hans Larsen	september 1893	
Clara Mathilde Lorenzen	1898	
Nielsen	april 1900	
Jens Petersen	februar 1904	
Lars P. Petersen	1.5.1904	1.5.1907
Hans Christensen, ekstrabud u.14 år	marts 1906	
Alfred Stybe, ekstrabud u. 14 år	marts 1906	
Paul Toft, Søn af Adele Toft u. 14 år	marts 1906	
H.Andersen	1.5.1907	1.3.1909
Ingemann A.Nielsen	1.3.1909	1.6.1909
A.F.Ruff	1.10.1909	1.4.1912
H.C.H.Jensen	1.4.1912	14.6.1912
J.Hansen	15.10.1912	1.5.1913
G.Rasmussen	15.10.1913	1.4.1914
L.Thomsen	1.5.1914	25.7.1914

Udarbejdet efter arkivmateriale i Rigsarkivet.

STATION SKODSBORG

Korrespondance på søn- og helligdage i tiden april-september 1903 under stationens hele tjenestetid.

Afsendte telegrammer:					
	Hoteller eller hotelgæster		Beboere i Skodsborg		
måned	indland	udland	indland	udland	ialt
april	2	2	16	0	20
maj	2	8	18	8	36
juni	4	11	27	4	46
juli	5	16	26	4	51
august	0	16	23	2	41
september	4	10	9	1	24
I alt	17	63	119	19	218

Korrespondance på søn- og helligdage i tiden april-september 1903 under stationens hele tjenestetid.

			Ankomne telegrammer		
april	1	1	29	0	31
maj	2	1	7	3	13
juni	5	1	7	3	16
juli	3	13	10	5	31
august	1	19	19	5	44
september	0	1	2	3	6
I alt	13	36	74	18	141

Fra Telegrafvæsenets arkiv på Rigsarkivet.

LITTERATUR

Jørgen Berg: Da telefonen kom til Søllerød. Søllerødbogen 1998.
M. Gredsted: Telegrafvæsenets organisation. København 1906.
M. Gredsted: Statstelegrafen 1854-1904. København 1904.
Erik Gøbel m.fl.: Maritim Kontakt. København 1988.
Kurt Jacobsen: Den røde tråd. København 1997.
A. Morell Nielsen: Post og Tele's Uniformer. København 1997.
A. Morell Nielsen: Post- og Telegrafmuseet. Museumsvejledning 1986.
Post- og Telegrafvæsenets Årbog. København 1941.
Raunkjærs Konversationsleksikon. Bind 11. København 1953.
C. Reiffenstein-Hansen: Tråden fra den røde gård. København 1919.
Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang. 5. og 6. Samling. Søllerød 1978-79.
Roar Skovmand: Frederik VII og Skodsborg. Søllerødbogen 1970.
Sven Skovmand: Mastetelegrafen. Skalk 1974, nr. 1.
Telemuseum: Proceedings of a Symposium on The Optical Telegraph. Stockholm 1994.
Poul Thestrup: P & Ts historie 1850-1927. Bind 2 og 3. København 1992.

KILDER

Rigsarkivet: Generalpostdirektoratet.Telegrafvæsenets sekretariat.
Udtagne sager: 2 kasser D 133 og 134. Litra V B 111 og 112.
Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:
Telegrafvæsenets arkiv. 1. Ingeniørdistrikt. Brevkopier 1903-04.
Indgangsjournaler 1903-07.
Realregister for Søllerød sogn. Agershvile bylag.
Inspektionsprotokol for Skodsborg Postekspedition. 1913-32.

Post- og Telegrafmuseet:
Den optiske telegraf. 1 læg.
Fotoarkivet.
Hængemappe »Øresundslinien«.
Det kgl. Bibliotek. Småtryksafdelingen: Rigstelefonkatalog. 1910.
Erhvervsarkivet. KTAS´arkiv: Interne skrivelser.1893-98.
Byhistorisk arkiv for Søllerød kommune:
Mandtalslister for Søllerød kommune. Østre distrikt 1903, 1904 og 1905. Folketællinger for Skodsborg og Vedbæk. 1855, 1860, 1870, 1880, 1890 og 1901.
Vejviser 1898 for Gjentofte, Ordrup, Lyngby og Søllerød.
Vejvisere for Søllerød 1910 og 1917/18.
Fotoarkivet.
Bygningsinspektoratet for Søllerød kommune:
Ejendomssagerne for følgende matrikelnumre af Agershvile bylag:
1^{ab}, 1^{ae}, 1° og 1^{v}.

NOTER

RA betyder Rigsarkivet
TS betyder Telegrafvæsenets Sekretariat
LA betyder Landsarkivet

1 Kurt Jacobsen. Den røde tråd. København. 1997.
2 P & Ts historie. Bind 2 . s 185 ff.
3 Som note 2, s. 124-25.
4 »Fra den optiske telegrafs barndom«. Artikel af C. V. Christoffersen i Post-og telegrafvæsenets årbog. 1941.
5 C. Reiffenstein-Hansen. Tråden fra den røde gård. København. 1919. S.9-18.
6 P & Ts historie. Bd. 3. København 1992, s. 97ff.
7 Som note 6, s. 117.
8 som note 6, s. 120.
9 Post & Tele Museum (P & T): Hængemappe »Øresundslinien«.
10 P & Ts historie, bd. 3, s. 131-133.
11 P & T Museum: Hængemappe, »Øresundslinien«.
12 Gunnar Sandfeld. Søllerød – som det var engang. 5. samling. s. 122-25. 1978.
13 Rigsarkivet (RA). TS. Ks. D 5. I B. Den 27.12.1854.
14 Folketællingen 1855 for Vedbæk. Byhistorisk arkiv for Søllerød kommune.
15 RA. TS. Ks. D 3. Heri ligger alle indberetninger fra Lars Engelsen. De omhandlede skibe er: Brig »Jase Emilie«, kaptajn John Digg, fra Newcastle til Memel. Skonnert »Expert« fra London til Køningsberg. Tysk skonnert »Marta«, kaptajn Seger, fra London til Stettin.
16 Skibene er: Norsk galease »Håbet«, Kaptajn Taisen, mod Østersøen. Skonnert »Brielses« fra Dundee, kaptajn John Creigo, til Stettin. Svensk galease »Mercur«, kaptajn Alvaret, til England. Prøjsisk skonnertbrig »Fairy« . Skonnert »Henriette Havmann«, kaptajn C. H. Fredvorst, til Rostock. I løbet af de små to år Lars Engelsen virkede i Vedbæk, skrev han en del indberetninger til telegrafdirektøren,hvoraf kun nogle er omtalt ovenfor.
17 RA. Ks D 5. Galeasen »Anna Magdalene«, Kaptajn P. N. Poulsen.

18 RA. TS. Ks. D 3. I B 1. Den 28. og 30.11.1856.
19 RA. TS. Ks. D 5. Udtog af telegrafjournalen i Vedbæk. 1860.
20 P & T Museum: Hængemappe, Vedbæk-Hveen-Hillesborg. Utrykt beretning »Kabelbrud i Øresund« af J. V. Carstensen. 3.8.1959.
21 Gunnar Sandfeld. Søllerød – som det var engang. 5. Samling. s. 122. 1978. Festen er refereret i Kjøbenhavns Amts Avis den 8. januar 1880.
22 RA. TS. Ks. C 40. Indstilling til Indenrigsministeriet fra P. Faber. 26.51874.
23 RA. TS. Ks. D 260. Tabellarisk oversigt over Statstelegrafens virksomhed i årene 1866-67.
24 RA. TS. Ks. D 5. I B II. Brev af 18. April 1894 til Peter Andersen.
25 RA. TS. Ks. C. 40. Brev af 12. Juni 1897.
26 P & Ts historie. Bind 3. S.
27 A. Morell Nielsen. Post- og telegrafmuseets vejledning, 1997, s. 38.
28 P & Ts historie. Bind 3. S.
29 LA. Telegrafvæsenets arkiv. Registrant.
30 LA. Telegrafvæsenets arkiv. 1. Ing. Distrikt. Indgangsjournal 1903-06. Pag. 647, 659, 666 og 681. Journal 1904-05. Pag. 7 og 148.
31 LA. Telegrafvæsenets arkiv. Brevkopier. 17.8.1904. Pag. 5. Materialet mangelfuldt.
32 Om Peter Andersens virke og liv i Vedbæk i øvrigt Se: Ady Rechnitzer: Vedbækfiskerne – Fiskerliv i Vedbæk før og nu. Søllerødbogen 1970, s. 33ff og Niels Peter Stilling i Bo Bramsen (red.): Strandvejen før og nu, bd. 2, 1995, s. 13 ff.
33 RA. TS. Ks. D 5. Dok. 3020/60 og 1190/61.
34 P &Ts historie. Bind 3. S. 151.
35 RA. TS. Ks. D 3. Nr. 1308.
36 RA. TS. Ks. D. 260.
37 RA. TS. Udtagne sager. Ks. D 133. Statistik for Skodsborg station.
38 LA. Realregister for Søllerød sogn. Fol. 42. Skøde af 26.3.1884. Det gamle Toldsted omtales kort i Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang 6. samling, 1979, s. 112-113.
39 LA. Telegrafvæsenet. »Post- og Telegrafadressebogen«. Brevsamlingen etableredes i Skodsborg i 1863.
40 RA. TS. Ks. D. 133.
41 RA. TS. Ks. D 133. Brev fra A. Petersen af 14.1.83.
42 M. Gredsted. Telegrafvæsenets organisation. København. 1906.
43 RA. TS. Ks. D 133 og 260. Div. indberetninger om personalet.
44 RA. TS. Ks. D 133 og 260. Div. indberetninger om personalet.
45 RA. TS. Ks. D. 133. Journal-nr. 5997/1903.
46 RA. TS. Ks. D 133. Journal nr. 607/1904. Skrivelse fra Ministeriet for offentlige Arbejder.
47 RA. TS. Ks. D 133 og 134. Udtagne sager. 1852-1916. Skodsborg telegrafstation.
48 Som note 31.
49 RA. TS. Ks. D 133. Brev af 27.2.1904 fra Adele Toft.
50 RA. TS. Ks. D 133. Indberetning af 19.4.1904 fra Adele Toft. Mandtalslisten for Søllerøds Østre distrikt. 1904.

51 RA. TS. Ks. D 133. Indberetning af 4.5.1905.fra teknisk afdeling til telegrafdirektoratet. Lejekontrakt af 30.3.1905.
52 RA. TS. Ks. D 134. Meddelelser fra telegrafdirektoratet af 18.7.1914 og 31.8.1914.
53 Som note 35.
54 RA. TS. Ks. D 133. Skr. af 12.6.1907 fra A. Toft.
55 RA. TS. Ks. D 133. Indberetning af 4.4.1905 fra Adele Toft.
56. Jfr. Jørgen Berg: Da telefonen kom til Søllerød. Søllerødbogen 1998, s. 86ff.
57 EA. KTAS. Brev af 4.11.1915. FR 20212-1915. Om den navnkundige telefondirektør Se Ebbe Johannsen: København-VEDBÆK-Verden, Telefondirektør Fritz Johannsens fotoalbum 1910-33. Udgivet af Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune i samarbejde med Søllerød Museum og Fonden Telefonmuseet, 1997.
58 RA. TS. Ks. D 133. Ansøgning af 14.8.1908 fra Adele Toft, og min.s afslag herpå.
59 RA. TS. Ks. 133. 22.10.1912. Div. materiale vedr. gensidige klager.
60 Telegrafdirektoratet. R. 13.583. 7.9.1914.
61 Gunnar Sandfeld. Søllerød – som det var engang. Bind 6. s. 106.
62 Bl.a. gengivet i Jens Johansen: Holte Landpost 1864-1873. Søllerødbogen 1997, s. 78.
63 Erhvervsarkivet. KTAS. Fra linieingeniøren 2.5.1907. Nr. 1041.
64 LA: Telegrafvæsenet. Journal 1906-1909. Nr. 582. 2.5.1907. Flytning ved firmaet Kemp & Lauritzen.
65 Jfr. Gunnar Sandfelds betragtninger om billeddatering i artiklen *Erindring og udforskning*, Søllerødbogen 1973 s. 109ff. Udsendt som bogen Erindring og udforskning – Bidrag til en metodisk vejledning for lokalhistorikere, 1974.
66 Erhvervsarkivet. KTAS. Brev af 9.12.1897 fra Telegrafdirektoratet.
67 Erhvervsarkivet. KTAS. Brev af 28.5.1898 fra Telegrafdirektoratet Nr. 2460.
68 M. Gredsted. Telegrafvæsenets organisation s. 51. København. 1906.
69 M. Gredsted. Statstelegrafen. 1854-1904. København. 1904.
70 RA. TS. Ks. D 133. Indberetning af 1.10.1893 fra A. Petersen. Med påtegning fra TS.
71 RA. TS. Ks. D 133. Indberetning af 2.2.1904 fra A. Toft. Med påtegning fra TS.
72 RA. TS. Ks. D 133. Klage af 14.8.1906. Samt selskabets påtale til A. Toft.
73 RA. TS. Ks. D 133. Brev af 18. Marts 1909. Samt A. Tofts indberetning herom.

Jenny Blicher-Clausen, præstefrue i Søllerød

Af Torsten Søgaard

Præstefruen i Søllerød, forfatterinden Jenny Blicher-Clausen er måske den person med bopæl i Søllerød Kommune, som har været mest kendt i brede kredse. Det ligger nu 100 år tilbage, og kun få kender noget til hende i dag. I artiklen fortælles om hendes liv og forfatterskab og det vises, hvordan Søllerødidyllen harmonerede med hendes romantiske litterære løbebane, som belyses på baggrund af hendes personlige, tragiske, skæbne.

Forfatteren er født i 1947 og har siden 1981 været bosiddende i Trørød. Han er cand. mag. i fransk og musik, og derudover er han musiker. Torsten Søgaard har tidligere skrevet i Søllerødbogen: »Attemosevej 33« (1995), og »Axel Grandjean, komponist, landligger og amatørfotograf« (1998).

På Søllerød Kirkegård, på en af de gange, der ligger nord for præstegårdshaven, ned mod Søllerød Sø, findes et af de gravsteder, hvor den besøgende standser op og begynder at digte med på gravstenenes udsagn: På et ret stort gravsted står en stor flammende rød, blankpoleret granitsten, hvorpå er sat et lille bronzeportræt af en ung kvinde. Stenens indskrift er i dag vanskelig at læse. Det drejer sig om forfatterinden *Jenny Blicher-Clausen*. På gravstedet står desuden tre beskedne marmorplader, som oplyser:

*Forfatterinden Jenny Blicher-Clausen * 29. juli 1865 † 4. febr. 1907*
*Sognepræst Henrik N. Clausen * 21. novbr. 1858 † 24. aug. 1901*
*Inga Blicher-Clausen, »Pip«, * 25.6.1897 † 16.10.1965.*

Hovedpersonernes data viser, er der tale om et ægtepar, der ikke blev ret gamle, kun henholdsvis 41 og 42 år, og deres datter, kaldet »Pip«. De blev gift i 1892 og Henrik Clausen var præst i Søllerød fra 1897 til 1901. Efter alt at dømme havde de et kort og lykkeligt liv sammen, men det var også præget af tragiske begivenheder. Jenny Blicher-Clausens bedste tid var nok hendes år som præstefrue i Søllerød. Hun havde allerede inden da med held markeret sig som forfatter. Efter sin mands tidlige død i 1901

levede hun nogle få år i København. Hun var produktiv alle årene og nåede at få udgivet 17 værker i bogform (se den komplette værkfortegnelse sidst i artiklen) samt et ikke opgjort antal fortællinger og digte i tidsskrifter o.lign. Hendes livsforløb kan opdeles i tre afsnit:

1. Barndom, ungdom, giftermål og begyndelsen af karrieren som forfatter frem til 1897.
2. Hendes fire år og tre måneder som præstefrue i Søllerød Præstegård, 1897-1901, hvor hun skrev fire bøger.
3. De sidste fem år, 1902-1907, hvor hun, tynget af sorg, fortsatte sit forfatterskab, og hvor hun passede deres elskede lille datter Inga.

OPVÆKST OG ÆGTESKAB, 1865-97

Jenny Blicher-Clausen har ikke udgivet erindringer eller dagbøger, men i hendes romaner og digte, særlig fra de senere år, findes mange beskrivelser og situationer, som er selvbiografiske. Desuden findes på Det kgl. Bibliotek ca. 150 breve fra hendes hånd. Den eneste gang, hun har skrevet om sig selv, er i en mindre artikel til *»Illustreret Tidende«* den 21.12.1902, godt et år efter, at hun havde forladt Søllerød. Den begynder således :

»Skriv noget om Deres liv!« siger man til mig. Men sit liv – sit egentlige liv – det skriver man ikke om – det tager man frem for sig selv, når man er ene. De små oplevelser og de små iagttagelser, dem sætter man på papiret, men de store oplevelser og de dybe iagttagelser, dem gemmer man – som man gemmer de rige glæder og de store sorger – på de ensomme sjæles sted – det sted, hvor man er udi løndom.

Præstedatteren

Jenny Frederikke Blicher kom til verden den 29. juli 1865 i Durup i Salling. Hun var datter af sognepræst i Durup-Tøndering *Jens Mathias Blicher* (1822-93). Hendes moder, *Frederikke Severine Balle* (1833-1910) var også af præsteslægt. Familien flyttede kort efter til Vester Hæsinge på Fyn, og nogle år senere til den nærliggende Nørre Broby præstegård. Under hele sin opvækst på Fyn læste hun lidenskabeligt al den litteratur, hun kunne få fat på. Hun tilegnede sig både de klassiske forfattere og den nye litteratur, særligt beundrede hun *Ibsen og Bjørnson*. Hendes kulturelle horisont var langt over, hvad man kunne forvente af en skolepige. Jenny Blicher, af samme slægt som den berømte *Steen Steensen Blicher*, havde selv let ved at skrive, ordene strømmede fra hende i rim og rytmer. Kunsten

var for hende det erklærede livsmål. I sin barndom og ungdom på Fyn, hvor hun strejfede om i mark og skov med sine hunde, levede hun i en glad og lykkelig romantisk drømmeverden i pagt med Gud, solen, naturen og sine medmennesker. Med sin sværmeriske natur, sit kunstnerinstinkt og sit følsomme sind havde hun let til både tårer og smil. Hun skriver videre:

En af dem, der kendte mig bedst skrev til mig på min 17-årige fødselsdag :

»I Vesterhæsinge præstegård,
fylder liden Jenny sit syttende år,
hun er lang, hun er tynd, hun er meget andet,
mangfoldige tanker spøge bag panden.
Med bog under arm og pisk ud af lomme
man ser hende tit henad vejen komme – »

Jeg tror ikke, at det bedste fotografi kunne have tegnet mig sikrere end disse linier.

Vi behøver imidlertid ikke at læse mange linier i hendes artikel for at få et ganske fint indtryk af hendes lidt drømmende væsen:

Zefyrs død

Min første sorg fik jeg, da jeg mistede min lille hund Zefyr. Zefyr fløj gennem luften på jagt efter alle fugle. Zefyr sprang mig imøde med små, hastige kys af sin slikkende tunge. Zefyr forstod, når jeg talte, og han forstod, når jeg tav. Han holdt vagt ved min seng, når jeg var syg, og fulgte mig som en skygge på mine stadige vandringer ad markvejen.

Zefyr lignede en fortryllet prins, når han sad og stirrede på mig med sine sorte, tindrende øjne.

Så var det en tidlig morgen, der hørtes et skud i tågen – ingen vidste, hvorfra det kom. Men den dag var Zefyr usynlig og den næste og de følgende med. Og den dag mistede jeg for første gang min tillid til menneskehjerter.

Alvoren kom ind i mit liv med døden, da den første gang trådte over mit hjems tærskel og mejede to af mine kære ned, (– –) – døden, der siden har fulgt mig lige så trofast som Zefyr. Da jeg mødte den, blev jeg stille. Jeg sad ikke som før og sang på tagryggene eller klatrede i træerne eller balancerede på stakitterne, eller stod på hovedet i høstakkene. Jeg skrev drøvelige viser til trøst for mig selv, og de drøvelige viser blev til længselsdigte, og længselen havde faste former allerede dengang – den gjaldt livsmålet – kunsten!

Nørre Broby præstegård på Fyn, hvor hun levede sine ungdomsår frem til faderens afsked i 1890. Her skrev hun sine første seks bøger og her mødte hun sin kommende husbond, Henrik Clausen. Fotografi fra 1909 i Nr. Broby Arkiv.

De to kære, der døde i Jennys barndom, var en ældre søster og familiens barnepige, som havde været medlem af præstefamiliens husstand i 20 år.

Allerede som 13-årig, og igen som 18-årig, forsøgte hun sig som dramatiker med to skuespil, som hun, under navnet J.Blicher, uden held sendte til Det kgl. Teater i 1878 og 1883. To år senere, i 1885, udkom imidlertid hendes første bog »Digte« på C.A. Reitzels Forlag. Dens knap 100 sider indeholdt 33 digte. På samme forlag udkom 1887 dramaet *»Olaf Trygvason«*, og i 1888 *»Ebba Brahe og andre digte«*. Som forfatter til disse tre udgivelser anføres *John Bentsen*, et pseudonym, baseret på hendes egne forbogstaver. På samme tid havde hun sat sig i forbindelse med en ven af familien, den kendte digterpræst *Chr. Richardt* (1831-92) i det nærliggende Ørsted. Hun læste hans digte og lyttede meget interesseret, når han fortalte om litteratur. Siden viste hun ham sine egne digte og bad ham om at gennemse dem og udtale sin mening. Han gav hende desuden gode råd angående boghandlere og forlag. I 1884 skrev den 19-årige Jenny Blicher til ham om sine to erfaringer med skuespil til Det kgl. Teater: *»At jeg kun underskrev mig J. Blicher, var fordi jeg ikke ønskede mig navngivet som forfat-*

Jenny Blicher i 1888, 23 år. På den landlige Nørre Broby præstegård skrev hun dette år dramaet »Christian den Anden«, som året efter skulle bringe hende i tæt kontakt med det hektiske københavnske teaterliv. Foto i Det Kongelige Bibliotek.

terinde, så kunne jeg da være sikker på hverken at blive læst eller anerkendt. Folk have kun ringe tanker om forfatterindernes digteriske begavelse – og – jeg indrømmer, at de have god grund dertil«.

I følge levnedskildringen i *»Illustreret Tidende«* (21.12.1902) opsøgte hun også andre af tidens litterater. Hun skriver: *»Jeg havde sendt redaktør Vilh. Møller en lille fortælling, »Visnet«, som han lod trykke i »Nutiden«. Lokket af hans udtalelser om den, gik jeg under et besøg i byen op til ham med nogle digte, som jeg bad ham gennemse. Men aldrig glemmer jeg den knusende foragt i det blik, hvormed han ligesom tog mål af min skikkelse, og sagde i en skuffet, næsten krænket tone : »Er De så ung!«*

Sophus Bauditz

Jenny Blicher var ligeledes i kontakt med forfatteren og skoledirektøren *Sophus Bauditz* (1850-1915), hendes onkel. Også han skulle gennemse hendes digte og give nænsom kritik. I over 20 breve til ham kan vi føl-

Ungdomsportræt af Henrik Clausen fra o. 1887, det år han og Jenny Blicher mødtes. Foto fra »Illustreret Tidende« 21.12.1902

ge hendes ydmyge og bønfaldende henvendelser for at få bare lidt anerkendelse. Vi hører også om hendes besøg i 1886 *»i løvens gab«*, privat, hos Det kgl. Teaters frygtede chef Edvard Fallesen (1817-94). Han var *»overordentlig elskværdig, men alligevel synes jeg ikke om ham. Han vil kun antage slibrige franske stykker eller farcer; romantiske skuespil har ingen interesse«*. Hun tilføjer, *»Jeg omgås for tiden med mange forskellige tanker og planer; men endnu er jeg ikke rigtig klar på mig selv«*. Hendes kontakt med omverdenen var den brevpost, hun ventede spændt på hver dag, men hun blev altid nedslået af kritik og afslag: *»Ville De spørge hr. Reitzel, såfremt De ser ham, om han tror, han ville tage et nyt bind digte af mig på sit forlag, eller om det er meningen, at han slet ikke vil have noget at gøre med mig i vinter«*.

Henrik N. Clausen

I 1887 mødte hun sin kommende mand Henrik Nicolai Clausen. Han fødtes i Jonstrup i 1858. Hans far var den senere biskop i Århus *Johannes Clausen* (1830-1905), og hans mor hed *Charlotte Frimodt* (1833-1902). Efter at være blevet student, teologisk kandidat og have øvet huslærervirksomhed blev han i 1887 personel kapellan i Verninge på Fyn. Året efter blev han og Jenny forlovet, henholdsvis 30 og 23 år gamle.

I hurtig rækkefølge fik hun nu udgivet sine næste tre værker: I 1889

»Christian den anden«, et skuespil i fem akter. Stykket blev afvist på Det kongelige Teater; men blev opført på Dagmar Teateret med musik af *Emil Hartmann* (1836-98). Successen var til at overse.

I 1890 udkom digtsamlingen *»Fra markvejen«*, og i 1891 *»Excelsior, et sagn fra Hebriderne«*, et fortællende digt. Disse tre bøger blev udgivet på Andr. Schous forlag under forfatternavnet J.Blicher.

Jonas Collin

Vi har fra disse år bevaret en mængde breve, som hun skrev til *Jonas Collin*, (1840-1905), zoolog og fra 1900 etatsråd. Den 12.6.1888 skrev hun: *»Tak for Deres brev, tak for hvad De skrev om »Olaf Trygvason«, men især tak for Deres opfordring til mig om at skærpe min selvkritik. Jeg føler så godt og forstår, at det er netop kunsten, men det er tillige et vanskeligt punkt. Jeg håber at komme til byen i september og oktober måned. Jeg længes meget derefter og trænger højlig til nyt liv udefra, både gennem studium og gennem samtale«*. I disse breve får vi detaljeret besked om alt vedrørende hendes skuespil på Dagmar-teateret. Hun oplevede de intriger, som findes på ethvert teater, hun lærte, at man har venner og fjender. Nogle roste hendes stykke, og hun havde skuespillernes sympati, men de kritikere, som var imod, lagde ikke fingrene imellem. Nogle skældte ud og kaldte hendes skuespil for *»elendigt makværk«*. Men hun lærte hurtigt spillets regler: *»jeg ved, de vil flå mig!«*

I hendes sidst bevarede brev til Sophus Bauditz, skrevet i december 1889 kort efter premieren på *»Christian den anden«*, møder vi et andet tonefald end tidligere, en mere robust og hårdfør Jenny Blicher: *»Der er forskellige måder at sige sin mening på, og Deres er ikke den mest hensynsfulde. Med hensyn til min overproduktion, som De flere gange har gjort opmærksom på, vil jeg blot sige, at jeg kun arbejder om sommeren og noget af foråret. Efteråret og hele vinteren læser jeg blot og holder hvile. Jeg ved så ikke, om man med dette kan kalde det en febrilsk måde at arbejde på. Jeg undrede mig over forleden dag at modtage et åbent brevkort fra Dem angående manuskriptet, som jeg endnu ikke ønsker omtalt«*.

Bryllupsplaner

Den 20.9.1890 skrev hun til Jonas Collin: *»I de sidste dage af oktober flytter vi til København for vinteren. Min forlovede vil imidlertid søge embede på Sjælland (i byen er jo foreløbig intet ledigt). Og vi tænker på at få bryllup til næste efterår«*. Hendes forældre boede, efter faderens afsked, i København på Gl.Kongevej 136-38, og her opholdt de sig i vinteren 1890-91. I et brev til Chr. Richardt 13.11.1890 skrev hun: *»Det har længe været mit højeste ønske, dels ved studium og dels ved rejser. at få nogen videre uddannelse til fornøden udvikling i min gerning, men da jeg er uformuende og ved mit arbejde kun kan tjene nogle få hundrede kroner årlig eller hvert andet år, vil De sikkert kunne indse, at denne sum er ganske utilstrækkelig til mit ønskes opfyldelse. Jeg sø-*

Jenny Blicher-Clausen i 1896, året inden hun kom til Søllerød. Kun 31 år gammel har hun allerede en stor livserfaring bag sig: Lykkelig gift, flere udlandsrejser, midt i en lovende forfatterkarriere, men med sorgen over sin lille søns død overskyggende næsten alt andet. Foto i Det Kongelige Bibliotek.

ger derfor pekuniær støtte«. Det lykkedes hende at opnå støtte til »dannelsesrejsen« og i 1891 rejste hun til Italien for penge fra det Raben-Levetzauske fond. I et brev, 26.9.1891, til Jonas Collin, *»det er sandt, har De set, at min forlovede er bleven andenpræst i Store-Heddinge. Befolkningen derude skal være elskværdig, og så hører der en smuk bolig til, en hyggelig lille villa, hvor vi vil glæde os til engang at få nogle besøg af Dem og Deres hustru«*. Den 17. september 1891 blev Henrik Clausen udnævnt til kaldskapellan i Store-Heddinge, og den 2. marts 1892 blev de gift, hvorved hendes efternavn blev Blicher-Clausen. Året efter fødte hun deres første barn, en dreng.

Digte og skuespil

Jenny Blicher-Clausens første seks bøger var udkommet i hurtig rækkefølge (1885-91). De tre romantiske digtsamlinger og de tre vældige skuespil var alle efterligninger af den litteratur, hun havde læst. Skuespil-

lene, hver på ca. 250 sider, foregår i ældre tid. I 1892-93 skrev hun endnu et par skuespil, men efter flere forsøg og trods hjælp af Jonas Collin og andre, måtte hun opgive at få dem opført. Hun kasserede dem og skrev aldrig siden for teateret.

Fra 1891 til 1897, frem til Søllerød-tiden, skrev hun kun to bøger: *»En bryllupsrejse«* (1894) og *»Fugleviser og andre vers«* (1895). Disse to værker var langt mere personlige end de tidligere og må anses som hendes egentlige debut, og de gjorde hende kendt i læsende kredse. De blev begge udgivet på det Nordiske Forlag, det senere Gyldendalske Boghandel, hvis direktør var *Ernst Bojesen* (1849-1925), bosiddende i Holte fra 1890 til 1912. Det er også fra nu af at hendes bøger, mere eller mindre ubevidst, indeholder selvbiografisk stof.

»En bryllupsrejse«, skrevet på vers, er inspireret af *Goethes »Faust«*, og – af deres egen bryllupsrejse to år tidligere, som også foregik med tog gennem Tyskland til Italien. F.eks. hvor den nyforelskede brudgom udbryder:

»En bryllupsrejse«

Tænk, at hun er min, min egen!
Tænk at have fået en hustru,
en, som aldrig kunne svigte,
en, som følger hele vejen!
Jeg forstår det ikke selv.

– – –

Hvordan vandt jeg dog en sjæl,
rig som hendes,
en så ung og frisk og glad,
og så ren som nogen kvindes!

Og hun, bruden, mindes afskeden med moderen:

Da hun tog mig i favn
den sidste kvæld
og sagde mig stille vemodigt farvel,
da hun stod der i døren, medens vi kørte,
og så efter vognen, til den forsvandt,
da var det, som om jeg for sidste gang hørte
en kær melodi, som til hjemmet mig bandt.

Passagererne i toget på vej sydpå udbryder:

Hvor hjertensglade de spøgte og lo,
de var nok på bryllupsrejse, de to.

Det er næsten som var det Jenny Blichers private notater, man læser, når bruden på en tur i bjergene langt nede i Europa udbryder:

Jeg har en ustyrlig lyst
til at føle mig rigtig glad
og juble ud af mit fulde bryst,
selv ved jeg ikke om hvad,
jeg tror om alt og om ingenting.

Lidt efter siger hun:

Men det er sandt!
Jeg har jo et brev fra mor i lommen!

Nu trængte jeg just til en hilsen fra mor«!
»Godmorgen min egen lille skat!
Har du sovet godt?

Jeg fandt ikke ro for tankernes flok,
men får jeg kun gode breve fra dig,
så er jeg lykkelig, ved du nok.

Valdemar Vedel

Ved udgivelsen af *»En bryllupsrejse«* skrev hun den 14.4.1894 til litteraturhistorikeren *Valdemar Vedel*, (1865-1942): *»Da jeg har særlig kærlighed netop til dette arbejde, som er det første, jeg har skrevet, der foregår i nutiden, vil jeg altid sætte stor pris på Deres mening. Med hensyn til anmeldelsen i »Illustreret Tidende«, da har jeg ingen grund til at vente særlig velvilje af andre mig ganske ukendte anmeldere, så jeg er på forhånd udsat for en ganske vilkårlig behandling. Om Dem vidste jeg, at De ville læse bogen, ikke blot som anmelder, men også som æstetiker. Jeg vil derfor være Dem taknemmelig, når De ved lejlighed vil anmelde bogen i »Illustreret Tidende«, thi jeg føler mig overbevist om, at De vil sige alt det gode om den, De på nogen måde kan«.*

Når man læser det andet værk fra denne periode, digtsamlingen *»Fugleviser og andre vers«* (1895), skuffes man først af den naivitet og mangel på originalitet, som præger indhold og stil, men efterhånden opdager man,

Jenny Blicher-Clausen rejseklar, omkring 1900. Foto i Det Kongelige Bibliotek.

at denne »poesibog« egentlig er at læse som en slags dagbog. Det er Jenny Blicher-Clausens hverdag, drømme, tanker, sorger, glæder og oplevelser i alle årstider. Det er hendes fynske barndoms og ungdoms romantiske univers, hvor hun blander drøm og virkelighed, forveksler fortid og nutid. De fleste af de knap 50 digte er i »jeg«-form, og det hele får karakter af en bekendelse. Et af digtene begynder næsten ligesom et af afsnittene (om Zefyr) i hendes selvbiografiske artikel i 1902:

Jeg var til mit tiende år, –
og lidt til – .
Det gladeste barn under solen,
da jeg mødte døden,
fra den tid var det ude med barnlighedens lykke.

Rejseindtryk

Der er også indtryk fra hendes udenlandsrejser i 1891 og 1892: *»Mozarts klaver«* (i Salzburg), *»Tiberii Villa«* (i Italien) etc. Der er glimt fra Jylland, som de flere gange besøgte under ophold hos hendes svigerfader i Århus Bispegård:

»Jeg kom til Jyllands hede. – Der, hvor Sten Blicher boede«. Desuden er der nogle hyggelige fortællende digte under overskriften *»Gamle venner«*.

Digtene er vel skrevet over et par år, og grundstemningen er altid drømmende, en blanding af tvivl og håb i hendes grublen over livet og søgen efter den store kunst. I digtet *»Gravfantasi«* står der:

Der er i min oprindelige frejdige natur,
noget som skyggen af en kirkegårdsmur,

i slægtskab med det tunge, det mærkede af døden.

Men inden digtsamlingen var helt færdigskrevet, blev sorgen og døden alvor for hende, da deres lille to-årige dreng pludselig døde. De sidst komponerede digte i samlingen er tragiske. Hun betror læseren sine inderste tanker, og man fornemmer tydeligt det chok, hun har fået, over at livet kunne være så hårdt. Et af disse digte hedder *»Min krøllede dreng og min hund«*, (citeret i uddrag):

»Min krøllede dreng og min hund«

Jeg tænkte altid, når nogen
mig såred en bitter stund:
jeg har jo min lille verden,
min krøllede dreng og min hund!

Drengen har bløde arme,
dem slynger han om min hals,
– – –
hunden har aldrig sveget,
og aldrig løjet sig from,

min krøllede dreng er i graven,
hans sjæl Guds himmelske gæst,
min hund ligger skudt i haven,
kun minder har jeg til rest.

De sidste to linier i den 200 sider lange digtsamling lyder:

For hvad kan en mor ikke gøre
for sin egen, velsignede dreng.

Hun skrev i et brev til Jonas Collin 29.11.1895: »*Først nu er jeg såvidt menneske igen at jeg kan tage ind til byen og ordne mine sager der, men jeg har endnu meget vanskeligt ved at gå. Sorgen over vor lille drengs død gav mig en ualmindelig ondartet årebetændelse, hvis følger jeg næppe helt slipper før til foråret*«. Den 8.12.1895 skrev hun til *Charlotte Bournonville*, (1832-1911), operasangerinde og datter af den berømte balletmester: »*Her er nu »Fugleviserne«, som beder om lov til at synge sig ind hos Dem. Gud ske lov, at man dog kan arbejde uden teateret*«.

I SØLLERØD, 1897-1901

Men der kom atter lyse tider. I 1896 var Jenny Blicher-Clausen på rejse til Paris (med støtte fra samme fond som i 1891), og i foråret 1897 ventede hun deres andet barn. Den 6. maj samme år blev hendes mand Henrik Clausen kaldet til præst i Søllerød. Syv uger efter ankomsten til Nordsjælland, den 25. juni, fødtes deres datter *Inga*, kaldet *Pip*. Forfatterinden fortsætter i sin artikel om sit liv i »*Illustreret Tidende*«, 21.12.1902, » – *men her i det dejlige Søllerød var det også, at lille Pip kom til verden, jublet imøde af os begge to.*

Czar, min tro St.Bernhardshund, var jo i begyndelsen lidt fornærmet på den lille person, om hvem så mange tanker drejede sig, men han endte med at følge hende trofast i hus og i have. I Søllerød blev han uadskillelig fra hende og nægtede endogså engang at følge mig for at gå med barnevognen. Her skrev jeg »Inga Heine« og »Violin« – de to bøger, hvoraf jeg fik så megen glæde – ».

Præstegården i Søllerød. Foto i Byhistorisk Arkiv, Søllerød Museum.

I Søllerød genfandt Jenny Blicher-Clausen den romantiske, lykkelige, tilværelse, hun havde kendt i sin barndom og tidlige ungdom. Hun genoptog sin forfattervirksomhed, og allerede i 1898 udkom *»Inga Heine«*, hendes første roman. Den er skrevet i Søllerød præstegård og udover, at hovedpersonen er opkaldt efter forfatterindens egen datter, indeholder den en rigdom af naturindtryk og atmosfære fra egnen omkring kirken i Søllerød: *»Hvor frugthaven endte, førte lågen ud til en åben eng, som hørte til gården, og hvorfra en hulvej førte videre til husene på den anden side. Køerne lå i den tætte kløver og tyggede drøv, raslende med deres halsringe – af og til tilkendegav de deres velvære ved en mæt snøften og brummen. (– –). Hulvejen lå i dalen foran dem og førte langs skoven ud til landevejen. Bedstemor Heine viste sig aldrig på landevejen, hverken kørende eller gående, når undtoges kirkebesøgene. Men hulvejen med sine tykke hegn, hvor luften ligesom stod stille i de varme sommerdage, og sneen lå højt om vinteren, hvor alle sangfugle byggede rede om foråret, og hvor der var så hyggeligt om efteråret, når hegnene stod i tusende farver, hulvejen var bedstemor Heines kærlighed«*. Vi bliver dog også mindet om, at sorgen over deres lille dreng har sat sine spor: *»Hvor havde hun ikke forstået at dæmme op for sine sorger gennem alle disse år – aldrig ladet dem*

skinne frem i vemodige hentydninger – sidder der så stille og opdraget sig gennem lidelsen, hendes største åndelige kraft«.

Et nutidsdigt

I 1900 udgav hun sit andet værk skrevet i Søllerød, *»Violin, et nutidsdigt«*, en bog, hun selv regnede for sit hovedværk. Vi oplever igen idyllen ved kirken og præstegården:

Storken knebred fra kirkens tag –
han så sig ud så hvide,

stæren som havde sit lidet hus
i kanten af storkereden,
lige neden for kirkens tårn,
i haven bag rødtjørnshegnet,
lå de nygiftes hus,

nede i vænget brummed en ko,
der summed en søvnig bi,
storken stod tavs på sit ene ben,
lod myggene sværme forbi,
på skovbakken kom der en vogn i trav
under syngen af kvidrende fugle.
Nede i hulvejen rasled den tungt
og sagtnede farten en smule.
Der sad de så frydelig sammen,
de unge nygifte to –
og livet og hele verden
gladelig mod dem lo«.

Jenny Blicher-Clausens læserskare voksede betydeligt, og hendes bøger, som fortsat blev udgivet af Gyldendalske Boghandel, oversattes nu til svensk, norsk, finsk, tysk, og hollandsk. I forordet til en svensk udgave (1905) berettede *Elisabeth K. Wenster* om sit møde med den danske forfatterinde: *»Om undertegnede ikke husker forkert, var det i foråret 1898, jeg første gang havde fornøjelsen at møde hende, denne livets »fremmede fugl«, som havde fået så stærke vinger, at de bar hendes navn og rygte over landegrænser.*

Elisabeth K. Wenster

Der var sammenkomst i den kendte danske kvindeforening »Cirkelen«, og en af Københavns mest fornemme damer havde elskværdigt introduceret mig der for at give mig mulighed for at gøre bekendtskab med den kendte kreds af forfatterinder, kunstnere og musikere, som var samlet. Navn og ansigter gled forbi mig, uden at jeg kunne nå at opfatte dem eller kunne fastholde mindet om disse

personligheder, hvor gerne jeg end ville. Først mod slutningen af sammenkomsten blev jeg præsenteret for Jenny Blicher-Clausen og vidste da ikke, at vi en dag skulle blive kære venner for hinanden. Det er svært at forklare, hvorfor et enkelt ansigt blandt mange vækker en så levende interesse, at det første indtryk aldrig glemmes, men når det sker, føler man, hvordan noget varmende, stort og godt glider gennem ens sjæl. Dette følte jeg stærkt, da jeg mødte det rene alvorlige blik fra fru Blicher-Clausens beundringsværdig smukke, strålende og alligevel dybe, mørke øjne.

»Hvor er hun smuk«, tænkte jeg og modtog det faste håndtryk af en lille hånd, som ikke med det samme slap min, og jeg skammede mig lidt over, at vi i vort land så lidt eller intet kendte til den unge forfatterinde, som allerede på den tid var populær i Danmark.

Vi talte ikke meget sammen, men det som dog straks slog mig var det i alt, hvad hun sagde, herskende præg af intelligens og energi. Hun sad der næsten bleg og meget tilbagetrukket, men alligevel forstod man, at hun hele tiden kendte sit mål og tænkte sine fast formede tanker.

Familien i Søllerød Præstegård

Det var i Søllerød gamle præstegård, jeg senere fornyede bekendtskabet med fru Blicher-Clausen og også lærte at kende hendes mand, pastor Clausen, og hjemmets solstråle: Inga. Den, der som undertegnede, tilfældigvis har hørt ham tale om sin hustrus kunstnerstand, hendes rige evner og store løfter, har set hans blik, strålende af interesse, rettet mod hende, når han læste noget op af hende, forstår let, hvilken bærende kraft han var for den unge forfatterinde. Desuden var han i besiddelse af en sund og klar dømmekraft.

Ingen omgivelser kunne passe den naturelskende forfatterinde bedre end denne herlige egn, en af Sjællands smukkeste, og hvis perle uden tvivl er den hundred-årige præstegård med sin vældige have, hvor blomster og frugter trives så godt, og der råder en idyllisk landlig fred«.

Fra Søllerød-årene er kun bevaret 11 breve, skrevet i Søllerød præstegård. Gennem disse får vi et lille indblik i hendes hverdag. Den 5.12.1897 skrev hun til Charlotte Bournonville: *»Kære Frk. Bournonville. Jeg længes så meget efter at se Dem herude. Kunne og ville De ikke glæde os med et besøg førstkommende mandag, eller hvis det passer Dem bedre: førstkommende søndag. De vil få følge frem og tilbage af moder og blive hentet med vogn ved Holte station. Der går et tog fra byen kl. 11^{03}, så kan De være her til frokost, og det var allerbedst, men er det Dem for tidligt på dagen går der også tog 11^{58} og 2^{35}, det sidste bliver dog alt for silde, så får De slet intet af den kønne egn at se. Om aftenen kan De komme tilbage med tog 9^{16}, 10^{40} eller 10^{50}, ligesom De selv ønsker det, blot jeg får et par ord derom (naturligvis pr. vogn til Holte). De varmeste hilsner fra os begge.*

Ps. Og så skal De se Pip«.

SØLLERØD KIRKE

MULDJORD

En Duft af Muldjord og Grøde!
Et Væld af krøllede Bregneskud
efter den sidste Bløde —

I Skoven den sagte Susen
af Granetoppes hviskende Lyd
og udenfor Havets Brusen — —

Fra Granernes blanke Naale
rinder der blinkende Draaber ned
i Snerlernes fine Skaale.

Skovbiller, røde og gule,
haste afsted mellem vaade Straa,
og rundt om kvidrer der Fugle.

I al den Muldjord og Grøde
føler jeg kun et svidende Savn —
for Hjærtets Bregneskud døde — —

Og bagved Granernes Naale
rinder der salte Taarer ned
i Snerlernes fine Skaale — — —

J. Blicher-Clausen

Illustreret Tidende

Alfred Ipsen

De fleste af brevene vedrører hendes forfatterskab, og vi oplever, at der er meget forskellige meninger om hendes værker. Den 26.4.1898 til Jonas Collin, *»Kære hr. Collin. Hermed »Inga Heine« i bog og manuskript. Den skal allerede have givet anledning til flere ivrige disputer og synes i det mindste at have evne til at interessere. Måtte folk blot tilegne sig dens motiv, så vil jeg være tilfreds«.* Den 2.5.1900 skrev hun til *Alfred Ipsen* (1852-1922), forfatter, redaktør, *» Må jeg bringe Dem min bedste tak for Deres smukke fine anmeldelse af »Violin«, skønt der var noget deri, som det gjorde mig ondt, at netop De kun-*

En side fra »Illustreret Tidende« den 21.12.1902 med hendes store artikel. Det var i høj grad illustrationerne, der prægede »I.T.«, gerne meget stemningsfulde, og med stor vægt på at ramme artiklens tone, men også præget af tidens skønvirkestil.

ne sige. F.eks. dette, at digtet på en måde var blevet forkrøblet ligesom personen Max, og at der ikke er samklang mellem prologen og bogen. Men jeg skal huske Deres råd i brevet i dag og fremtidig anvende større overblik overfor bifigurerne. Tak i det hele for brevet! Har De tid engang, vil jeg gerne, De skal vise mig de steder, De kalder metrisk uforsvarlige«. Den 4.5.1900 skrev hun til husvennen *Otto Borchsenius* (1844-1925), redaktør og professor: *»Jeg underrettes om, at min bog »Violin« er »forløjet fra ende til anden«, at den er »en skypumpe og en vandpose«, og at det er blevet min skæbne »at tjene til advarsel og formaning for andre«. Nej, jeg vidste nok, at jeg ikke skulle komme til at dø i synden«.* Den 20.5.1900 igen til Alfred Ipsen: *»Det forholder sig nyligt, at jeg har fået brev fra Henrik Ipsen i anledning af »Violin«, som han er helt betaget af, og De kan ikke tro, hvor jeg er glad ved hans udtalelser. Hele brevet ville være den bedste reklame, bogen overhovedet kunne få, men jeg kunne aldrig få mig selv til at offentliggøre det. Det er efter min mening ufint at trække private breve frem i pressen. Vil De tale med mig i denne uge, så er jeg hjemme undtagen fredag«.*

Den 18.6.1900 til samme, *»To villaejere herude bliver med det første holdere af »Samfundet«. Min mand har været aldeles begejstret over Deres dristige og dygtige indlæg imod socialdemokraterne og beder mig bringe Dem en tak. Consul Hansen, Søllerødgård, har lovet mig at abbonnere på bladet, men da han er bortrejst en del af sommeren, vil han ikke tiltræde i dette kvartal. Det skulle glæde mig om jeg til den tid kunne indmelde nogle flere holdere. Såfremt De kunne sende mig honoraret for digtene inden udgangen af juni måned, ville jeg være Dem forbunden«.*

Den 29.11.1900 til Otto Borchsenius, *»når »Violin« om et par dage udkommer i andet oplag, håber jeg, De er så elskværdig at ledsage den med et par gode ord«.*

Den 1.1.1901 til Jonas Collin, *»Tak for Deres venskab i det 19. årh! Lad det følge med langt ind i det tyvende med! »Ingas« manuskript fik jeg i dag og skal besørge det videre første gang, vi kommer til byen, forhåbentlig en af de sidste dage i ugen. Det var mig en sorg at vi ikke tog imod Deres venlige indbydelse til søndag, men det var godt alligevel, for både lørdag og søndag var jeg så syg, at jeg vanskelig kunne holde mig oppe. Først i dag er jeg blevet halvt menneske igen.*

En stor glæde havde jeg juleaften, idet jeg fik brev fra Bojesen med meddelelse om at »Violins« 2. oplag er så godt som udsolgt og at 3. oplag vil udkomme samtidig med 3. oplag af »Inga Heine«. Jeg synes aldrig, jeg kan være taknemmelig nok, fordi jeg møder rigere og rigere grobund for mine tanker. De må snart alle tre glæde os med et besøg«.

I 1901 udkom de to næste værker, som Jenny Blicher-Clausen skrev i

Titelblad til digtsamlingen »Gyldenregn« fra 1901, udsmykket i tidens bedste skønvirkestil.

»Gyldenregn«

Søllerød: digtsamlingen *»Gyldenregn«* og romanen *»Farbror Frans«*. *»Gyldenregn* betegner et stort fremskridt i forhold til de tidligere *»Fugleviser«*. Hendes poesi er blevet mere let. Naiviteten er afløst af personlige digte. Vigtigst er måske de kærlige digte til og om den elskede datter, *»Viser til lille Pip«*. Blot nogle få citater er nok til at fortælle om den lykke, der herskede hos præsteparret:

Der bor en lille pige i Søllerød by,
en ganske lille stråleøjet pige,
hun synger sine viser i højeste sky,
og kan hun ingen gammel, så traller hun en ny,
men hvad hun hedder, vil jeg ikke sige.

Der bor en lille pige i Søllerød by,
for hende skinne sol og stjerne svale,
og når du møder hende, bliver glæden dobbelt ny,

svalen kvidrer højere og gladere mod sky,
og solen skinne varmere i dale.

– – –

Den dag, du kigged i verden ind,
i verden ind,
da lyste Sankt-Hanssolens røde skin
Og der gik sommerfugledans derude.

– – –

Spring, min skat, på bare ben!
Hop, min Pip, min egen!
Øjet lyst og sjælen ren,
endnu nænner ingen sten
at såre dig på vejen.

– – –

Spring min krøltop, med din hund,
leg dig glad og stærk og sund,
tidsnok kaster sorgens stund
alvor ind i legen.

Oppe, hvor alle Guds fugle bor,
har lille Pippip en lille bror.
Med sorte øjne og krøllet hår
leger han i Vorherres gård.

»Caroline Mathilde«

Sorgens stund, ja, en del af forfatterindens univers. Digtene er blevet fortællende, som f. eks. den store sangcyklus om *»Caroline Mathilde«*, hvor man oplever Jenny Blicher-Clausens interesse for egnens andel i vor nationale historie. Hendes version af det sørgelige »eventyr« om den unge dronning *Caroline Mathilde* og *Struensee* fylder 35 sider. Her er blot to strofer:

Ved Folehaven og Frydenlund
der slynger sig stierne bløde,
og fodspor gennem dem glider
af to, som der har hinanden mødt.

– – –

Det betød meget for Jenny Blicher-Clausen at kunne have en trofast hund hos sig. Og med hendes »lille mirakel«, datteren Inga, født i Søllerød, var »hendes lille verden« fuldkommen. Foto fra ca. 1901 fra »Illustreret Tidende« 21.12.1902.

Fra Frydenlunds mure skinner det hvidt,
når solen ganger bag liden,
da fanger øret klirren af ridt
og klang af skridt,
som trådtes for længe siden.

Et andet digt, *»Den gamle frue på Skovlyst«*, tager også udgangspunkt i Søllerød. Det handler om dyrenes ven, fru *Julie Lembcke*, (1826-99), som døde 18.3.1899 i sine mands arme efter en spadseretur i Geels skov.

Den gamle frue på Skovlyst står
i havesalen som lig,

jeg bringer dig dyrenes hilsen og tak,
at mildnet du har deres kår;
dyr kan tale foruden ord.
Mere, end mange forstår.

»Fabror Frans«

Jo, forfatterindens kærlighed til dyr – og hendes følsomhed over for sorgen slår igennem. I romanen *»Farbror Frans«* tegnes et indirekte og smukt portræt af hendes ædle og noble ægtemand Henrik Clausen. Forfatterinden beskriver den første tid de havde sammen: *»Aldrig når hun senere hen i sit liv kom til at mindes de dage, kunne hun tænke på dem, undtagen at hendes hjerte kom til at slå i samme stormende glædestakt som den gang – i den store lykkes stærke, modige takt. (– –) Her voksede deres lykke sin unge sikre vækst, her nåede deres tankeliv sin rigeste udfoldelse, og her begyndte de for første gang at tale sammen om det hjem, de skulle bygge. (– –) Synes du ikke, det er som at gå lige ind i eventyret sammen? Og ingen af dem tænkte på, at eventyret var deres kærlighed, som spandt sine tråde gennem dage og år«.*

Som det skete seks år tidligere med *»Fugleviser«* var både *»Gyldenregn«* og *»Farbror Frans«* næsten færdigskrevet, da den store ulykke indtraf. Jenny Blicher-Clausen slutter sin lille selvbiografiske artikel til *»Illustreret Tidende«* 21.12.1902 på følgende måde: *»Men her tog døden også fra mig det bedste, jeg ejede. Om ham kan jeg ikke skrive; thi hvad man skriver om, er allerede kommen på afstand – og han kommer aldrig på afstand. Skulle jeg karakterisere ham, da måtte det blive med disse ord: Heftig af temperament, klar af tanke, varm af tro – ærlig og åben i alle forhold – sanddru til det yderste.*

Der gik en fattig mand, en syg mand, en af dem, han ofte besøgte, opad Søllerød Kirkebakke den dag, da han blev begravet. Men midt på bakken vendte han om. »Nej«, sagde han til dem, der fulgte, »ham kan jeg ikke se blive begravet.«

Henrik Clausens død

Henrik Nicolaj Clausen døde den 24.8.1901 af blindtarmsbetændelse under et ferieophold i Kolding. Ved hans begravelse i Søllerød udtalte hans fader, biskoppen i Århus, Johannes Clausen, sønnens store glæde over at være blevet præst i denne skønne egn og over den trofaste menighed, han havde her. Efter en bøn sang man salmen *»Den yndigste rose er funden«*, der var den afdødes yndlingssalme fra barndommen. Hans enke var 36 år gammel, og deres datter Inga, lille Pip, var lige fyldt fire år.

Om færdiggørelsen af *»Farbror Frans«* (hvor hovedpersonen dør sidst i bogen) skrev Jenny Blicher-Clausen godt et halvt år senere (12.4.1902) til *Robert Henriques* (1858-1914), komponist og kritiker: *»Idet jeg hermed bringer Dem min hjertelige tak for Deres smukke fine anmeldelse af »Gyldenregn« tillader jeg mig at sende Dem min stilfærdige historie – »Frans« – og håber at De vil gøre mig den glæde også at anmelde denne bog selv – i »Vort land«.*

Pastor Henrik Clausen på kirkefærd til Vedbæk i 1901, hans dødsår. Annekskirken i Vedbæk havde fra dens indvielse i 1871 gudstjeneste hver anden søndag mellem kl. 14 og kl. 16. Denne blev varetaget af Søllerødpræsten. Netop i Clausens tid blev tjenesten udvidet til at omfatte hver søndag og alle helligdage. I følge påskrift skal dette have været hans sidste kirkefærd til Vedbæk. Foto i Byhistorisk Arkiv, Søllerød Museum.

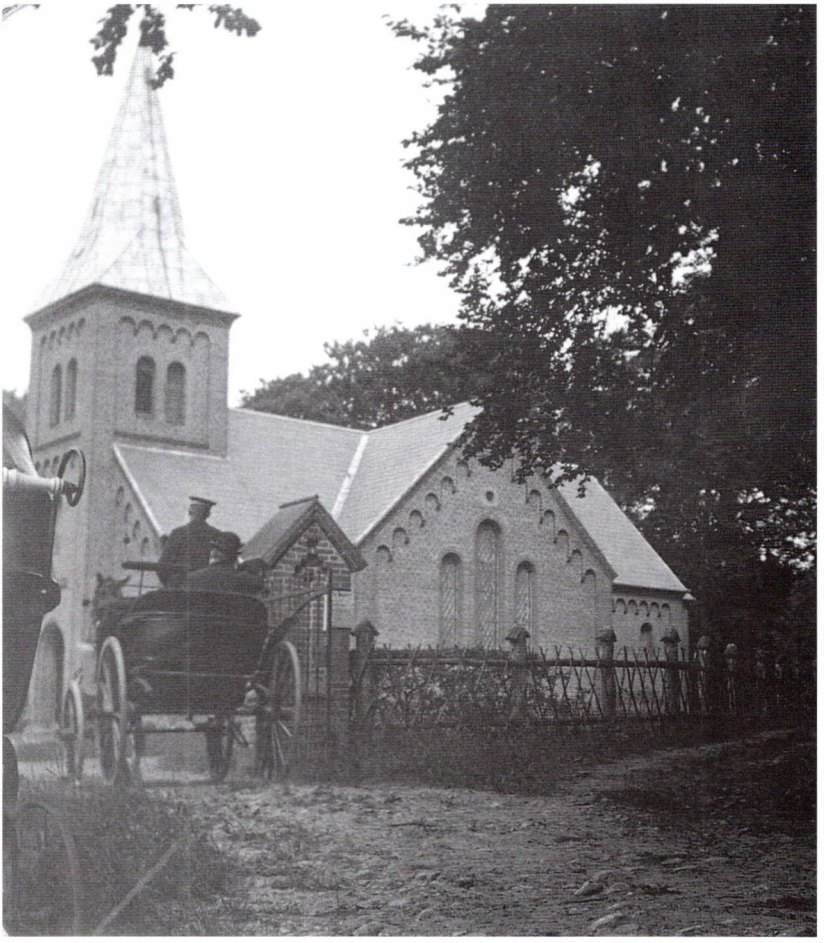

Den kommer uden prætentioner, men vil dog så gerne finde forstående læsere. Det er gået mig så underligt med denne bog. Jeg havde påbegyndt og helt igennem planlagt den førend min mands død, (jeg begynder overhovedet aldrig på at skrive en bog, førend jeg ved, hvordan den vil ende), men da jeg havde skrevet halvparten, kom jeg på en måde til selv at opleve slutningen. Dette gjorde mig det mere end svært at skrive bogen til ende, og blad på blad har jeg revet ud af dens sidste ark, fordi jeg ikke kunne udholde at give for meget af mig selv. Det er også grunden til at jeg virkelig denne gang tænker med gru på, at netop den bog skal falde i hensynsløse hænder.«

Spredte citater fra de sidste sider af den lange roman taler for sig selv: *»Hun blev siddende på hug i sengen hele dagen og stirrede på det fine, blege an-*

sigt ved siden af. Hun så, hvordan trækkene stivnede mere og mere – hvordan huden blev stram og gullig og læberne blå. Sorgens højtid var over hende – dødens stille, forfærdelige storhed – alt i verden forekom hende så småt«. (– –) »Barnets ord skar i hende som knive. »Vågner far så?«, spurgte barnet, »nej, nej, men« – hun så sig rådvild om, hvorhen hun skulle flygte for alle disse spørgsmål, som gentoges med barnlig udholdenhed og flængede skånselsløst i hendes dybe hjertesår. Hvad værd havde livet for hende nu? Hun kastede et fortvivlet blik rundt i disse stuer, hvor alt stod og kaldte på ham, der var borte, og ligesom råbte hans navn ud i stilheden. Hun stod og tænkte på det kolde, mørke kapel, hvor hans kiste nu stod, men da brast hun i en gråd – så skærende, som kun den kvinde græder, der ved sig udelukket fra den rigeste lykke på jorden«. (– –) »I dagene efter begravelsen gik hun omkring som en søvngængerske. Hun talte ikke med nogen – tænkte ikke på noget udenfor sin egen dybe sorg. Om aftenen sad hun ved hans skrivebord, men evnede ikke at lukke det op. Hun var bange for at overvældes af sin tærende længsel, angst for blot at se hans skrift«. (– –) »Hver dag gik hun ud på kirkegården. Der sad hun som en marmorstøtte, hensunken i sig selv, medens barnet legede mellem gravene, og hun rørte sig ikke, førend barnet kom hen til hende og med høj røst erklærede, at det var sultent«.

»Hvad værd havde livet for hende nu?«

I de samme dage skrev hun de tragiske strofer, som hun anbragte forrest i digtsamlingen *»Gyldenregn«*, her citeret i uddrag:

Det dufted i æblehaven,
der dryssed blade på sti,
hos mig gik den, jeg elsker,
og nynned en melodi.

Jeg kyssed de blomstrende grenes
røde, duftende rand,
og han,som mest jeg har elsket,
det samme gjorde og han!

Ryddet er æblehaven,
kun tidsler gror over den,
borte er den, jeg elsker,
og han kommer aldrig igen.

– – –

Hvorfor skal dog livet ende så stygt?

– – –

Jeg drømmer, vi er på den hele jord
kun han og jeg alene –
jeg vågner og ser med skærende sorg,
at nu er jeg ene.

– – –

Hvis du har et barn deroppe,
som er med i dine bønner,
og hvis kærlighed dig lønner,
gennem alt, hvad du har lidt.

– – –

Tusind farvel! Ak, tusind farvel!
Glem aldrig din stakkels mor – !

»Lidelsen er en livsværdi«

Efter tabet af sin førstefødte og ikke mindst tabet af sin husbond er Jenny Blicher-Clausens livstema blevet mottoet fra *»Inga Heine«*, klart udtrykt i to linier som findes i romanens indledning: *»Lidelsen er en livsværdi – lige så vel som lykken«*.

Den unge enke lod sin mand jordfæste på et af de smukkeste steder af den nye Søllerød kirkegård, og hun valgte en klassisk gravsten til mindesmærke: En hvid sten, formet som en oprullet livets bog, med hans navn indhugget ved foden af et kors. *»Venner satte dette minde«* er yderligere indhugget nederst på pladen. På graven lod hun naturligvis plante en guldregn.

Hun måtte nu forlade præstegården, og en af mulighederne var at flytte til København. Det sidst skrevne digt i *»Gyldenregn«* hedder *»Hjemlængsel«* og tre af stroferne lyder:

Jeg, som har elsket den fri natur,
fra den strålende sol til den sorte bille,
hvordan skal jeg leve uden et fløjt
af en stær – og uden en lærketrille.

Du store, altid larmende stad,
aldrig får du mit hjertes varme,
den har jeg glemt til en lille by
med drivende sol over vindueskarme.

Det sidste brev Jenny Blicher-Clausen skrev i Søllerød Præstegaard var dette brev til Frederik Bajer, skrevet den 14.9.1901, hvori hun bad om hjælp efter at have mistet sin »raske unge mand«. Brevet kunne være taget fra en af hendes romaner, men atter indhentede virkeligheden hende. Efter original i Det Kongelige Bibliotek.

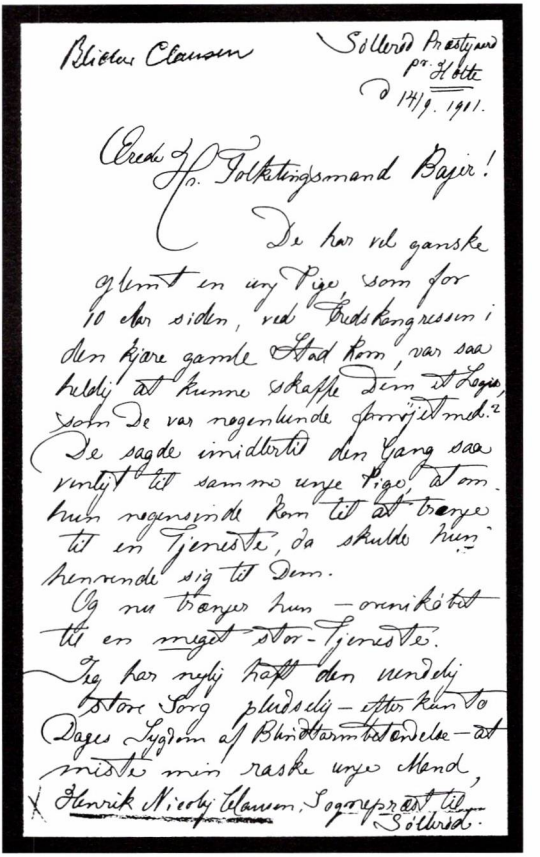

Blicher Clausen

Søllerød Præstegaard
pr. Holte
d. 14/9. 1901.

Ærede Hr. Folketingsmand Bajer!

De har vel ganske glemt en ung Pige, som for 10 år siden, ved Fredskongressen i den kjære gamle Stad Rom, var saa heldig at kunne skaffe Dem et Logis, som De var nogenlunde fornøjet med? De sagde imidlertid den Gang saa venligt til samme unge Pige, at om hun nogensinde kom til at trænge til en Tjeneste, da skulle hun henvende sig til Dem.

Og nu trænger hun – ovenikøbet til en meget stor-Tjeneste.

Jeg har nylig haft den uendelig store Sorg pludselig – efter kun 10 Dages Sygdom af Blindtarmsbetændelse – at miste min raske unge Mand, Henrik Nicolaj Clausen, Sognepræst til Søllerød.

Aldrig får du mit sidste suk,
det, hvori du min sjæl kan mærke!
det har jeg gemt til en gammel gård,
det har jeg glemt til den brune lærke.

Frederik Bajer

Den 14. september 1901, tre uger efter sin mands død, mens hun endnu boede i præstegården, skrev hun til *Frederik Bajer* (1837-1922), politiker og forfatter: *»Kære hr. folketingsmand Bajer. De har vel ganske glemt en ung pige, som for 10 år siden, ved fredskongressen i den kære gamle stad Rom, var så heldig at kunne skaffe Dem et logi, som De var nogenlunde fornøjet med? De sagde imidlertid den gang så venligt til samme unge pige, at om hun nogen sinde kom til at trænge til en tjeneste, da skulle hun henvende sig til Dem. Og nu trænger hun – ovenikøbet til en meget stor tjeneste. Jeg har nylig haft den uendelige store sorg pludselig – efter kun 10 dages sygdom af blindtarmsbetændelse*

– at miste min raske unge mand Henrik Nicolai Clausen, sognepræst til Søllerød. De forstår måske, når jeg siger, at overfor sådan en sorg føles livets krav som så underlig bitre. Men jeg har en lille pige at sørge for – vort eneste barn – og for hendes skyld må jeg gøre alt hvad jeg evner. Min mand har intet kunnet efterlade os, undtagen pensionen af embedet, som fordi, han endnu betalte formandspension og altså ikke havde den fulde indtægt selv, kun vil beløbe sig til imellem 4- og 500 kr. Hele hans livsforsikringssum gik til at dække den gæld, han nødsagedes til at stifte, da han for 4 år siden overtog embedet her. Men så kan jeg jo, Gud ske lov, arbejde med pennen. Det vil dog langtfra kunne være tilstrækkeligt til både mit og barnets ophold, og det hører altid til de usikre indtægter. Derfor vil jeg nu ansøge rigsdagen om digtergage – så stor en årlig understøttelse, som måtte bringes mig – og her er det, jeg henvender mig til Dem med den varmeste bøn om, at De vil anbefale mit andragende, og tale min sag. Jeg ved jo ikke, om De kender mine bøger, men når jeg på tirsdag tillader mig at hilse på Dem, vil jeg tage et eksemplar af »Violin« med. Jeg håber, den skal blive min bedste fortaler – også hos dem. Sluttelig beder jeg Dem gøre mig den tjeneste med et par linier at lade mig vide, hvad tid jeg må træffe Dem på tirsdag. Brev skrevet søndag og mandag inden kl. 12 når mig her. Samme aften må jeg være her tilbage. Bliv nu ikke ked af den ulejlighed, jeg volder Dem og tag mit hjertes varme tak for al venlighed«. Som præstedatter og selv gift med en præst havde Jenny Blicher-Clausens »hjem« altid været en præstegård. Med mandens død sattes et punktum for den beskyttede tilværelse bag præstegårdens gamle, idylliske mure. Afskeden med bindingsværket, stråtaget, kirken og præstegårdshaven stod for døren. Præstegårdens hyggelige rum og de mange vinduer, »gennem hvilke roserne nysgerrigt kiggede ind« var et overstået kapitel. »Hendes lille smukke paradis lukkedes for hende«, skrev hendes svenske veninde Elisabeth K. Wenster i 1905. I romanen *»Sonja«* fra samme år har Jenny Blicher-Clausen selv i indirekte form beskrevet de sidste timer i den elskede Søllerød Præstegård og den efterfølgende afrejse fra Holte Station: *»Klokken var ikke seks om morgenen, da hun kom ind i stuen igen – fuldt påklædt og med en lille rejsetaske i hånden. Hendes øjne var stive af at stirre ud i mørket. Hele natten havde hun ligget vågen og stirret hen imod det sted, hvor vinduet sad. Men da den første blege stråle af lys trængte ind igennem gardinet, for hun op, og hendes hjerte hamrede, som skulle det sprænges. Umuligt at tænke på, at hun om en lille time havde forladt dette sted – måske for bestandig! Hun skyllede hurtig en kop hed kaffe i sig. Et øjeblik efter sad hun i vognen. Hun syntes, at hun pludselig blev svimmel, og at hun ikke kunne tænke mere – men så hørte hun en stemme ganske tæt ved sit øre. Det var Jens Kusk, som forpustet kom asende, »kør til«, sagde hun, »ellers når vi ikke toget!« Og vognen susede afsted, indtil skoven skjulte dem. Så sank hun pludselig sammen, og*

Afsked med præstegården i Søllerød

Jenny Blicher-Clausen omkring 1902, ca 37 år gammel, nu enke. Hun er sig sin sorg bevidst – på billederne af hende som enke ser man hende alvorlig og mørkt klædt. Foto i Byhistorisk Arkiv, Søllerød Museum.

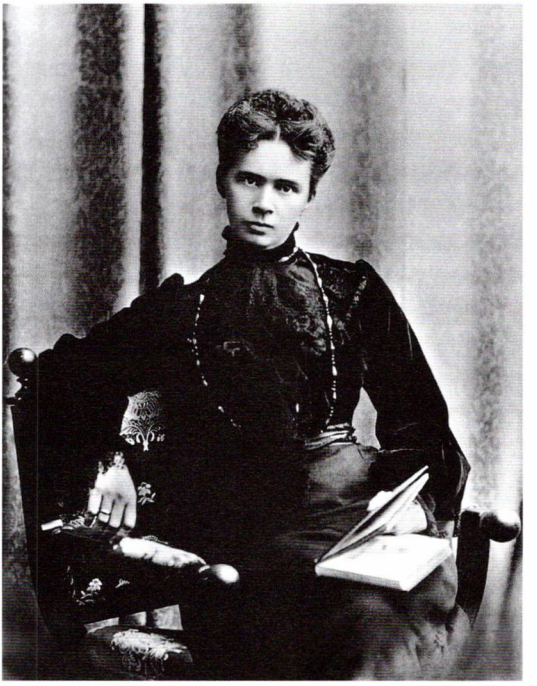

en voldsom hulken rystede hele hendes legeme. (– –) Kanen standsede foran stationen med et voldsomt ryk. I en hast fik hun samlet sine sager, gav drikkepenge til kusken og tumlede ind i ventesalen, næsten uden sans eller samling. Hun krøb sammen i en krog af ventesalen, og da det lille lokaltog fem minutter senere kørte op foran perronen, gemte hun sig i et hjørne af den halvmørke kupe. Hvis et menneske nogensinde har længtes – vildt og voldsomt – så var det hende, som hun sad der, med brændende kinder bag det tætte slør og med tanker, som hun ikke selv kunne råde«. Det var forfatterinden Jenny Blicher-Clausens afsked med Søllerød.

Frederiksberg

I første omgang rejste Jenny Blicher-Clausen og Inga til svigerforældrene i Århus og boede resten af året 1901 i Århus Bispegård. I begyndelsen af 1902 flyttede de til København, til Kochsvej 23 på Frederiksberg og i efteråret 1902 til den blivende adresse på Fjords Allé 20, også på Frederiksberg. Det er på denne tid hendes selvbiografiske artikel i »Illustreret Tidende« fremkom (21.12.1902). Den fulgte en af hendes fortællinger, der bragtes over syv numre af »I.T.« (fra 19.10. til 30.11.1902): »Stortyven«, en føljeton med tegninger af Louis Moe. I bladets spalter kunne man på samme tid møde navne som Herman Bang, Harald Kidde og Karl Larsen. Hun var i godt selskab.

Veninden Elisabeth K. Wenster beskrev i 1905 præsteenkens og forfatterindens korte tid i København: *»De senere år har fru Blicher-Clausen været bosat i København. At hjemmet i den »store larmende stad« dog blev en lille verden for sig, hvor kun ganske lidt af hverdagens støv trængte ind, er sikkert, og man forstår, når man går frem til de høje vinduer i forfatterindens arbejdsrum og kikker ud mod den vide, frie udsigt, at den »fremmede fugl« her drømmer sine drømme og tænker sine tanker fjernt fra metropolens vrimlende centrum. Der fandtes noget i dette fine, sjælfulde ansigt, det friske smil, som sol over bjergene, det ene glimt efter det andet. Nu har tunge bitre sorger fortrængt det, men endnu viser det sig omkring fru Blicher-Clausens læber, når hun taler om eller leger med sin lille Inga, hendes »største skat«, som hun kalder hende«.*

Det er Blicher-Clausens breve, som giver et indblik i hendes liv og litterære virksomhed de sidste år, hvor hun modtog digtergage. Den 22.1.1902, få måneder efter at have forladt Søllerød, skrev hun til forfatteren *Karl Larsen*, (1860-1931): *»Hr. Professor Karl Larsen. Jeg modtog Deres brev igår og er villig til at skrive nogle vers om lille Pip i »Juleroser« år 1902. Hvad der forekommer mig vanskeligst, når jeg tænker derpå, er at få den*

Karl Larsen

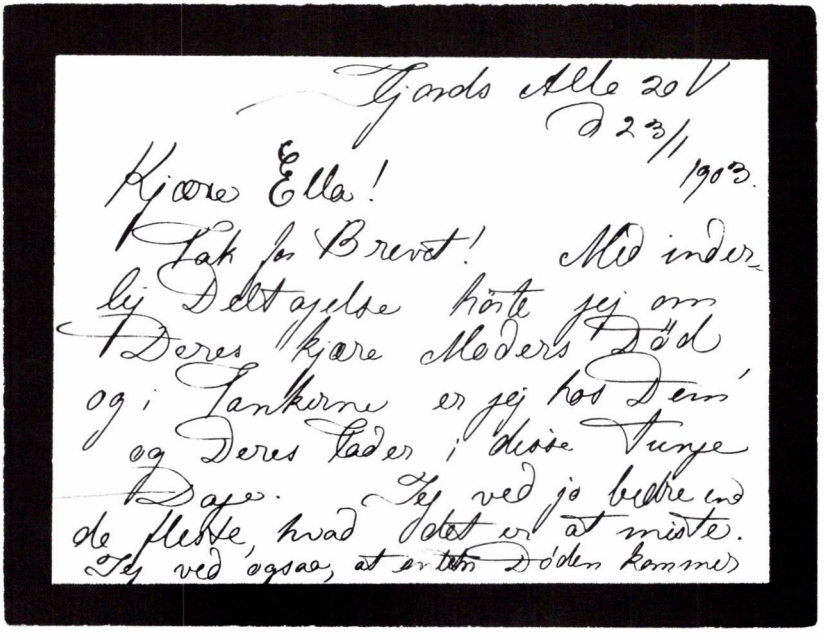
Gords Alle 20 V
d 23/1 1903.
Kjære Ella!
Tak for Brevet! Med inderlig Deltagelse hörte jeg om Deres kjære Moders Død og i Tankerne er jeg hos Dem og Deres Fader i disse tunge Dage. Jeg ved jo bedre end de fleste, hvad det er at miste. Jeg ved ogsaa, at er tæt Döden kommer

Svarkort til en læser, og tidligere konfirmand hos Henrik Clausen i Søllerød, som efter tabet af sin mor søgte trøst hos Jenny Blicher-Clausen. På sin side gav forfatterinden trøst igen, men smertefuld: »længslen er dyb . . . den tager ikke af«. Skrevet den 23.1.1903. Efter original i Byhistorisk Arkiv, Søllerød Museum.

glade julestemning, som jeg synes må til, for at skrive dem, som de skal skrives – men det er jo også længe siden, glæden har været min gæst. Imidlertid skal jeg gøre mit bedste, kun kan jeg ikke love Dem bidraget førend midt i april, da jeg indtil den tid er overanstrengt med arbejde«.

Den 23.11.1902 skrev hun til Otto Borchsenius: »*Kære hr. professor. Jeg har været så letsindig at prøve på at skaffe nogle stakkels mennesker, som er i stærk nød, lidt øjeblikkelig hjælp ved at arrangere en aftenunderholdning til fordel for dem. Men jeg ved jo godt, at jeg ikke når langt uden støtte. Vil De hjælpe mig ved, med et par linier i »Dannebrog«, at henlede publikums opmærksomhed på denne private aftenunderholdning, hvortil jeg skal tillade mig at sende Dem billetter, og som finder sted i Studenterforeningens sal den 29. november kl. 20, under medvirken af forskellige kunstnere og lidt oplæsning af undertegnede. Jeg ville så gerne, at det skulle blive til lidt virkelig hjælp for de stakler. For øvrigt får alle blade nu fred for mig længe – min næste bog skal ikke blive noget hastværksprodukt – dertil er jeg alt for taknemmelig over nu ikke længere at have kniven for struben under et altfor stærkt økonomisk tryk – men atter som før at kunne arbejde under inspiration – ikke først og sidst drevet frem af tanken på det daglige brød«.*

Den 18.12.1902 skrev hun til professor og digter *Vilhelm Bergsøe* (1835-

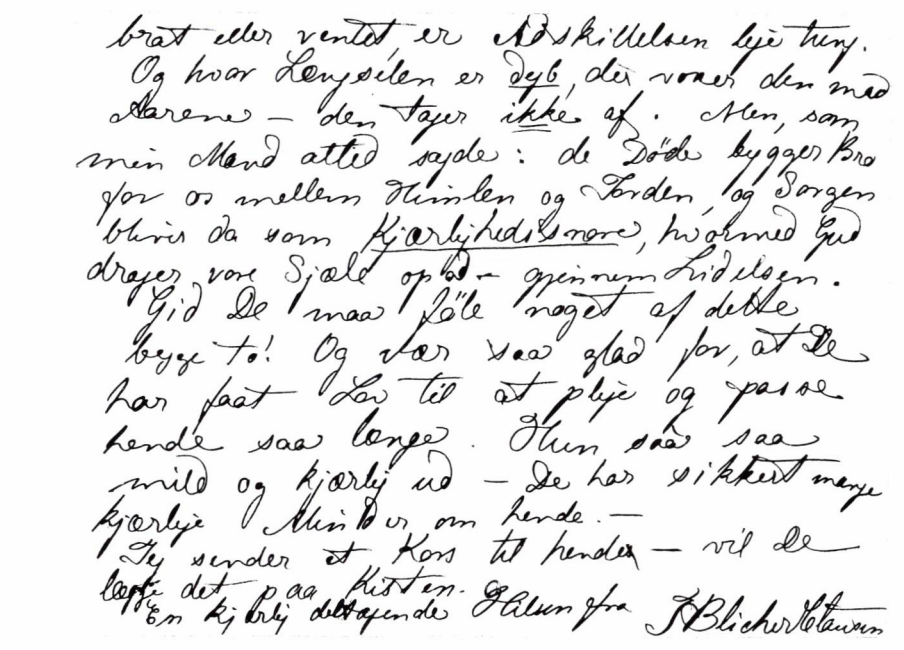
bræt eller ventet er Adskillelsen lige tung.
Og hvor Længselen er dyb, der vover den med Aarene – den tager ikke af. Men, som min Mand altid sagde: de Døde bygger Bro for os mellem Himlen og Jorden, og Sorgen bliver da som Kjærlighedssnore, hvormed Gud drager vore Sjæle op – gjennem Lidelsen.
Gid De maa føle noget af dette bygge to! Og vor saa glad for, at De har faat Lov til at pleje og passe hende saa længe. Hun saa saa mild og kjærlig ud – De har sikkert meget kjærlige Minder om hende. –
Jeg sender et Kors til hende – vil De lægge det paa Kisten. En kjærlig deltagende Hilsen fra K. Blicher-Ravnen

1911): *»Da jeg er en af ansøgerne til det Ankerske legat og ikke ved, hvor meget af mit forfatterskab, der måtte være Dem bekendt, tillader jeg hermed at sende Dem de to bøger, jeg selv regner for mine betydeligste – »En bryllupsrejse« og »Violin«, samt digtsamlingen »Gyldenregn«. Det er mit håb, at disse bøger må kunne tale for mig. Det ville være mig til uvurdelig hjælp og støtte, om jeg i sommer, da jeg har en stor bog under arbejde, kunne blive sat i stand til at opholde mig en del i udlandet«.*

Brev fra Søllerød

I begyndelsen af 1903 modtog hun et uventet brev fra Søllerød. Afsenderen var en *Ella Mathiasen* (1884-1926), datter af vognmand Frederik Mathiasen. Hun havde i sin tid gået til konfirmandforberedelse hos Pastor Clausen. Vi kender kun det svar, hun modtog af Jenny Blicher-Clausen. Dette brev er skrevet den 23. januar 1903: *»Kære Ella! Tak for brevet! Med inderlig deltagelse hørte jeg om Deres kære moders død, og i tankerne er jeg hos Dem og Deres fader i disse tunge dage. Jeg ved jo bedre end de fleste, hvad det er at miste. Jeg ved også, at enten døden kommer brat eller ventet, er adskillelsen lige tung. Og hvor længselen er dyb, der varer den med årene – den tager ikke af. Men, som min mand altid sagde: De døde bygger bro for os mellem himlen og jorden, og sorgen bliver da som kærlighedssnore, hvormed Gud drager vore sjæle opad – gennem lidelsen. Gid De må føle noget af dette begge to! Og vær så glad for, at De har fået lov til at pleje og passe hende så længe. Hun så så mild og kærlig ud – De har sikkert mange kærlige minder om hende. Jeg sender et kors til hende – vil De lægge det på kisten. En kærlig deltagende hilsen fra J.Blicher-Clausen«.*

25 oplag

I april 1903 havde Jenny Blicher-Clausen på fem år opnået 25 oplag hos Gyldendal, og dagen efter jubilæet, den 22.4.1903, skrev hun til Ernst Bojesen: *»Kære direktør Bojesen. Tak for de vidunderlige dejlige roser, som De kan tro, jeg sætter særlig pris på. Mine stuer ligner et drivhus i disse dage. De skulle blot have kigget ud til mig i mandags – jeg sad og ventede Dem med en flaske champagne og ville have været meget glad ved at se Deres elskværdige ansigt. Tak for de 5 år! Siger også jeg til Dem«.*

Jenny Blicher-Clausen oplevede en længere sygdomsperiode i sommeren 1903. Til forlaget skrev hun den 2.5.1903: *»Kære direktør Bojesen. Jeg villet have været hos Dem for et par dage siden men måtte atter gå til sengs med voldsomme nyresmerter. Alligevel har jeg nu gjort bogen færdig, medens jeg lå uden at tage hensyn til min læges protest. Den skal blive afleveret på forlaget i aften. Men store dele af den måtte jeg i vinters afskrive på sengen, så De må undskylde at den, hvad skriften angår, langtfra ser så ordentlig ud, som den burde. Jeg beder Dem om at sende den i trykken straks, da et rentryk er lovet i de sidste dage i maj både til Tyskland og Holland. De mange gode hollandske anmeldelser, som jeg nylig fik tilsendt gennem forlaget, ville jeg gerne tale med Dem*

Sygdom

om. Så snart jeg kan gå ud igen, kommer jeg ind til Dem«. To dage senere til samme: »Jeg kom ikke så vidt, at jeg kunne stå op i dag – ved ikke hvor længe, jeg endnu skal være bundet til sengen – sender altså her manuskriptet med bøn om, at det må gå i trykken straks, ellers kan jeg ikke blive færdig med det i denne måned. Vil De nok være så elskværdig – til min beroligelse – at sende mig et par linier derom«. Den 12.5.1903 skrev hun til en provstinde *Levinsen: »Jeg tillader mig herved at sende Dem vort opråb for »Hjælp til ubemidlede enker«. Sagen er jo god og har allerede i stilhed fået en del støtte. Vær så elskværdig at meddele mig, om De har lyst til selv at støtte sagen mod et lille årligt bidrag. Desværre har jeg i lang tid været syg og går endnu meget dårligt, ellers ville jeg personligt have søgt Dem. Nu må jeg nøjes med disse fattige linier i en samtales sted«.* I juni 1903 havde hun indlogeret sig på pensionatet *»Bøgely«* i Snekkersten, hvorfra hun bl.a. korresponderede med redaktøren *Gustav Hetsch*. I sine breve omtalte Jenny Blicher-Clausen arbejdet med romanen *»Kjeld, en gademalers historie«*-. Det er hendes første værk skrevet efter Søllerødtiden. Den blev udgivet i 1903 samtidig i Danmark, Finland, Holland og Tyskland. Romanen er ganske fascinerende, men dybt pessimistisk, desperat, sort, dyster og til tider makaber. Hendes personlige tragedie aftegner sig i en række spredte, forvirrede temaer fra hendes eget liv, f.eks. følgende i dialog mellem ægteparret om den eneste ene og siden om den førstefødte: *»Eller at vi selv døde! – Tænk, hvis det nu var dig, som gik først! Så måtte jeg da gifte mig for at holde livet ud – jeg, som er så angst for ensomheden. Hvorfor stirrer du sådan på mig? Tror du ikke du ville gøre det samme? Han drejede hovedet til siden uden at se på hende: Jeg kunne aldrig tænke mig at slette det, som var – først når jeg slettede det, kunne jeg gifte mig«. (– –) »Hun kunne ikke begribe, hvorfor han fæstede sig så meget ved det døde barn – de kunne såmænd få børn nok i deres samliv – det var da ikke noget at sørge over, fordi den første var død. »Herregud!« sagde hun og slog lidt trodsigt med nakken. »Man kan vel få en anden dreng og glemme den første«. »Forstår du da ikke«, sagde han – ligeså meget til sig selv som til hende, »at det første, det er noget, som aldrig kan komme igen! Det første barn – vi vidste ikke selv, hvor smukt, hvor klogt, hvor kækt det skulle være! Det legede i vore tanker om dagen – det lo i vore drømme om natten – ingenting kan få det til at glemmes«. – »Du ved ikke, hvor syg jeg er«, sagde han. »Det døde barn har alle mine tanker«.* Eller samme ulykkelige far, der knap forstår, at hans lille spæde søn er død: *»Så sad han og digtede sit livs eventyr, et rigt og broget eventyr. Alt det, han ikke selv havde nået, det nåede hans søn. Han levede af hans sejr, han rankede sig i hans lykke. Han fulgte ham til skolen, hvor han altid var dux – og hans hjerte svulmede af stolthed, når rektor tildelte ham flidsmedaljen. Han fulgte ham til studentereksamen, hvor han naturligvis fik udmærkelse – og til det første bal,*

»Det døde barn har alle mine tanker«

hvor »hun« dansede ham frisk og glad og ung og kåd i møde. Men så kunne det også hænde, at han pludselig vågnede med et voldsomt kuldegys, og når det skete, så brast han i gråd med hovedet på den lille kiste, som gemte alle hans drømme«.

Efter sin sygdomsperiode og opholdet på pensionatet i Snekkersten i juni måned rejste hun til Jylland, hvor hun opholdt sig dels i Bispegården i Århus og siden i Skagen.

Ernst Bojesen

Hjemme igen på Frederiksberg skrev hun den 15.9.1903 til Ernst Bojesen: *»Så kom jeg til at tænke på en samtale, min mand og jeg havde med Dem på Søllerød markvej for tre år siden. De ytrede da, at de kunne have lyst til at trække Dem tilbage fra forlaget om nogle år, og jeg husker, at vi begge sagde, det ville være et ubodeligt tab for samme forlag, og at vi ønskede Dem en lang lang årrække som enedirektør. Jeg har altid været glad ved samarbejdet med Dem og synes, at der må være blot lidt sympati imellem forfatter og forlægger, da dette forhold jo ikke først og fremmet er et pekuniært, men helst skulle bunde lidt dybere. Det Nordiske Forlag har for mig været et hyggeligt og godt sted at komme. I henhold til vor samtale i foråret gør De mig nok den tjeneste ikke at avertere mine bøger under den særlige rubrik »confirmationsgaver«.* Skønt hun ikke ønskede sine værker rubriceret som konfirmationsgaver, var det vistnok i nogen grad hendes skæbne at blive solgt som »ungpigelitteratur«. Korrespondancen med Ella Mathiasen skyldtes netop, at den unge Holtepige havde modtaget »Gyldenregn« i konfirmationsgave.

Vilhelm Bergsøe

I begyndelsen af 1904 blev Jenny Blicher-Clausen efter ansøgning tildelt det Ankerske rejselegat. Den 12.2.1904 skrev hun til Vilhelm Bergsøe: *»Jeg var underlig utilfreds med mig selv, da jeg i dag gik ned ad Deres trappe, for jeg syntes slet ikke, jeg havde kunnet give udtryk for den varme tak, mit hjerte gemte. Men når hjertet er fuldt, er det ofte svært at tale – og mit var sandelig fuldt: Jeg, som i disse tre forfærdelig svære år har været så knuget af sorg, at jeg ligesom havde mistet evnen til at glædes, jeg sad jo der og følte, hvorledes, medens De talte, glæden lidt efter lidt tøede noget op inden i mig, og det var Deres skyld, Deres skyld altsammen. Jeg må vel nok en gang i foråret, inden jeg rejser, have lov til at hilse på Dem. Gid De gennem dette dårlige brev dog må kunne føle, at mit hjerte er varmt af taknemmelighed overfor Dem«.*

Den indflydelsesrige Vilhelm Bergsøe havde tydeligvis lagt et godt ord ind for forfatterinden. I sommeren 1904 rejste hun sammen med Inga til Italien. Der er desværre ikke bevaret breve fra hendes rejse, og vi kender kun dens planlagte mål gennem et brev fra den 1.10.1904 til forlagsboghandler *Axel Juncker i Berlin: »Jeg beder Dem vise mig den venlighed at sende nogle små udklip af de anmeldelser, som måtte have set lyset efter den tyske udgave af »Kjeld«, som nu er trykt her i 8.000 eksemplarer. Da jeg i foråret rej-*

Forfatterinden Jenny Blicher-Clausen, fotograferet i hjemmet på Frederiksberg omkring 1905. Hun var på den tid Danmarks mest læste forfatter. Efter original i Det Kongelige Bibliotek.

ste på det Ankerske legat til Tyrol og Norditalien, havde jeg håbet at komme til Stuttgart på tilbageturen og ville da have hilst på Dem, men desværre blev jeg syg af varmen i Riva og måtte derfor forcere hjemturen«.

»Sonja«

I foråret 1905 udkom romanen *»Sonja«*, der udsendtes samtidig i Sverige og senere på året i Holland, Tyskland, Finland og tilmed i Amerika. I denne roman, der igen indirekte handler om hende selv, forstår man straks, at Jenny Blicher-Clausen var opsat på at få noget positivt ud af sin tilværelse. Sorgen skulle erstattes af virkelyst og rejseaktivitet, det sidste naturligvis til Italien: *»Hun var et ensomt menneske trods sine unge år. Døden havde taget fra hende først hendes broder, så hendes forældre og tilsidst en gammel morbroder, på hvem hun i tre år ødslede hele sin lidenskabelige kærlighed, og så stod hun pludselig ene i verden. Hun hengav sig i et halvt års tid til den mest ubeherskede sorg – hun sad på kirkegården timer i træk – hun svælgede i minder, og alt omkring hende begyndte at blive hende ligegyldigt. Men så gjorde hun pludselig oprør mod døden. Med hele sin stærke, varme natur gjorde hun det – og fuldt ud, som hun gjorde alting her i livet. »Dersom jeg skal leve«, sagde hun til sig selv, »så må jeg bort fra døden og ind i livet igen, det liv, der pulserer varmt og ungt omkring mig. Jeg har ikke glemt nogen af mine døde, men jeg må ryste deres åg af mine skuldre, ellers går jeg selv tilgrunde«. Og så pakkede hun resolut sin kuffert og rejste sydpå. Hun ville ernære sig som oversætterinde og bo nogle år i Italien. Hun tilbragte omtrent seks år i syden og sendte i den tid bøger hjem, der alle – som de danske blade skrev – var oversat på det fine, smukke sprog, der var hendes eget. Opmuntret af sit held arbejdede hun videre – levede i kunstnerkredse, oversatte og skrev. Sit frejdige sind havde hun fået tilbage og sit modige syn på livet«.*

Italien

Jenny Blicher-Clausen havde flere gange været på lange rejser til Italien, og det forekommer indlysende, at hun, som beskrevet ovenfor i romanen, planlagde at slå sig ned i det skønne land. I Italien kunne hun så at sige begynde på en frisk, blive et helt nyt menneske. Hun drømte om at kunne leve af sin litterære produktion, romaner, noveller og digte, og ligesom hovedpersonen i *»Sonja«* af at oversætte. I »Sonja« findes flere fine rejsebeskrivelser og indtryk fra Italien, sat om til romanform: *»De rejste over Riva-Salo, gennem Brescia til Bergamo. Hun længtes tilbage til den lille by på bjerget – den underlige gamle by, som lå tilstrækkelig isoleret til ikke at fange den store turiststrøm. Bergamo antico, som Sonja elskede, fik lov til at blive i fred, uden hotelliv og cafeer, uden moderne forstyrrelser af nogen som helst art. Hun kastede sig over oversættelsesarbejdet med feberagtig iver og levnede sig ingen tid til eftertanke. Og hun arbejdede troligt, sålænge det var dag«. (– –) »Førend hun rejste, havde hun sluttet sig til en lille koloni af skandinaviske kunstnere, som i længere tid havde boet hernede. Hun levede det gladeste kam-*

Mor og datter, Jenny og lille »Pip« i hjemmet på Frederiksberg omkring 1905. Den samme sofa som på forrige billede ses i baggrunden. Det er sikkert et tegn på stor popularitet, at der blev fremstillet billeder til salg af den elskede forfatterinde. Dette billede er faktisk et brevkort, og anvendt som sådan den 29.6.1906. Efter original i Byhistorisk Arkiv, Søllerød Museum.

meratliv med dem alle – men kom der er gnist af erotik ind i forholdet, trak hun sig straks tilbage. De ærgrede sig derover, men respekterede det alligevel«.

I 1905 var forfatterindens forgudede datter, den lille Pip, Inga, blevet otte år. Vi møder hende indirekte i *»Sonja«: »Har det aldrig været svært for dig at holde mindet levende hos så lille et barn?« – »Hun er ikke lille. Husk på, hun var næsten fem år, da hendes mor døde. I den alder husker man godt. Desuden er hun tidlig udviklet, som enebørn plejer at være. Når du ser hende nu, vil*

Titelsiden til romanen »Frater Giovanni« fra 1905. Bogen er ganske lille, 16 x 13 cm og på 62 sider. Det Kongelige Bibiotek.

du undre dig over, at hun knap er ni år gammel. Hun er en underlig sammensat natur ligesom jeg selv, men uendelig trofast. Det har hun nok ikke efter fremmede«. (– –). »Jeg begyndte at fortælle hende om så mange små træk fra hendes liv, alle dem, som der var lys og farve over. Vi gik hver aften ind på kirkegården med friske blomster til graven, forårets første og efterårets sidste«. (– –) »Er du nu vis på, at det er sundt for barnet?« – »Hvilket?« – »Dette med stadig at fremkalde minderne. Tror du ikke, der kunne komme noget sygeligt ud deraf?« (– –) »Det er til mor«, sagde barnet og løb foran hen til den lille låge, som førte fra haven ind på kirkegården. De fulgte langsomt efter, og Sonja så bevæget, hvordan barnet med ivrige små fingre tog alle visne blomster bort og lagde friske i stedet«.

»Frater Giovanni«

Jenny Blicher-Clausens sidste roman *»Frater Giovanni«* udkom på det Schubotheske Forlag i 1905. Den udsendtes samtidig i Sverige og Holland. Det er en charmerende lille bog, som udelukkende foregår i Italien. Den gengiver den stemning og atmosfære i det gamle latinske land, som forfatterinden efterhånden kendte så godt. Hør blot de første linier: *»Det var tidlig eftermiddag i den lille italienske by, Rapallo. Jeg sad nede ved den gamle fæstning – nu il prigione – og pratede med en gammel fisker, som bødede sit garn. – Foran os, i det tindrende blå Middelhav, tumlede badende børn, bru-*

Illustration af Erik Henningsen (1855-1930) fra romanen »Frater Giovanni«. Den unge kvinde har netop fået munken til at indrømme, at han er betaget af hende: *»Og han svarede, idet han skjulte ansigtet i sin grove kuttes ærme: For seks uger siden«*. Der er fire helsides illustrationer i bogen. Det Kongelige Bibliotek.

nede af Italiens dejlige sol. – En rejsende kastede fra broen ovenover en soldo ned i vandet, og øjeblikkeligt – – ». (– –) »Under en af de høje, smalle mure i den gamle etruskiske by Fiesole holdt en drosche med en mager cavallo foran. Solen brændte stegende mod de grå stene – og foran dem tegnede den gamle stads forvitrede mure sig skarpt mod en tindrende blå italiensk himmel«. Men vi møder stadig hendes tanker fra tidligere: *»Menneskene søger hinanden her på jorden – men de ved ikke af, at imellem ti finder ikke en, og imellem tusinde finder ikke ti, den de søgte! De gør livet til et helvede for hinanden«*.

Interview med Jenny Blicher-Clausen

Den 3.5.1905 gav hun et interview til journalist *C.C.Clausen* (1868-1934) fra magasinet *»Hver 8. dag«*. Det udkom den 14.5.1905, og hun fortalte blandt andet: *»Musikalsk? Måske. Jeg er vel en del musikalsk, ellers kunne jeg ikke have skrevet på den måde, jeg har gjort – det har i alt fald komponister sagt mig. Jeg har interesseret mig for musik, fra jeg var ganske lille, og jeg kender megen god musik. Og så har omgangen med min mand, der var i overordentlig høj grad musikalsk, vel også gjort noget til at udvikle det. Han sang aldeles dejligt, og jeg akkompagnerede ham altid, (ligesom i romanen »Sonja«). Nu spiller jeg ikke mere. Min mand var noget af det klareste, man kunne tænke sig, og det ærligste, både det klareste og ærligste. Nu lever jeg meget ensomt og meget stille – jeg har min lille pige, som jeg lever for«*.

Jenny Blicher-Clausens ægteskab med Henrik Clausen havde været usædvanlig lykkeligt. Der blev aldrig en ny mand i hendes liv, det var hende helt utænkeligt. I bøgerne fra 1903, *»Kjeld«* og *»Den sidste Hauge«*, kritiserer hun uden forbehold samtidens kvinder for deres overfladiske væsen og *»døgnflueliv«*. I romanen *»Sonja«* fra 1905 står der: *»Troskab er en sjælden ting – den findes ikke hos ti blandt tusinde, det største, det rigeste, men også det sjældneste der findes – samlivslykken!«*.

Et af hendes sidst bevarede breve, til *Vilhelm Bergsøe* den 11.5.1905, virker tragikomisk, sammenlignet med de sorger og ulykker, hun tidligere havde oplevet: *»Desværre har jeg haft det uheld at blive kørt over af en cyklist og har derved pådraget mig en slem knæskade. Nu er jeg heldigvis oven senge, men min læge mener, at benet hele sommeren vil blive svagt og ikke kunne tåle nogen som helst anstrengelse«*. Uheldet var dog skyld i en udsættelse på et år af den anden rejse, hun var blevet tildelt af det Ankerske legat. Hendes sidste bevarede brev er fra den 21.12.1905, godt og vel et år før hendes død. Det er til *Otto Borchsenius: »De skal have hjertelig tak, både fordi De tog til orde imod fru Randkjær, og fordi De sender mig bladet til gennemlæsning. Jeg kender intet til angrebet. Jeg ved slet ikke, hvem fru Randkjær er – ved kun, at hun for halvandet år siden udsendte et smædeskrift imod mig, og at professor Bergsøe dengang sagde, at hun plejer at skrive i »Vort Land« om alt det, hun ikke forstod sig på«. Jeg kan med min bedste vilje ikke finde det unaturlige i en bog som »Sonja«, hvor livets sunde ret jo netop nævnes, og jeg tror, at lektor Suomalainen fra Finland har truffet det rette, når han kalder Sonja »denne lige kraftige som sande kvindeskikkelse«. Ja, undskyld dette forsvar – og endnu engang tak med hjertelige ønsker om en glædelig jul for Dem og alle Deres. Deres hengivne J.Blicher-Clausen«*.

Den trofaste Otto Borchsenius

Brevet til en af forfatterindens tilsyneladende få trofaste venner og støtter, Otto Borchsenius, vidner om Jenny Blicher-Clausens vedvarende »kamp« mod hårde anmeldere. Den stærke kritik hendes værker blev udsat for, kun nok knække svagere sjæle, og selv hørte hun ikke til de stærkeste. Vi kender ikke meget til hendes aktiviteter i hendes sidste fulde leveår, 1906. Hendes periodevis næsten hektiske produktion stopper brat. Der er ingen udgivelser og ingen breve bevaret fra 1906. Et godt indtryk af Jenny Blicher-Clausens sidste år gives i en erindringsbog *»Minder«* af den ellers lidet kendte forfatter Regitze Barner fra 1911. Hun skriver:

»Kan man ikke også kalde det et lille synspunkt, når man, om end kun for en enkelt gang, træffer sammen med et menneske, som man har følelsen af allerede halvt har rødderne i det evige liv.

Dette havde jeg overfor fru Blicher-Clausen, da jeg så hende for første gang i vinteren 1906 – vi mødtes kun to gange i livet.

Den ene var i hendes hjem, hvor jeg tog ud for at gøre nærmere aftale med hende om en aften i Vesterled, da hun havde lovet at læse højt der af sine værker. Jeg traf fru Blicher-Clausen ganske ene, og mens vi sad meget længe og talte sammen, blev hun engang imellem afbrudt ved, at hendes lille pige, hendes eneste barn, kom farende ind i stuen for at give sin moder et kys. Denne moder så meget ung og meget skrøbelig ud.

Vi begyndte at tale om aftenen i Vesterled, men underligt nok, før vi havde sluttet samtalen, havde hun fortalt mig grumme meget om sig selv, om mandens død og hendes sorg derover, som hun skildrede med en indtagende åbenhed. Hun gjorde indtrykket af at være en halvt knækket blomst, der idelig trængte til støtte.

Jenny Blicher-Clausen læser op af egne værker

Den anden gang, vi mødtes, var så i Vesterled, hvor hun den 16. marts 1906 læste forskelligt højt for mine gamle damer og en indbudt kreds. Hun holdt ikke af at sidde ned, medens hun læste, og i mine tanker ser jeg hende endnu stå med ryggen lænet mod en dør, så ung og så alvorlig. Det var ikke nogen kunstnerisk præstation, hun ydede, men der er altid noget betagende ved, når et menneske giver sit eget, og dette er udsprunget af et fromt og poetisk sind.

Så hørte jeg ikke mere om hende, før jeg næste vinter, altså i 1907, så i bladene, at hun var død efter et længere sygeleje. Senere fik jeg at vide, at hun havde været fuldstændig klar over, at hun skulle gå bort, og ved bevidsthed lige til det sidste. Hendes lille pige havde bedt så bønligt om at måtte komme ind til hende, og medens hun sad ved sygesengen, havde de to talt længe sammen med dæmpede stemmer. Da alt var forbi, sagde barnet: »Moder har talt så meget med mig, hun sagde også, jeg vidste nok, at jeg ofte gjorde vanskeligheder, men det vil jeg aldrig mere gøre, det har jeg lovet moder«.

I de dage efter fru Blicher-Clausen var gået bort, blev der – som altid efter en forfatters eller forfatterindes død – talt og skrevet en del for og imod hendes værker. Nå, dem kan man jo have forskellig mening om, men når jeg tænker på hende, har jeg en bestemt følelse af at have mødt et guds barn, og så siger man tak for det lyspunkt – og gud ske lov!«

Om sommeren 1906 var Jenny Blicher-Clausen draget ud på sin anden store Italiensrejse finansieret af det Ankerske legat. Hun nåede dog ikke længere end til Schweitz, hvor hun blev syg og måtte vende hjem til Danmark. Et halvt år senere døde hun, kun 41 år gammel.

JENNY BLICHER-CLAUSENS DØD OG EFTERMÆLE

Jenny Blicher-Clausen døde af en tuberkuløs tarmsygdom efter et længere sygeleje den 4. februar 1907. Hun blev naturligvis begravet på Søllerød Kirkegård ved siden af sin mand. Hendes skæbne har skæret af tragik over

sig. Hendes liv og hendes forfatterskab handlede i høj grad om sorg og død, og hun, der selv var tynget af at have mistet mand og barn, efterlod sig nu en kun ni år gammmel datter, Inga: Den lille Pip, som havde været forældrenes store lykke. Inga voksede op hos plejeforældre. Hun forblev ugift og døde den 16. oktober 1965, 68 år gammel. Som voksen boede hun fra 1923 og resten af sit liv på Rolfsvej 1, 1. sal, Frederiksberg, ikke langt fra Fjords Allé, hvor hun havde boet sammen med sin mor. Formentlig levede hun af indtægterne fra moderens forfatterskab. I vejviseren anføres hun som rentrice. Hun hviler nu i forældrenes smukke gravsted på Søllerød Kirkegård.

Den sidste digtsamling

Jenny Blicher-Clausens sidste værk »*Efterhøst*« udkom i 1907, efter hendes død. Dens 70 sider består af efterladte digte, men føjer ikke noget nyt til hendes forfatterskab. Digtene ligner de tidligere digte fra »*Fugleviser*« og »*Gyldenregn*«. Mange af digtene er vemodige og har religiøse toner: »*Husker du kvælden*«, »*Glad har jeg været*«, »*En afsked*«, » *Jeg sad ved en gammel kirkedør*«, »*På kirkevejen*«. Der er også et digt fra Søllerødtiden: Endnu en »*Vise om lille Pip*«:

Jeg elsker min lille verden,
min glade Pip og min hund,
de to, de kender af livet
kun lykkens glade behov,
de tumle sig i det fri,
med latter og højt vovvov,
så leg og drøm, du glade Pip,
som er så lykkelig båren,
og tak vorherre, som er så god.

Det allersidste digt, uden titel, har blandt andet følgende linier:

Når dit hjerte knuges,
som det skulle sprænges,
og du mister selve
evnen til at længes,
da vent blot ganske stille
dødens nåde.

Hvordan hendes forfatterskab kunne have udviklet sig må blive rent gætteri. Måske var hun ved at køre træt, måske kunne hun have udviklet en mere moden fortællerstil. Det er et faktum, at hun i sin samtid opnåede

JENNY BLICHER CLAUSENS BEGRAVELSE PAA SØLLERØD KIRKEGAARD

FRU BLICHER CLAUSENS JORDEFÆRD

DET BLEV EN SJÆLDEN stemningsfuld Højtidelighed, der Tirsdag den 12. ds. fandt Sted i Søllerød Kirke, hvorfra Fru Jenny Blicher Clausens Begravelse fandt Sted.

Overalt var de snedækkede Veje bestrøede med Gran, og den gamle smukke Kirke var oplyst med Hundreder af Lys og dekoreret med Gran og Blomster og Sørgeflor. Neden for Alteret stod, i et Flor af Kranse og Blomster, Kisten. Blandt Kransene lagde man Mærke til mange signerede bl. a. fra »Internationalis Concordia« en svensk Forening af hvilken Fru Blicher Clausen var Æresmedlem. Endvidere Kransene fra Dansk Forfatterforening, »Cirklen«, »Foreningen til Hjælp for ubemidlede Enker« og m. a.

Et stort Følge fyldte Kirken til sidste Plads.

Efter Salmen »Hil dig Frelser og Forsoner« traadte Pastor Basse,

JENNY BLICHER CLAUSENS KISTE I SØLLERØD KIRKE

Jenny Blicher-Clausens begravelse blev skildret på en halv side i »Illustreret Tidende« den 24. februar 1907.

en uhyre popularitet, og at hendes bøger blev trykt i store oplag og oversat til adskillige sprog. Hendes romantiske fortællerstil mere end hendes digte vandt genklang blandt en talrig læserskare i indland og udland. Og læser man i dag hendes 17 bøger fra ende til anden er man i godt selskab med fortælleren Jenny Blicher. Fra og med *»En Bryllupsrejse«* har romanerne selvbiografiens skær: Det er hendes egen historie og skæbne, der fortælles, historien om præstedatteren Jenny fra Salling i Nordjylland og histoiren om præstefruen, moderen, og enken fra Søllerød.

I samtiden gjorde hendes død stort indtryk, og hendes begravelse blev omtalt og kommenteret overalt. I februar 1907 skrev *Sofie Horten i »Husmoderens blad« blandt andet: Døden blev således den 3. februar om aftenen afslutningen på det lange, dog først i de sidste tre uger håbløse sygeleje, som den afholdte forfatterinde allerede sidste sommer måtte indtage.*

Sammen med sin lille pige og et par gode venner rejste hun mod syd; men længere end til Schweitz kom hun ikke, så blev først hendes lille Inga heftig syg, og derefter hun selv. Siden da har hun omtrent hele tiden måttet ligge til sengs.

Det var rørende at se og høre om den store kærlighed, der herskede mellem moder og barn. Altid sad den lille ved moderens seng, og hun turde knap vove sig ned på gaden for at få lidt frisk luft.

En god mor blev hun selv for lille Pip. Men hun, den unge, er nu gået bort, medens hendes egen mor og den lille pige alene står tilbage.«.

En lille notits den 17. februar i *»Hver 8. dag«* slutter således: *»Der er måske ingen forfatter eller forfatterinde i dette land, hvis bortgang føles af så mange som et tab, et stik i hjertet, som netop hendes«.*

Begravelsen

En uge efter, den 24. februar, var hendes begravelse genstand for en fyldig reportage i *»Illustreret Tidende«: »Det blev en sjælden stemningsfuld højtidelighed, der tirsdag den 12. ds. fandt sted i Søllerød Kirke, hvorfra fru Jenny Blicher-Clausens begravelse fandt sted. Overalt var de snedækkede veje bestrøet med gran, og den gamle smukke kirke var oplyst med hundreder af lys og dekoreret med gran og blomster og sørgeflor: Neden for alteret stod, i en flor af kranse og blomster, kisten. Blandt kransene lagde man mærke til mange signerede blandt andet fra »Internationalis Concordia«, en svensk forening af hvilken fru Blicher-Clausen var æresmedlem. Endvidere kransene fra Dansk Forfatterforening, »Cirklen«, »Foreningen til hjælp for ubemidlede enker« og m.a. Et stort følge fyldte kirken til sidste plads. Efter salmen »Hil dig, frelser og forsoner« trådte pastor Basse, der var en nær ven af den afdøde, frem for båren og talte. Han mindede om den kærlighed, den afdøde bar til den kirke, i hvilken hendes kiste stod, og hvor hendes afdøde mand jo havde været præst. Nu skulle hendes støv bæres ud til den kirkegård, hvor han hvilede. Han betegnede hendes personlighed med ordet »trofasthed«. Hun var trofast til det sidste, trofast i sin kunst og mod sine minder og sine kære. Til tonerne af Chopins sørgemarsch blev kisten båret ud af kirken.«*

Samtidig kunne man læse i *»Hjemmet«: »På den stille, fredelige Søllerød Kirkegård er nu fru Blicher-Clausen stedt til hvile ved sin mand, pastor Clausens side. Hendes begravelse formede sig højtideligt og smuk – man kunne næsten sige i harmoni med det omkringliggende, vidunderlige smukke vinterlandskab, der lå dækket som under et hvidt liglagen af sne. Hun kom til at hvile på den plet, hvor hun havde ønsket at hvile, just nær den præstebolig, inden for hvis vægge hun havde levet sine rigeste udviklingsår, og som hun atter og atter i tanker og digtning vendte tilbage til.«*

Josef Møller

En måned efter hendes død, den 3. marts 1907, skrev lærer i Søllerød fra 1899, *Josef Møller* (1861-1939), i »Søndagsbladet«, som han selv var redaktør for: *»Da fru Blicher-Clausen vandt sig et navn, hvirvlede der med det samme en storm af strid op om dette navns værd og berettigelse. Dommene faldt så stride mod hinanden, at man alene heraf turde slutte sig til deres uretfærdighed; men medens modstanderne forkætrede hende, og velyndere kanoniserede hende, spredtes hendes bøger i tusindtal udover landet og langt over dets grænser til Norge, Sverige, Finland, Tyskland, Holland og flere lande, og hun blev ubestridelig læst mere end nogen anden dansk forfatterinde. Fru Blicher-Clausen*

Familien Blicher-Clausens gravsted på Søllerød Kirkegård. Til venstre det latinske kors over præsten Henrik Clausen, hvortil også hører en marmorplade med hans data. I midten ses dels marmorpladen med Jenny Blicher-Clausens data, og til højre herfor den store polerede granitsten med hendes portræt. Til højre marmorpladen over datteren »Pip«. Fot. 23.2.2000, Søllerød Museum.

var præstedatter af gamle Sten Blichers stamme. Hun fulgte traditionen, blev digter og præstekone. I det dejlige Søllerød fandt hun et hjemsted, der ret var skikket for hende. Her vandt hun sine første sejre som digter, og her vandt hun som præstekone sejre, som tjener hendes hjerte til ære. De mest fortrykte, de mest stakkels mennesker, så hendes klare, dejlige øjne anderledes på, end folk i almindelighed ser. Med sit stærke sind kunne hun løfte sådant et vrag op der, hvor andre lod det ligge. Hun troede på menneskeværd, dybt, dybt nede.

Og her i Søllerød levede hun sit rigeste liv som moder. Hvem kender ikke hendes kønne viser til lille Pip? Her mødte sorgen hende, da hendes mand brat kaldtes bort, og hun måtte bryde op fra et hosted, der var hende såre kært; og her hviler hun nu under mulde kun få skridt fra den gamle præstegårdshave.«

I Søllerød fik Jenny Blicher og Henrik Clausen kun fire år, og nogen varige spor, bortset fra gravmælet, har det unge præstepar ikke efterladt sig her. De efterfulgte den betydelige og indflydelsesrige pastor Wedel, der var enepræst i Søllerød Sogn i 34 år fra 1863 til 1897, og selv blev de efterfulgt af den grundtvigianske pastor Ferdinand Jensen, der kom til at betjene Søllerødmenigheden i over 20 år frem til 1922. Set i den sammenhæng var Blicher-Clausens kun en parentes i Søllerøds historie, men derfor er historien om præstekonen, hvis bøger blev solgt i kæmpeoplag og

En parentes i Søllerøds historie?

udgivet på amerikansk, værd at fortælle. At skulle efterfølge pastor Wedel har nok været vanskeligt, men man kan forestille sig, at havde skæbnen givet Henrik Clausen flere år, havde Søllerød i ham oplevet en fornyelse af præsteembedet. Både han og hans hustru var langt yngre end Wedels, og de tilhørte det nye århundrede. Det må have været en særsyn for Søllerøds befolkning, dels at præstefruen var en kendt forfatterinde, dels at hun dagligt spadserede med sin nyfødte i barnevogn. Wedels fik aldrig børn, og Henrik Clausens efterfølger, Ferdinand Jensen og hans hustru Gudrun, var en del ældre, og ligeledes barnløse.

Den positive ånd der blev Jenny Blicher-Clausen og hendes værk til del omkring hendes død holdt ikke. Fra de højere litterære kredse blev der allerede i hendes samtid rettet hårde angreb på hendes værker. Den folkelige yndest og beundring, der blev hende til del, stod i skrap kontrast til parnassets indimellem ondsindede og perfide nedrakning. Således skrev *Oscar Geismar* i *For Kirke og Kultur* i 1905: *»Fru Blicher-Clausen er med et ord det værste sjuskehoved, dansk digtning ejer, og hendes publikum hører netop til dem, som ikke ser det«*. Kort efter hendes død tog *Paul Fjeldgaard* tråden op i *»Bogormen«* 1907: *»Den der nu, efter Jenny Blicher-Clausens død, underkaster hendes hovedværker en kritisk gennemlæsning for retfærdigt at opgøre hendes litterære regnskab henfalder snart i stor undren. Hvor er det muligt, at disse skrifter, så uligevægtige i tanker, så løse og tilfældige i form, har kunnet besætte den danske læserverden, vække deltagelse og begejstring i et omfang og med en kraft, som ellers kun en Ibsen eller en Strindberg«*.

Kritik af forfatterskabet

Eftertiden har ikke ændret synet på hendes litterære kvaliteter. I *Dansk Biografisk Håndleksikon*, 1920, beskrives hun som en »impulsiv« forfatter med *»strømmende følelsesrigdom og veltalenhed, der let river den ukritiske læser med sig, men ofte synes forskruet og sentimental«*. Hendes poesi handler om *»lidelsens livsværdi«* og hendes personer *»er altid oppe på tinderne og har altid hjertet på læberne. Men indre sandhed og umiddelbart liv mangler de i reglen«*. Nu kan man selvfølgelig mene, at forfatter og mag.art. Georg Christensen, der skriver artiklen, selv er noget forvrøvlet – *»hjertet på læberne«?* – Men helt glemt er hun ikke, her næsten hundrede år efter hendes kulmination. I *»Dansk Biografisk leksikon«* (1979) er hun omtalt med en hel spalte med bedømmelsen: *»Selv i hendes hovedværk Violin kan man ved siden af skønne vers finde rimerier uden større værdi, og ægte følelse og sentimentalitet veksler i hendes bøger. . . Selv dybt poetisk grebet og stemt har hun gennem sine bøger udløst manges trang til poesi.« Og i Den Store Danske Encyklopædi* (1995) får hun 17 linier og skudsmålet: *»Blicher-Clausen er den sidste romantiske digter i Danmark og er af denne årsag blevet meget forskelligt be-*

Jenny Blicher-Clausens portrætmedaljon i bronze på hendes gravsten på Søllerød Kirkegård. Inscriptionen på selve granitstenen er i dag næsten ulæselig, idet den kun fremstår som et lavthugget ikke-poleret relief. Fot. 10.9.1990, Søllerød Museum.

Nordisk kvindelitteratur

dømt«. Derimod er hun i *Nordisk kvindelitteraturhistorie* (1996), bind 3 (577 sider) kun omtalt i to marginspalter, hvis hovedindhold (s. 308) er, at komponisten *Rued Langgaard* har givet hendes lyrik *en fortolkning, der viser de spinkle vers som smukke og særegne«*.

I grunden har bedømmelsen af hende været nogenlunde stabil over de hundrede år, der er gået siden hun skrev. Man kan derfor lade hendes samtidige, pastor Basse, der også begravede hende få de sidste ord. Han skrev i juli 1905, to år før hun døde, et svar på Oscar Geismars hårde kritik i *For Kirke og Kultur: »... Også i udlandets presse læser jeg i den allernyeste tid om hyldest, der bringes forfatterinden. Nylig læste jeg fra Amerika en artikel, der begyndte således: »J. Blicher-Clausen, the most eminent author of Europe, she already deserves the homage and love of a world«* (»J.B.-C., den mest fremragende europæiske forfatter, som allerede fortjener hele verdens hyldest og hengivenhed«). Det er svært at sige, om den kritik der blev hende til del

også skyldtes hendes status som kvindelig forfatter, men betragter man hendes bøger som selvbiografiske værker og hendes måde at bekæmpe sorgen på, kan man ikke tillade sig helt at underkende de litterære kvaliteter.

Gravmælet

Hen på året 1907 stod at læse følgende notits i *»Illustreret Familieblad«: »På Søllerød kirkegård afsløredes forleden et mindesmærke over den afdøde forfatterinde Jenny Blicher-Clausen. Monumentet består af en granitsøjle, hvis forside er blanktsleben, og i det ene hjørne ses en medaillon af den afdøde forfatterinde, udført af billedhuggerinden frøken Flora Jacobsen. Tilstede ved afsløringen var fru Blicher-Clausens datter frøken Inga Blicher-Clausen, og på hendes vegne takkede en slægtning. Gravstedet ligger meget smukt i et stærkt bakkeformigt landskab med vid udsigt over Søllerød Sø og de omkringliggende landsbyer«*. Det kostbare minde, den smukke slebne sten med hendes billede i medaljon, bærer indskriften:

Forfatterinden
fru Jenny Blicher-Clausen
29. juli 1865-4. februar 1907.

Det at leve er at lide
det at ville er at stride
det at tro er fast at stå
når de sidste håb forgå.

Venner i ind- og udland
satte hende dette minde

KILDER:

Artiklen er baseret på Jenny Blicher-Clausens bevarede breve på Det kongelige Bibliotek. De 11 breve, der er skrevet i Søllerød findes i kopi på Byhistorisk Arkiv.

På Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum findes desuden et enkelt originalt brev fra Jenny Blicher-Clausen til Ella Mathiassen, dateret 23/1 1903.
Endelig findes en række af Jenny Blicher-Clausens værker på arkivet og museet. Se også værkfortegnelsen over Jenny Blicher-Clausens forfatterskab.

Endvidere er anvendt en række samtidige avis- og tidsskriftsartikler, hvortil der er henvist i forbindelse med citater. Samtlige artikler findes på Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum.

VÆRKFORTEGNELSE:

1885, »Digte«.
1887, »Olaf Trygvason«.
1888, »Ebba Brahe og andre digte«.
1889, »Christian den 2.«
1890, »Fra markvejen«.
1891, »Excelsior«.
1894, »En bryllupsrejse«.
1895, »Fugleviser og andre vers«.
1898, »Inga Heine«.
1900, »Violin«.
1901, »Gyldenregn«.
1902, »Farbror Frans«.
1903, »Den sidste Hauge« (2. del af »Violin«).
1903, »Kjeld«.
1905, »Sonja«.
1905, »Frater Giovanni«.
1907, »Efterhøst«.

Hertil kommer et ukendt antal digte, noveller og artikler, som Jenny Blicher-Clausen har skrevet til aviser og tidsskrifter.

Jenny Blicher-Clausens udvalgte værker i to bind består netop af de fire bøger, hun skrev i Søllerød, udgivet mellem 1898 og 1902. De kan lånes på biblioteket, ligesom det meste af hendes produktion. Nogle af de tidligste værker kan dog kun læses på det Kongelige Biblioteks læsesal.

Komponisten *Rued Langgaard* (1893-1952) har sat musik til ti af Jenny Blicher-Clausens digte og nogle af dem er indspillet på cd.

Non scholae *eller* Den uartigste dreng

Erindringer fra Holte Gymnasium 1939-1946

af Christian Schultz

Underskolen havde i femogtyve år logeret i den bygning, der i august 1914 var etableret som Holte Højere Almenskole og senere blev en del af Holte Gymnasium. Her skulle nu også et vadmelsklædt barn fra midtsognet alvorligt øge sin lærdom og på sælsom vis avancere fra klasse til klasse, til han ad åre havde underlagt sig det samlede skoleimperium, helt til Birkebakken. Den skole lod sig bestemt ikke løbe over ende.

Historien om, hvorledes det alligevel skete, blev skrevet af PALLE SCHIFF *m.fl. i artiklen »Holte Gymnasium in memoriam« i Søllerødbogen 1999. Det var vemodig læsning for en gammel elev, der dermed fik lyst til at supplere med sin egen følgende version. Tres år efter.*

Forfatteren er født 1929, bor i Søllerød, er civiløkonom, tidl. direktør, nu pensionist. Medredaktør af »Træk af Birkerød sogns historie« (Birkerød Lokalhistoriske Forening og Arkiv, 1979), medredaktør og -forfatter af bogen »Omkring Birkerød Kirke« (BLFA 1980) og forfatter af »Muldets frænder – lidt om min skoletid i Nærum i trediverne« (Søllerødbogen 1994).

Da sommerferien var forbi i 1939, satte min far mig i tredie underklasse på Holte Gymnasium, skønt jeg havde befundet mig udmærket i den afslappede Nærum Kommuneskole. Havde han vidst, hvilke karakterbøger, der ville komme ud af det, havde han nok tøvet en kende. Men han var advaret, og i september begyndte krigen, der skulle vare i mere end fem år.

Skoleskiftet

Først ville gymnasiet dog lige se, hvem de slap indenfor, og en som-

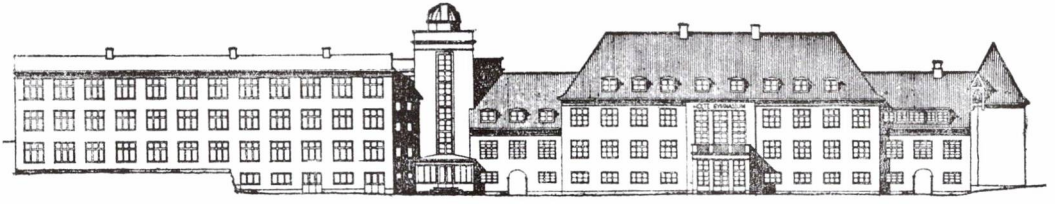

Forfatteren pumper sin fodbold i foråret 1942, hvilket familien på Lille Egebæk betragter med bekymring, for så ryger der igen en rude.

mereftermiddag, hvor man kunne have været på fisketur, sad jeg på den ferietomme legeplads og skævede til Astrid Noachs Holtepige, hun lignede dog altid lidt poesi i hverdagen. Så åbnede nogen et vindue i kontorfløjen og kaldte mig op til prøven, der endeligt beseglede min skæbne.

Skolerekorden

Jeg havde ingen reelle hensigter om at slå rekorder af nogen art og slet ikke i skolen. Men efter flere udsagn fra lærere og elever kunne jeg allerede først i fyrrerne betragte mig som skolens uartigste dreng. Senere, da

inspector Theisen og jeg havde fundet en kammeratlig modus vivendi, forespurgte han, den praktiske løjtnant af reserven, om jeg med alle de svedetimer dog ikke ville have en feltseng installeret på skolen? Hvem andre har måske fået sådan et tilbud?

Skolereglementet

Begyndelsen var i det hele taget et kulturchock. Jeg var kommet til et etablissement med *to* legepladser, egen sang og egen sangbog og en 33 siders *Vejledning i Elevernes Færden på Skolen.* Min far brummede, at den var sgu da mere bureaukratisk end sognerådet kunne have gjort det. Jeg var helt enig. Paragraf 2 var typisk: *Det pålægges Eleverne at møde præcis om Morgenen. Den Elev, som ikke befinder sig på Skolens Legeplads, naar Klokken ringer til Dagens første Time, er kommet for sent, og skal møde 10 Minutter tidligere den (eller de) følgende Morgen(er).* Den eneste trøst til den palaver var, at en lærer forhåbentlig også måtte op før fanden fik sko på og cykle flere kilometer i slud.

Bunden nået

Heldigvis mødte man straks kærlige lærerinder som frøken Madsen i bibelshistorie og fru Schwensen i geografi, som begge gav mig *mg* og sagde, at jeg var *meget flink.* I den anden ende af skalaen lå regnelæreren hr. Smidt med karakteren g og en opfordring til at *samle sig mere om Arbejdet, så Standpunktet kan hæves.* Stavningen var også *temmelig usikker* hos fru Elmby, men Viggo Theisen, konstitueret skoleleder under rektor Schlichtkrulls sygdom, nåede bunden med den generelle betragtning, at *Standpunktet er betænkeligt ringe.* Senere på året blev han ligefrem personlig: *Slid, Christian, slid!*

Så kom den tyske besættelse. Den gav muligvis anledning til at tænke mere over Danmarks fremtid og *være flittigere,* ialtfald blev mine karakterer bedre. Især i dansk, hvor fru Elmby trak mig ud på gangen til hr. Theisen for at rose mig. Vist havde faget vakt min interesse, blandt andet fordi Hoffmeyer, underskolens historielærer, midt i Englands erobring havde brugt tid på at analysere »I Danmark er jeg født« og stillet os spørgsmålet: *hvor i digtet forekommer billedhuggeren Thorvaldsen?* Mærkeligt og inspirerende, at jeg var den eneste, der kunne svare på det.

Omstil

Men egentlig opfattede jeg Elmbys og Theisens ros som en afbigt for, at hun havde vist ham en af mine dårligere stile, og at han derefter havde besluttet, at den måtte jeg hellere arbejde på efter skoletid. Jeg sad så en eftermiddag og skrev om og om igen, mens de andre børn fik et venligt nik med på hjemvejen af den rare hr. Theisen, der havde taget opstilling i trappegangen. Hver gang jeg kom ud og viste ham resultatet, fandt han nye fejl og sendte mig ind til blækhuset igen. Til sidst så stileheftet ud, som om jeg havde vasket mig i det, og da han endelig løslod mig, var det vel fordi han bogstaveligt talt ikke kunne se fejlene. Men dette var ind-

De »officielle« klassebilleder blev som regel taget i det tidlige forår og altid foran indgangen til laboratoriebygningen og altid af Ravn, der var skolens betroede mand i de anliggender. Således også vores 1. mellemskoleklasse c i 1941-42. Adskillige af os mødte første gang hinanden i denne klasse. Vi ser lidt slidte ud, om det nu skyldtes krigens ressourcemangler eller bare var en sur dag. Måske er vi benovede. Det var pludderbuksernes epoke.

Første række fra venstre (set fra læseren): Svend Erik Skovlund, Ove Sloth, Christian Schultz, Erik Simonsen, Henrik Walter Rasmussen, Allan Urban, Niels Steffensen, Kai Aage Ørnskov, Eyvind Skjoldmark Rasmussen, Elsemarie Lyngklip Worm, Birgitte Worsøe-Christophersen, Bengt Stange.

Anden række: Birthe Østerrøgild Pedersen, Joan Martin Schultz, Hedvig Wittenkamp, Ulla-Britta Hoberg Petersen, Birgit Wermer, Lise Thingsted, Arne Halfdan Stenby, Jørgen Edvin Petersen, Ole Rasmussen.

Tredie række: Lasse Prom, Hans Werner Klein Petersen, Bjarne Rostrup, Lars Christian Smith-Petersen, Ole Normann Wiik, Ole Thygesen, Jørgen Bjarne Scheibel.

ledningen til et langt samarbejde om svedetimer og andre repressalier, hvoraf det følgende kun er svag afglans.

Om møblers behandling

I vejledningen stod der en masse om præcision, bestilling af skolemælk og bøgers behandling. Men der stod intet om skolens inventar, tror jeg, så under et internt klasseopgør fandt vi det i orden at bruge stolene som ka-

steskyts. Og det var mig, der blev grebet midt i et smukt underhåndskast med sving. Hvem der arresterede mig, husker jeg ikke, men der var ingen pardon: op til Theisen! Og han ville da gerne vide, om jeg også kastede rundt med stolene derhjemme? »Nej,« sagde jeg og fortsatte, alvorligt inspireret til et ærligt og mandigt svar: »De er for tunge«.

Det kostede mig en på kassen, det vil sige, jeg kom til at dreje hovedet og fik i stedet en på tuden, så blodet flød ned ad min lysegrå kashmir. Det gav på en måde gensidig respekt, nu havde vi jo noget på hinanden.

Tegning i engelsk

Tysk besættelse eller ej, i første mellem skulle vi lære engelsk, som dronning Victoria talte det. Frøken Mygind var statelig, klædt i næsten fodsid kjole, og bar sit kongemærke på en fremtrædende plads. Men kedelig, kedelig var udredningen af de ustemte konsonanter, så jeg gav mig til at tegne. Under bordet. På mine ben. Vi gik jo med korte bukser og manglede altid kladdepapir. Da lårene snart lignede en tatoveret sømands biceps, opdagede hun det. Af sted! Op til inspector! Det varede en stund, inden jeg nåede frem, for jeg måtte jo først tvætte mig ved håndvasken på gangen, og blækstift er en vanskelig sag. Oppe hos Theisen spillede jeg forfulgt uskyldighed (som ingen af os troede på), og blev sendt tilbage til Mygind, hvor jeg efter evne prøvede at fortsætte rollen. Tiltaltes situation var jo en del forbedret, så sandt som corpus delicti var løbet ud med badevandet, så hun henlagde sagen.

For nogle var det en opmuntring, at skolen lagde vægt på de musiske fag. Selv gik jeg til klaverspil hos en barneplager i Nærum men havde måske haft større glæde af gymnasiets musikskole, som udmøntede sine færdigheder i skoleorkesteret, der under Kocks vitale ledelse ikke alene hjalp os alle nænsomt gennem den daglige morgensang, men også ydede sin skærv til skolekomedierne og endog gav koncerter. Musikskolen rådede over øvelokaler i flere etager bag solennitetssalen med klaverer og andet til musikken henhørende. Det var her, en tre-fire af os fra midt- og østsognet gik på opdagelse en eftermiddag hen under jul. Vi havde sidste time fri, men skolebussen gik under krigen kun til normaltid.

Musikalsk indslag

»Gamle«, som kaldtes sådan, fordi han var kommet senere i skole og var ældre end de andre i hans klasse, spillede hæderligt ragtime, specielt hvad bassen angik, og snart stod vi jazzende omkring klaveret, så hele fløjen gyngede som en flodbåd på Mississippi. Mærkeligt, at ingen hørte os og reagerede, for lige ved klaveret stod vinduet åbent, og Johannes fra parallelklassen hang ud ad det med bagen i vejret, skønt »Gamle« flere gange bad ham komme indenfor og lukke efter sig. Johannes var medlem af skolekoret og ham, der bragte os på sporet af lokaliteterne. Det var for en gangs skyld ikke min idé, det var »Gamle«s. Der må være gået en sur

overlærer tabt i ham, med hang til spanskrør. Med hovedkast og fagter gjorde han os begribeligt, at vi skulle skaffe ham violinbuen fra violinkassen, der stod i krogen, og mens han med venstre hånd bazzede videre, smak han med højre hånd buen i måsen på Johannes, så knægten var ved at falde ud ad vinduet, og vi erfarede anerkendende, at der var en stor stemme i den lille dreng. Altsammen barbarisk underholdende, for violinbuen var knækket i kampens hede, og ingen af os havde lommepengeniveau til at erstatte den. Vi stak af, skulle endelig nå bussen. Pakkede stumperne og forsvandt, skamfulde og udspillede.

Resten af ugen gik med bange anelser, for i weekenden var der juleafslutning med opførelse af rektors og Høffdings julespil med musik- og korledsagelse. Vi huskede ikke handlingen præcist, men hvad kunne ikke gå galt, hvis der manglede en violinstemme, måske netop den glade F-dur, der melder, at hyrderne ser stjernen over Bethlehem og snart finder frem til det lille Jesusbarn. Imidlertid filede alle i orkesteret lykkeligt løs på deres sunde instrumenter, og koret sang af gladeste halse, hvorefter julefreden for en stund sænkede sig.

Julefreden sænker sig

Men efter nytår forordnede Theisen fra balkonen, at alle elever, der ventede på skolebussen, i fremtiden skulle gøre det under opsyn og i dertil anviste lokaler, medmindre der forelå anden besked hjemmefra. Man kunne for eksempel nytte tiden og læse lektier.

Det var jo skolens kærlige hensigt at fortroliggøre os med kunsten og musikken, og ikke bare ved at lade os få fingrene i instrumenterne, keramik-leret eller dextrin-malingen. Gæsteophængninger af kendte malere i gange og klasseværelser var tilbagevendende begivenheder, dengang måske ikke værdsat af den fremstormende ungdom efter fortjeneste, men senere taknemligt erindret. Det var fx Kammeraterne, Klingspors egen malergruppe, men kan også have været Agger, Engelund, Hoppe, Rude, Søndergaard, Zeuthen, Weie. Altsammen organiseret af Alex Klingspor, kunstmaler, inspirerende lærer i tegning og formning (han opfandt faktisk faget) og illustrator af rektors litteraturhistorie.

Kunst og sne

En vinter i 2. mellem skulle vi i en time have fremmed vikar, faget huskes ikke. Vi havde klasseværelse i gamle bygnings øverste etage, der i karmhøjde uden for vinduerne mod Rønnebærvej har et tagudhæng, hvor sneen om vinteren lægger sig i driver. Vikaren, lad os kalde hende frøken Quist, teede sig allerede fra timens begyndelse som forvirringen selv. Hendes undervisning var dertil provokerende kedelig og situationen tryglede om beslutsom handling. Sneboldkamp? Sidder man ved vinduet, er det ingen sag at tilføre ammunition i tilstrækkelig mængde, og sne er til genbrug, viste det sig. Frøken Quist brød hurtigt sammen og forlod ba-

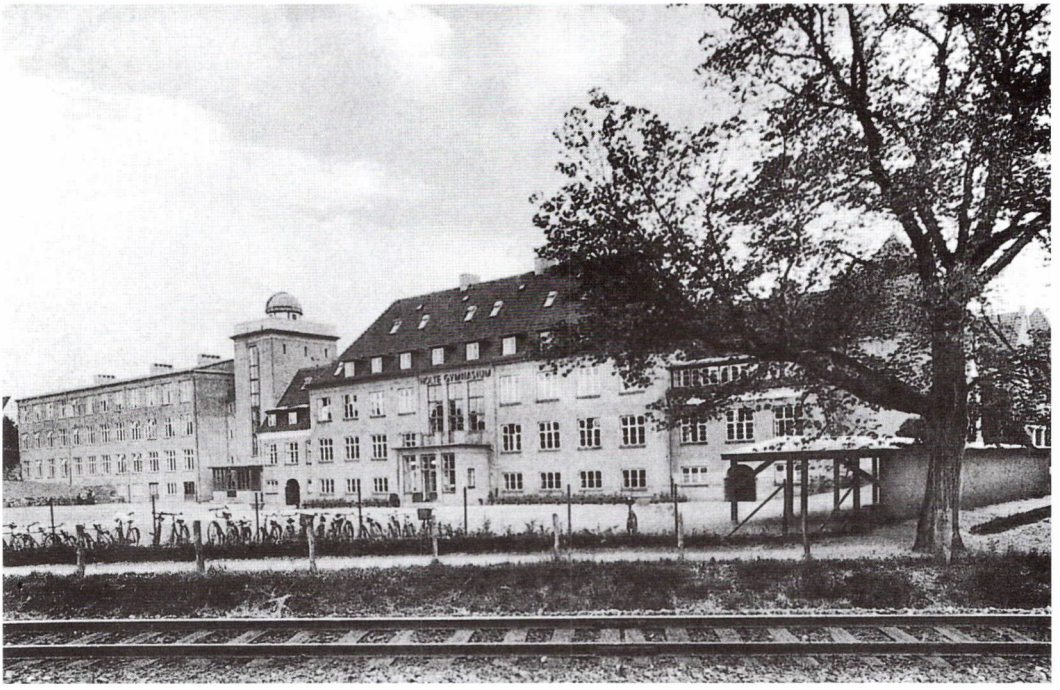

»Hvor sommeren varmer med hedeste glød... og Fursøen blinker i leg, dér staar vor skole«, som det hed i et af skolesangens vers, som Oskar Schlichtkrull skrev og Sven Koch komponerede melodien til. Mere prosaisk ses her Holte Gymnasiums bygning fra vest en dag i 1940'erne.

nen i utide, mens vi tørrede op og måtte frygte det værste fra øverste hold. Men med undren ventede vi forgæves. Der skete intet, den dag ialtfald, og vi dulmede samvittigheden ved at læse over på lektierne til de kommende timer.

Men nogle dage senere kom Theisen ind ved timens begyndelse og kunne forveksles med Zeus egen tordensky. Fordi, da han skulle skaffe vikar til denne selvsamme time og havde spurgt frøken Quist, ville hun på forhånd vide, hvilken klasse det drejede sig om. Og da hun hørte, at det var 2. mellem c, sagde hun nej, mange tak. Hun havde sidst – med gråden i halsen – aldrig været med til noget lignende. Det var så slemt, at hun ikke engang havde turdet sige det til hr. Theisen. Han indså selvfølgelig, at det var for sent at gøre andet ved det end en moralprædiken til klassen, og den fik vi så.

Hvad der undgik hans opmærksomhed var, at det store gæstemaleri på klasseværelsets endevæg (Jerichau?) havde fået en betragtelig sneboldbule. Personlig syntes jeg, det var en forbedring, en udvidelse af kunstværket så at sige. Måske har kunsthistorikere siden taget det som vidnesbyrd om, hvor voldsomt kunstneren har arbejdet med sit stof, hvem ved.

Historiens pendul

Men der fandtes også lærere – som Børløs Jensen – der evnede de lange

perspektiver. Engang under sin næsten strategiske udredning af Napoleons felttog i Rusland opkastede han spørgsmålet, om historien ikke gentog sig selv, måske som et pendul vendte tilbage til sit modsatte yderpunkt. Var den underkastet en vis lovmæssighed – Nemesis? Vi sad musestille og labbede det i os som fløde. På østfronten var tyskerne kørt fast mellem Don og Volga, nu manglede der bare en Kutusov, zarens gamle sure general, usurpatorens banemand. Forud for næste historietime havde et fæhovede hængt tavlesvampen op i en snor midt for tavlen. Pendulet, herregud, men nu var det for sent at fjerne den. Da Børløs kom ind, rev han i én elegant bevægelse stadset ned og kastede det i papirkurven med antydningen af et skuldertræk. Nogen havde åbenbart intet forstået.

Hr. Nielsens tysktimer fra anden mellem var heller ikke søvndyssende. Først og fremmest var han en stor pædagog, og flere af os *lærte* efterhånden tysk. Dernæst sparede han på stemmebåndet og brugte i stedet tavlelinealen. Syv centimeter bred og med håndtag afgiver den et skudlignende brag, når den knaldes i katederet. Lilleniller kunne have gjort sig som *drummer* hos Leo Mathisen. Hans reserver var katederskufferne. Dem trak han halvt ud ved timens begyndelse for siden at kunne drøne dem i, alt efter om det var på højre eller venstre fløj, der skulle sættes ind, eller frontalt med begge i ét skud.

Knald i tysk

Under de omstændigheder fik ingen jo lukket et øje, så for lærestregens skyld installerede vi hundepropper på skuffernes indergavle. Det var i krigens tid, så da stadset detonerede som forventet, gik en af pigerne fra snøvsen. Lilleniller var imponeret, i første sekund over sig selv, men da sammenhængen i næste sekund gik op for ham, også over vores frækhed.

Pottepleje

I tredie mellem fattede han interesse for en stakkels potteplante i vinduet og plejede den med vand og venlighed, lukkede endda vinduerne, så kreaturet ikke fik træk. De øverste vinduer åbnedes og lukkedes ved ryk i en snoremekanisme, så snorens modsatte ende røg i vejret med et smæld. Vi nærede os jo ikke, åbnede vinduet i frikvarteret og bandt snoren til planten. Det første, der skete i tysktimen den dag var, at Lilleniller lukkede vinduet med vanlig effekt, så botanikken røg i loftet og spredte jord og kaos. Det næste var Lillenillers vemodige foredrag om stueplanters trivsel. Det tredie var, at vi skammede os, for vi kunne godt se, at det her var en dum og uprovokeret drengestreg. Og gerningsmændene jagtede han aldrig.

I løbet af mellemskolen vendte krigslykken, og jeg forbedrede mit standpunkt i matematik og regning med flere decimaler. Alligevel indhentede fortiden mig. En grå eftermiddag hjemme, da jeg laborerede mig nogen-

lunde smertefrit gennem matematiklektierne, som skulle afleveres dagen efter, kom jeg til at blade i gamle, for længst udskrevne regnehæfter med Smidts evindelige røde rettelser og kommentarer. Havde jeg virkelig været udsat for alle disse forulempelser?

Gensidige kommentarer i regning

Det er menneskeligt, ja, nødvendigt for den mentale sundhed at afreagere, og for nu én gang for alle og indenfor hjemmets fire vægge at klassificere dette mørke afsnit af mit liv inden jeg arkiverede det, prentede jeg med versaler over siderne: SMIDTSKID ER EN LORT. Men pludselig var det spisetid, og hæfterne blev usorteret hældt i skoletasken.

I regnetimen næste dag afleverede de flittige elever – og jeg var en af dem – med god samvittighed deres opgavehæfter. Lysere tider var på vej. Efter spisefrikvarteret blev jeg kaldt op til Theisen, hvor han og Smidt stod og lignede døden fra Lübeck. »Er det dig, der har skrevet det her?« Jeg fik det gamle hæfte med Smidts og mine samlede kommentarer om hinanden stukket under næsen. Ach! Jeg havde afleveret det forkerte hæfte! Det gamle hæfte! Den kommenterede udgave! Situationen stod virkelig ikke til at redde. Smidt forlod valpladsen og Theisen resolverede, at jeg skulle bortvises i to dage. Han bladrede med telefonbøger og buskøreplaner og ringede sluttelig min mor op, at jeg var bortvist og kom med den og den bus, om han nok turde lade mig rejse hjem alene? Men først måtte rektors sekretær Frida Madsen maskinskrive brevet, jeg skulle have med hjem. Jeg kunne se, at sagen berørte hende, det elskelige menneske, hun pudsede næse flere gange. Theisen havde set galt i køreplanen, så jeg kom en time senere hjem end lovet, men min mor tog det afslappet. Det samme gjorde min far, og da han om aftenen havde læst skolens brev og brygget et tilfredsstillende svar sammen, tror jeg nok han grinte i skægget.

Det som værre er

De mindeværdige skrivelser eksisterer næppe længere, men jeg husker én af Fars formuleringer: »Sagen forekommer mig at være noget dramatiseret, eftersom jeg føler mig overbevist om, at der på *skolens tavle, med skolens kridt og i skolens timer* skrives tekster i ganske samme genre *eller det, som værre er.*«

Ved en anden lejlighed skulle jeg overbringe et af hans budskaber mundtligt. Gymnasiet havde givet eleverne en temmelig ligegyldig skriftlig meddelelse med hjem og forlangt forældrenes kvittering for modtagelsen. Næste dag i Smidts time, da alle de andre leverede den skyldige korrespondance, rejste jeg mig, varm i hovedet, og deklamerede: »Jeg skal hilse fra min far, at det er papirspild og pjat og mistillidsvotum til børnene«. Selv Smidt fik spasmer i mundvigene, og vi havde da længst forsonet os.

Her er det respektindgydende lærerkollegium i 1944. Hvis der gik ildebrand i Holte Gymnaiums historie, burde denne forevigelse af 34 af skolens tidligste lærere/lærerinder reddes først af alt. De 15 af dem havde været med fra gymnasiets start i 1931 og 5 af dem havde endda undervist før 1. verdenskrig i enten frk. Ussings Skole eller i Holte højere Almenskole. Frem til 1944 havde der i alt været en tilgang på 53 lærere/lærerinder, mens 13 var rejst eller afgået ved døden (bl.a. Nærum Kostskoles grundlægger A.L. Thornberg). 6 var fraværende den dag, billedet blev taget, nemlig Sven Koch (der var eftersøgt af tyskerne og i Sverige), Frederik Ploug Dahlkild (som tyskerne havde sat i Vestre fængsel), pastor A.P. Rasmussen, Else Schiøler, Ellen Hansen og Edele Kruckow. Man har det pæne tøj på; til hverdag gik mange af lærerne, typisk Theisen og Ravn, i hvide kitler.

Første række (på fliserne, fra venstre set fra læseren): Aage Christoffersen (hat), Arne Herløv, Knud Ravn, Frida Madsen (med kælenavnet Mads – gammel pigespejdertropsfører), Eyolf Hessellund (med kælenavnet Bambam, afholdt blokfløjtelærer), Niels Nielsen (med kælenavnet Lilleniller og altid med butterfly, lærte Thorkild Hansen at skrive dansk), Alfred Bjerrum.

Anden række (nederste trappetrin) fra venstre: Aage Salling, Ingeborg Henriksen, Margit Kirk (bøjet hovede), Kirsten Restrup, Johanne Helene Mygind (det var hendes sidste år – hun var en periode konstitueret rektor), Oskar Schlichtkrull (rektor, i kjole og hvidt), (mellemrum), Oscar Børløs Jensen (med kælenavnet børsteløs), L.M. Hunø (havde været ansat i Maribo og undervist Kaj Munk).

Tredie række: Arne Olesen (høj pande), Johs. Petersen, Astrid Bugge, Marie Müller, Ingeborg Schwensen, Ruth Gram Elmby, Agnete Kjær, Helga Toft, (mellemrum bag om Børløs Jensen), Egon Sander (med Theisens hånd på skulderen).

Fjerde/femte række: Ellen Schrøder (tørklæde og hovedet på skrå), Andreas Slettebo, Frede Milner-Blomsterberg (hat), Axel Rindom Thomsen, Johs. Hoffmeyer, Else Dethmer, Svend Møller, Karl Smidt, Alexander Klingspor, Viggo Theisen.

Forfatteren i sin bedste skolealder – 4. mellem året 1944.

På et tidspunkt blandede jeg mig i storpolitikken. Udover de gale streger vi selv lavede, havde de voksne faktisk en verdenskrig gående i de fleste af vores gymnasieår. Vi mærkede det mest ved, at gengasbusserne dårligt kunne slæbe sig op ad Svalegabet eller Gl. Holtebakken, at cykeldækkene mere og mere fik karakter af samlesæt og Cremonaen på skolemaden smagte mere af snask end af gulerod. Og celluldssweatrene man fik på, kunne der efter fjorten dage være mindst to drenge i.

Men som fronterne trak sig op, blev man jo revet med. Jeg lavede en forening for *danskere*. Medlemskortene blev fabrikeret i timerne på kvadreret papir, og de gik som varmt brød. Med få undtagelser tilsluttede alle i klassen sig, og flere til i andre klasser. Det hele var egentlig ikke alvorligere ment, end når vi viftede med dannebrogsflag på kongens fødselsdag. Det var jo ingen hemmelighed, at nogle af skolekammeraternes fædre sympatiserede med tyskerne eller endda var udtalte nazister. Men heller ikke, at nogle af kammeraterne havde det skidt med det. Gav vi dem for meget ligegyldighed? Var skulderen for kold? En i klassen havde endda været på *Jugendkurs* i Tyskland, og det *lød* da spændende.

I tilbageblikket føles det alligevel lidt køligt ned ad ryggen, når min barnlige gestus blev betragtet som en alvorlig, antitysk demonstration. Ikke af skolen, men af det stedlige *Netzwerk*. Om aftenen ringede den lokale sysselleder til min far og besværede sig overordentligt i en stiv klokketime. Blev vi nu skudt? Det blev ved telefonopringningen, men hvordan så de mennesker ud indeni? Hos mig efterlod affæren en fornemmelse af medskyld i det, der senere skete. Men her viste skolens ledelse sit pædagogiske format.

Stor pædagogik

Hvis jeg husker rigtigt, var det i 1944, at Theisen kom ind i Smidts klassetime i tredie mellem sammen med en lærer, jeg nu har glemt. Sander? Det viste sig, at skolen i samråd med tre forældrepar havde sørget for, at netop *deres* børn var fraværende. Nemlig de tre elever, hvor hjemmets tyske eller nazistiske synspunkter skinnede igennem, selv om hverken kammerater eller lærere til daglig gjorde ståhej af det. Trods alt, må man sige, for det var sent på krigen, standpunkterne var skarpe, og Theisen var, som man bagefter vidste, selv med i modstandskampen. Men den dag i 1944 spillede tre af hans elevers velfærd en større rolle, og han forklarede os omhyggeligt, at vi her på skolen måtte prøve at være ansvarlige for hinanden. De tre drenge havde det ad helvede til (det tror jeg faktisk han sagde), og hvad kunne vi gøre ved det? Måske tage de store sko på. Vi var jo de mange. Vi skulle for pokker allesammen fungere her hver eneste dag. Og engang blev der vel fred i verden! Af mine mange erindringer om Holte Gymnasium er dette en af de rareste at tænke tilbage på.

Real b ved juleafslutningen 1945. Vægdekorationerne er forfatterens dekstrinversion af Disney. Året efter var vi enten i gymnasiet eller under uddannelse:

Siddende (fra venstre set fra læseren): Kirsten Kant, Merete Dietsch, Erland Munch-Petersen, Asger Schrøder-Petersen, Christian Schultz, Svend Erik Skovlund, Elsemarie Worm, Bodil Arnved.

Stående (fra venstre): Ulla-Britta Hoberg Petersen, Kirsten Fischer, Henrik Walter Rasmussen, Ole Normann Wiik, Erik Simonsen, Egon Sander (klasselærer), Hedvig Wittenkamp, Anna-Lisa Larsson, Jens Wedell-Neergaard. – Lasse Prom er fraværende.

Og så har jeg ikke engang nævnt idrætstimerne med Sander, håndboldlandsholdsspilleren, som vi til skoleidrætsstævnet i Hørsholm 1943 *vandt stafetløbet for*. Eller Bjerrums gennemgang af *E Bindstouw*, Herløvs punske krige, Hessellund, Kruckow. De var et halvthundrede personligheder, der tog sig på at proppe en smule alméndannelse i syvhundrede børn, selv i de uartigste. Dahlkild, Kock, Restrup. Og Ravn, alle herlige naturfags lærer og ophavsmand til Gymnasiets geniale laboratoriebygning og dens faglokaler. Sidste gang jeg så ham, var vi begge blevet ældre. Det var i Grubbs antikvariat, bogsamleres faste holdepunkt, få år før de lukkede.

Non scolae . . .

Theisen overlevede både krigen og min afgang fra skolen. Schlichtkrull efterfulgtes i rektorstolen af Olesen, som man nød i latin (vikarierende for Herløv). En af hans mnemotekniske morsomheder gik på den fælles bøjning af *mons*, *pons* og *dens* (tandpinen, der føles som et bjerg og helbredes med en bro). Og et af hans citater var evindeligt *non scholae sed vitae discimus* – vi lærer ikke for skolen, men for livet. Det var der måske noget om, selv om han kunne mistænkes for, som Seneca, at mene det modsatte, så vi discimussede trofast videre for at være vel forberedte til det virkelige liv. Snart ville krigen være forbi og frihedens time slå.

Og jeg kunne med fortrøstning, ja tillidsfuldt forlade arenaen, for hjemme havde jeg tre yngre brødre, der gik og ventede på at komme i Holte Gymnasium og hævde familiens reputation.

Nærumbanen i 100 år

– især de sidste 25 –

Af Jens Johansen

Efter talrige genvordigheder i årenes løb er det lykkedes Nærumbanen at overleve de første hundrede år. I de seneste år tilmed i fineste stil. De første 75 år er grundigt beskrevet i Peer Thomassens NÆRUMBANEN GENNEM 75 ÅR *fra 1975. Derfor er hovedvægten i artiklen lagt på de sidste 25 år – med en relativt kort gennemgang af de første 75. Forfatteren er vicemuseumsinspektør ved Søllerød Museum, men er tillige Nærum-boer og har brugt banen flittigt gennem de 33 år han har boet i kommunen. Han har i Søllerødbogen 1994 skrevet om bebyggelsen »Egevang Syd« og i 1998 om »De Runde Haver« i Nærum.*

Jernbanens epoke

Den anden halvdel af 1800-tallet blev *jernbanens epoke*. I Danmark var det storstilede vejbygningsarbejde, der blev indledt med *Kongevejen* fra København til Fredensborg 1764-76 næppe blevet færdigt med de sidste *chausséer* i Jylland ca. 100 år senere, før man fandt, at jernbanen måtte blive fremtidens overordnede transportform. Med en relativt lille trækkraft kunne store mængder gods og passagerer føres frem med en hast, man ikke tidligere havde kendt. Hemmeligheden lå i de glatte skinner og de faste lige så glatte hjul, som gav en lille gnidningsmodstand. Til gengæld skulle jernbaner helst føres vandret, og man måtte etablere et omfattende sikkerhedssystem, fordi togenes bremseevne var lille. Men fordelene opvejede ulemperne. I 1867 blev det statslige vejvæsen nedlagt samtidig med, at staten engagerede sig i jernbanerne, idet den samme år overtog driften af de jyske og fynske baner og i 1880 de sjællandske.

Alle baner er blevet til efter koncessioner, baseret i love. Ofte blev der efter samme lov åbnet for anlæg af flere strækninger. Etableringen af et egentligt jernbanenet i Danmark tog rigtig fart efter 1864 og et sammenhængende hovedbanenet var klart omkring 1880. De baner der blev anlagt senere var, med undtagelser, sekundære strækninger, der næsten alle blev anlagt som privatbaner.

Banerne i Nordsjælland

I Sjælland nord for København blev den første bane anlagt i 1863-64: *Nordbanen* (1864) med sidebanen til Klampenborg (1863). Den førte til Helsingør over Hillerød med stationer bl.a. i Gentofte, Lyngby og Hol-

te. Da der i 1892 blev indført overførelse af tog med færge mellem Helsingør og Helsingborg, blev det nødvendigt også at effektivisere forbindelsen mellem København og Helsingør. Det førte til anlægget af *Kystbanen* (åbnet 1897), der blev den hidtil mest kostbare at anlægge (pr. km). Den havde tilmed et meget beskedent kundeunderlag – eftersom en stor del af dens opland var vand og skov. Men med jernbaneloven af 1894, der rummede i alt 29 privatbaner, var der givet adgang til anlæg af endnu flere nordsjællandske baner: Hillerød-Frederiksværk (åbnet 1897), Helsingør-Hornbæk (åbnet 1906), Kagerup-Helsinge (åbnet 1906) og *Lyngby-Vedbæk* (åbnet 1900). De fleste af de øvrige 22 (3 blev aldrig anlagt) er siden nedlagt.

LYNGBY-NÆRUM-VEDBÆK JERNBANE 1900

Behovet for en bane mellem Lyngby og Vedbæk over Nærum var flersidigt. Den skulle betjene erhversvirksomheder (Brede klædefabrik, Ravnholm papirfabrik, Frydenholm teglværk og plantager, Holtegårds Fabrikker) og passagerer til og fra Vedbæk, Trørød, Nærum, Lundtofte, Brede og Lyngby. Pendling var ikke udbredt dengang, men man regnede dengang udflugtstrafik for en væsentlig indtægtskilde for jernbaner. Og her var der gode udsigter med det praktisk taget samtidigt åbnede Frilandsmuseum, med »det danske Schweitz« i Ravneholm Skov, med Jægersborg Hegn og Trørød Skov. En af de mest indflydelsesrige initiativtagere var den store grundejer i Nærum: *Alfred Christensen*, som ejede hele det sydlige Nærum (Nærumgård og Egevang) og en mark øst for Ravneholm. Han regnede med at banen skulle give baggrund for at udstykke og sælge en stor del af arealet, ligesom det netop skete ved Holte og Vedbæk stationer. Tilsvarende havde landliggere kik på området mellem Trørød og Trørød Skov i behagelig afstand til banen. Endelig var der også en militær interesse i at råde over en bane langs kysten, der lå mindre udsat end Kystbanen mellem Klampenborg og Vedbæk.

Linieføring

Banen blev anlagt langs Mølleåen fra Lyngby frem til Brede, hvorfra den steg frem til broen over Mølleåen ved Ravneholm. Herfra fortsatte den over Nærums (og Alfred Christensens) marker, videre langs Kikhanerenden og sluttede sig til Kystbanen lidt syd for Vedbæk med Vedbæk som endestation. I Lyngby blev den ført i en stor bue syd om byen med indkørsel til Lyngby station fra syd. Banens tyngdepunkt blev lagt i Nærum, med remise, værksteder og banens eneste stationsbygning tegnet af ingen ringere end DSBs chefarkitekt Heinrich Wenck.

De første 25 år

Driften i de første 25 år var vaklende – frem til 1913 balancerede drif-

Lyngby-området omkring 1907. Som en slange snor Lyngby-Nærum-Vedbæk-banen (markeret med sort fed streg) sig fra den sydlige del af Nordbanens Lyngby station nordpå, forbi Sorgenfri langs Mølleåen til Ørholm. Der var ikke mange huse langs strækningen, hvorfor det var virksomhedernes behov for fragt, der skulle begrunde banen på denne strækning.

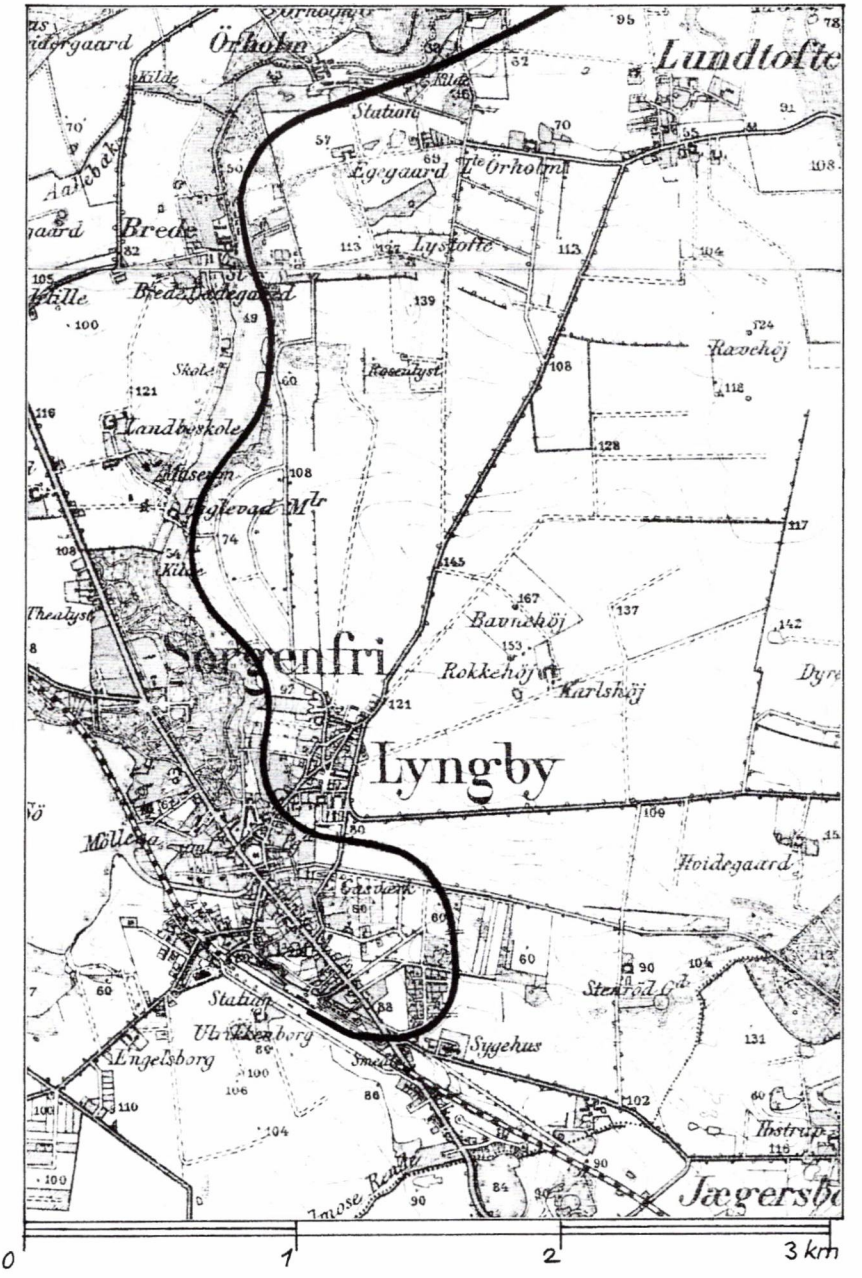

Lundtofte-Nærum-området omkring 1907. Fra Mølleådalen førtes Lyngby-Nærum-Vedbæk-banen op til Nærums højdedrag. Nærum var den eneste større bebyggelse, og den store grundejer (og medstifter af banen) Alfred Christensen ejede gårdene Nærumgård og Egevang incl. det næsten kvadratiske areal vest for »Station Ravneholm«. Der gik mere end 50 år før det meste af disse arealer blev bebygget til gunst for banen. Tallene på kortet viser højder i fod – som skal deles med ca. 3 for at give meter.

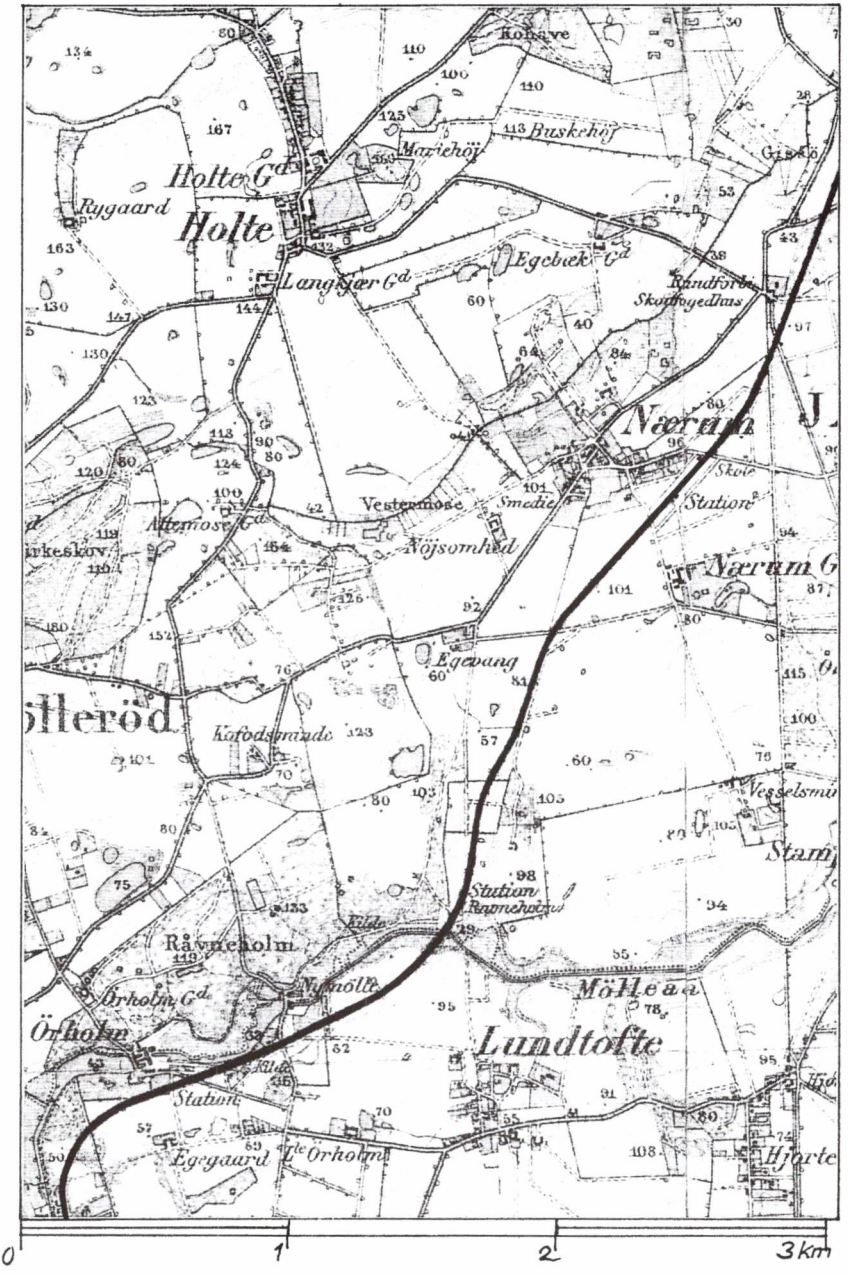

Trørød-Vedbæk-området omkring 1907. Fra Nærum fulgte banen Kikhanerenden og passerede bl.a. Trørød og Frydenlund med teglværket – der desværre ophørte 1907. Ved østenden af Trørød Skov førtes banen sammen med Kystbanen frem til Vedbæk Station. Det blev denne strækning, der efter banedriftens ophør i 1923 blev omdannet til offentlig sti.

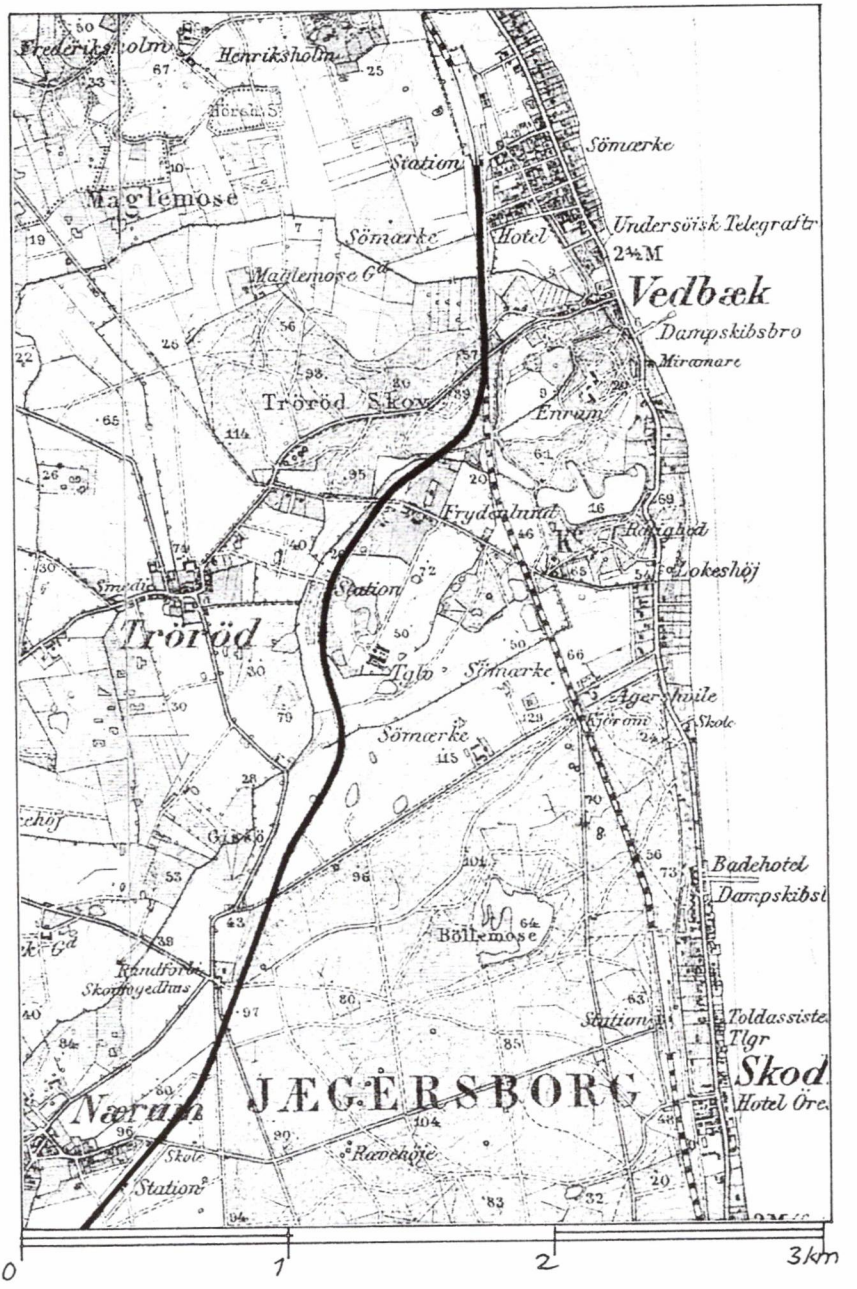

ten nogenlunde, men derefter var der kun underskud – og både banelegeme og materiel trængte til fornyelse. Virksomhederne langs banen ophørte (Frydenlund teglværk i 1907, Ravneholm i 1909, Ørholm Papirfabrik i 1917), Nærum fik ikke den forventede udvikling – og den første verdenskrig betød i det hele taget en afmatning. Man blev nødt til at lukke strækningen mellem Nærum og Vedbæk, i praksis fra 1921. Strækningen blev først definitivt lukket i 1923 og blev dermed den første nedlagte banestrækning i landet, som heldigvis også medførte den første gang- og cykelsti anlagt på en nedlagt banestrækning. Stien, der ovenikøbet officielt blev (og bliver) kaldt »Grisestien«, blev åbnet i 1925 mellem Nærum og Vedbæk – dejlig vandret gennem meget kuperet terræn. Allerede i banens første år blev banen kaldt »Grisen«, efter sigende som følge af togets egenartede fløjte, som skulle være forskellig fra fabrikkernes fløjter, der angav tid for arbejdstids begyndelse og ophør mm. En historie, der også kendes fra andre baner.

Der var således ikke meget at fejre efter de første 25 år. Banen gav fortsat underskud, og de private aktionærer (der rådede over 60% af aktiekapitalen) truede med likvidation. Men de to kommuner, som banen betjente, Lyngby-Taarbæk og Søllerød, overtog i 1926 banen i forpagtning de følgende 20 år. Det betød en række driftsmæssige forbedringer: Dampdriften blev i det store og hele nedlagt og overtaget af to motorvogne, som bestred en del af driften de kommende 25 år. Først i 1937 forsvandt dampen for stedse. Samtidig øgedes antallet af holdepladser, der blev flere afgange (fra 4-5 tog daglig i hver retning til ca. 14), hvilket betød en øgning af passagertallet fra godt 100.000 til godt 250.000 årligt. Fra 1932 til 1944 var der kun underskud i to år. Med den kommunale overtagelse i 1926 flyttede administrationen fra Nærum til Lyngby. I 1936 blev endestationen i syd flyttet til den nye station i Jægersborg, til forbindelse med S-toget, der blev sat i drift det samme år.

50-års-jubilæet

Besættelsesårene betød stigning i passagertallet og ringere mulighed for driften. De benzindrevne tog måtte udstyres med gengasanlæg. Det gav større vedligeholdelse, og selv brænde blev rationeret. I 1945 måtte kørslen gennemføres med kun eet tog, der dog gennemførte 11 dobbeltture pr. døgn. Ved 50-årsjubilæet kunne man glæde sig over, at der var bestilt nyt, moderne materiel i form af lette skinnebusser. De blev sat i drift i september 1952, og med seks motorvogne og 5 påhængsvogne indførtes herefter tyve-minutters drift – eller 60 dobbeltture pr. døgn.

Med baggrund i 1920'- og 1930'ernes planer for den kommende udbygning af Hovedstaden havde Københavns kommune i 1930'erne købt store arealer op i Lyngby-Taarbæk kommune (Lundtoftesletten). I Søllerød lykkedes det for kommunen at opkøbe arealer, som København ellers gerne ville have overtaget (Nærumgård og Holtegård). Til trafikbetjening af disse områder planlagdes en højklasset vej fra Jægersborg og nordpå til Hørsholm, og parallelt hermed en s-bane. Konkret sås det i anlægget af *Hørsholmvejen*, der begyndte allerede før besættelsen. S-banen tonede frem som projekt både i Lyngby-Taarbæks byplan og i Søllerøds byplanforslag fra 1943, som forudså *Lundtoftebanen* ført sydfra tæt vest for motorvejen via Nærum videreført til Gl. Holte og derfra videre mod Rungsted. Og minsandten – der blev vedtaget anlægslov, udarbejdet planer, eksproprieret og foretaget omfattende anlægsarbejder i årene 1953-57, alt imens man gjorde Hørsholmvejen klar til indvielse den 23.1.1956. Viadukter, broer og banelegeme lå klar til ballast, spor, signaler og stationer fra syd for Klampenborgvej til Nærum, mens den dyreste del af anlægget, tilslutningen til Nordbanen mellem Gentofte og Jægersborg, manglede.

Flytning af Nærum station

For Nærumbanen betød disse anlæg store udfordringer. I første omgang måtte endestation, remiser og værksteder i Nærum (langs det nuværende Bystykket) opgives. Endestationen i Nærum blev flyttet til den nu-

Siden 1950'erne har tracéen til s-toget på den planlagte Lundtoftebane ligget klar til ballast, spor, ledninger og stationer. Men de selvsåede birketræer nåede at blive store før arealet blev anvendt til noget fornuftigt. Fotograferet den 23. marts 1996.

værende placering ved Langebjerg i 1954, mens værksteder og administration blev samlet i et nyt anlæg (det nuværende) ved Jægersborg i 1953. På længere sigt ville en færdiggørelse af Lundtoftebanen kunne medføre at Nærumbanen blev alt for kostbar at opretholde, idet en ret stor andel af passagergrundlaget ville forsvinde – nemlig de daglige rejsende mellem Nærum og København.

Lundtoftebanen opgivet

De store arealer på Lundtoftesletten blev imidlertid overtaget af Staten og anvendt til Danmarks Tekniske Højskole (nu Universitet – DTU), som man ikke mente kunne give trafik nok til en s-bane, og eftersom DSB havde nok at se til med anlæg af Køge Bugt-banen og elektrificeringen af Hareskovbanen (til Farum), opgav man Lundtoftebanen endeligt så sent som i 1976.

NÆRUMBANEN 1975-2000

I bogen »Nærumbanen gennem 75 år« fra 1975 kunne forfatteren Peer Thomassen opdele den hidtidige historie i tre næsten lige lange perioder: 1900-1926, 1926-1951 og 1952-1975. Det lå lige for, baseret på det materiel, som er publikums nærmeste kontakt med en jernbane. Den første periode med *dampkraft* (og banens afkortning fra 12,1 km til 7,9 km), den næste med de første *motortog*, den tredie med de grå (eller »sølv-«) *skinnebusser*, der i grunden allerede var til ende i 1968, idet man dette år indførte *lynettetogene*, der kendetegner den fjerde periode. De røde lynettetog – eller Y-materiellet – betød en bedre komfort for publikum, idet der i de større vogne var plads til 40-48 siddende passagerer, mod 50-52 i de mindre skinnebusser, mere kompakt anbragt. Køreplanen blev ikke ændret ved indførelsen af lynettetogene, idet det afgørende siden skinnebussernes introduktion har været at opnå tilslutning til s-togenes tyve-minutters drift på Holtebanen til og fra København.

Tyve-minutters drift

Tyve-minutters drift blev som nævnt mulig i 1952 med de hurtige skinnebusser, og den blev fortsat med lynettetogene. Men den var ikke uden problemer, idet Nærum-banen var (og er) stærkt afhængig af Holtebanens køreplan. Den lå fast fra 1952 således, at der var 3 minutters skiftetid fra Nærumbanen til s-toget og omvendt. Nærumbanetogets ophold i Jægersborg var på 9 minutter. 3 minutter var ikke meget, og erfarne passagerer vidste allerede ved krydsningen i Fuglevad, om tiden var for knap – håbede, at der ikke kom nye passagerer på i Lyngby Lokalstation, der krævede en sendrægtig billettering – og var parat ved døren til en spurt ned ad trappen, gennem tunnelen, op ad trappen til den nærmeste vogn i s-toget. Somme tider levede Nærum-toget op til det gamle kælenavn, idet

Ved 75-årsjubilæet, der blev markeret den 24. august 1975 fremvistes materiel fra tre perioder: Bagest M4, der kørte fra 1926 til 1951, i midten skinnebussen (nu rødmalet) fra 1952 til 1975, forrest det nyeste, Lynette-toget, i drift fra 1975 til 1999.

togføreren kunne lade et hvinende grisehyl lyde i håbet om at overtale s-togsføreren til at vente et minut. Og dårligt gående skulle ikke gerne befinde sig forrest i spurten. S-toget skulle jo også passe tiden – allerede i Hellerup var den gal for de passagerer, der skulle skifte til Frederiksberg-toget, med eet minuts skiftetid dér.

Først ved s-banens store linieomlægning den 28. maj 1989 skete der en ændring i standsningsmønstret for s-banen på Jægersborg Station, der lettede skiftet mellem Nærumbanen og s-toget. Skiftetiden blev da på 8 minutter begge veje. Dertil kom, at s-banen indførte ti-minutters drift, hvilket Nærum-banen fulgte op, dog kun i morgen- og aften-myldretiderne. Pausetiden for toget i Jægersborg blev da 8 minutter. Allerede 24. september samme år foretog Nærum-banen en yderligere tilpasning, således at skiftetiden i Jægersborg blev 5 minutter mod København og 6 minutter fra København. Derved kunne ventetiden for toget i Jægersborg reduceres til 3 minutter, mens ventetiden i Nærum blev 14 minutter (udenfor myldretiden) – hvilket giver personalet en behagelig pause. For Nærum-banen blev der samtidig tale om flere driftsforbedringer. Op til 1989 havde man forøget myldretidskapaciteten i tyve-minutters driften,

Et to-vogns Nærumbane-tog (Y-tog) ved Nærum Station om eftermiddagen den 6. maj 1980.

der gennemføres med to tog, ved at tilkoble en ekstra styrevogn. Derved fordoblede man kapaciteten, men også personaleforbruget, fordi ekstravognen skulle have sin egen bemanding til billettering. Ti-minutters driften krævede tre tog (motorvogne), altså en bemanding på kun tre, men stadig en fordobling af kapaciteten – og en serviceforbedring med halvering af intervallet mellem togene. Forudsætningen var, at der skulle anlægges en krydsning udover Fuglevad, nemlig i Ørholm. Det havde der været før, men den var blevet forsømt og nedlagt få år forinden. Den blev genanlagt på kort tid i foråret 1989. Her blev perronerne forlagt mod nord, så at på- og afstigning sker samtidig med krydsningen.

Regiosprinteren

Med 25 år som en passende nedslidningstid for materiellet, tog man i begyndelsen af 1990'erne fat på at finde afløsere til Lynettetogene. På et tidspunkt overvejedes elektrificering af banen, men det endte med, at man i 1995 besluttede sig for *»Regiosprinteren«*. Samtidig ændredes banens fremtoning fra rød til blå, efter sigende som symbol på Mølleåen, der er en af banens »herligheder«. Det første tog af typen blev fremvist og forsøgsvist taget i brug i foråret 1996, ligesom prøvetoget blev fremvist for andre privatbaner. Forsøgene var tilfredsstillende, og man ønskede snarest at anskaffe yderligere de tre tog, som er nødvendige for den daglige drift. Men bevillingsgiverne var tøvende – indtil en ulykke den 5. oktober 1998, hvor det nye tog og et Lynettetog kolliderede ved remisen i Jægersborg. De to tog blev så medtagede, at det ikke kunne lønne sig at sætte dem i stand. Herefter var der kun tre (gamle) tog tilbage til driften,

Ørholm Station set fra Ørholmvej. Et Y-tog nærmer sig, og det ses, at krydsningssporet er nedlagt. Der kunne kun krydses i Fuglevad. Kort tid efter blev et nyt krydsningsspor anlagt her, som muliggjorde ti-minutters drift. Det bør bemærkes, at banen har vist stor æstetisk omhu ved sine stationer i de seneste 25 år: Den præcist klippede bøgehæk med de opstammede træer i midten er fornem havekunst. Desværre nu lidt forsømt – perronen bruges ikke mere, idet der er anlagt nye perroner ved krydsningen, hvor toget alligevel skal standse. Fotograferet 16. marts 1989.

hvorved myldretids-ti-minutters driften måtte opgives på ubestemt tid. Men derved kunne man også overbevise bevillingsgiverne (komunerne og staten) om nødvendigheden af at anskaffe fire nye Regiosprintere. De ankom i januar 1999, og den 26. februar 1999 kørte det sidste Lynettetog på Nærumbanen i normal drift. Med dette kan man nok hævde, at den næste 25-års-periode er indledt med et synligt bevis for, at alle implicerede tror på banens fremtid.

Hærværk

Banen har desværre ikke været forskånet for en af nutidens svøber: Hærværk. I en periode var det rullende materiel genstand for grafittismørerier, og mere konstant har stationsbygningen været hærget af indbrud. Men værst var nok den påsatte brand på Nærum Stationsbygning julenat 1999. Den var tydeligvis rettet mod kiosken, men var truende nok for de vigtige kontor- og kontrolfunktioner i den anden del af bygningen. Følgen bliver, at bygningen nu helt og holdent vil blive anvendt til banens

I maj 1996 blev det længe ventede nye tog »Regiosprinter«en præsenteret ved Nærum station og i den følgede tid prøvekørt i den daglige drift. Fotograferet den 30. maj 1996.

formål, ikke mindst til forbedrede forhold for passagererne. Det har vist sig, at den i øvrigt beklagelige tømning af funktioner i Kystbanens stationer har betydet større søgning på Nærum Station. Desuden ser man frem til, at et »Parker og rejs«-anlæg ved Nærum Station vil betyde flere passagerer, som har brug for mere indbydende forhold på stationen.

BUSSER, HT OG MOTORVEJEN

Nærumbanens busdrift ophørte praktisk taget samtidig med at banen blev 75 år. »Sølvbusserne«, linierne 172 (Lyngby-Ørholm) og 180 (Jægersborg-Gl. Holte – senere Lyngby-Gl. Holte) blev den 1. oktober 1974 overtaget af Hovedstadsområdets Trafikselskab (HT) ved dets oprettelse. Disse strækninger er i dag erstattet med henholdsvis 182/183 og 300S, og viser, med den stærkt udvidede drift (både i tid og i ruter), hvilken udvik-

Med de nye tog er Nærum-banens gennem lang tid forberedte nye farveholdning gennemført. Blåt har erstattet rødt, efter sigende inspireret af Mølleåen. Måske er det nyttigt, men den røde farve gjorde nu togene mere synlige i al det grønne langs ruten. Ved Ørholm den 16. april 1999.

ling HT-busdriften har medført i disse 25 år. Af mere direkte betydning for Nærumbanen blev indførelsen af busdrift ad selve motorvejen, som indledtes den 27. september 1976 med 75E (Kokkedal-Rådhuspladsen) og siden fortsat med flere nummerskift, nu 150S. Men tilsyneladende har konkurrencen ikke skadet banen, idet den har bevaret sit passagertal. Det blev i 1976 blev angivet som ca. 1.100.000 om året, mens det i 1997 er oplyst at være 1.300.000 om året. Det stigende antal passagerer modsvarer det stigende transportudbud – det er ikke blot bilernes antal der stiger.

Takstfællesskab

HT begyndte busdriften den 1. oktober 1974 og overtog også hovedstadsområdets togdrift den 1. april 1978. Det betød først og fremmest et takstfællesskab, med indførelsen af zonetakstsystemet fra den 29. april 1979. Selv om zonerne stadig kan være vanskelige at forstå i visse tilfælde, har HT-systemet dog betydet en stor lettelse i takster og billetter for passagererne. Frem til 1979 kunne en rejse for to voksne og et barn fra Næ-

En våd dag i februar 1999 var det omsider slut med Lynettetogene. På Nærum station markeret med flag. Fotograferet den 26. februar 1999 før afgangen 9.18, en af de sidste.

rum med Nærumbanen, s-toget og en bus betyde i alt 16 billetter at holde styr på, betale og få stemplet. Nu er to klippekort tilstrækkeligt – ja, eet er i princippet tilstrækkeligt, bare man klipper nok.

Den lidt triste historie om Lundtoftebanen har i de seneste år betydet en art trafikal lettelse, idet den ubrugte banelinie dels har lettet motorvejsudvidelsen mellem Gl. Holte og Klampenborgvej i 1996-1997, dels har givet mulighed for anlægget af det vel nok fornemste terminalanlæg ved nogen motorvej i Danmark, til glæde for den kollektive trafik – ikke mindst Nærumbanen.

FREMTIDEN

Det er næsten for enkelt at antage, at fremtiden ser lys ud for Nærumbanen. Den politiske og folkelige velvilje, der har fået udtryk i de nylige toganskaffelser, samtidig med at banelegemet, signalsystemer og broen over Mølleåen i det seneste ti-år er blevet fornyet og sat i stand, lover godt – ligesom passagertallene. Det forhindrer ikke drømme – en af de seneste, som er luftet offentligt, er at forlænge banen fra Jægersborg til Lyngby. Måske ikke så vanskeligt i Jægersborg og et stykke mod Lyngby – men hvordan *i* Lyngby? Togføreren skal bruge tid på at skifte plads til turen til Lyngby, der skal mindst et tog ekstra til, og nok kan man i Lyngby skifte direkte til flere forbindelser, dvs. især til Køgebanen og til Hillerød – men

En af Nærum-banens sølvbusser, linie 180, der kørte mellem Lyngby og Gl.Holte, overgik til HT fra 1. oktober 1974. Den fik derfor påsat det oprindelige femkantede HT-symbol. Fotograferet ved Nærum den 20. april 1977.

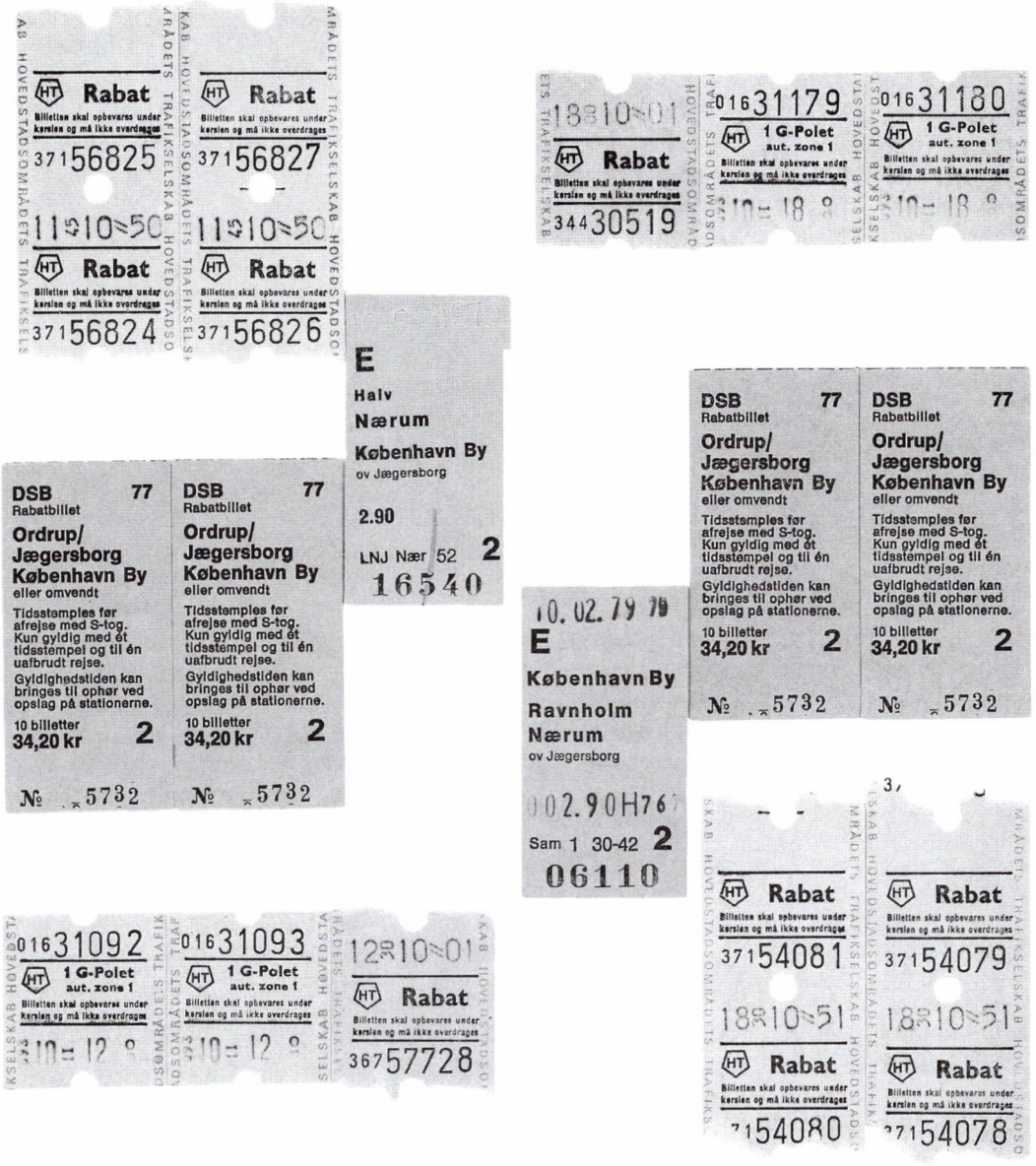

Efter HT's gennemførelse i 1974 indførtes et fælles billetsystem for samtlige busser og privatbaner i Hovedstadsområdet fra den 20. april 1975 med det siden kendte zonesystem. Men det var først fra den 29. april 1979, at DSB med s-tog og regionaltog indgik i det regionale billetsystem. Det kunne medføre, at en familie på to voksne og et barn, i de fire mellemliggende år på en rejse mellem Nærum og København t/r med Nærum-banen, s-toget og en bus i byen måtte holde rede på en flok billetter som vist her.

Med udvidelsen af Helsingørmotorvejen mellem Klampenborgvej og Gl.Holte blev det ikke-anvendte spor- og perronareal til s-bane i Nærum anvendt til et såkaldt kiss-and-ride-anlæg med fornem bus- og togterminal. Fotograferet fra den ligeledes nyetablerede støjvold den 1. juni 1999.

først skal man køre baglæns, og så skifte, så er det umagen værd? Man kunne måske både billigere og bedre få et af de gennemgående s-tog (A eller E) til at standse ved Jægersborg, nu hvor der indføres hurtigere s-tog. Det bliver spændende at se om 25 år – måske er det snarere elektrificering, der er på tale ved næste materielfornyelse.

Mere uransageligt for den daglige bruger er den seneste tids drøftelser om de private baners fremtidige ejerforhold. Der er tilsyneladende tale om, enten at staten samler de 13 privatbaner i Danmark, at amterne (i Københavnsområdet HT) overtager dem, eller at de fortsætter som hidtil. Lyngby-Nærum-banen foretrækker at forblive under egen ledelse – evt. i et vist samarbejde med andre baner i Nordsjæland.

KILDER

Nærumbanen gennem 75 år, 1900 25. august 1975. Af Peer Thomassen. Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune, 1975.
Lyngby-Vedbæk Jernbane. Af Birger Wilcke og Peer Thomassen. Dansk Jernbaneklub (17), 1967.
Lundtoftebanen. Af Peer Thomassen. Særtryk af Søllerødbogen 1974.
Københavns S-bane 1934-1984. Af John Poulsen samt Jens Ole Christensen, Peer Thomassen og Nils Kr. Zeeberg. Forlaget Banebøger, 1984.
Nordbanen – med tog til Nordsjælland gennem 125 år. Af John Poulsen. Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune, 1991.
Sølvbusserne. Af Jens Birch. Sporveishistorisk Selskab, 1995.
BYtrafik, juni 1999. Sporveishistorisk Selskabs tidsskrift.
Jernbanen, Dansk Jernbane-Klubs tidsskrift. Flere numre mellem 1995 og 1999.
Scrapbog med udklip fra lokale aviser 1970 – samt køreplaner for s-tog og Nærumbanen.

Alle fotos optaget af forfatteren.

Kjøbenhavns Amts-Avis
Lyngby Avis.

Nyheds- og Avertissements-Tidende for Lyngby-, Gjentofte-, Søllerød-, Gladsaxe-Herlov- og omliggende Sogne.

For 100 år siden

Det skrev Kjøbenhavns Amts Avis i 1900

Samlet af Anne-Lise Høck

Kjøbenhavns Amts Avis *begyndte at udkomme 2.1.1882 og ophørte 31.3. 1944. I perioden 1872-82 havde avisen undertitlen* Avertissementstidende for Lyngby, Gjentofte, Søllerød. *I perioden 1883-1921, hvorfra nedenstående stammer, var undertitlen* Lyngby Avis. *Avisen var af udpræget konservativ observans og eksisterede i høj grad på lokalstoffet og klip fra andre aviser.*

Anne-Lise Høck var arkivsekretær på Byhistorisk Arkiv og stod desuden for Historisk-topografisk Selskabs sekretariat frem til 31. december 1997. Inden sin fratræden samlede Anne-Lise Høck materiale fra Københavns Amts Avis både for 1898, 1899 og 1900.

Lysbilleder.

Krigen i Sydafrika og Levende Billeder samt Koncert-Fonografen med udsøgte Numre i

Søllerød Kro Søndag den 11. ds. Kl. 7½.

Carl Petersen.

Stor
St. Hansaftenfest

Fredagen den 23., St. Hans Aften, paa

Furesøen og Næsseslottet

med følgende Program:

Kl. 5 Middag med Musik paa Slottet.
Aftenkoncert foran Slottet.
Dans paa aaben Estrade fra 7 til 12.
Kl. 9½ foretager Dampbaaden „Furesøen" en **Rundtur paa Søerne** — herfra ville St. Hansblussene bedst kunne iagttages.
Kl. 10½ Fyrværkeri paa Søen foran Slottet.
Efter Fyrværkeriet afgaar Dampbaaden til Holte Stationen hvorfra forventes, at et Extratog afgaar til Nordbanestationerne Kl. 12.
Forudbestillinger paa Middag a 3 Kr. og Billetter til Rundturen á 1 Kr. modtages af **H. Wittmack,** Næsseslottet.

TYVERI AF SKUESPIL

2.5.1900

Eftersom det er kommet mig for Øre, at forskjellige Teaterselskaber i Provinsen denne Vinter uden min Tilladelse have opført mine Skuespil, navnlig »Tordenskjold i Dynekilen«, beder jeg herved mine Venner godhedsfuldt at meddele mig, hvor, naar og ved hvem de i denne Sæson have bemærket, at nævnte Skuespil ere blevne opførte, for at jeg kan drage rette Vedkommende til Ansvar for den Skade, der er tilføjet mig ved disse lovstridige Opførelser.

Gjentofte, April 1900

Ærbødigst
Carl Brosbøl

(som også skrev under synonymet Carit Etlar).

FRA SØLLERØD SOGNERAADS MØDE DEN 27. JUNI 1900

– Fra Kjøbenhavns Telefonselskab forelaa en Skrivelse, hvori det meddeltes at Selskabet ikke kan imødekomme Kommunens Anmodning om at faa oprettet to Telefoner i dens offentlige Bygninger, imod kun at betale

Den nye skole i Nærum blev færdig 1901 og indviet den 20.november. Den lå ensomt i den østlige udkant af Nærum by ved vejen, der igennem skoven førte til Skodsborg. Bygningen fungerede som skole til 1971, derefter var der i nogle år fritids- og voksenundervisning. I 1990'erne blev bygningen omdannet til boliger.

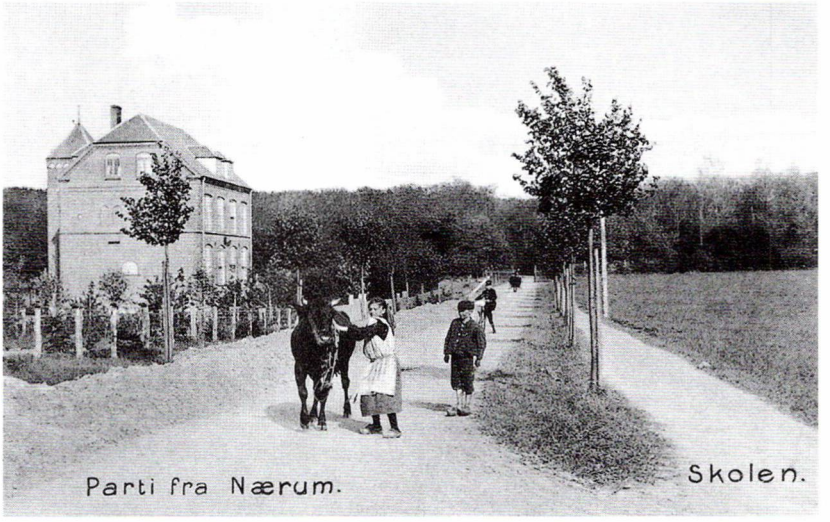

halv Afgift, til Trods for at Selskabet har faaet Kommunens Tilladelse til at opstille Telefonmaster paa Kommunens Veje.

Skrivelsen toges ad notam.

FRA SØLLERØD KOMMUNE

17.7.1900 Licitationen over Arbejder ved Opførelsen af den nye Kommuneskole i Nærum er nu afsluttet, og de indkomne Tilbud ere aabnede i et af Sogneraadet afholdt lukket Møde. Der var i alt 10 Tilbud af hvilke det højeste lød paa 40.832 Kroner. Raadet vedtog at approbere det laveste Tilbud, som var fra Murermester Holch, Kjøbenhavn, og lød paa 29.406 Kr.

Arbejdet vil snarest blive paabegyndt og menes at ville være tilendebragt til 1. Januar 1901.

SØBAKKEN I SØLLERØD

1.8.1900 har lidt saa betydeligt under de sidste Dages stærke Regnskyl, at denne i Forvejen yderst slette Vej nu er saaledes, at det maa betragtes som livsfarligt at passere den pr. Vogn. Sogneraadsmedlem Mathisen lod derfor i Forgaars Vejen spærre ved en Bom for begge dens Ender og stillede i Sogneraadsmødet i Gaar en Forespørgsel om, hvad der skulle foretages ved Vejen. Formanden gjorde opmærksom paa, at Søbakken egentlig var en nedlagt Vej og saaledes Sogneraadet uvedkommende, men fandt dog, at

Pastor *Frants Wedel* (1826-1906) var sognepræst i Søllerød Kirke fra 1863 til 1897. Han fik sit ene ben amputeret i 1894, og det andet, som udklippet omtaler, i 1900. Da var han emeritus og 74 år – og levede endda seks år mere. Fotografiet er taget c. 1899 af komponisten *Axel Grandjean* (se Søllerødbogen 1998).

der burde kjøres noget Jord paa de Steder, hvor Vandet har hærget Bakken. Der vil saaledes blive sørget for, at Vejen igjen vil blive nogenlunde farbar.

PASTOR WEDEL I SØLLERØD

15.8.1900

Som det vil erindres, blev det for en 5 Ugers Tid siden omtalt i Bladene, at den gamle Pastor emer. Wedel i Søllerød – der for nogle Aar siden maatte lade sit ene Ben amputere, fordi det blev angrebet af Koldbrand,

Det gode rene vand i Søllerød Sø, med frisk rent vand ledt til fra Kirkeskoven, blev fra 1842 udnyttet af *Dampvaskeriet Sødal.* Vaskeriet blev efter branden i 1900 genopført og fungerede frem til omkring 1970, hvorefter grunden heldigvis blev frilagt. I en periode fremstillede vaskeriet også krystalis til egnens isskabe. Efter postkort fra ca. 1913.

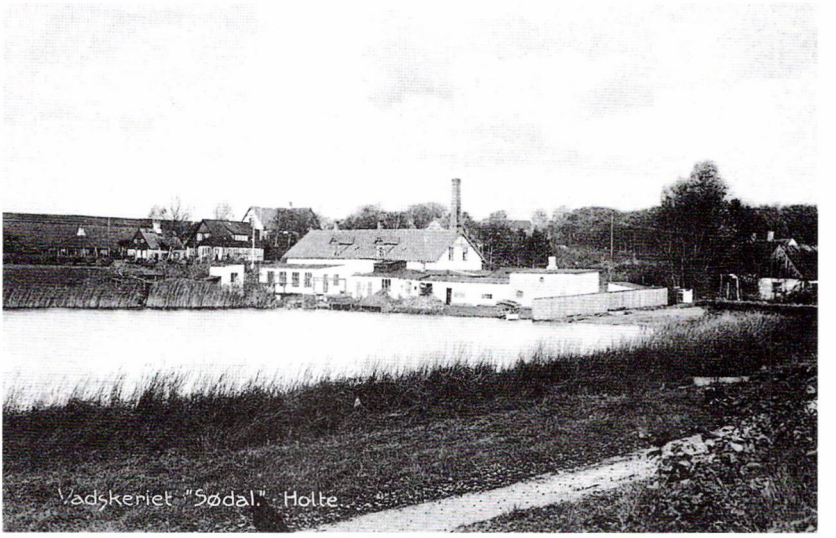

nu ogsaa maatte af med det andet paa Grund af den samme Sygdom. Det vil, skriver »Dagens Nyheder«, imidlertid glæde Pastor Wedels mange Venner at erfare, at den gamle Mand – for en 14 Dages Tid siden fyldte han 74 Aar – lykkelig har overstaaet Amputationen og allerede er kommen hjem igjen fra Professor Schous Klinik, hvor Amputationen foretoges. Pastoren befinder sig efter Omstændighederne vel, sidder i sin Stol og tager mod Visitter af alle de mange Mennesker, som navnlig ved Sommertid gaa ud og ind i det gæstfrie Hjem, kjører rundt i Haven i en Rullestol, som han kan bevæge ved egen Kraft, og lader sig køre rundt i Skoven til de Steder, han har faaet kær under sin lange, snart 40-aarige Gjerning som Præst i Søllerød Sogn.

ILDLØS I ØVEROD

16.8.1900

Dampvaskeriet Sødal i Øverød, tilhørende Vaskeriejer Christoffersen, nedbrændte fuldstændigt i Aftes Kl. 9½. Der brændte en Del Indbo og Vasketøj, men begge Dele vare assurerede. Det antages, at Ilden er opstaaet ved Explosion af en Lampe.

Kancelliraad, Politiassistent Blom mødte allerede i Aftes paa Brandstedet og optog Brandforhør.

FRA SØLLERØD SOGNERAADS MØDE

11.9.1900

Brændevinsafgiften

Stiftamtet har fremsendt en Skrivelse i hvilken meddeles, at Nærings- og Brændevinsafgiften skal fastsættes for de kommende tre Aar.

Næringsafgiften for samtlige Hoteller og Restavranter, med Undtagelse af Søllerød- og Rudersdals Kro, er 100 Kr. aarlig; de to nævnte Steder betales 60 Kr. aarlig. Afgiften for Udskænkning er for Tiden 200 Kr. og for Brændevinshandel 150 Kr. L. Petersen fandt, at en Afgift af 150 Kr. for Brændevinshandel var for høj for Kjøbmændene, man maatte huske paa, at de vare tvungne til at handle med Spiritus. . . . .

Efter en lille Diskussion sattes L. Petersens Forslag, om Nedsættelse af Brændevinsskatten fra 150 Kr. til 100 Kr. under Afstemning og vedtoges.

FRA SØLLERØD SOGNERAADS MØDE

23.10.1900

Vejmændenes Sommerferie

Vejmændene andrager nu om at faa deres Løn udbetalt maanedsvis i Stedet for som nu hvert Kvartal. Dette bevilgedes.

Wilmann udtalte, at Vejmændene havde ventet at faa Sommerferie i Aar, men havde maatet vente forgæves.

Jørgensen erindrede om, at Sogneraadet havde været enigt om at forhøje Vejmændenes Lønning paa den Betingelse, at Sommerferien bortfaldt; det saa ikke godt ud, naar der saa dog allerede det første Aar forlangtes Ferie.

Aabne Rendesten i Nærum

Paa Forslag af Jørgensen vedtoges det at anbringe lukkede Ledninger to Steder i Nærum By, hvor der for Tiden kun findes Rendestene med Rendestensbrædter af en højst uheldig Beskaffenhed.

Gadebelysning i Søllerød

Konsul Hansen, »Søllerødgaard« andrager om Anbringelsen af 5 Petroleumslygter i Søllerød By, fire langs Gaden og en ved »Søbakken«. Løjtnant Tvermoes vilde paatage sig Pasningen for en Betaling af 20 Kr. pr. Lygte.

Søllerødvej mellem Olufshøj og Søllerødgård, udsnit af fotografi fra omkring 1905. Lige til højre for hestevognen står Søllerøds gaslygte.

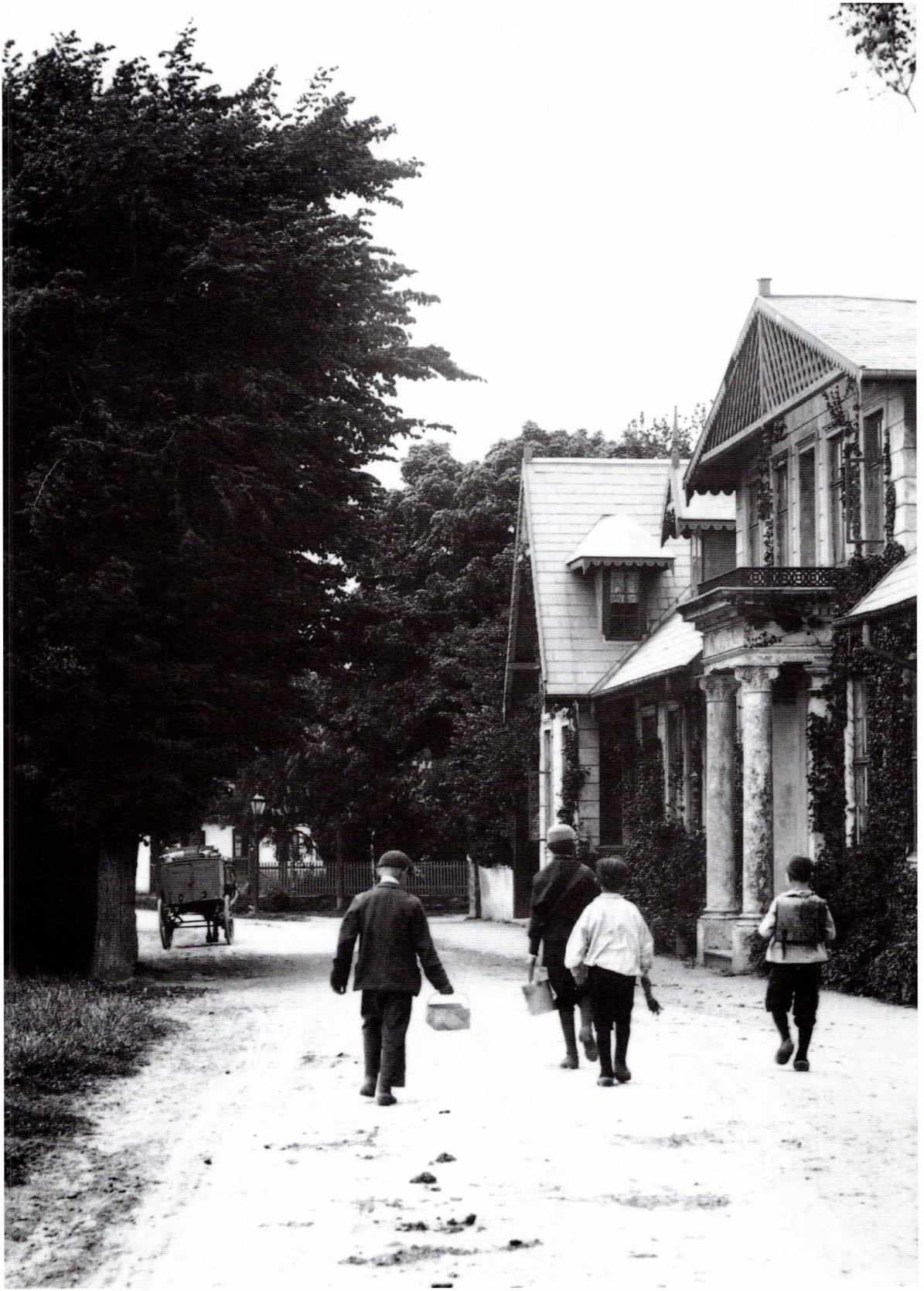

Formanden havde intet imod at de seks Lygter anbragtes, men rigtignok under den forudsætning, at de fik en forsvarlig Pasning, hvad der nok ikke altid var Tilfældet med de Lygter, der are anlagte ved Nyholtevejen.

Dyrlæge Jensen hævdede, at naar Søllerød skulle have Lygter, kunde alle de andre Byer i Sognet med fuld Ret stille samme Fordring.

Formanden havde heller ikke noget imod, at ogsaa de andre Byer fik Lygter, naar Beboerne de forskellige Steder vilde paatage sig Pasningen for den samme Betaling som i Søllerød, 20 Kr. pr. Lygte.

De ønskede Lygter i Søllerød bevilgedes.

FADERDRABET VED SKODSBORG

I gaar foretoges den legale Obduktion af Handskemager Hartvig Røn's Lig. Sønnen har i Forhøret overfor Birkedommer Valeur forklaret, at han har skudt to Gange paa sin Fader. De stod i et Par Alens Afstand fra hinanden, da Sønnen hævede Revolveren og trykkede løs. Faderen løftede afværgende sin ene Arm, idet Skuddet faldt, samtidig med, at han traadte et Skridt tilbage. Om dette Skud ramte, veed Sønnen ikke, men affyrede umiddelbart efter et Skud til, efter hvilket Faderen faldt dødelig saaret til Jorden. Da Sønnen saa i Følge Aftalen skulde fyre paa sig selv, svigtede Modet ham.

20.11.1900

Forinden Obduktionen var Sønnen blevet konfronteret med Faderens Lig. Ved denne Lejlighed gjentog han Tilstaaelsen.

Ved en foretagen Visitation i Sønnens Logis har Nordre Birks Politi fundet et Par Breve, skrevne med Blyant paa Indpakningspapir. I det ene Brev tager Faderen Afsked med sin Hustru; i det andet angiver Sønnen forskjellige Motiver til Dobbelt-Selvmordet.

Gunnar Sandfeld

26.4. 1908-23.11. 1999

Nekrolog af Niels Peter Stilling

Kort før årtusindskiftet døde Søllerøds store lokalhistoriker Gunnar Sandfeld. Ingen historiker har betydet så meget for Søllerød som han. Men Sandfelds betydning som historiker rakte langt ud over de snævre kommunegrænser. Han var en banebryder for udforskningen og beskrivelsen af »den nære histoire« analyseret og formidlet som en del af Danmarkshistorien. Som sådan satte Sandfeld nye standarder for lokalhistorien. Nok var Søllerødegnen emnet for en lang række af hans bøger; men forståelsen af lokalhistorien blev i hans forfatterskab kædet sammen med en dybtgående indsigt i samme periodes samfundsmæssige udvikling. Når man ser på den gennemgående kvalitet af den lokalhistorie, der i dag produceres uden forståelse for samspillet mellem den lokale og nationale historie, må man prise sig lykkelig over at arbejde i et område, der har været så heldig at have Sandfeld som sin historiker. Og i øvrigt i parentes bemærket med forgængere som arkivaren Eiler Nystrøm (1874-1948) og folkemindeforskeren Hans Ellekilde (1891-1966).[1]

Gunnar Sandfeld blev født i Holte, i Skovridergårdskvarteret ved Kongevejen, i 1908. Hans far, Kristian Sandfeld (1873-1942), var filolog, dr. phil. i romanske sprog og professor ved Københavns Universitet. Forventningerne til den unge Sandfeld, der blev student fra Lyngby Statsskole i 1926, var vel at han skulle følge i faderens fodspor med en akademisk karriere ved Københavns Universitets humanistiske fakultet. Tiden var dog ikke den unge historiker gunstig stemt. Gunnar Sandfeld blev cand. mag. i historie og dansk i 1934 på et tidspunkt, hvor 1930'ernes krise – ganske som krisen i 1970'erne – satte en bremse for nyuddannede håbefulde akademikere. Ansættelseskvoten var opbrugt, der var ikke plads til flere historikere på Københavns Universitet. Det blev i stedet på det nyoprettede Struer Gymnasium, at han fra 1938 formede sin livsbane. 32 år blev det til på stationsbyens gymnasium. Han blev adjunkt i 1942 og i 1956 lektor på gymnasiet ved Limfjorden.

Omtrent samtidigt, i 1955, indledte Gunnar Sandfeld sin forfatterkarriere med udgivelsen af sit første lokalhistoriske værk *Fra en helt anden tid*

Gunnar Sandfeld som 29-årig, i 1937.

om Struers ældste historie. Bogen blev i 1957 fulgt af del 2: *Nye tider* om Struers historie frem til 1920'erne. To-bindsværket var nok præget af et mere traditionelt, man kan måske sige gammeldags historiesyn; men også af Sandfelds sans for at kombinere den nære historie med den generelle samfundsmæssige udvikling.

Sandfelds egentlige gennembrud som historiker kom med den ganske enestående bog *Thalia i provinsen* (1962), et pionerværk om teaterlivet som det formede sig på de små scener i de danske købstæder og stationsbyer i perioden 1870-1920. Den succesfulde og banebrydende bog blev fulgt af *Den stumme scene* (1966). Inspireret af sine egne barndomsoplevelser i Holte Biografteater fortæller Sandfeld historien om biograferne i Danmark i stumfilmens tid. Det var en periode, hvor vort lille land med filmmanden Ole Olsen i spidsen var førende inden for udviklingen af filmen og først med talefilmen blev overhalet af Hollywood.[2] Sandfelds interesse for skuespillet afspejlede sig i endnu to bøger, hvor den så sjældent fortalte historie om Danmarks kulturliv uden for hovedstaden er det bærende: *Teaterkunst på de små scener* (1969) og *Komedianter og skuespillere* (1971).

62 år gammel, i 1970, tog Sandfeld sin afsked fra Struer Gymnasium. De næste 15 år helligede han sig lokalhistorien med udgangspunkt i sin fødeegn. Et heldigt sammentræf bragte ham i slutningen af 1960'erne sammen med Søllerøds stadsbibliotekar Annalise Børresen og den i 1966 nytiltrådte formand for Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune, historikeren Roar Skovmand.[3] Selskabet havde indtil 1965 været tegnet af folkemindeforskeren Hans Ellekilde.[4] Efter Ellekildes død i 1966 indledtes en helt ny linie i det lokalhistoriske arbejde. Billedmaterialet fik større prioritet og den lidt gammeldags årbog fik fra 1970 et nyt originalt format designet af Erik Ellegaard Frederiksen.

Afgørende var mødet mellem den dynamiske stadsbibliotekar og »den fortabte søn« fra Hjermvej ved Limfjorden. Med Roar Skovmand, der tegnede selskabet udadtil og ingeniør Werner Ruff, der sørgede for økonomien, skabtes den konstellation, som i løbet af få år gav lokalhistorien en helt ny dimension. Annalise Børresens fundament var det moderne biblioteksvæsen i Søllerød og den dertil hørende ret beskedne lokalhistoriske samling. Samlingerne blev kraftigt udbygget i disse frugtbare år, og fra Søllerød gik en stadig strøm af arkivalier, lokalaviser og ikke mindst de historiske fotos til Struer. Gunnar Sandfeld boltrede sig i lokalhistorien. Ved ret hyppige rejser til fødeegnen fik han samtidig lejlighed til at interviewe egnens ældre borgere. Resultatet blev en lang række bøger og artikler om Søllerøds historie med hovedvægt på tiden efter 1850. Gunnar

Borgmester Holger Nordkild overrækker Gunnar Sandfeld Søllerød Kommunes hæderspris ved Historisk-Topografisk Selskabs generalforsamling den 11. maj 1976. Bag de to skikkelser ses et udsnit af vægmaleriet i rådssalen i Søllerød rådhus.

Sandfeld var besat af en næsten hektisk skriveaktivitet. Hans mange bøger udkom i en ufattelig kort årrække mellem 1970 og begyndelsen af 1980'erne. Listen er opregnet nedenfor.

Hovedværket er uden sammenligning 7-bindsværket *Søllerød – som det var engang* (1972-1980). Et værk der begyndte som et enkeltstående bind bygget op omkring udvalgte historiske fotos fra egnen. *En billedbog med tekster* kaldte Sandfeld værket, der beskrev egnens nyere historie i en række temaer: Landskabet, idyllen, villakvartererne, Kongevejen, virksomhederne, befordringsmidler, skoler, hjemmeliv og store og små begivenheder. Allerede her viste Sandfeld sin evne til at skrue beretningen sammen således, at egnens historie fik mere end lokal betydning. Endnu bind 2 fra 1973 er præget af en vis usikkerhed omkring, hvor man egentlig var på vej hen. *En rundvandring i Vestsognet* kaldes bindet, der omhandler Holte, Øverød og Søllerød. Men fra bind 3. *En rundvandring i Midtsognet* bliver dispositionen mere fast. Endemålet er den totale lokalhistorie. Gårdmandslivet i Øverød, Nærum og Gl. Holte er hovedsagen i bind 3, mens Trørød og dele af Vedbæk beskrives i bind 4. De sidste 3 bind er geografisk præcist afgrænsede: Bind 5: Vedbæk, bind 6: Skodsborg og bind 7: Mølleåen med flere kik op til egnens historisk set vigtigste landsby, Nærum. Værkets afsluttende registerbind er eksemplarisk udført med sted-

og sagregister samt et selvstændigt personregister. Det grundige register omfatter også Sandfelds andet hovedværk *Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978*, et to-bindsværk, der udkom i 1977. I det omfattende værk, der blev til på ganske få år, skrev Sandfeld skarpsindige biografier over så vidt det kan skønnes samtlige lokalpolitikere i Søllerød siden gennemførelsen af det lokale selvstyre i 1841. Et formidabelt arbejde, der savner sidestykke. Ud over de værdifulde personskildringer af egnens ledende mænd indeholder værket en redegørelse for områdets politiske udvikling fra folkestyrets fødsel og frem til 1970'erne.

Sandfeld er den engagerede skribent, der forstår at leve sig ind i egnens historie og de skiftende vilkår hvorunder landdistriktet udviklede sig til en forstadskommune. Mennesker og miljø i et stadigt samspil er hovedsagen i Sandfelds afdækning af egnens politiske og socioøkonomiske udvikling.

Der er format over Sandfelds lokalhistorie. Hans værker har gjort det let at være lokalhistoriker i Søllerød, og det er utvivlsomt hans indsats, der ligger til grund for den udbredte lokale bevidsthed om værdien af Søllerødegnens historie, der rækker fra borgmesterkontoret til de enkelte borgere. Sandfeld opnåede da også velfortjent lokal anerkendelse, som f.eks. Søllerøds hæderspris i 1976 – og at den daværende borgmester Birgitta Broberg i 1981 spontant tog ordet ved en generalforsamling i Historisk-topografisk Selskab og rettede en varm tak til Gunnar Sandfeld *»for de gaver han har skænket Søllerød Kommunes borgere«*.[5] At hans Søllerødforfatterskab også blev anerkendt uden for den snævre kommune er hans optagelse i den nyeste udgave af Dansk Biografisk Leksikon et bevis på.[6]

Når man i dag vurderer hans lokalhistoriske indsats er det også værd at understrege, at Sandfelds værker udkom i en periode, hvor historievidenskaben, respekten for de skriftlige kilder var i forfald. Studiet af livsformer uden grundlæggende indsigt i den historiske basis vandt frem i løbet af 1970'erne. Sandfeld repræsenterede de gamle lokalhistoriske dyder som indsigt, forståelse, skarpsindighed og kildekritik. Selvfølgelig er der fejl i Sandfelds bøger. Især har hans tiltro til avisreportagerne og den i 1970'erne så populære interviewform inden for historieforskningen har ledt til en række misforståelser og fejltolkninger. Men på en tid, hvor etnologien med et udvandet begrebsapparat og uden den fundamentale historiske sans og kildekritik var ved at indtage lokalhistorien, kan man ikke prise Gunnar Sandfelds indsats for den nære historie set i det samfundsmæssige spejl højt nok.

Fru Annalise Børresen lykønsker Gunnar Sandfeld ved hans 90-års fødsesldag i hans hjem i Vanløse den 26. april 1998. Foto: Ole Tage Hartmann.

GUNNAR SANDFELDS VÆRKER OM SØLLERØDEGNENS HISTORIE:

Omkring Geels Bakke, minder fra en provinsidyl kun 2 mil fra Rådhuspladsen og Kongens Nytorv (Søllerødbogen 1968. Oprindeligt foredrag ved Historisk-topografisk Selskabs generalforsamling).

Dreng i Holte. Billeder og stemningsindtryk fra en svunden provinsidyl. 1969.

Registre til Søllerødbogen 1948-1961, 1972.

Lidt om datering af gamle fotografier (Lokalhistorisk Journal 1972) med eksempler fra Søllerød – som det var engang.

Søllerød – som det var engang, bd. 1-7, 1972-1980.

1. En billedbog med tekster (1972).
2. En rundvandring i Vestsognet (1973).
3. En rundvandring i Midtsognet (1975).
4. En rundvandring i Trørød og omegn (1976).
5. Gennem Vedbæk på kryds og tværs (1978).
6. Op og ned ad Skodsborg Strandvej (1979).
7. Langs Mølleåen (1980), også udsendt som særudgave.

Erindring og udforskning, spredte kommentarer til mit arbejde med »Søllerød – som det var engang«. (Søllerødbogen 1973).

Alfred Avnholt, lidt museumshistorie. (Søllerødborgen 1974).

Søllerød Kirke, 1974 (Folder udgivet af menighedsrådet).

Skoleliv i Søllerød, et stykke af den danske landsbyskoles historie i det 19. århundrede. (Søllerødbogen 1975 + udg. som selvstændigt særtryk, 1976).

Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978. bd. 1-2, 1977.

Omkring Søllerød Kirke. (Søllerødbogen 1979).

Holte Gymnasium. Jubilæumsskrift 1981 under red. af Vagn Haarsted med bidrag af bl.a. G.Sandfeld.

Gjeltehus-Skovly-Geelsgaard, fra skovfogedsted til vanførehjem – en ejendoms historie på grænseskellet (Søllerødbogen 1982).

Fra Røjels Bom til Holte Midtpunkt. 18 kapitler af Nyholtes saga. 1984.

Min gamle biograf (foredrag holdt ved Repriseteatrets 60-års jubilæum 1979, trykt i N. P. Stilling (red.): Biograferne i Søllerød 1919-1994, 1994).

NOTER

1 Den professionelle udforskning af egnens lokalhistorie begyndte med arkivaren Eiler Nystrøm. På opfordring af den særdeles aktive kommunalforening i Skodsborg med hofjuveler Carl Michelsen i spidsen skrev Nystrøm i 1911 bogen *Søllerød Sogn i fortid og nutid.* Et banebrydende og stadig meget læsværdigt værk om egnens historie. Bogen blev genudgivet i en stærkt udvidet form i 1938 under titlen *Fra Nordsjællands Øresundskyst.* Heri var indarbejdet Nystrøms to bøger om Gentofte og Lyngby sogne, der var udgivet i kølvandet på bogen om Søllerød. Først og fremmest er der dog tale om en udvidet beskrivelse af Søllerødegnen set i lyset af den tiltagende bebyggelse i årene efter 1. verdenskrig. Nystrøms bog er baseret på arkivalske studier i hans egenskab af embedet som arkivar ved Rigsarkivet.
Nystrøm kom aldrig til at spille en rolle inden for det i 1942 skabte Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune. I 20 år fra 1946 til sin død i 1966 var det folkemindeforskeren Hans Ellekilde, der tegnede selskabet. Ellekilde fik aldrig skrevet nogen større bog om egnens historie. Han led redaktørens skæbne at måtte bruge al sin energi på Selskabets flagskib Søllerødbogen, der nok udkom noget uregelmæssigt i hans redaktørtid; men til gengæld var sprængfyldt med fremragende og dybtgående afhandlinger om egnens fortid skrevet af redaktøren selv.

2 Sideløbende med sin historiske studier af film- og teaterverdenen bidrog Gunnar Sandfeld i 1964 til to nationale samleværker, nemlig Axel Steensbergs *Dagligliv i Danmark i det 19. og 20. århundrede* (bd. 2) og J.P. Trap: *Danmark*, 5. udg. (bd. 22: Ringkøbing Amt)

3 Se herom Annalise Børresen: *Blandt bøger, billeder og arkivalier.* Søllerødbogen 1999.

4 Se herom Jesper Boysen: *Hans Ellekilde og hans virke inden for det sønderjyske og lokalhistoriske arbejde.* Søllerødbogen 1985.

5 Birgitta Brobergs *Hyldest til Gunnar Sandfeld* er trykt i Søllerødbogen 1982, s.161-162.

6 Claus Bjørn i D.B.L. bd. 12 (1982), s. 610-611.

Søllerød Museum

Beretning 1999

Af Niels Peter Stilling og Jens Johansen

GENEREL VIRKSOMHED I 1999

Udadtil har Museet på Mothsgården ført et stille liv i det meste af 1999 som følge af, at udstillingsvirksomheden holdt en pause imens udstillingslokalerne blev sat i stand. »Pause«-perioden begyndte den 2. november 1998, da udstillingen *Børn tegner lokalhistorien* lukkede, og den varede til den 20. november 1999, da udstillingen *Søllerød i tid og rum* åbnede. I den periode har vi dog haft 3.680 gæster enten i Mothsgårdens lokaler eller andre steder i kommunen, især til omvisninger og til foredrag. Det svarer til 10 gæster pr. dag i den periode, og det vidner om, at museumsvirksomheden ikke kun drejer sig om formidlingen gennem udstillinger. Vi har i den »lukkede« periode også kunnet glæde os over støtten fra den lokale presses side i vor bestræbelse på at fortælle publikum, at Museet på Mothsgården både levede og var aktivt uanset den manglende udstillingsvirksomhed.

Udstillingspause

UDSTILLINGER OG UDSTILLINGSLOKALER

Efter færdiggørelsen af renoveringen af udstillingslokalerne fremvistes de nyistandsatte rum for Museets venner og bekendte ved en reception den 6. august 1999 – på en herlig sommerdag, hvor man ret kunne glæde sig over det smukke resultat. Samtidig markerede den hyggelige sommerfest i Mothsgårdens have Søllerød Museums 25 års jubilæum, idet museet på Mothsgården åbnede i 1974 under ledelse af museumsinspektør Nina Fabricius (1933-1994). Åbningsdagen var den 22. april 1974, men i april 1999 lå hele Museet i byggerod, hvorfor vi valge at markere jubilæet ved festen den 6. august.

Renovering af udstillingslokaler

Renoveringen i 1999 har omfattet optagning og udjævning af udstillingsbygningens gulve. I tre rum er trægulvene blevet erstattet med røde klinkegulve, mens gulvbrædderne i de øvrige rum er blevet afhøvlet og dørtrin er fjernet eller udjævnede af hensyn til kørestolsbrugere. Optagningen af gulvene i det gamle hus medførte også mindre arkæologiske

Sænkning af gulvniveauet i nogle af udstillingslokalerne betød bortgravning af en hel del jord. Arkæologer fra Københavns Amtsmusemsråd, Jens Jønsson og Ditlev Mahler hjalp med at analysere forholdene. Der blev ikke gjort sensationelle fund, men i udsmidslagene fandtes alle mulige sager fra hundredevis af skeletdele fra husdyr og en mængde glas- og potteskår fra 17-1800-tallet til nogle få ældre mønter, husholdningsredskaber og legetøj fra 1800-tallet. Det mest interessante fund blev gjort under et gulv i hovedbygningen, hvor en mønt antageligvis fra 1690'erne bekræfter, at Matthias Moths gård sandsynligvis er fra dette tidspunkt.
Foto Jens Johansen, Søllerød Museum, 15.3.1999.

undersøgelser. I et af rummene blev husets oprindelige ildsted afdækket, og ved restaureringen valgte vi at lade det stå fremme, dog med mulighed for overdækning alt efter behov. I jordsmonnet under gulvene blevet fundet flere hundrede større og mindre genstande, hvor især glas i alle former, farver, aldre og skår udgjorde det største materiale, men der blev og-

Efter at håndværkerne havde foretaget den tunge del af istandsætelsen af udstillingslokalerne, tog museets personale sig af finishen. Jette Silbermann stod således både for farvevalg og for udførelsen af malerarbejdet.
Foto Jens Johansen, Søllerød Museum, 19.7.1999.

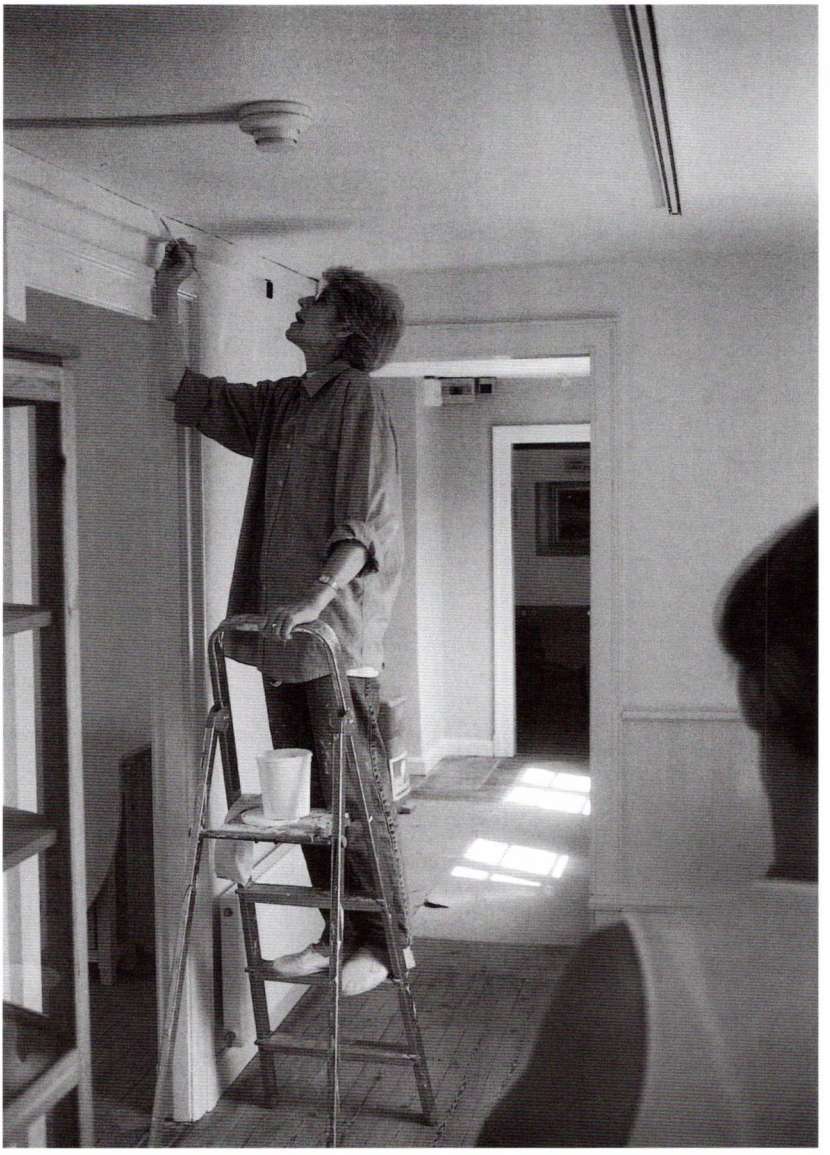

så fundet gammelt legetøj, mønter, spisebestik, rotteskeletter og knogler fra gårdens forskellige husdyr. Et udvalg af fundene er udstillet i en dertil indrettet boks opsat udvendig på Mothsgårdens mur. I udstillingsbygningen er nye, diskrete el-systemer er blevet indlagt og et par rum er blevet forberedt til interaktiv virksomhed ved hjælp af brugercomputere.

Desuden er udstillingsbygningens lys blevet forbedret i de fleste rum, og sikkerhedssystemet forstærket og udbygget. Alle vægge og lofter er blevet pudsede og opmalede i forskellige farver og slutteligt blev museumsbutikken indrettet med skranke, kasseapparat og udstilling af bøger og postkort. Søllerød Museum har nu som et af landets sidste museer »overgivet sig«. Det koster fremover den formidable sum af 10 kr. at besøge Mothsgården, og vil nogen ind for halv pris, må vi fastslå, at det er halv pris! Til gengæld kommer man gratis ind hvis man er medlem af Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune.

Entré

Genåbningsudstillingen handlede for en gangs skyld – man kan sige efter ti års tilløb – helt og holdent om kommunens kulturhistorie fra de tidligste tider til de allerseneste år: *Søllerød i tid og rum.* Udstillingen er bygget op over det forhold, at kommunen, med baggrund i de oprindelige seks landsbyer, nu – stadig – opfattes som en række tydeligt adskilte bydele. Hver bydel har sit lokale, og for hver bydel er der særlig opmærksomhed på bydelens særpræg, selvfølgelig med skelen til, hvad der findes bevaret af genstande og dokumenter om bydelen. Udstillingen er i de enkelte rum bygget om én eller flere genstande, der i særlig grad repræsenterer den pågældende bydel.

Søllerød i tid og rum

Udstillingen som helhed belyser Mothsgårdens store dilemma. For udstillingen burde i virkeligheden blive stående, være permanent, med revisioner i ny og næ, til glæde for kommunens borgere – ikke mindst skoler – og for udenbys gæster, der vil vide noget om Søllerød Kommune. Det ville på en måde også være det nemmeste, men så måtte Museet give afkald på at vise skiftende udstillinger. De skiftende udstillinger har flere kvaliteter: De vækker fornyet interesse for Museet flere gange om året, de giver mulighed for at tage særlige temaer op, som f.eks. kan bero på en særlig stor tilvækst af museumsgenstande, de giver mulighed for at vise emner, som hidrører fra andre(s) samlinger – og de er kilde til stadig og målrettet virksomhed af Mothsgårdens personale. Dilemmaet er uløseligt indenfor de nuværende lokalerammer, og udgangen er indtil videre, at den igangværende udstilling i løbet af 2000 tages ned og afløses af skiftende udstillinger.

Efter åbningen af den nuværende udstilling må vi konstatere, at besøget har været behersket. Julen er i sig selv svær at konkurrere med, men en vis eftervirkning af lukkeperioden kan nok også spores. Og en solid (sær)udstilling om ens egen kommune føles måske både for krævende og for uinteressant for mange borgere – indtil man kommer inden døre. Det er nemlig åbenlyst, at tøvende gæster bliver fulde af interesse, når først de er kommet indenfor.

Den første udstilling efter istandsættelsen af Mothsgården blev »Søllerød i tid og rum« med alle ansatte engageret. I anledning af opsætningen af fanen fra *Socialdemokratisk Kvindeforening* i Holte (1915) havde museets personale – formentlig ubevidst – iført sig røde trøjer.
Foto Jens Johansen, Søllerød Museum, 3.11.1999.

BESØGSSTATISTIK FOR SØLLERØD MUSEUM PÅ MOTHSGÅRDEN 1999

Udstilling	Periode	Antal dage	Brutto-besøg	Netto-besøg	Netto-besøg i % af året	Netto-besøg pr.dag
Ingen udstilling	1.1.-18.11.	322	3.192	3.192	79,4	9,9
Søllerød i tid og rum*	19.11.-31.12.	43	4.022	830	20,6	19,3

* fortsætter til 30.4.2000.

Af det samlede besøg var 1.374 i grupper.

DET SAMLEDE BESØG PÅ ALLE MUSEETS TRE INSTITUTIONER 1999:

Mothsgården	4.022, heraf i grupper	1.374
Vedbækfundene	8.197	
Byhistorisk Arkiv	1.438	
I alt	13.657	

PLANLAGTE UDSTILLINGER

Barokportrætter

Med baggrund i en kontakt med polske museumsfolk, har der i nogen tid været arbejdet med en særudstilling af polske adelsportrætter – helt præcist – portrætter, som polske adelsfolk lod male til at pryde deres kister i kirker og kapeller i baroktiden. Samtidig skulle vores udstilling med Jonquiéres' akvareller (vist i Søllerød, Helsingør og Hørsholm 1998-1999) udstilles i Poznan i Polen. En gruppe fra Mothsgården var i oktober 1999 i Poznan for at se nærmere på portrætterne, og med stor imødekommenhed fra polsk side syntes »kun« den praktiske sidste af sagen at være tilbage for en sådan udstilling. Men efter nøjere overvejelse fandt man fra polsk side, at udstillingen kun kunne vises i Søllerød forudsat bemandet døgnvagt. Det krav kunne ikke opfyldes – vi har dog elektronisk døgnovervågning med direkte forbindelse til en nærtliggende vagtcentral og opfylder således Statens Museumsnævns krav til sikkerhed. Det var i øvrigt planlagt, at udstillingen skulle fortsætte på det smukt beliggende Museum for Religiøs Kunst i Lemvig, men også her blev sikkerhedsforholdene underkendt, trods det at Lemvigmuseet både er forsynet med elektronisk overvågning og om natten er sikret med aflåste jernvægge. Det fortæller lidt om, hvad vi kan vente os i fremtiden med hensyn til sikkerhedskrav – deraf afledte omkostninger.

Udstilling om kvindedragter

I sensommeren år 2000 planlægges en udstilling baseret på Søllerød Museums rige dragtsamling, en kavalkade over *Tid, tøj og kvinder*, en udstilling af tableauer fra forskellige epoker. Udstillingen tilrettelægges af Jette Silbermann, som tidligere har stået for meget elegante og velgennemførte udstillinger arrangeret af Museet.

Ved juletid 2000 planlægges udstillingen *»Skygger på væggen«*, en udstilling om silhuetportrætter. Udgangspunktet er Jørgen Duus' bog: »Silhuetter – skygger på væggen« fra 1998. Vi arbejder sammen med Jørgen Duus, men har også egne silhuetter at byde på. Desuden håber vi på at finde og låne bevarede silhuetportrætter både her i lokalområdet og fra landet som helhed.

Den 18. maj 1999 fik Museet besøg af Statens Museumsnævn i forbindelse med Nævnets årsmøde i Tåstrup. Udstillingslokalerne var på det tidspunkt fulde af jord og af kalkstøv; men heldigvis var vejret fint, så at en del af besøget kunne afvikles udendørs. Foto Kirsten Schmidt, Søllerød Museum, 18.5.1999.

ØVRIG VIRKSOMHED

Som ovenfor antydet har virksomheden på Mothsgården, trods udstillingslukket, ikke ligget på den lade side i 1999. Mothsgårdens rolle som fysisk hjemsted for HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE er fremdeles en af vore gode muligheder for at komme i forbindelse med kommunens borgere. Det sker bl.a. ved at Museet lægger foredragsholdere til en del af Selskabets foredrag. I 1999 har både Niels Peter Stilling, Peter MM Christensen og Jens Johansen deltaget med foredrag om Øverød i foråret og om Gammel Holte i efteråret, hvor også arkivets leder Jesper Boysen holdt foredrag. Holdet på Mothsgården har ligeledes sørget for at få Hans Thueslevs bog »Gårdmandsliv i landsbyen Holte 1625-1850« gjort klar til tryk. Bogen udkom lige før jul 1999 og er blevet vel modtaget.

Både Stilling, Christensen og Johansen har atter i 1999 været guider på *busture* i kommunen, for kommunens personale, for pensionister – og som noget nyt og meget spændende – for indvandrere i kommunen. Dertil

Foredrag

kommer foredragsvirksomhed rundt omkring i kommunen, primært på ældrecentrene, men også på Hotel Marina, Villa Rex i Skodsborg og på Søllerød Rådhus. Dertil kommer rundvisningerne i »felten« til fods og på cykel, hvor især Næsseslottets park, Enrumområdet og kommunens to kirkegårde i Vedbæk og Søllerød er populære kulturhistoriske udflugtsmål.

Statens Museumsnævns årsmøde

Nævnes skal også, at Søllerød Museum den 18. maj var vært for et besøg af Statens Museumsnævn i forbindelse med Nævnets årsmøde i Tåstrup. I en eftermiddagspause arrangeredes en bustur for årsmødets deltagere. Nævnets repræsentanter for kulturhistorien besøgte dels Københavns Amtsmuseumsråds lokaler i Albertslund, dels Søllerød Museums afdelinger på Vedbækfundene og Mothsgården. I Søllerød var Kulturudvalgets formand, *Birgitte Hamborg*, den veloplagte vært. Der blev budt på forskellige former for forfriskninger, og Niels Peter Stilling redegjorde for Søllerød Museums pladsproblemer og dilemmaet mellem faste og skiftende udstillinger i Mothsgårdens små udstillingslokaler.

For Niels Peter Stilling betød 1999, at han ved en orlovsperiode på tre måneder dels kunne indsamle data til en kommende bog om Danmarks Kirker, dels fik tid til at skrive og tilrettelægge bogen *»Danske herregårde – arkitektur, historie og landskab«*. Den sidste udkom i december 1999, mens bogen om *Danmarks kirker* vil udkomme i sommeren 2000.

I samarbejde med en gruppe lærere i Søllerød Kommune er Søllerød Museum gået ind i arbejdet omkring udgivelse af en serie *skolebøger* med kommunens historie som emne. Det er hensigten, at skrive en række mindre bøger på ca. 50 sider hver, begyndende med den geologiske historie og topografien og sluttende med de allerseneste tider. Den første bog er skrevet af Palle Schiff, formand for Historisk-topografisk Selskab, og Jens Johansen, og det første udkast, trykt i et begrænset oplag, har i efteråret 1999 været afprøvet i tre klasser på Nærum Skole. Den lille bog er samtidig blevet læst kritisk af andre fagfolk, og på grundlag af den indkomne elevkritik gøres den første bog færdig i foråret 2000. Herefter fortsættes med to bøger om henholdsvis egnens oldtid og middelalder.

Lokalplaner

En anden af Museets udadvendte og lovbestemte opgaver er at deltage i kommunens planlægning: Det foregår især i et samarbejde med kommunens tekniske forvaltning, der som bekendt udarbejder *forslag til lokalplaner*. I 1999 har følgende forslag været behandlet: Lokalplanforslag nr. 135 (for boligområdet Kuben), nr. 136 (om parkeringspladser omkring Kongevejskrydset), nr. 138 (for boligområdet Flintemarken), nr. 139 (for Hotel Marina) og lokalplan nr. 35 (for et område omkring Vedbæk Station). Kun to af forslagene: Nr. 136 og nr. 35 rummede momenter, der var

problematiske i bevaringsmæssig henseende. For nr. 136 gjorde Museet bemærkninger overfor det stadige angreb på Geels Skov med parkeringspladsudvidelser både vest og øst for Kongevejen, og for nr. 35 gjorde Museet bemærkninger overfor planer om nedrivning af et DSB-dobbelthus fra 1897, der i Kommuneatlas Søllerød er markeret med »Høj Bevaringsværdi«. Selv om bemærkningerne ikke umiddelbart ses at have båret frugt, er det vores håb, at argumenterne på længere sigt kan have sin virkning. Sidstnævnte lokalplanforslag for nybyggeriet ved Vedbæk Station har også været behandlet i det nyligt nedsatte, lovbestemte Kulturmiljøråd for Københavns Amt, hvor Niels Peter Stilling er udpeget medlem af FKKA. Også kulturmiljørådet har gjort indsigelse mod nedrivningen af det bevaringsværdige statsbanehus opført samtidig med Kystbanens anlæggelse.

Bystævnet i Øverød

Museet på Mothsgården har været inddraget i de historisk-bevarende initiativer, som kommunen i de seneste år har gennemført: I 1999 gjaldt det fornyelsen af *Bystævnet i Øverød.* Det tilsyneladende simple anlæg har været en temmelig kompliceret opgave at renovere, og det har været meget tilfredsstillende at deltage i de forudgående skitseringer, samarbejdet med amtet, vejvæsenet og kommunens arkitekter og efterhånden se resultatet af de fælles anstrengelser blive til virkelighed. Det »nye« Bystævne blev indviet den 5. juni 1999, som et led i kommunens markering af 150-året for Grundloven. I samme anledning skrev Niels Peter Stilling artiklen om *»Byhorn, bystævne og bondegårde i Øverød«* i Søllerødbogen 1999.

Rampestenen fra Dronninggårds Mejeri

Tilsvarende har Museet på Mothsgården medvirket til nyanlægget ved Holte Havn efter nedrivningen af Dronninggårds Mejeri i 1998. Vort bidrag bestod først i redningen af *læsserampestenen fra Dronninggårds Mejeri* og dernæst medvirken til en opstilling af den smukt formede sten som en – ganske vist kold – men også monumental stenbænk nær ved det sted, hvor den oprindelig fungerede som rampe for de tunge mælkejunger. Et skilt ved siden af bænken forklarer stenens historie.

Som vanligt har modtagelsen af genstande m.v. fra borgere og andre lagt beslag på megen opmærksomhed og tid (jfr. nedenfor om nyerhvervelser). Det var håbet, at udstillingspausen skulle kunne give tid til at indhente det registreringsefterslæb, der stammer fra Museets ældste tid. Arbejdet har dog været mere omfattende end beregnet, og endnu er efterslæbet ikke indhentet.

Projektgruppen

En vigtig del af virksomheden er kontakten med borgere, der i form af erindringer eller mere dybtgående forskning, bidrager til udforskningen af egnens historie. Den veletablerede *Projektgruppe*, der i 1999 afholdt

møderne nr. 127-136 har bidraget med 3 artikler til Søllerødbogen 2000, og har flere under forbeerdelse. Gruppen består af knapt 20 personer. En *erindringsgruppe* med tilknytning til »Café Ny Holte Port« under ledelse af etnolog Lotte Laulund og Lizzie Sørensen arbejder med erindringer fra Holte-området. Det foregår i nær kontakt med Peter M.M. Christensen, der ud over foredrag også har stillet sin ekspertise til rådighed for gruppearbejdet.

Jørgen Adriansens gaver

Mothsgårdens *håndbibliotek*, der ved årets begyndelse omfattede ca. 50 hyldemeter bøger og ca. 12 hyldemeter tidsskrifter mm, blev i 1999 øget ved to store gaver: Ved testamentarisk gave fra afdøde civilingeniør Jørgen Adriansen (1922-1998) modtog Mothsgården en betydelig del, ca. 10 hyldemeter, af hans rige bogsamling. Dubletter blev i et samarbejde med Hjørring Bibliotek overført til museet i Hjørring. Lise Ott, tidligere bibliotekar ved Søllerød Kommunes Biblioteker og medarbejder i 1970'erne og 1980'erne ved Søllerød Kommunes Bibliografi overdrog i 1998-1999 Mothsgården væsentlige dele af hendes mand arkitekt Stefan Otts (1928-1997) bogsamling. Således blev Mothsgårdens bibliotek forøget med primært arkitektur- og byplanfaglig litteratur i et omfang af ca. 8 hyldemeter. Disse store samlinger gør Mothsgårdens bibliotek endnu mere alsidigt end før, og de nytilkomne bøger er under indplacering blandt de »gamle«, idet hver enkelt bog er forsynet med oplysning om gaveforholdet.

Det skulle vise sig, at Jørgen Adriansen havde tænkt yderligere på Museet. Af den endelige opgørelse af hans bo fremgik det, at han også havde betænkt Museet med et kontant beløb til anvendelse til fremtidige bogudgivelser. Det er Museets hensigt at anvende dette beløb til en udgivelse, som ligger i forlængelse af Jørgens Adriansens særlige, men meget alsidige interesser.

Lokalpressen

Under udstillingspausen har vi haft et godt samarbejde med de to lokale aviser »Det Grønne Område« og »Lokal-Posten«. I »Lokal-Posten« har især journalist Arne Ipsen hver uge bragt rubrikken *Ved Vejs Ende* med vejnavne og deres forklaring, hver anden uge fra Søllerød Kommune. Efter aftale har Niels Peter Stilling og Jens Johansen skrevet forslag hertil, og i lettere bearbejdet form ved Arne Ipsen er historierne om Søllerøds vejnavne blevet trykt på bagsiden af Lokal-Posten.

Atter i 1999 arrangerede Søllerød Museum en *kulturrejse*. Målet var Berlin, og 53 personer deltog i rejsen. Rejsen fandt sted i ugen op til påsken, med besøg på Museumsinsel, i Charlottenburg, i Potsdam/Sanssouci og i det hele en fin oplevelse af byen Berlin. I 2000 går rejsen til Amsterdam.

Som altid gennemgås auktionskataloger fra de efterhånden mange auktionshuse. Det sker ofte med nogen nervøsitet for at finde alt for mange malerier fra egnen, idet Museet ikke råder over de fornødne midler til indkøb i større målestok. Til gengæld har vi i årenes løb opnået stor og beredvillig støtte fra flere sider: Her skal nævnes Statens Museumsnævn, Ny Carlsbergfonden og Lizzie og Ejler Ruges Kunstfond. Blandt årets nyerhvervede malerier er et lille vinterbillede fra Søllerød Kirkeskov malet af Harald Pryn, købt på Arne Bruun Rasmussens auktioner. I forlængelse af vor heldige erhvervelse og udstilling af J. F. de Jonquiéres' akvareller fra omkring 1800 (Se Søllerødbogen 1999) har vi suppleret samlingen med yderligere to akvareller tilskrevet Jonquiéres. Motiverne er tegnet i Holland, hvorfra familien i 1798 udvandrede til vor egn. I samme forbindelse skal bemærkes en artikel i »ROMU«, Roskilde Museums årbog 1999 omhandlende Jonquiéres' akvarel fra Roskilde 1798.

Fondsstøtte

Året, ja årtusindet, endte med en af Museets vigtigste erhvervelser i nyere tid. På årets sidste internationale Arne Bruun Rasmussen auktion lykkedes det med rundhåndede tilskud fra Statens Museumsnævn og Ny Carlsbergfondet at købe Erik Pauelsens maleri »Kunstens Genius« fra 1786. Maleriet er en allegori over skabelsen af den romantiske have på Næsseslottet og repræsenterer som sådan stedets »dåbsattest«. Det enestående billede er en del af de store malerier, som Pauelsen udførte på bygherren Fr. de Conincks bestilling i 1785-86. »Kunstens genius« er en engel, der vises stående med tegningerne for Næsseslottet og dets park foran sig og i færd med at tegne stregerne til netop det maleri fra Næsseslottet, som vi erhvervede i oktober 1998 (se omslaget på Søllerødbogen 1999). Ingen af de nævnte malerier havde vi været i stand til at købe inden for vort budgets rammer, men som nævnt har vi været begunstiget af støtte fra flere sider.

Erik Pauelsen: »Kunstens Genius«

Heldigvis overdrages museumsgenstande fortsat kvit og frit. Den største aflevering i 1999 var ubetinget en gave fra Ingerlise Nordbye i Lyngby. Afleveringen hidrørte fra givers farfar, afdøde direktør for *Hotel Skodsborg Søbad*, *Albert Svendsen*. Gaven bestod af op mod 1.000 enkeltdele fra hotellet i 1930'erne og bestod bl.a. af service i porcelæn og sølvplet, samt et meget bredt udvalg af alt hvad der tilhørte et luksushotel i årene før 2. verdenskrig. Desuden indeholder afleveringen en betydelig mængde arkivalsk materiale om Søbadet og Albert Svendsens øvrige omfattende virksomhed herunder udlejning af jernbanevogne og rækkehusbyggeri.

Skodsborg Søbad

Fra den gamle *smedie på Søbakkevej* i Øverød har vi modtaget en del

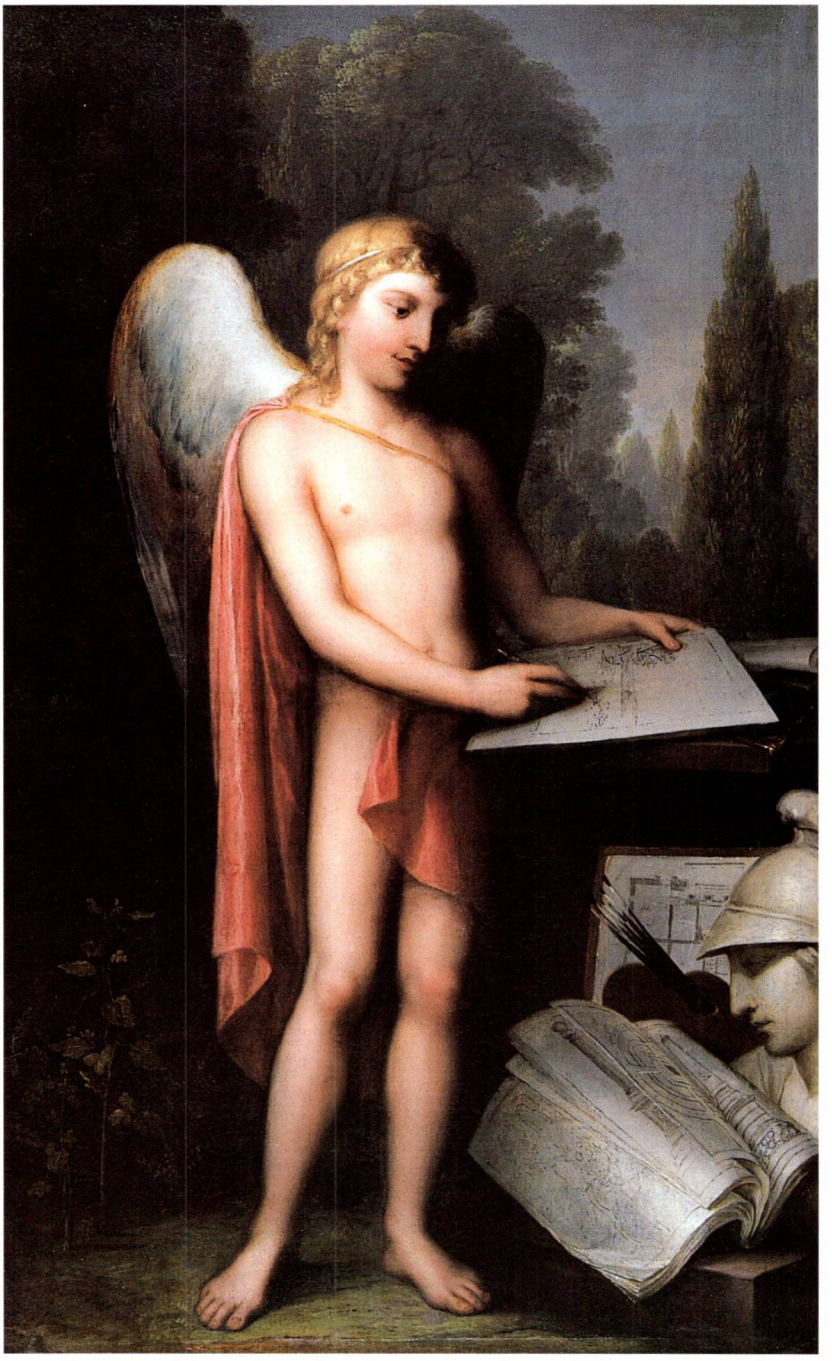

Efterkommerne af ejeren af Skodsborg Søbad skænkede i 1999 en stor samling til Søllerød Museum. Afleveringen bestod af inventar, service, fotos, regnskabsbøger, spisekort og andre objekter herunder uåbnede flasker og cigaretpakker fra 1930'erne og 1940'erne. Søbadet måtte evakueres i 1944, da tyskerne ønskede at anvende det til lazaret. Ejeren håbede på retablering af Søbadet efter krigen og gemte derfor alt udstyret. Men efter krigen var hotellet så ødelagt, at det i stedet blev solgt til andre formål. Så nu kan Museet vise hvordan Søbadet var udstyret omkring 1940 helt ned til sugerør og kagepapir. Kirsten Schmidt modtog gaven på museets vegne og er her i færd med at registrere de mange genstande.
Foto Jens Johansen, Søllerød Museum, 30.6.1999.

Erik Pauelsen (1749-1790): »Kunstens Genius«, 1786. Erhvervet til Museet ved auktion hos Bruun Rasmussen den 30. november 1999 med støtte fra Statens Museumsnævn og fra Ny Carlsberg Fondet. Maleriet knytter sig snævert til Museets interesse for det enestående anlæg Næsseslottet med den tilhørende romantiske landskabshave. Maleriet, der hidtil har været i privat (og diskret) eje må have hørt til de store vægmalerier, som Erik Pauelsen 1785-1786 udførte for bygherren Frédéric de Coninck i hans københavnske bolig (nu Håndværkerforeningen). På maleriet ses tegninger til især parken og dens udsmykning med monumenter. Tilmed står den bevingede yngling og tegner på det maleri af udsigten fra Rudersdal mod Næsset, som Søllerød Museum erhvervede i 1998 (Se Søllerødbogen 1999).
Maleriet er fotograferet af Ole Tage Hartmann, Søllerød Museum. Et udsnit er vist på omslaget af nærværende årbog.

smedeværktøj, i alt ca. 100 enkeltdele. Fra en anden smedie, nemlig Matthias Steinleins forlængst nedlagte *smedie i Rudersdal* har vi også modtaget forskellige genstande bl.a. en smuk gammel bibel. Smedens søn *Frederik Mathiasen* slog sig ned som en af de første »nybyggere« i Skovlykvarteret i Holte, og det er datteren Ellen Mathiasen, født 1908, der har overdraget klenodier fra hendes barndomshjem, herunder et flot lommeur med tilhørende bordstativ, til Mothsgården.

Fra Kate Christensen i Brønshøj har vi modtaget forskellige effekter og arkivalier fra givers morfar, der var kasserer i *Murernes Fagforening for Søllerød og Omegn* fra 1911 til 1954.

Fra afdøde biografleder *Bjarne Håkanssons bo* har vi modtaget en stor samling fotos, grammofonplader (ca.300 stk), filmtidsskrifter og dukketeatertilbehør.

I forbindelse med indvielsen af Mothsgårdens istandsatte lokaler fik vi flere interessante gaver fra Museets venner. Gaverne omfattede bl.a. *dukkehusmøbler fra Niels og Birgit Brühl*, Nærum samt to meget fornemme »hyldestbøger« til pastor *Ferdinand Jensen* i Søllerød, som overlærer Finn Andersen, Holte forærede Mothsgården. (Se i øvrigt Jesper Boysens artikel om Ferdinand Jensen her i årbogen). I sommeren indkom også en smuk huenakke med tilhørende bånd og kniplinger foræret til Museet af *Kjeld Petersen*, Fyrrevangen i Holte. Huenakken skal have tilhørt den berømte bondekone og osteproducent *Hanne Nielsen* fra Havarthigård i Øverød.

Hyldest til Ferdinand Jensen

Landbrugsredskaberne fra Rygård

Endelig skal næves tre landbrugsredskaber fra 1800-tallet afleveret af *Ulla Suenson og Per Skjoldager, Rygård* i september 1998. Det drejer sig om en hyppeplov, en hesterive og mest interessant en togrenet harve med et centralt stykke egetømmer, som formodentlig stammer fra en 200 år gammel sjællandsk ard. De store redskaber gav anledning til nogen diskussion med kommunens forvaltning med hensyn til opbevaring og udstillingsform, og forløbig er de anbragt på magasin.

I det kommende år vil en væsentlig opgave være at rejse penge til erhvervelse af en enestående sølvsamling, der tidligere har været vist på Søllerød Museum. Vi håber, at det lykkes.

LOKALER

Renoveringen af Mothsgårdens udstillingslokaler er behandlet indledningsvis. Med afslutningen af dette arbejde er fase 2 i renoveringen af Mothsgården afsluttet. Til fornyelserne på Mothsgården hører istandsættelsen af havestuen på Mothsgårdens hovedbygning. Den meget forfald-

Havestuen på Mothsgården

Mothsgårdens veranda på vestsiden af hovedbygningen blev først bedømt nedrivningsmoden. Men ved nærmere eftertanke indså man, at den trods alt ydede en god beskyttelse af en del af Mothsgårdens brøstfældige murværk og at en nedrivning ville nødvendiggøre måske ret kostbare istandsættelser af hovedhuset. Derfor gik Museets konstruktive kræfter i gang med at sætte verandaen i stand: Aksel Skjødt reparerede stolper og vægge, Bjarne Pedersen malede ude og inde, og til sidst omskabte Jette Silbermann og Kirsten Schmidt verandaen til et veritabelt orangeri. Foto Jens Johansen, Søllerød Museum, 27.10.1999.

ne og nedrivningstruede veranda er nu blevet forskønnet og fremtræder som et vidunderligt lyst rum, som foreløbig har fået status af »orangeri«, men nok også på længere sigt kan indgå i seværdighederne i Mothsgårdens have. Restaureringen er foretaget af Mothsgårdens frivillige medarbejdere Aksel Skjødt og Bjarne Pedersen med æstetisk bistand af Jette Silbermann, Kirsten Schmidt og Inge Lund Andersen.

Hovedbygningen

Museets økonomi er som følge af bygningsarbejderne i 1997-1999 noget anstrengt, og først i 2001 kan arbejdet fortsætte med den udvendige renovering af hovedbygningen og sidefløjen. Begge bygninger er i begyndelsen af 1970'erne blevet overfladebehandlet med plasticmaling, og der forestår et større arbejde med at afrense ydervæggene. Når huset atter har fået »luft« skal hele bygningskomplekset pudses og kalkes. Næste

Museets 25 års jubilæum 1999, blev fejret samtidig med præsentationen af de nyistandsatte lokaler den 6. august 1999. Kulturudvalgsformanden Birgitte Hamborg glædede os ved at holde festtalen. Foto Kirsten Schmidt, Søllerød Museum, 6. august 1999.

fase bliver så restaureringen af hovedbygningens nordlige rum samt hele 1. salen og endelig skal projektet afsluttes med et nyt stråtag på udstillingsbygningen. Mothsgården er fredet og det pålægger os et ekstra ansvar – og byrder – med hensyn til vedligeholdelsen, og selv om vi holder af det gamle hus, skal det ikke nægtes, at det også betyder lidt vanskelige og træge forretningsgange. Dertil kommer så også det tilbagevendende pladsproblem, som er berørt under udstillingerne.

Mulighederne for udvidelser er umiddelbart til at overse. Drømmen om en tilbygning ved Mothsgården synes ikke realisabel med den meget restriktive lokalplan 28 for Søllerød. En anden mulighed, der har været diskuteret er Socialforvaltningens hus på Søbakkevej neden for Kirkegården, »Drewsens Hospital«. Men kommunens gamle, bevaringsværdige fattighus, der er opført omkring 1904, lader sig ikke uden videre overføre til museumsformål. Målet er i første omgang en fuldstændig istandsættelse og fredning af bygningen, så må tiden vise hvilket formål det skal anvendes til.

Ovenanførte kan lyde pessimistisk, men er snarest udtryk for en erkendelse af de begrænsede udvidelsesmuligheder i det idylliske Søllerød. Det

er vel i realiteten den samme erkendelse som udvandrerne til Nordamerika måtte sande omkring 1900: »There is no new Frontier, we have got to make it here«.

Digitalisering

I sidste årsberetning for 1998 (Søllerødbogen 1999, især s. 183ff) udtryktes forventningen om en snarlig løsning af Museets problemer med for lidt magasinplads og forældet EDB-udstyr. Det er glædeligt her at kunne fastslå, at begge forhold blev søgt løst i 1999 og at de sidste større tiltag på området vil blive sat i værk i år 2000. I 1999 blev det ene af vore to magasinrum på Hegnsgården tømt, og genstandene herfra overflyttet til det nye velegnede og let tilgængelige magasin på Dronninggårdsskolen. I år 2000 arbejdes på, at de øvrige dertil reserverede rum på skolen bliver frigjort, hvorefter magasinet på Hegnsgården kan nedlægges. Dertil kommer, at Arkivets og Vedbækfundenes stigende behov for magasinplads også kan tilgodeses i de rummelige lokaler under Dronninggårdskolen.

En tillægsbevilling for 1999-2000 tillod os at udskifte EDB-udstyret på Museets tre afdelinger. Processen er stadig igang; men Museet vil ikke være en afdeling, der står i vejen for kommunens bestræbelser om at være Danmarks førende IT-kommune. Den elektroniske udvikling går stærkt, men heldigvis har vi folk på arkiv og museum, der mener vi sagtens kan følge med, og tilmed hvad registreringsprogrammer angår er på forkant med udviklingen, som man siger på nu-dansk. Det skal således slås fast, at Museet lægger stor vægt på IT-udviklingen i de kommende år. Ikke mindst forventer vi i et snævert samarbejde mellem de tre afdelinger at være fuldstændig »opdateret« på registreringsområdet i løbet af år 2000.

PERSONALIA

†Bjarne Håkansson

I 1999 døde fire personer med tilknytning til Søllerød Museum: Den 21. september døde fhv. teater- og biografleder *Bjarne Håkansson* (1933-1999). I årene fra 1958 til 1995 var han Søllerødscenens leder, og desuden fra 1979 leder af kommunens biograf, Reprisen. Samarbejdet med Søllerød Museum drejede sig om fællesarrangementer både i biografen, på Gl. Holtegård og på Mothsgården og kulminerede i 1994 med udgivelsen af bogen om »Biograferne i Søllerød 1919-1994«, hvori bl.a. Gunnar Sandfeld skrev om »min gamle biograf« og Thomas Uhrskov skrev om Håkanssons forgænger Ulrik Uhrskov i artiklen »min fars biograf«.

†Mogens Iversen

Den 11. november døde lektor *Mogens Iversen* (1911-1999). Mogens Iversen var knyttet til biblioteksskolen i en menneskealder og sluttede som fagleder fra 1969 til 1978. Som pensionist blev Iversen allerede tid-

ligt i 1980'erne knyttet til Søllerød Museums og Arkivs projektgruppe. I Søllerødbogen 1983 skrev Mogens Iversen en pionérartikel om Søllerød Kirkegård.

†Leif Antonsen

Den 22. november døde kultur- og skoledirektør *Leif Antonsen* (1934-1999) pludseligt og uventet. Antonsen var den eminent dygtige embedsmand, der forstod at få tingene til at køre, og at det muliges kunst er en vigtig kunstart i et kommunalt system. Overfor Museet var Antonsen en trofast støtte. Han holdt sig i baggrunden, men man vidste, at han altid var parat med råd og dåd, når det behøvedes.

†Gunnar Sandfeld

Endelig mistede vi vor hæderkronede lokalhistoriker, lektor *Gunnar Sandfeld* (1908-1999), der døde den 23. november, 91 år gammel. Hans uvurdelige indsats for Søllerødegnens historie behandles i en særlig nekrolog andet steds i årbogen.

Hæderspriser

Til sidst skal nævnes et par hæderspriser til personer knyttet til Museet: *Susanne Viby*, hvis bøger om »Thea fra Trørød« og »Svend fra Kratmosen« er udgivet af Søllerød Museum, modtog den 24. november Søllerød Kommunes Kulturpris, og som det fremgår af beretningen fra Byhistorisk Arkiv modtog arkivets og museets frivillige medarbejder *Jørgen Berg* »Nærumgrisen« i 1999.

PERSONALE

Mothsgårdens faste stab er ikke ændret i 1999. Det bestod pr. ultimo 1999 af museumsinspektør *Niels Peter Stilling*, sekretær *Inge Lund Andersen*, registrator *Peter M.M.Christensen*, viceinspektør *Jens Johansen. Inge Panduro*, *Kirsten Schmidt* og fra nov. 1999 *Susanne Poulsen* er ansat som studentmedhjælpere ved registreringsarbejdet og udstillingsvirksomheden. *Jette Silbermann* har gennem hele 1999 været ansat på Mothsgården som udstillingsarkitekt. Som det fremgår af Arkivets beretning er assistent *Jan Krønert* i maj 1999 overgået til arkivets stab. Kustode *Svend Støckel* har gennem hele året deltaget i det forefaldende arbejde på Mothsgården, men er efter genåbningen af udstillingerne atter indtrådt i sit kustodejob. De museumstekniske opgaver er blevet varetaget af *Henrik Lærum* bistået af Peter M.M. Christensen. Desuden er *Ole Tage Hartmann* fast knyttet til Museet og Arkivet som fotograf. Derimod sagde vi i 1999 farvel til *Ole Jensen*, der i tre år har fungeret som Mothsgårdens dygtige og engagerede altmuligmand. Blandt Ole Jensens fortjenester er anlæggelsen af en urtehave ved Mothsgården.

Den frivillige stab

Museet har i 1999 kunnet glæde sig over god assistance fra en lille gruppe pensionister: *Grete Hoppe* har passet Museets scrapbog og udklipssam-

ling vedr. Søllerødegnens historie. Hun har desuden varetaget korrekturlæsning, renskrivning af manuskripter og registreringskort og i det hele taget deltaget i museets daglige rutiner. *Ena Berg* har bistået ved arkiveringen af de mange forskelligartede sager, som museets medarbejdere har været og er involveret i. Desuden fungerer Ena Berg som sekretær for Museets kulturrejse. *Aksel Skjødt* deltager nu på tiende år i udførelsen af de tekniske og håndværksmæssige opgaver på Mothsgården. Til staben af frivillige medarbejdere er i 1999 føjet *Bjarne Pedersen*, der bistår ved registreringsarbejdet og deltager i det almindelige vedligeholdelsesarbejde på Mothsgården. Sidst på året har vi endelig knyttet fhv. kontorchef i undervisningsministeriet, *Ernst Goldschmidt* til Museets frivillige stab. Goldschmidts opgave er udarbejdelsen af en fortsættelse af Gunnar Sandfelds pionérværk »Det kommunale styre i Søllerød 1841-1978«. Hensigten er at udgive en oversigt over den politiske udvikling i Søllerød med biografier af samtlige medlemmer af kommunalbestyrelsen 1978-2002. Hvis alt går efter planen vil bogen foreligge ved det næste kommunalvalg i efteråret 2001.

Vedbækfundene – Søllerød Museum

Beretning 1999

af Jens Bruhn og Benny Staal

Et af vore mål i år var at skabe udstillinger for handicappede medborgere – en gruppe mennesker, der sjældent tages hensyn til, når der arrangeres udstillinger. For at leve op til denne målsætning blev der indgået et samarbejde med to arkæologistuderende fra Københavns Universitet, *Asgerd Ostrominski og Klaus Nybo.* Resultatet blev udstillingen »Oldtidens Danmark – for udviklingshæmmede og andet godtfolk«, der kunne opleves i perioden fra den 12. juni til den 8. august. Interessen for udstillingen blandt publikum og pressen var stor. Mange udviklingshæmmede besøgte Vedbækfundene, og flere aviser priste initiativet. I en forhåndsomtale af Rachel Bæklund i Ekstra Bladet kunne man f.eks. under overskriften »Tidsrejse gennem oldtiden – første udstilling for udviklingshæmmede og andet godtfolk« læse: »Det er første gang, at et museum laver en udstilling, der specielt henvender sig til de skævt udviklede«, og det blev fremhævet, at man på Centeret for Københavns Amts Specialundervisning blev både forbløffede og glade over, at nogen udefra tænkte på deres klientel. Også de synshandicappede er blevet tilgodeset, idet der gennem hele året er blevet indsamlet genstande, som kan danne grundlaget for en formidling, hvor blinde og svagtseende får demonstreret, hvorledes jægerstenalderens mennesker levede. De forskellige effekter, som kræves til denne genre af formidling, er fremskaffet fra mange forskellige steder. F. eks. er der indkøbt dyreskind, fremstillet rekonstruerede redskaber fra jægerstenalderen og på Panum Institutet har vi lånt et menneskeskelet med henblik på sammenligning med stenaldermenneskene.

Udstilling for udviklingshæmmede

Vort samarbejde med Københavns Universitet, Institut for Arkæologi og Etnologi, resulterede i en særudstilling: »Stenalderjægerne ved Storåen – regionale forskelle i ældre stenalder« af stud.mag. *Søren Sindbæk.* Sindbæk har tidligere stået for en større udstilling på Holstebro Museum, og på Vedbækfundene blev der udstillet enkeltelementer fra denne. Udstillingen fremviste først og fremmest den store forskel i størrelsen af

Regionale forskelle i ældre stenalder

Vedbækfundene · Gl. Holtegaard · Attemosevej 170 · 2840 Holte

Oldtidens Danmark

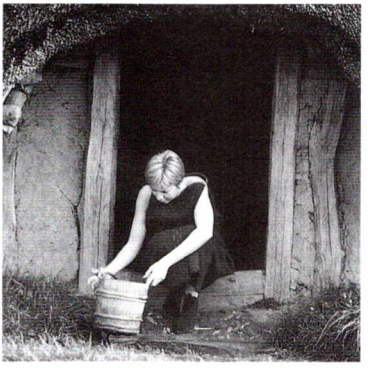

En særudstilling for udviklingshæmmede
og andet godtfolk

Fra 12.juni til 8.august

åben: tirsdag - fredag 12-16
lørdag - søndag 12-17
lukket mandag

flintredskaber: I Vestjylland, hvor det var besværligt at få ordentlig flint, var redskaberne relativt små, mens redskaberne var både større og mere »gennemarbejdede« på Sjælland, hvor flinten fandtes i rigelig mængde.

Prøveudgravninger i Vedbæk

Det er Københavns Amtsmuseumsråd, der har det arkæologiske ansvar for Københavns Amt; men efter aftale er det fremover Vedbækfundenes daglige leder, arkæologen Benny Staal, der varetager udgravningerne i Søllerød Kommune. Foreløbigt har det udmøntet sig i en prøvegravning langs Baneskellet nord for Vedbæk Station og et prøvehul umiddelbart syd for stationsbygningen. På sidstnævnte sted blev fundet rester af en boplads fra Ertebølletiden, måske en del af den boplads fra samme periode, der i 1985 blev konstateret under Stationsvej 19. De arkæologiske prøveudgravninger i Vedbæk forsættes ind i år 2000.

Vedbækfundene har i samarbejde med den arkæologiske gruppe, der er tilknyttet Søllerød Museum, atter i år arrangeret en række foredragsaftener. Temaet i 1999 har været de nye forskningsresultater i arkæologien inden for Østersøregionen. I foråret havde vi besøg af cand. phil. *Vibeke Vandrup Martens*, som fortalte om middelalderen i Skåne og vor tidlige

middelalderkeramik. Ph.d. *Jes Martens*, tidl. Riksantikvarieämbetet, UV-Syd, Lund, Sverige, fortalte om jernalderen i Skåne ud fra egne undersøgelser i 1998 og museumsleder *Finn Erik Kramer*, Nordsjællandsk Folkemuseum fortalte om bebyggelsesarkæologien i Nordsjælland. I efteråret havde vi besøg af Ph.d. studerende *Ulla Odgaard*, Århus Universitet, som satte vore egne Vedbækgrave i forbindelse med den shamanistiske åndetro og museumsinspektør *Finn Ole Nielsen*, Bornholms Museum, fortalte om egne stenalderundersøgelser og forskningsresultater på Bornholm, resultater som givet vil danne grundlag for nytolkning af flere af bondestenalderens problemer.

Samarbejde

Samarbejdet med Søllerød Museums andre afdelinger har i 1999 afstedkommet deltagelse i udstillingen »Søllerød i Tid og Rum«. Vedbækfundene har således stået for indlånet af genstande fra Nationalmuseet: en møntskat fra 1200-tallets Nærum og en bronzeøkse fra Gl. Holte, ligesom Vedbækfundenes bronze-halsringe fra Trørød er blevet genkonserveret til udstillingen.

Et samarbejde med lederen af skoletjenesten på Historisk Arkæologisk Førsøgscenter i Lejre, *Jørgen Bay*, er blevet indledt. Det drejer sig om udgivelsen af en »opskriftsbog«, der fortæller om hvad jægerstenalderens mennesker levede af. Bogens hovedsigte er at demonstrere for nutidsbørn hvordan de selv kan fremstille redskaber og mad på stenaldervis.

Lejre

Den 13. april 1999 fejrede Vedbækfundene sin 15 års fødselsdag. Mærkedagen blev markeret med en reception, hvor alle med tilknytning til Vedbækfundene i de forløbne år var inviteret. Festlighederne afstedkom også et radiointerview i Radio Mølleå og i øvrigt en pæn presseomtale, som igen betød, at vi fik en henvendelse fra TV Danmark. Den 23. april medvirkede vi således i programmet »5 minutter i 6« med en omvisning for TV-seerne.

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune arrangerede i foråret en søndagsudflugt til Trørød Hegn, hvor Benny Staal viste rundt og fortalte om bronzealderhøje, skåltegnssten og de arkæologiske undersøgelser langs Kikhanerenden, for omkring 70 fremmødte medlemmer.

Arbejdende værksteder

Det er en tradition, at vi én gang om året arrangerer »arbejdende værksteder«: I en periode på godt to uger i sensommeren tilbyder vi skoleklasser et undervisningsforløb, hvor eleverne får mulighed for at »leve« på rigtig stenaldervis. I et par timer opleves, hvorledes jægerfolkene f.eks. lavede mad, spæklamper, slog flint og syede i skind. I år var værkstederne styret af arkæologistuderende *Pia Bøttiger Mørck*, *Morten Johansen*, *Martin Thomas Jensen*, *Elin Hansen Leth*, *Lea Meistrup-Larsen og Julie Lund.*

Fredag den 27. august afholdt Søllerød Kommune Kulturfestival. Ved-

Museet modtog en hel ulv fra Zoologisk Have i foråret 1999. Pelsen og kraniet blev konserveret til formidlingsformål på Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm. Men under transporten af ulven dertil måtte museumslederen bogstavelig talt have et pusterum, for en død ulv lugter ikke særlig godt. Foto: Benny Staal.

bækfundene bidrog til arrangementet med et farverigt lysshow, der blandt andet oplyste Gl. Holtegårds hovedbygning. Indenfor i den permanente udstilling var alle hvide elektriske pærer udskiftet med farvede pærer, og over bopladsen var ophængt en stjerne, som kastede forskelligt farvede lysprikker rundt i udstillingslokalet. Det kan roligt hævdes, at de mange besøgende denne aften kunne opleve museet i et nyt og anderledes lys. Nogen kunne opfatte dette som en tivolisering af vore unikke Vedbækfund; men der er dog en seriøs baggrund for »forsøget«, nemlig at demonstrere samspillet mellem nattens skiftende lys og stenaldermenneskernes vilkår i liv og død.

Ulveskind

Af nyerhvervelser skal nævnes et stort ulveskind fra Zoologisk Have i København. Det var ikke bare skindet, men hele rovdyret museet modtog. Det blev transporteret til Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum i Hørsholm, hvor konservator Karsten Feldsted pelsede den. Resultatet blev et særdeles smukt skind samt et kranium, som nu indgår i museet samling over formidlingsgenstande.

Da Biologisk Samling i Brønshøj blev nedlagt, modtog Vedbækfundene en del rekonstruerede flintredskaber. Disse indgår også i museets formidlingsopgaver.

Poul Merløe

Fra fhv. boghandler *Poul Merløe*, Vedbæk, har vi modtaget en stor kasse med flintredskaber fra jægerstenalderen. Vi har tidligere modtaget en

samling af oldsager fra Poul Merløe, og denne kasses indhold skulle være de sidste rester af flintredskaber, som Poul Merløe gennem årene har opsamlet på de forskellige stenalderbopladser i Vedbæk.

Skåltegnsstenen

1999 blev også året, hvor skåltegnsstenen fra Trørød vendte »hjem« til kommunen. Stenen, der blev smykket med ristede symboler for over 4000 år siden, har de sidste 29 år været anbragt i Gladsaxe Privatskoles skolegård, men den stammer oprindeligt fra Trørød. (Læs i øvrigt efterfølgende artikel om stenen).

Lige som de andre afdelinger af Søllerød Museum, fik vi installeret nyt EDB-udstyr. Dette har lettet det daglige arbejde betydeligt. I den kommende tid agter vi at registrere vore samlinger af oldsager elektronisk. Vore gæster, såvel de der er til stede rent fysisk, som de der besøger os over internettet, vil således få mulighed for at gå på opdagelse i samlingerne, også i de dele der ikke er umiddelbart synlige i udstillingen.

Besøgstallet blev i år 8197 gæster, hvilket er en lille tilbagegang i forhold til tidligere år. Dog kan vi med tilfredshed se, at antallet af skoleklasser til omvisninger har ligget på godt 100, hvilket i gennemsnit svarer til én omvisning hver anden skoledag. Især har vi besøg af mange tredje og sjette klasser, idet jægerstenalderen indgår i disse klassetrins pensum.

Ulla Birkved

I september måned sagde vi farvel til museumsassistent *Ulla Birkved*, som trak sig tilbage til fordel for en efterlønstilværelse efter godt 12 år ved Vedbækfundene. Dette medførte en række ændringer på personaleområdet. Personalet består nu af daglig leder arkæolog, cand. mag. *Benny Staal*, museumspædagog *Jens Bruhn*, kontorassistenterne *Hanne Buhl* og *Erik Schøning* samt som museumsvagter *Pia Bøttiger Mørck*, *Lotte Reedtz Sparrevohn*, *Elin Hansen Leth*, *Julie Lund*, *Claudio Casati*, *Lea Meistrup-Larsen* og *Cille Krause*, der alle arkæologistuderende ved Københavns Universitet.

Målsætninger

Målsætningen for år 2000 kan samles i tre overskrifter: 1. Styrkelse af formidlingen på »alle« niveauer. 2. Synliggørelse af Vedbækfundene regionalt og nationalt. 3. Intensivt samarbejde med Museets øvrige afdelinger, spec. vedr. EDB og udstillinger.

Med formidling på »alle« niveauer tænkes her på andre grupper, end de skoleklasser, der er Vedbækfundenes største enkeltstående aktiv. Ca. $^1/_4$ af de besøgende er skoleelever. I år 2000 vil der bl.a. blive taget kontakt til erhvervslivet, personaleforeninger m.v. med tilbud om rundvisninger og andre arrangementer på Vedbækfundene. Der håbes på to, muligvis tre særudstillinger i år 2000. Udstilingerne arrangeres i samarbejde med arkæologistuderende på Københavns Universitet. Desuden forhandles for

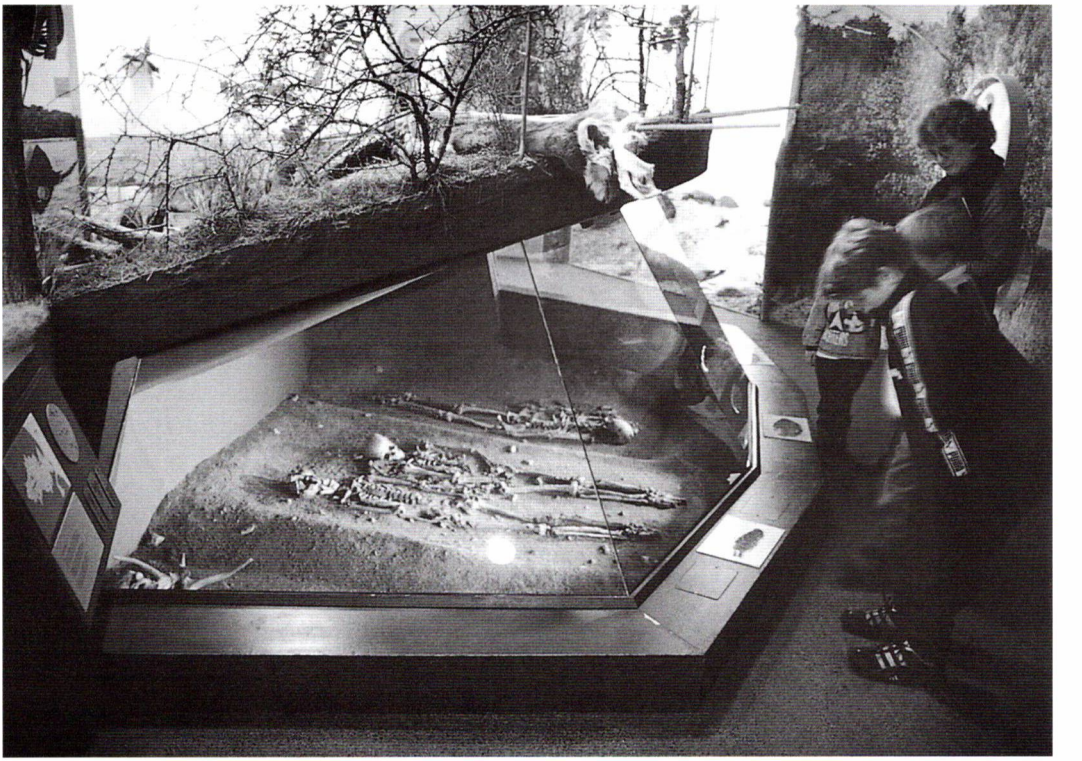

En god del af Museets gæster er skoleklasser – som er meget optaget af at se og opleve den fjerne fortids drama, som Vedbækfundene tilbyder. Foto: Ole Tage Hartmann.

tiden med Gl. Holtegård om en kunstudstilling tilpasset Vedbækfundene.

Med hensyn til synliggørelsen satses bl.a. på via museumspædagogen at nå længere ud med tilbudet om »aktiv arkæologi«. Desuden arbejdes på forskellige niveauer – såvel populært som videnskabeligt – på en fornyet præsentation af de unikke Vedbækfund.

Samarbejdet med Museets øvrige afdelinger kommer i år 2000 væsentligst til at dreje sig om den ønskelige og tilstræbte registrering og digitalisering af vore samlinger. Derved deltager Vedbækfundene fortsat i planlægningen og udviklingen af strategier for hele det museale udstillingsområde.

Skåltegnssten 'flytter hjem'

Af Benny Staal

Rundt om i skovdistrikterne, især i det østlige Sjælland, træffer man ind imellem store natursten af granit. I nogle af stenene findes der fordybninger, skålgruber, af forskellig størrelse, oftest mellem 4 og 6 cm i diameter og ca. 1 cm dybe. Antallet af skålgruber kan variere fra nogle få stykker til flere hundrede, selvfølgelig også bestemt af stenens størrelse. Der hersker næppe tvivl om, at disse fordybninger er menneskeskabte, men hvornår de er lavet, hersker der nogen usikkerhed om. De fleste arkæologer tilskriver de skålformede fordybninger eller 'skåltegn' bronzealderens helleristningstradition, og de skulle således være den mest simple form for helleristning der kendes. Om dateringen til bronzealderen er korrekt, hersker der imidlertid også en del tvivl om, fordi de skålformede ristninger også forekommer på nogle af den tidlige del af bondestenalders stendysser og jættestuer, ligesom de forekommer på enkeltstående store sten, hvor de kan være lavet på et hvilket som helst tidspunkt.

Datering

Ofte formodes det, at skåltegnsstenene indgår som et led i kult eller i rituelle handlinger. Her skal man dog være varsom, fordi ingen endnu med sikkerhed kan udtale sig om disse emner. Fremtidig forskning kan muligvis belyse nogle af disse problemer.

I foråret 1999 talte jeg flere gange med *Else Marie Christiansen*, medlem af Søllerød Museums Arkæologigruppe, om skåltegnssten og fotoregistrering af dem, der ligger rundt om i skovene i Søllerød Kommune. Else Marie Christiansen sporede mig ind på en sag, hun flere gange havde taget op sammen med Søllerød Museum. Det drejede sig om en skåltegnssten som lå i Gladsaxe Privatskoles skolegård og som oprindelig skulle stamme fra Elleslettegård i Trørød, men ad mærkværdige veje var kommet til at ligge i denne skolegård.

Stenen fra Elleslettegård

Stenen omtales første gang i litteraturen af gartner A. Avnholt som i Søllerødbogen 1946 skriver: *»I en privat Have i Trørød, Telefoncentralen,*[1] *findes en mindre Sten med fem til seks Fordybninger; Stenen stammer sikkert fra Trørød By og har muligvis været Grundsten i en af de gamle Gaarde i Byen; Ejerinden, Fru Eilenberg, har elskværdigt skænket Stenen til Museet, naar der engang bliver Plads«*. Herefter finder vi stenen omtalt i sognebeskri-

Skåltegnsstenen med optrukne »skåltegn«. Foto: Ole Tage Hartmann.

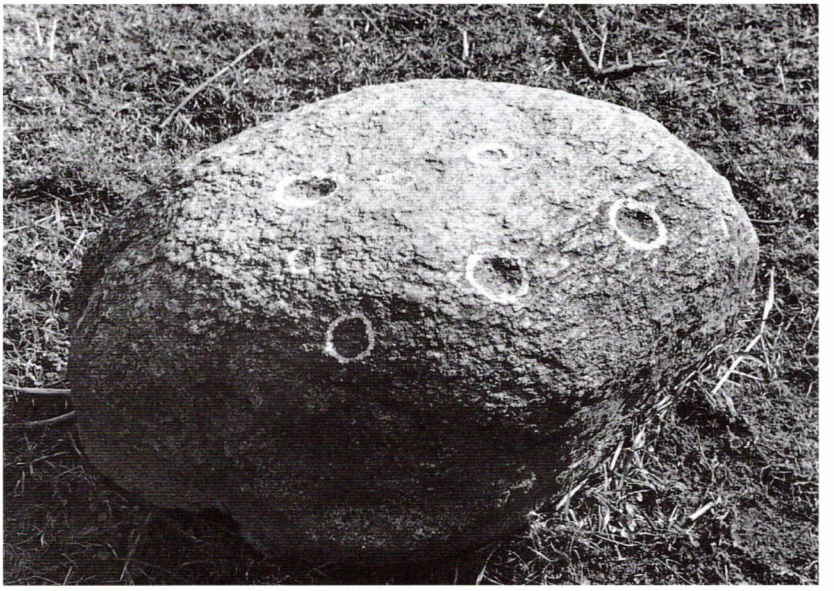

velsen af C.J. Becker, der besigtigede stenen i 1946 og skrev således: »*Fra Grunden af Elleslettegård skal stamme en 80×60 cm stor Granitsten med fem skaalformede Fordybninger. Nu i Telefoncentralens Have i Trørød.*« P.V. Glob har behandlet den i sin afhandling, »Helleristninger i Danmark« fra 1969. På side 254 står der: »238. *Elleslettegård, Trørød, Søllerød s. En sten, optaget fra grunden af Elleslettegård og nu i Gladsaxe privatskoles have, har på oversiden fem skålgruber, der er 5-6 cm i tværmål. Stenen er 0,8×0,6 cm stor (Sb. Nr. 138).*« Ligesom Svend Aage Knudsen omtaler den i Landskab og Oldtid i 1982.[2]

C. J. Becker fra Nationalmuseet besigtiger stenen

I disse henvisninger gives mange oplysninger. For det første ville stenens »oprindelige ejer« fru Eilenberg gerne have, at den skulle placeres på Søllerød Museum. Det nåede den dog ikke i første omgang, men det vender vi tilbage til. I stedet observerede C.J. Becker den under besigtigelse den 14. april 1946 i telefoncentralens have, og han skriver i et notat på Nationalmuseet dateret den 15. april 1946: »*Efter meddelelse fra Gartner Avnholt, Søllerød, skal Stenen efter ældre Folks Mening stamme fra Grunden af Elleslettegård i Trørød.*« Stenen skulle angiveligt have bevæget sig fra Elleslettegård til telefoncentralen, men ingen sikre vidnesbyrd findes herpå. Kun gartner Avnholts omtale at ». . . *efter ældre folks mening. . .*« giver et utydeligt praj om oprindelsesstedet, som vi næppe nogensinde kommer nærmere.

Skåltegnsstenen ved afhentningen i Gladsaxe Privatskole den 11. august 1999.
Foto: Benny Staal.

Sikkert er det imidlertid, at det ikke var fru Eilenberg selv, men hendes søn Ib Eilenberg, der sørgede for stenens bevarelse. Det var nemlig ham, der kun ca. 15 år gammel, kontaktede Nationalmuseet, som sendte C.J. Becker på besigtigelse i 1946. C.J. Becker mente ikke, at stenen havde Na-

Skåltegnsstenen ankommer til Vedbækfundene, hvor Benny Staal modtager den.
Foto: Erik Schøning.

tionalmuseets interesse, men Ib Eilenberg fik overgivet ansvaret for stenen, idet den jo var et oldtidsminde.[3]

På et tidspunkt i 1960 hørte Ib Eilenberg gennem sin kone, som var lærer på Gladsaxe Privatskole, at skolebestyreren Boe Larsen manglede »et eller andet« til udsmykning ved flagstangen. Ib Eilenberg tilbød skåltegnsstenen til dette brug, uvidende om moderens ide om at få stenen placeret på Søllerød Museum. Senere på året erfarede han imidlertid moderens ønske, og han skrev herom i et brev til Nationalmuseet: *»Da stenen på sin nuværende plads er kommet fra ubemærketheden til en hædersplads og – efter løfte – vil blive værnet og brugt ved historieundervisningen, håber jeg – og regner med –, at Nationalmusæet er indforstået hermed, selv om dette arrangement, uden at jeg vidste det, kommer en lille smule på kant med en eller anden paragraf om »danefæ«.«* Den 11. maj 1960 svarede Therkel Mathiassen fra Nationalmuseet, at man her var indforstået med den trufne ordning. Og sådan forblev det i mange år.

Jeg læste korrespondancen om stenen igennem og kunne konstatere, at

der havde været flere forsøg på at få stenen tilbage til Søllerød Museum. Jeg syntes også, at det var en god ide, men for ikke at ende med samme negative resultat som tidligere, drog jeg den 10. august 1999 på uanmeldt besøg på Gladsaxe Privatskole, hvor jeg talte med skoleleder Merete Fredlev. Hun vidste med det samme, hvad sagen drejede sig om, og var ikke afvisende, da hun hørte mit ønske og mine argumenter om at få stenen tilbage til Søllerød. Året forinden var den i øvrigt blevet flyttet fra sin »centrale« plads ved flagstangen til et ubemærket hjørne i skolegården. Selvsamme aften var der skolebestyrelsesmøde, og Merete Fredlev lovede at tage sagen op til drøftelse for at få klarlagt, om en flytning kunne tillades.

Tilbage til Søllerød

Der blev ventet med spændte forventninger den næste formiddag, indtil telefonen ringede, og Merete Fredlev kunne meddele, at skåltegnsstenen uden videre kunne »flytte« endnu engang, denne gang til en placering bestemt for mange år siden af Ib Eilenbergs moder, nu er der nemlig god plads på Søllerød Museum.

For ikke at spilde tiden, kontaktede jeg Holte Flytteforretning, og allerede samme dag kl. 14.00 hentede de den 2-300 kg tunge sten. Blot en halv times tid senere lå den flot udenfor vores dør på Vedbækfundene på Gl. Holtegård efter ca. 30 år i eksil i Gladsaxe.

Kort tid efter blev skåltegnene malet op med hvid farve, så at alle bedre kunne se de fine skåltegn, som en »lokal« stenhugger ristede for flere tusind år siden i Trørød.

NOTER

1 Telefoncentralen lå på Trørødvej 61, Søllerødbogen 1998, side 130.
2 Svend Aage Knudsen, Landskab og Oldtid, Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner, udgivet af de Historisk-topografiske selskaber for Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner, 1982.
3 Telefonisk besked fra Ib Eilenberg den 2. februar 2000.

Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum

Beretning 1999

Af Jesper Boysen

1999 blev året hvor Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune fik nyt navn. Spørgsmålet om et nyt og mere mundret navn til arkivet har været diskuteret i flere år. Med baggrund i ønsket om at markere sammenhængen mellem Søllerød Museums tre afdelinger besluttede museumsledelsen sig for det enkle navn *Byhistorisk Arkiv – Søllerød Museum.*

Arbejdet på arkivet har i 1999 været præget af forberedelsen og gennemførelsen af en række udstillinger og formidlings-arrangementer. Det gælder ikke mindst forberedelsen af Søllerød Museums store udstilling *Søllerød i tid og rum*, hvor museets tre afdelinger har arbejdet sammen om en udstilling, der præsenterer Søllerødegnens historie fra oldtid til nutiden.

Udviklingen af Søllerød Museums nye registreringsprogram har været en anden hovedopgave. Arkivet har i en årrække anvendt et utidssvarende registreringsprogram. I 1998 blev det besluttet, at satse på udviklingen af et databaseprogram som imødekommer behovet for at kunne foretage tværgående søgninger i museets og arkivets samlinger, og som tillige gør det muligt at præsentere samlingerne på Internettet i form af interaktive sider, hvor de besøgende selv kan gå på opdagelse. I 1999 har et konstruktivt samarbejde fundet sted sammen med en række andre lokalarkiver i Københavns-området vedrørende udviklingen af programmet. I april måned afholdt arkivet et stort informationsmøde for repræsentanter for LASK og Sammenslutningen af Lokalarkiver, hvor de registreringsfaglige principper for programmet blev diskuteret. På EDB-området har arkivet i øvrigt været begunstiget af en ekstrabevilling, der har muliggjort udskiftning af ældre EDB-inventar samt indkøb af udstyr til digitalisering af arkivets foto- og kortsamling.

Arkivets personale

På personaleområdet er der i 1999 sket flere ændringer. Cand.mag. *Jesper Boysen* er pr. 1.11.99 blevet fastansat som arkivleder. *Jan Krønert*, der er ansat på Mothsgården er pr. 31.5.99 midlertidigt overflyttet til arkivet

Plakat for udstillingen *Klassebilleder*.

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune

"Pogeskolen" i Nærum ca. 1900.

Klassebilleder

-skolefotos fra Søllerød i 100 år

Udstillingen vises fra 2.august til 11.oktober 1999
på Hovedbiblioteket
Holte Midtpunkt 23, 2840 Holte

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, Hovedbiblioteket, Holte Midtpunkt 23, 2840 Holte.
Tlf. 45 46 66 71, Fax 45 46 66 01. E-mail: byhist@sollerod.dk, WWW.sollerod.dk/musark
Åbningstider: Tirsdag - fredag 12 - 16. Mandag efter aftale.
Byhistorisk Arkiv er en afdeling af Søllerød Museum.

specielt med henblik på indscanning af fotos og andet billedmateriale. Pr. 9.9.99 er *Birgitte Kjølby* tiltrådt i puljejob. Birgitte Kjølby, der tidligere har været ansat i Kulturbutikken på Hovedbiblioteket afløser *Bettina Cortsen*, der fratrådte i puljejob pr. 20.8.99.

Plakat for udstillingen *Holte Station – en af Danmarks smukkest beliggende stationer.*

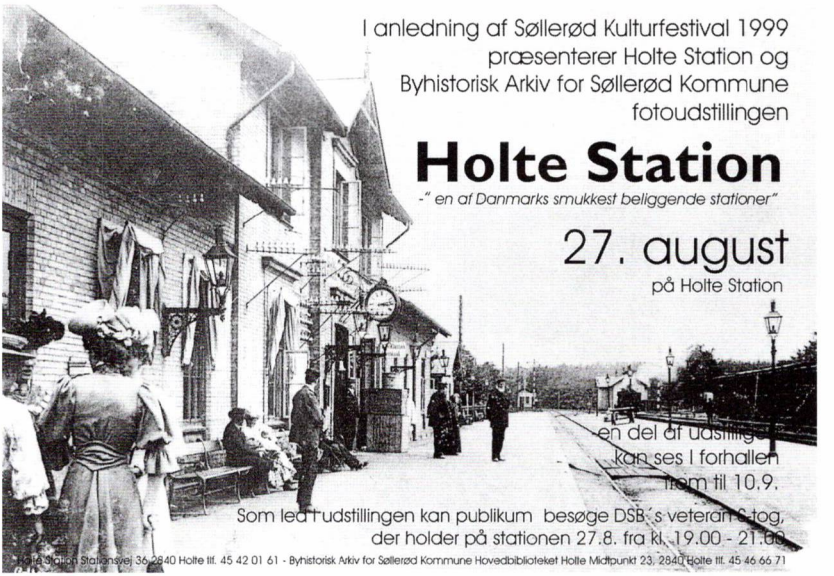

Staben af frivillige medarbejdere består fortsat af tidligere skoleinspektør på Nærum Skole *Jørgen Berg*, der i 1999 modtog »Nærumgrisen« for sit store lokalhistoriske engagement. Jørgen Berg sekunderer arkivets mangeårige medarbejder *Jørgen Vagn Jensen* med registrering af fotos. Til den frivillige stab hører også *J.B. Friis-Hansen*, som ved udgangen af 1999 har færdiggjort sit arbejde med ajourføring af Søllerød bibliografien samt arbejdet med udarbejdelse af et nyttigt register for Søllerødbogen 1942-1999. Søllerød Museum og Byhistorisk Arkiv er alle de frivillige medarbejdere en stor tak skyldig.

Arkivets publikum

Arkivet har i 1999 sammenlagt haft 1.438 henvendelser mod 1.498 i 1998. I dette tal medregnes besøgende til arkivets forskellige arrangementer. Der er således tale om en stabilisering af den store stigning af henvendelser i 1998. Antallet af besøgende til arkivets udstillinger på Hovedbiblioteket samt til de tre udstillinger, der har været vist andre steder kommunen, kan af praktiske grunde ikke opgøres. Men der er tale om et meget betydeligt antal. Alene udstillingen *Holte Station – en af landets smukkest beliggende stationer*, der blev vist på Holte Station i anledning af Søllerød Kulturfestival, blev set af anslået 5.000 mennesker.

Arkivets tilvækst

Som følge af overgangen fra registreringsprogrammet ARKIBAS til museets nye registreringsprogram foreligger der ikke p.t. en samlet oversigt over indkommet materiale til arkivet.

Det er imidlertid glædeligt at kunne konstatere, at der tilsyneladende

er en stigende interesse blandt arkivets brugere for at aflevere relevant lokalhistorisk kildemateriale. Stigningen hænger givetvis sammen med arkivets større synlighed som følge af den ny placering på Hovedbiblioteket. Også arkivets udstillinger har inspireret de besøgende til at afleverede spændende fotos og andet materiale. En samlet opgørelse over indkommet materiale forventes at foreligge omkring 1.6.2000.

Arkivets udstillinger

Arkivet har i 1999 gennemført en række udstillinger såvel rundt om i kommunen som på et mindre udstillingsareal på Hovedbiblioteket uden for arkivet. Årets første udstilling viste en del af arkivets samling af gamle *udskiftnings- og matrikelkort*. I februar-marts viste arkivet den omfattende fotoudstilling *Vedbækbilleder* på Aktivitetscentret Bakkehuset. I tilknytning til udstillingen holdt arkivleder Jesper Boysen foredrag om det gamle Vedbæk. Udstillingen blev senere vist på Hovedbiblioteket i Holte.

I anledning af Middelalderåret 1999 gennemførtes udstillingen *Den Sorte Død*. Udstillingen omhandlede den frygtelige pestepidemi, der hærgede i Europa fra 1347 til 1351 og som også ramte Danmark særdeles hårdt i 1350 og de følgende år. Vi har ingen konkrete spor efter sygdommens hærgen på Søllerødegnen, men i Roskildebispens Jordebog fra ca. 1370 finder man en opgørelse over ødegårde i området. Det relativt store antal ødegårde i visse dele af området kan tolkes som et vidnesbyrd om pestens lokale konsekvenser.

Flere nuværende og tidligere elever var heldige at finde sig selv eller en gammel skolekammerat på de mange udstillede klassebilleder.

I august viste arkivet udstillingen *Klassebilleder – skolefotos i Søllerød i 100 år*. Udstillingen, der bestod af ca. 800 klassebilleder, hvor ca. halvdelen blev vist som et digitalt billedshow, var en stor publikumssucces og gav anledning til at adskillige besøgende efterfølgende indleverede gamle skolefotos og andet skolemateriale. I tilknytning til åbningen af udstillingen producerede arkivet et skoleskema, der blev uddelt til alle kommunens skoleelever. Arkivet gennemførte desuden i samarbejde med Mothsgården en mindre udstilling på Nærum Bibliotek i anledning af bibliotekets 50 årsjubilæum.

I forbindelse med gennemførelsen af udstillingen *Klassebilleder* producerede Byhistorisk Arkiv et skoleskema, der blev uddelt til alle elever i kommunens skoler.

Arkivet deltog også i 1999 i Søllerød Kulturfestival. Det skete i form af et ekstraordinært udstillingsarrangement på *Holte Station* gennemført i samarbejde med stationsleder Pia Nielsen, Holte Station. Tunnelen mellem Holte Stationsplads og Vejlesøvej blev midlertidigt omdannet til fotogalleri, hvor arkivet fra tidlig morgen viste en del af sine mange fotos fra Holte Station. Holte Station bød på morgenkaffe, og senere på dagen var det muligt at besøge DSB´s veteran-S-tog på spor 2.

I anledning af FN´s ældreår 1999 gennemførte Bibliotekerne i Søllerød Kommune i samarbejde med lokale ældreorganisationer et stort kulturprojekt med titlen *Alder er ingen hindring. Den tredje alders kultur.* Projektet resulterede i et samarbejde med flere af kommunens kulturinstitutioner. Byhistorisk Arkiv bidrog med et fortællearrangement *Da bedstefar og bedstemor var børn i Søllerød.* To Søllerødborgere i den tredje alder fortalte børn fra 6 til 10 år om livet på Søllerødegnen i 1930'erne.

I oktober gennemførte Sammenslutningen af Lokalarkiver en landsdækkende kampagne for at gøre opmærksom på landets mere end 400 lokalarkiver. Sammen med flere hundrede andre arkiver deltog arkivet i kampagnen og holdt åbent hus 23.10. Der blev serveret kaffe til de omkring 30 gæster og i tilknytning til genåbningen af fotoudstillingen om Holte Station i arkivets lokaler blev der vist film om Nærumbanen.

Morten Trommer repræsenterede arkivet med en stand på en konference arrangeret af DIS-Danmark (Databehandling i Slægtsforskning). Konferencen fandt sted i juni måned i Søllerød Sognegård og havde bl.a. deltagelse af repræsentanter for slægtsforskningsforeninger fra hele Sjælland. Jesper Boysen deltog i en konference på Stadsarkivet i Kolding vedrørende de kommunale arkiver. Arkivet var tillige repræsenteret ved SLAs 50-års-jubilæumsmøde i Ebeltoft.

Det fremtidige arbejde

De kommende års arbejde på arkivet vil blive koncentreret om digitalisering af arkivets samlinger samt om en hensigtsmæssig fysisk omplacering af materialet.

I forbindelse med indførelsen af Søllerød Museums nye registreringprogram vil arkivet iværksætte en omfattende nyordning af sine samlinger. De ældre registreringer vil blive gennemgået for fejl og mangler. En del af arkivets materiale, dvs materiale indkommet efter ca. 1992, er kun søgbart på basis af indkomstjournaler. Dette materiale skal underkastes en egentlig registrering.

Den eksisterende registrering af det kommunale arkiv vil blive gennemgået og overført til EDB. I den forbindelse vil der blive taget skridt til fastlæggelse af afleveringsprocedurerne for kommunalt arkivmateriale fra de forskellige forvaltninger.

Indscanningen af arkivets fotosamling forventes at fortsætte således at den registrede del samlingen vil være indscannet ved årets udgang. Den digitale affotografering af arkivets kortsamling og plakatsamling samt museets kunstsamling forventes ligeledes at være færdig i år 2000. Overførelsen af selve registreringsoplysningerne til de pågældende fotos forventes imidlertid først at være ajourført i de kommede år. Det er målet, at

arkivets samling af lyd- og videobånd skal digitaliseres. Dette er vigtigt af bevaringsmæssige årsager.

Digitalisering

Indførelsen af et nyt registreringsprogram åbner mulighed for at arkivets og museets samlinger kan gøres tilgængelige via Internettet. Det er målet at en del af arkivets materiale, bl.a. en del af fotosamlingen, skal præsenteres på Internettet i form af en let opdaterbar side, baseret på fritekstsøgning.

Arkivet vil fortsætte de hidtidige aktiviteter på formidlingsområdet. Det er således målet at gennemføre 4–6 årlige udstillinger, dels på arkivets udstillingsområde på Hovedbiblioteket dels på egnede udstillingslokaliteter i kommunen. Blandt de planlagte udstillinger er et projekt i samarbejde med lokalavisen »Det grønne Område« om Søllerød Tidendes historie fra grundlæggelsen i 1918 til i dag. Desuden vises senere i år 2000 en udstilling af gamle postkort fra Skodsborgområdet. Til sidst skal fremhæves en udstilling om den i 1992 afdøde forfatter Finn Søeborg, der fra 1951 til sin død var bosat på Dronninggårds Allé. I år 2000 er det 50 år siden at Finn Søeborg debuterede med den populære roman »Sådan er der så meget«. Arkivet har fået overladt en større samling materiale af Finn Søeborgs enke og agter at markere forfatterjubilæet i efteråret 2000 med en udstilling i samarbejde med biblioteket.

Finn Søeborg

Endelig er det målet at udbygge kontakten til kommunens skoler i sammenhæng med iværksættelsen af særlige formidlingsaktiviteter, der går på tværs af generationerne.

En hyldest til pastor Ferdinand Jensen

Af Jesper Boysen

Ved museets 25 års jubilæumsfest modtog Søllerød Museum som gave to såkaldte hyldestadresser til pastor Ferdinand Jensen. (Jfr. Museets årsberetninger s. 162). Der er tale om to meget fine dokumenter, der må have glædet ham og hans kone. Den ene stammer fra Ferdinand og Gudrun Jensens sølvbryllup i 1907. Den anden er fra hans fratræden i 1922. Begge dokumenter opbevares nu på Byhistorisk Arkiv.

Ferdinand Jensen var præst i Søllerød og Vedbæk fra 1901 til 1922. Han blev født i 1845 i København, hvor han voksede op i St. Kongensgade under beskedne forhold. Skolegangen foregik i Borgerdydskolen på Christianshavn, hvorfra han blev student i 1864. Herefter fortsatte han med teologiske studier på Københavns Universitet, hvor særligt det grundtvigianske kirkesyn vandt hans sympati. Han tog embedseksamen i 1870 og indledte sit virke som hjælpepræst ved St. Johannes Kirken på Nørrebro i København. Fra 1876 blev han tillige fængselspræst i arresthuset på Blegdamsvej. I 1878 blev han forflyttet til Trinitatis Kirke, hvor han blev sognepræst i 1895.

En grundtvigianer i København

Det krævede sin mand at være præst på brokvarterene og i det indre København i 1800-tallets sidste årtier. Udpræget fattigdom, sociale problemer og elendige boligforhold hørte til menighedernes dagligdag. De barske forhold stillede store menneskelige krav til præsten. Et roligt sindelag og en klippefast tro på '*glædens budskab*', gjorde ham i følge Johannes Larsens biografi fra 1926, særdeles velegnet til at tackle de vanskelige forhold.

Da han blev sognepræst i Trinitatis kirke flyttede han ind i præsteboligen i St.Kannike Stræde, der blev udgangspunkt for en bemærkelsesværdig menighedspleje. Ferdinand Jensen tog initiativ til en række aktiviteter, der skulle lindre nøden hos de værst stillede og samtidig styrke udbredelsen af det kristne ord. Blandt aktiviteterne kan nævnes bespisning af fattige, organiseret sygepleje, oprettelsen af et sognebibliotek, en systue og endelig en særlig »Kulspareforening«, der indebar, at de mindre bemidlede sognebørn lod præsten administrere en del af deres sparsomme

Det sociale arbejde

Hyldestadressen fra 1907, side 1.

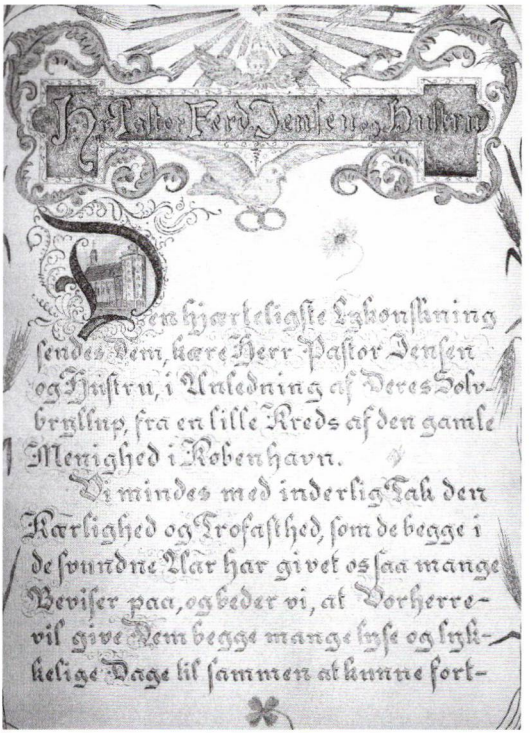
Pastor Ferd. Jensen og Hustru

De hjærteligste Lykønskning sendes Dem, kære Herr Pastor Jensen og Hustru, i Anledning af Deres Sølvbryllup, fra en lille Kreds af den gamle Menighed i København.

Vi mindes med inderlig Tak den Kærlighed og Trofasthed, som de begge i de svundne Aar har givet os saa mange Beviser paa, og beder vi, at Vorherre vil give Dem begge mange lyse og lykkelige Dage til sammen at kunne fort-

midler, så de var sikret brændsel og dermed en sundere bolig året rundt. Ofte blev en ugeløn drukket op i beværtningerne i Vognmagergade med dystre konsekvenser for en mor og en forhutlet børneflok.

I 1882 blev han gift med Gudrun Møller, født Bojsen-Møller, præstedatter fra Silkeborg. Sammen udførte de et bemærkelsesværdigt socialt arbejde i en tid hvor nøden var stor og de første sociallove knapt havde set dagens lys.

Det siges om Ferdinand Jensen, at han var en myreflittig og selvopofrende mand, der aldrig sparede sig selv. Det hårde slid satte sine spor, og i 1901 var han tilsyneladende nærmest slidt op. I hvert fald søgte han det ledige og tilsyneladende mindre krævende pastorat i Søllerød.

Til Søllerød 1901

Pastor Jensen fik jobbet og i 1901 flyttede han og Gudrun ind i Søllerød præstegård. Det siger sig selv, at det må have været noget af en omvæltning at komme fra det indre København til det lyse og idylliske Søllerød. Overgangen skulle efter sigende heller ikke have været let. Det varede flere år inden pastor Jensen fandt sig rigtigt tilrette. Særligt var han tynget af de mange administrative pligter, der fulgte med jobbet som

Hyldestadressen fra 1922, side 1.

præst i et landsogn. Og ikke mindst i et landsogn som Søllerød, der netop i hans embedsperiode var inde i en rivende udvikling.

Med tiden indså Ferdinand Jensen, at landsbypræstens mange lokale hverv og forpligtelser skulle give ham anledning til knytte en anden og tættere kontakt til sine sognebørn end den der kunne skabes fra prædikestolen. Det gjaldt eksempelvis i relation til hans arbejde som formand for skolekommissionen, der netop i årene efter århundredeskiftet havde nok at gøre i forhold til oprettelse af nye skoler i for eksempel Øverød, Nærum og Vedbæk.

Sølvbryllup 1907

30. maj 1907 kunne Ferdinand Jensen og hans kone Gudrun fejre sølvbryllup. En kreds af sognebørn fra Trinitatis Sogn overbragte i den anledning en smuk hyldestadresse, der som nævnt i dag opbevares på Byhistorisk Arkiv.

Hyldestadressen fra 1907, side 3. På akvarellen ses de fire huse Ferdinand Jensen havde beboet: Fødehjemmet i St. Kongensgade, embedsboligen ved Johanneskirken, embedsboligen i St. Kannikestræde samt Søllerød Præstegård.

V. Henriksen

Hvo som agter
paa Ordet finder
Lykke og livsa:
lig er den som
stoler paa Herren

Kære Pastor Jensen!

Det er med en vemodig Følelse, vi takker Dem for hvad De har været for os i den lange Aarrække, i hvilken vi Søndag efter Søndag har lyttet til Deres kærlige, klare og letfattelige Forkyndelse. Vi takker Gud, fordi han har bevaret Dem usvækket paa Legem og Sjæl, saa at De trods Deres høje Alder har kunnet rogte Deres Gerning til Gavn og Glæde for Deres store Menighed, og vi beder ham unde Dem en velsignet fredfyldt Livsaften.

Nu da De har bestemt Dem til at blive mellem os haaber vi jævnligt at faa Lejlighed til at se og høre Dem.

For at give vor Tak til Dem et synligt Udtryk, beder vi Dem modtage medfølgende Sum og selv træffe Bestemmelse om, hvorledes De vil anvende den. Vi havde tænkt os at De og Deres kære Hustru maaske vilde bruge den til en lille Rejse.

Saa til sidst beder vi Gud velsigne det Nye Hjem for Dem begge, saa der maa blive godt at være for alle der samles under dets Tag

Forrige sider:
Hvo som agter på Ordet finder Lykke og livsalig er den, der stoler på Herren. Hyldestadressen fra 1922, side 3 og 5. Signeret *Mary Wright.*

Hyldestadressen er indlagt i et bordeaux-farvet læderbind og består af en fint kalligraferet ark. På forsiden er anledningen beskrevet og derunder er Rundetårn indtegnet i et stort »initial« – D. På side 2 er der skrevet et større antal navne på sognebørn og bekendte fra hans tid i København. På side 3 finder man en smuk akvarel, der forestiller fire huse. De to første er formodentlig hans fødehjem i St.Kongensgade og hans embedsbolig ved Johanneskirken på Nørrebro. Det tredie er hans embedsbolig i St. Kannikestræde. Det sidste billede forestiller Søllerød Præstegård. Tegningerne bærer signaturen V. Henriksen. Alt er fint og stemningsfuldt indrammet af en nyudsprungen bøgekvist. Hyldestadressen var ledsaget af en navne- og adresseliste på underskriverne. Interessant er det at se, at der blandt underskriverne nok er en kammerråd og en stiftsprovstinde, men der er også en maskinassistent, en snedker, en restauratør og adskillige mennesker med adresse i absolut jævne kvarterer i byen. Ferdinand Jensen var i følge Johannes Larsen afholdt og respekteret af såvel rig som fattig.

Respekteret blev han også i Søllerød og Vedbæk. Gennem 21 år forrettede han sin gerning i sognet. Som urokkelig grundtvigianer var det forkyndelsen af det glade kristne budskab, der var det afgørende. Ferdinand Jensen var ordets mand og gennem sine prædikener formåede han at tale til høj som lav og med en sådan gennemslagskraft og overbevisning, at kirkerne, ifølge hans enke, ofte var fyldt så folk måtte stå udenfor og lytte.

Hyldestadressen 1922

I 1922 trak Ferdinand Jensen sig tilbage og flyttede fra præstegården til et hus på Margrethevej i Holte. I forbindelse med hans tilbagetræden modtog han endnu en smuk hyldestadresse. Der er også her tale om et bind, denne gang indbundet i mørkebrunt vaskeskind med fine udsmykninger i guld. I bindet er indhæftet 32 sider, hvoraf side 1 er et slags titelblad. Side 3 er en illumineret indledning med et skriftsted og en gouache af Søllerød Kirkes skib, set mod alteret. Side 5 rummer selve hyldesten. Alle tre sider er dekoreret med mange farver og belagt med guld. Fra side 7 og frem er skrevet en mængde navne på personer fra menighederne i Søllerød og Vedbæk. Det fremgår, at der var vedlagt *»en beskeden sum«*, som præsteparret kunne anvende *»til en lille rejse«*.

Efter sin tilbagetræden, skulle der desværre kun gå kort tid før at Ferdinand Jensen blev ramt af et apoplektisk tilfælde. Det lykkedes ham at overvinde sygdommen og i 1923 blev det endda muligt at gennemføre en rejse til Italien. I de følgende år var Ferdinand Jensen stadig aktiv og deltog i møder og afholdt prædikener både i Søllerød og i København. Efter et langt liv i herrens tjeneste døde Ferdinand Jensen den 12. maj 1925.

LITTERATUR:

Johannes Larsen: Pastor Ferdinand Jensen. En mindebog om hans liv og gerning. Det Schönberske Forlag 1926.
Tove Bojsen-Møller: Minder fra Søllerød Præstegård. Søllerødbogen 1986.

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune i 1999

Beretning

Af Palle Schiff

Det sidste år i 1900-tallet blev præget af både den mere rutinemæssige del af Selskabets virke og af mere markante begivenheder.

Blandt de efterhånden indarbejdede rutiner er vores foredragsrunder om kommunens enkelte bydele. Foredragene søges holdt i de pågældende byområder. I foråret, nærmere bestemt to mandage og to søndage i marts måned, var temaet *Trørød-området*. Den 1. marts indledtes runden med et meget morsomt og inspirerende foredrag af *Peter Kalko*, der fortalte om sin morfars bryggeri Holtegaards Fabriker (med ét »k«). Bryggeriet lå på Holtegårds jorder bag Kohaveskoven umiddelbart vest for Trørød. Med baggrund i sin artikel fra Søllerødbogen 1987 gav Peter Kalko os et levende billede af bryggeriets historie. I pausen bød han tilhørerne på Albani Porter, der smagsmæssigt er den øl, som i dag kommer tættest på det nedlagte bryggeris berømte X-porter. Den velsmagende porter tilføjede naturligvis en ekstra dimension til foredraget.

Foredrag om Trørød

Den efterfølgende mandag måtte der så trækkes på den første af Tordenskjolds soldater – vores aldrig svigtende lokalhistorikere – idet *Jens Johansen* på sin sædvanligt velforberedte og levende måde med et lysbilledforedrag førte os rundt blandt de gamle gårde og huse og nyere ejendomme i Trørød landsby. Det fremgik, at Trørød trods alle »moderne« indgreb, er den eneste landsby i kommunen, hvor i hvert fald fire af gårdene ligger på deres »oprindelige« plads fra udskiftningstiden i slutningen af 1700-tallet.

Søndag den 14. marts tog *Niels Peter Stilling* en talrig medlemsflok med på en vandretur omkring landstedet Frydenlund, hvor han på sin sædvanlige flotte og spændende måde gjorde rede for stedets historie. Som tidligere elskovsrede for Christian 7.'s dronning Caroline Mathilde og Struensee emmer stedet af historie. Men vi hørte også om Frydenlunds oprindelse og andre farverige personer med tilknytning til stedet. Frydenlunds ejere Haldor og Inger Topsøe havde beredvilligt åbnet portene til

På Frydenlund

Selskabet og Museet arbejder nært sammen. Således ved årets Kulturfestival, der blandt meget andet også rummer omvisninger i kommunen, arrangeret af Museum og Selskab i fællesskab. Her er det Niels Peter Stilling, der viser rundt i parken ved Frydenlund den 27.8.1999 for ca. 200 deltagere. Foto: Ib Boye, »Lokalposten«.

deres private domæne, den skønne barokprægede park, der omgiver hovedbygningen.

Søndagen efter var det så tid for det afsluttende arrangement omkring Trørød, idet Vedbækfundenes nye leder *Benny Staal* tog en oplagt gruppe medlemmer på vandretur i Trørødområdet, for at fortælle os om områdets arkæologi og oldtid. Med indsigt og begejstring viste han os skålsten, bronzealderhøje og et arkæologisk undersøgelsesområde ved Kikhanerenden. Vi lærte meget på denne tidlige forårstur i det dejlige naturområde, vi er så heldige at bo i.

Vel vidende at jeg kommer til at gentage mig selv, vil jeg ikke undlade på dette sted i beretningen at udtrykke en stor tak til de ovennævnte lokalhistorikere, uden hvis store hjælp og engagement sådanne arrangementer ikke ville få den samme succes.

Juni måned var præget af Grundlovens 150 års jubilæum. Her fandt et par for Selskabet mere markante begivenheder sted. På selve grundlovsdagen den 5. juni genindviedes bystævnet i Øverød. Bystævnet – som havde ligget uplejet og umotiveret i den gamle gadeudmunding fra Rudersdalsvej – var ikke mindst på grund af teknisk direktør ved Søllerød Kom-

Lokal-Posten · Torsdagsavisen

Den nye leder af Vedbækfundene Benny Staal beretter om bosættelser i Trørød i oldtiden. Der er gjort fine fund, men der mangler store udgravninger, før fortiden er kortlagt. (Foto: Ib Boye).

Trørød populært område allerede i broncealderen

TRØRØD: Trørød var også i ældre broncealder et populært beboelsesområde. Det fik medlemmer af Historisk Topografisk Selskab for Søllerød et levende indtryk af, da de var på vandring med lederen af Vedbækfundene, arkæologen Benny Staal.

Turen rundt i terrænet startede i Trørød Hegn, hvor en af gravhøjene 'Trørødhøj' er udgravet af den arkæologisk interesserede kong Frederik den Syvende. Kun 10 pct. af gravhøjene er synlige, og en del af de i alt 432 kendte gravhøje mangler at blive undersøgt.

Bag tennisklubben, som engang var stationsbygning for lokaltoget "Grisen" fra Nærum til Vedbæk, ligger et villaområde, der gennemstrømmes af Kikhanebækken. Her er der gjort fine fund, bl.a. en guldring, og de mange redskaber viser, at der har været en betydelig bosættelse på de områder, hvor nu Frydenlunds frugtplantage ligger.

Søndagsturen, der havde samlet ikke mindre end 60 historisk interesserede, sluttede på Kikhaneengen ved Egebækvej, hvor der også er gjort interessante udgravninger.

Historisk Topografisk Selskab for Søllerød Kommune vil efter generalforsamling og en sommerudflugt til Dragsholm fortsætte med de arkæologiske vandringer, og næste mål er området ved Gl. Holte. *I.B.*

Selskabet har i en årrække afholdt foredragsserier i hver af kommunens bydele. I foråret 1999 var Trørød i kikkerten. Søndag den 21. marts 1999 var foredraget lagt udendørs, idet Vedbækfundenes leder Benny Staal viste ca. 60 interesserede rundt i Trørød Hegn med de mange bronzealdergravhøje og andre arkæologiske lokaliteter. Udklip fra »Lokal-Posten« den 25.3.1999.

mune og medlem af Selskabets bestyrelse *Carl Steen Berggreens* store indsats bragt i en meget smuk stand. Indvielsen blev blandt andre overværet af mange af Selskabets medlemmer. Til lejligheden lod Selskabet fremstille særtryk af Niels Peter Stillings artikel fra årets Søllerødbog: BYHORN, BYSTÆVNE OG BONDEGÅRDE I ØVERØD så også tilskuere, som ikke havde Søllerødbogen, kunne købe og læse denne glimrende artikel.

Generalforsamling i et telt

To dage senere afholdt Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune sin ordinære generalforsamling. Generalforsamlingen afholdes i henhold til vedtægterne altid i slutningen af maj eller begyndelsen af juni måned. Det usædvanlige og dermed markante var, at den blev afholdt i et cirkustelt. I anledning af grundlovsfestlighederne var der rejst et telt på gasværksgrunden. Her opførtes i de første dage af juni et Grundlovsspil kaldet Cirkus König. Bag initiativet stod teaterforeningen *»P 99«* med den dynamiske Kaj Elkrog i spidsen. Foreningens styregruppe overlod dog beredvilligt teltet til Selskabet for en enkelt aften, og mandag den 7. juni fandt så vor generalforsamling sted. Inden selve generalforsamlingen havde bestyrelsen fået lektor *Claus Bjørn* fra Københavns Univer-

sitet til at holde et causerende foredrag om tiden omkring Grundlovens tilblivelse. Foredraget blev suppleret med musikalske indslag udført af *Søllerød-koret* under ledelse af *Bent Olsen*. Koret sang for på udvalgte fællessange og bidrog desuden med forskellige indslag. Den originale sammenkædning af sang og foredrag lykkedes over al forventning og bidrog til den gode stemning ved den efterfølgende generalforsamling. I forbindelse med organiseringen og afviklingen af arrangementet vil jeg især fremhæve Selskabets sekretær *Karen Lunde Christensens* store indsats.

Erik Helmer Pedersen æresmedlem

Generalforsamlingen markerede samtidig en skæringsdag, idet Selskabets formand gennem 14 år, *Erik Helmer Pedersen* valgte at forlade bestyrelsen for at hellige sig sit formandsjob i Dansk Lokalhistorisk Forening. Det var en stor glæde, at generalforsamlingen bakkede op om at udnævne Erik Helmer Pedersen til æresmedlem i Selskabet. Det giver mig anledning til endnu en gang at bringe Helmer en varm tak for hans store, uegennyttige arbejde for Selskabet gennem 1980'erne og 1990'erne. Blandt hans afhandlinger om vor egns historie vil jeg gerne fremhæve: BOMÆND OG BYFOLK I 1700-TALLETS SØLLERØD i Søllerødbogen 1984, NIARTHARUM, EN ILLUSTRERET BESKRIVELSE AF NÆRUM FRA ISTID TIL NUTID skrevet sammen med Niels Brühl i 1986, 50 ÅR I DEN LOKALE HISTORIES TJENESTE, en lille bog der blev udgivet i anledning af Selskabets 50-års jubilæum i 1992, og endelig i 1996 bogen om HAVARTHIGAARDEN.

Erik Helmer Pedersens fratræden betød i øvrigt, at tidligere 1. suppleant *Peter M.M. Christensen* indtrådte i bestyrelsen som fuldt medlem. Tidligere 2. suppleant *Torsten Søgaard* blev 1. suppleant og på den ledige plads som 2. suppleant indvalgtes etnolog *Birgitte Schjerning Povlsen* (MK), som hermed ønskes hjerteligt velkommen i det lokalhistoriske arbejde.

Udflugt til Odsherred

Selskabets næste arrangement var SENSOMMERUDFLUGTEN. Udflugten fandt sted søndag den 19. september, og gik til Odsherred-området. En stopfyldt bus startede tidligt denne morgen fra rådhuspladsen i Søllerød. Vort første mål var Vallekilde Højskole, hvor vi fik en meget fin modtagelse med omvisning og foredrag og dertil frisklavet kaffe med hjemmebagt brød. Efter denne gode indledning kørte vi ud til Lammefjorden. Her besøgte vi den pumpestation, som sørger for, at den inddæmmede Lammefjord stadig er tør. Pumpemesteren viste rundt og beskrev Lammefjordens indæmning og redegjorde på grundig vis for historien bag det store projekt i 1870'erne. Efter endnu en køretur gennem det smukke og særprægede landskab kom vi til den gamle middelalderborg Dragsholm. Her blev vi vist rundt af en ung lokal kustode, som meget humoristisk krydrede rundvisningen med diverse slotslegender. Selskabet var vært for en dejlig frokost i Dragsholms stemningsfulde kælderrestaurant, og til slut

Blandt Selskabets tilbud er sensommerudflugten. I september 1999 gik den til Odsherred. Her er udflugten nået til Vallekilde Højskole, hvor der blev vist rundt. Foto: Kirsten Schmidt.

blev der også tid til en rask spadseretur i parken og kaffe, før bussen kørte hjemad mod Søllerød Sogn. Jeg tror og håber, at deltagerne fik en hyggelig og lærerig dag ud af udflugten til Odsherred.

Året blev afsluttet med endnu foredragsrunde, denne gang var det *Gammel Holte* som var på programmet. Fire onsdagsaftener i november måned var afsat til formålet. Foredragsrunden blev indledt på Gl. Holtegård, hvor stedets kunstneriske leder *Jacob Thage* fortalte om Holtegård og her især visionerne om at bringe parken tilbage til sin oprindelige form, eller rettere at skabe den barokhave, som Holtegårds bygherre, arkitekten Laurids de Thurah havde projekteret i 1757. De tre følgende onsdage foregik foredragene på Mariehøjcentret. Først holdt *Jens Johansen* et nyt spændende foredrag om Gl. Holte før og nu, og selv om det var Mortensaften, var der et stort fremmøde. Onsdagen efter var emnet skolerne i Gl. Holte, og her var det naturligt at fhv. overlærer – og medlem af Historisk-topografisk Selskabs bestyrelse – *Ole Sørensen* holdt foredraget. Ole Sørensen var tilmed i sine yngre dage lærer på Gl. Holte Skole. Runden blev afsluttet med et velgennemført foredrag af Søllerød Museums nye arkivleder *Jesper Boysen*, der veloplagt fortalte om kommunens

Et gammelt løfte er indfriet ved udgivelsen af Hans Thueslevs efterladte manuscript om bondelivet i Gammel Holte fra 1600-tallet til 1800-tallet. Det fremdragne arkivstof har fået liv i hans pen, og mange læsere har udtrykt glæde ved den spændende historie. Thueslevs værk blev til en smuk bog gennem det gode samarbejde med Poul Kristensens Grafiske Virksomhed i Herning.

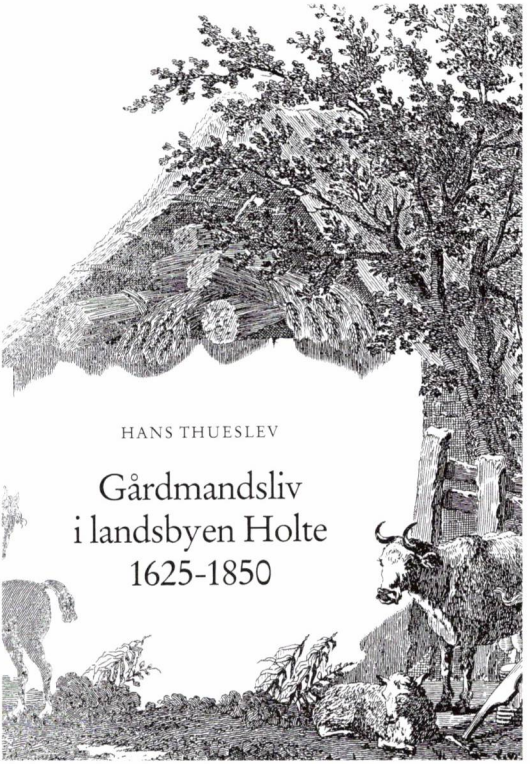

første sociale boligbyggeri Buskehøj i Gl. Holte og med udgangspunkt i Museets samlinger illustrerede livsvilkårene i de små, billige boliger. Tak til jer alle sammen for nogle gode og indholdsrige aftener.

Hans Thueslev: Gårdmandsliv i landsbyen Holte 1625-1850

Netop i god forbindelse med ovenstående foredragsrække skete en anden markant begivenhed, idet Selskabet i tæt samarbejde med Søllerød Museum udgav en bog af Hans Thueslev: GÅRDMANDSLIV I LANDSBYEN HOLTE 1625-1850. *Hans Thueslev* (1906-1994) havde råmanuskriptet til bogen omtrent færdigt, da han ulykkeligvis døde ved et færdselsuheld i 1994. Det viste sig imidlertid, at han testamentarisk havde han afsat et betydeligt beløb til bogens udgivelse. Beløbet dækkede stort set Selskabets trykning af bogen; men til gengæld krævede redaktionen af det maskin- og håndskrevne manuskript et stort arbejde, her i sen-90'erne, hvor tekstbehandling på computer er en forudsætning for overhovedet at kunne bringe et manuskript frem til trykning.

Hans Thueslev, som var cand. jur. og tidligere direktør for Det Kgl. Assistenshus, boede i Holte. Hans store interesse for lokalhistorien har udmøntet sig i tre store artikler i Søllerødbogen 1987, 1988 og 1990. Bogen

om gårdmændene – og deres hustruer og børn – er en dybdeborende skildring af bondelivets forskellige aspekter på Holbergs og Jeppes tid, blot at vi her er i den fattige landsby Holte (nuværende Gl. Holte). Lad mig til slut bringe en tak dels til Hans Thueslevs arvinger for deres store velvilje, og dels til de medlemmer af bestyrelsen, som har lagt et stort arbejde i den endelige bearbejdning af Thueslevs manuskript: Ole Sørensen, Jens Johansen, Peter M.M. Christensen og Niels Peter Stilling.

Gunnar Sandfeld

Årets sidste for Selskabet markante begivenhed var af en mere sørgelig karakter, idet Søllerøds store lokalhistoriker lektor *Gunnar Sandfeld* døde. Hermed måtte Selskabet sige farvel til den mand, som om nogen har givet os en lokalhistorisk indsigt. Hans hovedværk SØLLERØD – SOM DET VAR ENGANG i syv bind må nærmest betegnes som en lokalhistorisk bibel. Dertil kommer andre publikationer som f.eks. DRENG I HOLTE og FRA RØJELS BOM TIL HOLTE MIDTPUNKT, alle bøger der stadig efterspørges af Søllerøds borgere. Vi er ham meget skyldig – æret være hans minde.

Årets gang i øvrigt var naturligvis præget af en række mindre »forretninger«, såsom besøg ved forskellige grundejerforeningers generalforsamlinger, hvor vi berettede om Selskabets virke og betydning for den historiske identitet i vor kommune. Som formand har jeg desuden medvirket til udarbejdelse af indsigelser vedrørende to lokalplaner for henholdsvis Holteområdet og den planlagte bebyggelse ved Vedbæk Station. Til slut vil jeg rette en Tak til Selskabets daglige ekspeditionssekretær *Inge Lund Andersen.* Hendes altid veloplagte støtte i det løbende arbejde ikke mindst varetagelsen af bogsalget skal prises.

Jeg synes vi kan se tilbage på et godt og aktivt år med mange aktiviteter, velbesøgte foredragsrækker og et medlemstal som er kommet op på – og tilsyneladende også holder sig – på den rigtige side af de 1.000. Dermed er vi stadig landets største lokalhistoriske selskab inden for én kommune.

Selskabets regnskab 1999

Af Hemming Hansen

Resultatopgørelse for tiden 1. januar 1999-31. december 1999

INDTÆGTER	1999	1998
Kontingenter	178.320	176.730
Salg af bøger	24.600	41.099
Tilskud Søllerød Kommune	30.108	30.108
Renter	6.584	2.023
Indtægter i alt	239.612	249.960
UDGIFTER		
Udgifter Søllerødbogen[1]	186.952	184.967
Foreningsomkostninger[2]	52.018	43.480
Medlemsinformation[3]	17.560	13.478
Medlemsaktiviteter[4]	13.218	4.654
Nye bøger (tilskud vedr. 1997)		- 23.000
Ordinære udgifter i alt	269.748	223.579
Resultat før bogudgivelse	- 30.136	
Nye bøger (Thueslev: »Gårdmandsliv«)	60.052	
Udgifter i alt	329.800	
Årets resultat	- 90.188	26.381

Status pr. 31. december 1999

Egenkapital 1. januar 1999		307.445
Overført årets resultat		- 90.188
Beholdning pr. 31. december 1999:		
Girokonto	15.554	
Unibank	78.866	
Udlægskasse (Inge Lund Andersen)	1.000	
Girohøjrentekonto	121.837	
Egenkapital 31. december 1999	217.257	217.257

Vemmetofte 7. februar 2000
Hemming Hansen

Noter

	1999	1998
1. *Udgifter til Søllerødbogen*		
Trykning	168.885	174.755
Forsendelse	9.822	2.046
Andre omkostninger (bl.a. særtryk)	8.245	8.166
I alt Søllerødbogen (1999)	186.952	184.967
2. *Foreningsomkostninger*		
Kontorhold	24.745	16.868
Sekretærbistand betalt til Søllerød Kommune	27.273	36.612
Foreningsomkostninger i alt	52.018	43.480
3. *Medlemsinformation*		
Trykning m.v.	10.157	7.360
Forsendelse m.v.	7.403	6.118
Medlemsinformation i alt	17.560	13.478
4. *Medlemsaktiviteter*		
Transport	2.500	4.097
Foredragshonorarer	3.570	1.000
Diverse	13.148	3.380
Entreindtægter	- 6.000	- 3.823
Medlemsaktiviteter i alt	13.218	4.654

Bemærkninger:
Boglageret, som består af ca. 15.000 enheder af varierende alder, er ved generalforsamlingsbeslutning af 16. juni 1996 helt afskrevet.
Salg af bøger fra boglageret vil – som hidtil – blive indtægtsført i regnskabet.
Hans Thueslevs bog er delvis finansieret af en testamentarisk gave.

Revisionspåtegning:

Jeg har revideret årsregnskabet for Historisk-Topografisk Selskab for Søllerød Kommune og har herunder konstateret, at regnskabet er i overensstemmelse med selskabets bogføring.
Jeg har endvidere konstateret tilstedeværelsen af selskabets kontante beholdninger pr. 31. december 1999. Regnskabet giver efter min opfattelse et retvisende billede af selskabets resultat for 1999, dets aktiver og dets økonomiske stilling iøvrigt.

Vemmetofte i februar 2000.
Henrik Støtt
Revisor

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE

Valgt ved generalforsamlingen den 7. juni 1999

lektor Palle Schiff, *formand*, tlf. 45 80 44 43
stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen, *sekretær*, tlf. 45 46 60 00
museumsinspektør Ph.d. Niels Peter Stilling, *redaktør*, tlf. 45 80 20 46
inspektør Hemming Hansen, *kasserer*, tlf. 56 76 70 40
advokat Eigil Koefoed
skolekonsulent Anita Mikkelsen
overlærer Ole Sørensen
arkitekt m.a.a. Jens Johansen
arkitekt m.a.a. Martin Rubow
teknisk direktør Carl Steen Berggreen
cand. mag. Peter M.M. Christensen

Suppleanter:
cand. mag. Torsten Søgaard
etnolog Birgitte Scherning Poulsen, MK

FORRETNINGSUDVALG

Palle Schiff
Karen Lunde Christensen
Niels Peter Stilling
Hemming Hansen

BEVARINGSUDVALGET

Martin Rubow *(formand)*
Jens Johansen
Eigil Koefoed
Niels Peter Stilling

Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune